

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 04036

ERETS YISROEL

Sholem Asch

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ארץ ישראל

ערצה לונגען
פון דער אלטער היים

פון

שלום אש.

ארויסגעגעבען פון „פארווערטס“
175 איסט בראדוויי, ניו יארק
1918

Copyright 1918
by
SHOLEM ASH
(all rights reserved)

אינהאלטס פערצייכנים.

5	ארץ ישראל
79	משה
99	חורבן ירושלים
135	נביאים
172	די שטאדט שכם
181	דאס ליכט פון דמשק
190	פסח אין ירושלים
196	דער אכור
203	א פרעמדער קלימאט
223	אבשלום און רות
245	א טאלאנט צו ארץ ישראל

ארץ ישראל

אויפ'ן וועג קיין בית לחם.

אויף דעם וועג קיין בית-לחם איז געגאנגען א יונגע מיידעל. עס איז געווען שבת ביי-נאכט. פון א ווייט שטעדטעל אין גליל איז זי אנהי געקומען און צו איהר קרובה קיין בית-לחם האט זי זיך געאייילט. אין ירושלים האט זי שבת געהאלטען. און גלייך מיט דער נאכט, ווי עס האבען זיך נאר די ערשטע ליכט אין די פענסטער פון די ירושלים'ער הייזער געוויזען, איז זי אליין אויפ'ן וועג ארויסגעגאנגען. דער וועג פון ירושלים קיין בית-לחם איז ניט ווייט, און זי האט גערעכענט אין איינעם מיט'ן מארגענשטערען, ווען דער ערשטער פאסטוד וועט זיין סטאדע שאף אין פעלד ארויספיהרען, וועט זי איהר קרובה'ס הויז דערגרייכען.

פאר גולנים אויפ'ן וועג האט זי ניט געהאט וואס צו שרעקען זיך; דער וועג פון ירושלים קיין בית-לחם איז זעהר בעלעבט. דארט פיהרען די סוחרים אויף די קעמלען זייער תבואה פון דער רייכער בית-לחמ'ער געגענד, פון די פעטע חברונ'ער גערטנער קיין ירושלים אויף דעם מארק, וואס געפינט זיך הינטער דעם בית-המקדש-מויער.

אויף דעם וועג קומען אלע גליל'ער און יריחו'ער זייערע קרבנות אין בית-המקדש צו ברענגען. אלע שלוחים, וואס דער ירושלים'ער סנהדרין שיקט ארויס איבער ארץ-ישראל און אין די גליל-פראווינצען, געהען איבער-דיעזען וועג, און נאך הורדוס'ען, וועלכער האט די וועג-גולנים אויסגעפאנגען, זיינען אין גאנץ יהודה די וועגען געווען רוהיג. איבריגענס, איז איהר גאנג געווען זעהר א וויכטיגער. אין ירושלים האט זי ניט געקענט בלייבען; זי האט ניט געהאט דארט קיין קרובים,

זי האט ניט געהאט קיינע גוטע פריינד. שבת האט זי זיך אויפגע- האלטען אין הויף פון בית-המקדש, האט זי דערזעהן א רייכע פרוי און האט זי צו קידוש השבת מיט זיך אהיים גענומען. זי האט זי אויך געוואלט פעהרהאלטען איבער נאכט, זי האט אבער ניט געוואלט. זי האט געפיהלט, אז די צייט קומט אן... און איהר קינד מוז דאך אין בית-לחם געבארען ווערען.

און דער וועג איז בעלויכטען געווען. עס איז געווען דער מולך פון חודש: צוויי שלוחים זיינען אנגעקומען פון א נאָהענטען דאָרף און האבען ערות געזאגט, אז די לבנה האט זיך בעוויזען. און טאקע די זעלבע נאכט האט זיך די לבנה געזעהן אין דעם בית-המקדש הויף. האָבען די סנהדרין שלוחים איבער די פּראָווינצען געשיקט, און מען האט טונען מיט סמאלע איבער די וועגען אויף די בערגער אנגעצונדען: פון איין בערג צום צווייטען האבען די ליכטיגע פלאמען איבער'ן וועג געלויכטען און צו וויסען געגעבען די אידען אין די דערפער און אין די שטעט פון גאנץ יהודה, גליל און יריחו. און גאנץ ארץ ישראל האט נאך געוואוסט אין די זעלבע נאכט, אז אין ירושלים האבען די סנהדרין אנגענומען קידוש-החודש.

דאס מיידעל איז געגאנגען אונטער דיזער בעלייכטונג און א שטילע ערנסטע פרייד האט אנגעפילט איהר הארץ. זי איז געווען ווי אן איינגעשלאפענע בת-מלכה, וואס געהט אין חלום. זי האט ניט גע- וואוסט, אויב איהר קרובה אין בית-לחם, צו וועמען זי געהט יעצט, און וועמען זי האט נאך קיינמאל ניט געזעהן, צי זי וועט זי מקרב זיין אדער ניט; זי האט וועגען דעם ווי אין חלום געטראכט. די פלאמען פייער, וואס האבען געברענט אויף די בערג, און די גרויסע ליכטיגע שטערן, וואס האבען בעשאַטען דעם גאַנצען גרויסען ליכטיגען הימעל און האבען זיך געריבען איינער אן צווייטען, און זיינען גע- האנגען נאר אזוי ווי אראבצופאלען, אז עס האט זיך געדאכט, אז עס גיסט א רעגען פון שטערען פון הימעל אראָב; און די יונגע לבנה, וואס האט זיך געבאדען און געשוואומען צווישען ליכטיגע בייטען, האט אלעס בענאסען מיט אזוי פיעל ליכט און ברכה, אז די גאנצע וועלט, האט זיך געדאכט, באדט זיך אין ליכט און שטערען — דאס אלעס האט זעהר ליכט געמאכט איהר הארץ, און איהר איז גוט געווען. נאר דאס מיידעל, ווען עס פיהלט אין זיך די פרוכט, נאר די ערד,

ווען זי ציהט פון זיך דאס בליהעכץ ארויס, קען אזוי שטיל און רוהיג
גליקליך זיין....

די גאנצע וועלט האט ווי מיטגעפיהלט איהר גליק. עס איז
געווען סוף ווינטער אין ארץ־שראף, אלע גריבער זיינען פול געווען מיט
וואסער, די ערד האט זיך אנגעזאפט מיט וואסער און געהאט אין
זיך דעם קארן פון גאט, און ווי א יונג, יונג ווייבעל, וואס פיהלט, אז
זי וועט פון דעם זוימען א מוטער ווערען, האבען די פעלדער פון
יהודה געהילט זיך אין די ליכטיגע וואלקען, און די ליכטע לעבעדיגע
ערד־ליבען האבען אריינגערונקען אין זיך דאס ליכט פון די שטערען.
די ערד האט זיך געשפאלטען און פון די שפאלטען זיינען פארעם
ארויסגעגאנגען און די פארעם האבען זיך געוויקעלט ארום דער ערד.
פון הימעל איז א ליכטיגער וואלקען־טוי געפאלען און האט זיך שווער
געלעגט איבער בארג און טהאל, געקייקעלט זיך פון איין פלעק ערד
צום צווייטען און די גאנצע ארץ־ישראל־ערד האט זיך אויסגעלעגט
געגען דעם בעשטערענטען הימעל און האט געטרונקען מיט אן אפענעם
מויל דאס שטערען־ליכט און דאס וואלקען־ליכט אין זיך אריין, און זי
איז טראגעדיג געווארען פון דעם ליכט...

פון דערווייטענס האט זיך געהערט דאס קלינגען פון גלעקלאך,
דאס האט א סוחר קעמלען, אנגעלאדען מיט סחורה, געפיהרט אויפ'ן
וועג. און דער שווערער טריט פון די קעמלען, און דער קלאנג פון
די גלעקלעך אויף די קעמלען־העלזער האבען דער ליכטיגער נאכט און
דעם שטילען וועג אנגעזאגט: „מיר פיהרען סחורה, מיר פיהרען
סחורה“. עס האט אויך געפינקעלט דאס ליכט פון די לאנטערנעס פון
צוויי סנהדרין־שלוחים, וואס זיינען געגאנגען מיט א גט פון א מאן
צו א ווייב למדינות הים.

עס האט זיך געהערט א פלינקער עזעל־טראט, בעגלייט מיט א דין
תהלים־געזאנג; דאס האט א בית־לחם'ער בחור, וואס האט זיך שבת
ביי זיין כלה אין ירושלים געהאלטען, צו זיין סטארע שאף געאילט,
זיי אויף די בית־לחם'ער פעלדער צו פיהרען.

דאס מיידעל איז זיי אין דער שטיל נאכגעגאנגען, און האט פאר
גליק יעדען פון זיי אין הארצען געבענשט. דער שווערער קעמלען־
טראט, דאס לאנטערן־ליכט פון די גט־שלוחים, און דעם בחור'ס דינער
קול האט זי צום לאכען גערייצט. איהר האט זיך געדאכט, אז די שטע

רען פון הימעל שמויכלען צו זיי, און ווינשען זיי, ווי זי, א „גאט־בע־גליק“ צו.

נאר באלד האט זי בעמערקט פון דערווייטען, ווי דאס ליכט פֿון די גט־שלוחים האָט זיך אין מיטען וועג אָבעשטמעלט, עס איז אויך דארט פערשטומט געווארען דאס שווערע קעמלען־טראַט, און דעם בחור'ס געזאנג. זי האט געוואוסט, אז דאס האבען זיי זיך אָבעשטמעלט ביי דער מוטער רחל'ס קבר, וואס איז דארטען אויפ'ן וועג, א תחום־שבת פון בית־לחם, וואו יעדער פערבייגעהער שטעלט זיך אָב. און אַ ציטערענדע פרייד האט דאס מיידעל אין גאנצען ארומגענומען. זי האט זיך געפיהלט, ווי זי זאָלט הינטער אַ מאמע'ס שוועל נעשטאַנען, וועלכע וועט זי אריינגעהמען צו זיך, בעהאלטען זי אונטער איהרע הענד, און וועט זיך אזוי־אזוי מיטפרעהען מיט איהר גליק. זי איז פֿון דערווייטענס אונטער אַ בוים שטעהן געבליבען, אָבעווארט ביז די אַנדערע וועלען פערלאָזען דער מאמע'ס קבר, און זי וועט קענען מיט רחל'ען אַליין זיין. און באלד טאַקע איז דער נאַכט האָבען זיך געהערט די טריט פון די קעמלען, דאס קלינגען פון די גלעקלעך, און דאס לאַנטערן־ליכט האט וויעדער אנגעהויבען צו פינקלען. דאן איז זי מיט שטילע טריט און מיט גרויס פרייד־ציטערניש צוגעלאפען, און איהרע הענד האבען אַ קאלטען שטיין געהאלזט און איהרע ליפען קאלטע ערד געקושט:

— מאמע! מאמע! מאמע!

זי האט דעם שטיין נארנישט געדארפט זאגען, זי האט געפיהלט, אז די מאמע רחל ווייס פֿון אלעס; איהר האט זיך געדאַכט, ווי דער שטיין שטרעקט אויס זיינע הענד און דריקט זי צו זיך. און זי האט איהרע ליפען און ברוסט אין שטיין איינגעגראבען און געמורמעלט:

„איך בין גליקליך, מאמע, איך בין גליקליך!“

זי האט געפיהלט, אז דער שטיין ליעבט זי, אז דער שטיין פרעהט זיך מיט איהר גליק. עס איז דאך דער מאמע רחל'ס קבר. אויפ'ן וועג האט מען זי בעגראבען, ניט מיט'ן מאן אין דער מערת־המכפלה ליעגט זי; די איהריגע האבען זי אַליין אויפ'ן וועג געלאזט, שטעהט איהר שטיין פריי פאר אלע פערבייגעהענדע; צו אלע איז זי ווי די זון. ווי די ערד, ווי די וואסער; צו אלעמען געהערט זי, זי פרעהט זיך

מיט אלע מיט, זי טרויערט מיט אלע; זי איז דאך אונזער אלע מענס מאמע.

און דאס מיידעל האט זיך בעהאלטען הינטער'ן שטיין, און האט פאר איהם איהר סוד פערטרויט, און האט צו איהם אזוי געזאגט: — זעה, מאמע, דו פיהלסט דאך מיר, ביזט דאך אויך א מאמע געווען... פון דער היים בין איך אוועק... ער האט געוואלט געהמען אויף זיך אלעס... דעם וואגען האט ער פערקויפט, מיטגעגעבען מיר דאס געלד, נאכגעגאנגען מיר ביז כפר-נחום, און מיטגעוויינט, און זאגט אזוי: „א, זאל דיר נאט העלפען, און ווי עס וועט ניט זיין, קום צו מיר“, און איז צוריק אהיים געגאנגען. געה איך קיין בית-לחם, צו דער מאמעס א שוועסטער. איך ווייס נישט, ווי זי ייגט מיר אויפגעהמען. איך האב זי נאך קיינמאל ניט געזעהען, נאר, מאמע, איך בין גילקליך. און זי איז דארט ביים שטיין געזעסען א לאנגע צייט, ביז זי האט דעם שטיין אלעס פערטרויט

זי איז אויפגעשטאנען פון דארט מיט א גרינג הארץ און אריינגעגאנגען קיין בית-לחם. דער וועג פיהרט דורך א לאנגען טהאל. און זעה, די שטערען פון הימעל, דאכט זיך, ווי זיי וואלטען זיך אראפגעלאזט און געלעגט זיך לאנג און ברייט איבער דער אויבערפלעך פון דער ערד. די טיעפע לאנגע פעלדער, וואס לאזען זיך טהאל-אראפ פון ביידע זייטען וועג זיינען בעגאסען מיט אזא לייכט, אז דער מיידעל האט זיך געדאכט, אז זי געהט איבער א ברייטען לאנגען הימעל-וועג, וואו עס ציהען זיך ליכטיגע מילד-וועגען. און עס קומען צופליסען אהין און אהער ליכטיגע וואלקען-שטיקער. אויף די מילד-וועגען איבער די ליכטיגע פעלדער זיינען מלאכים געגאנגען

פון אלע פיער זייטען וועלט זיינען זיי אנגעקומען, אין גאלדענע קליידער זיינען זיי געגאנגען אנגעטהאן, און זייערע גאלדענע קרוינען האבען זיי אין זייערע הענד געהאלטען, און געגאנגען זיינען זיי איבער די ליכטיגע פעלדער און געבויגען זייערע קעפ פאר איהר, און גענייגט זייערע קרוינען צו איהרע פיס, און בעגלייט זי פון דערווייטענס מיט א שטיל געבעט קיין בית-לחם אריין. און אזוי פיעל מלאכים זיינען עס געווען! אויף אלע פעלדער, אין גאנצען טהאל האבען זיך די וועגען געצויגען; און אויף אלע וועגען זיינען די מלאכים געגאנגען, און נאך זיי זיינען אנדערע מלאכים אנגעקומען, און אלעס האט זיך אויסגעמישט

אין איינעם: די גאלדענע מלאכים-קליידער מיט די ליכטיגע הימעל' פאלדער און האבען זי מיטבעגלייט מיט פערשלאסענע ליפען און אפענע אויגען קיין בית-לחם אריין.

און די מאמע רחל איז פון איהר קבר ארויסגעגאנגען, אין ווייסע תכריכים אנגעטהאן און אין א ווייסען שליער אויף איהר קאפ, און האט פון דערווייטען נאך איהר איהרע לאנגע בלייבע הענד נאכגעשטרעקט: גאט זאל דיר ביישטעהן, מיין קינד! און דוד'ס שטאדט איז אין גאנצען בעגאסען געווארען מיט שמערן-ליכט ביי איהר אריינ-קומען. זעה, די הייזער ווי אלטע בכבוד'ע אורחים אין ווייסען זיינען געקומען אויף דער סעודה, וואס זי האט אנגעגרייט פאר זיי פאר איהר גליק. ארום און ארום האבען זיך אויסגעצויגען די טהאלען, אין וועלכע דוד האט זיינע שאף געפאשעט. און דאס יונגע מיידעל האט געזעהען דוד'ס מאמע, ווי זי שטעהט אויף דער שוועל פאר איהר טהיר. שמואל הנביא קומט אין שטאדט אריין מיט א קריגעל עהל און שופר און זוכט דעם משיח פון גאט, און אלע בכבוד'יגע געסט זיינען אין שטאדט געקומען עפעס צו א גרויסע, גרויסע חתונה... אברהם מיט שרה'ן קומען אן פון חרבון... און יעקב מיט רחל'ען זיינען אויך דא, און אזוי פיעל אידען, אלע נביאים... און משה רבינו שטעהט דארט אויפ'ן בארג סיני און האלט די תורה אין דער האנד, און דוד המלך מיט די מלאכים געהען איהר אנטקעגען און דאס פאלק ארום און ארום... און ליכטיג איז אזוי, און די מלאכים, וואס זיינען איהר נאכגעגאנגען איבער די ווענען, האבען זי ענג ארומגערינגעלט און גענייגט זייערע קרוינען פאר איהר און ווייסע לילעכער אויסגעשפרייט צו איהרע פיס.

ווי א גרויסער יום-טוב איז אויפגעגאנגען יענעם טאג דער מארגען-שמערען אין מזרח-זייט אין דעם טהאל פון בית-לחם, און האט גע-מאכט ציטערען זיין בלייד ליכט איבער די פאלדער פון דוד'ס שטאדט. פון דערווייטענס ווי א שטיל געבעט צום מארגענשמערען, האט זיך געהערט א קול פון א פאסטור-פייעל. דאס קול איז געקומען צו שווימען פון טויוואלקען און איז פערפאלען געווארען אין טויוואלקען, וואס האט ארום און ארום איבער די בית-לחמ'ער פאלדער געשוועבט. עס זיינען געווען די ערשטע פאסטוכער פון בית-לחם, וואס האבען

ארויסגעפיהרט זייערע סטאדעס אין די לאַנקעס. מיט דעם שלאָף אין די אויגען האבען זיי, ווי זייערע שעפסען, געקוקט תמ'עוואטע אין דער וועלט אריין, וואס, ווי נייגעבוירען אבגעצוואגען אין טוי און וואלקען, האט זי זיך ארויסגעהילט פון דעם נאכט-שלייער און געווארעמט זיך געגען איבער דעם רויטען אויפגעהערען מארגענשטערען. די פאסט-טוכער, וואָס האָבען געפיהרט זייערע שעפסען פון טוי-וואלקען אַרויס אין טוי-וואלקען אריין, האבען געהערט די שטילע פריידען-קרעכצען פון דער יונגער מיידעל, וואס איז געלעגען צווישען די גרעזער פאר דעם פערמאכטען הייזעל פון איהר קרובה. נאר ניט פֿרעגענדיג זי, האבען די גוטע פאסטוכער די יונגע מאמע אויפגעהויבען און אריינגעטראגען אין דעם נאהענטסטען פאסטוך-ביידעל, וואס איז דארט געווען, האבען צו איהר אין ביידעל אריינגעלאזט א פאר שעפסען און קעלבער, אז זיי זאלען מיט זייער וואל און לעבענס-אטהעם דער-ווארעמען די יונגע מאמע פון נאכט-קעלט. אט האט איינער טרוקענע צווייגען צוזאמענגענומען, און א פייערל האט געברענט: אט מעלקט א צווייטער א יונגע ציעג, דאס הארץ פון דער יונגער מאמע צו דער-קוויקען, און צווישען די שעפסען און קעלבער שפרייט די יונגע ווערענדע מאמע — איהר פנים איינגעהילט אין וואלקען פון פרייד און צער — איהרע הענד און בריסטען אויס, ברייט איבערצוגעבען איהר גליק א מתנה דער וועלט....

און זעה, איבער די פעלדער פון בית-לחם האבען זיך די מלאכים אין זייערע גאלדענע קליידער, ווי די זאנגען אויף דער ערד אויסגעלעגט, און קלאפען זייערע שטערענס אז דער ערד, און נייגען זייערע קרוינען צום פאסטוך-ביידעל, און דער יונגער, נייער געבוירענער מארגענ-שטערען, וואס בארט זיך וואלקען-אין, וואלקען-אויס, מאכט ציטערען זיין ליכט איבער די מלאכים קרוינען. און די שטערען פאלען פון הימעל אַראָב. און גאָט איז אריינגעגאנגען אין זיין בעהאלטענעם ווייניקעל, האָט זיך דאָס פנים אין די הענד בעהאלטען, און טהוט אויס זיין רחמים קלייד און ווארפט עס איבער דער ערד. די ווינטען זיינען איבער דער ערד שטיל געווארען, די גרויסע וועלען האבען זיך אין די ברייטע ימים אבגעשטמעלט. די שיפען זיינען אין מיטען ים שטעהן גע-בליבען, און א גרויס, גרויס שטילקייט איז געווארען איבער דער טרי-קעניש און איבער'ן וואסער.

1.

אין טבריא.

עם זיינען געזעסען די ווייבער אין א פארנאכט אין דעם שטילען מארק פון שטעדטעל טבריא, וואס איז אין גליל, פאר די טהירען פון זייערע ערדישע היילאך און האבען אין די קליינע פייערלעך, וואס האבען זיך אונטער ערדישע טעפ געברענגט, טרוקענע שטיקלעך צווייגלעך אונטערגעלעגט, און האבען די וועטשערע אבגעקאכט פאר זייערע מענער. פאר יעדע טהיר זיינען אזעלכע קליינע, אבער געדיכטע וואל-קענדלעך רויך אויפגעגאנגען פון די ברענענדע פייערלעך, און די ווייבער האבען צווישען זיך גערעדט וועגען די צוויי נשמות, וואס מען הערט יעדע נאכט צווישען זיך רעדען צווישען צוויי מצבות אויפ'ן בית-עולם. די זון איז אונטערגעגאנגען ווייט הינטער'ן שטעדטעל אויפ'ן וועג קיין צפת, און איבער'ן מארק האט זיך דער הימעל איבערגעצויגען א מאטער, אן'אבגעקיהלטער פון א נאנצען טאג פארימען און ווארימען, נאר דא און דארט בעשוואומען און פערפלייצט מיט שטיקער אבגעריסענע ליכטיגע וואלקענדלאך. דער פארנאכט, וואס איז אנגעקומען אין שטעדטיל אריין, ווי א ליעבער אלטער בעקאנטער „אורח“, ווי א מנחה-דאוונען, האט אין זיינע פאלעס נאכטרוה און ווינדיגע קיהלהייט מיט זיך אין שטעדטעל מיטגעבראכט. און נאר צוליעב איהם זיינען די איינוואהנער פון שטעדטעל, וואס האבען זיך פאר זונס-שטראהלען אין די שטיבער אונטער די לייווענדע געצעלטען בעהאלטען, אויף די וועלט-שיין ארויסגעקומען אבקהלען זיך. די ערד פון נצרת, וואס האט געשמאכט שוין זייט אייניגע וואכען נאך א טראפען רעגען, האט זיך, ווי א קראנקע, אויסגעצויגען געגען דעם אבי-געקיהלטען זונען-אונטערנאנג, אביסעל איינצודרעמלען פון שוואכקייט. ווארום קיין רעגען איז נישט געווען אין די געגענד פון טבריא. די פעלרער זיינען געווען אויסגעטריקענט, קיין טוי-וואלקען האט זיי ביינאכט נישט אנגעטרענקט און קיין ראסע האט זיי פון שלאף גע-וועקט. נאר אזוי ווי זיי זיינען פערשמאכטערהייך ביי זונען-אונטער-נאנג איינגערעמעלט געווארען, אזוי האבען זיי זיך פערשמאכטערהייך

צו זונען-אויפגאנג געוועקט. די גרעזער זיינען פערברענט געווען, די איילבירטען בוימער פעררארט, אויפגעגעסען פון קארזש, און די גאנצע געגענד האט געשמאכט נאך א נאסען טראָפּ. די פּאַאַר ברינען, וואס האבען זיך געפונען אין רשות-היחיד ביי איינצעלנע נדיבים, זיינען שוין לאנג געווארען א רשות הכלל און פון די סנהדרין זיינען צוויי ממונים געווארען געזעצט, אז מען זאל מעסטען דאָס וואסער און אויס-טיילען לויט נפש. צוויי מאל גוזר תענית געווען, און די זקני עדה פון נצרת האבען צוויי שלוחים געשיקט צום תנא, וואס איז געווען א פועל אין בן-אליעזר'ס פעלדער, אז ער זאל מתפלל זיין אויף רעגען. נאר יעדעס מאל, ווען די שלוחים זיינען צו איהם געקומען, איז ער אבי טלאפען פון זיי און בעהאלטען זיך אין א הייל, כרי אידען זאלען בעי סער ווערען, און מען האט איהם נישט געקענט געפינען.

זיינען געזעסען די ווייבער פאר די טהירען פון זייערע שטיבלאך און צורעכט געמאכט דאס עסען פאר זייערע מענער. די לומדי-תורה זיינען אין בית-הכנסת געווען פערזאמעלט, וואו זיי האבען גע-הערט דעם תנא, וואס איז געקומען פון די פומבדיתא'ר ישיבה, און האט נאך-געזאגט א הלכה פון זיין רבי'ן אין דער בבלי'ער ישיבה. די פועלים זיינען פון די פעלדער אהיים געקומען מיט די קריגלאך און בינדלאך האלץ אויף די אקסלען. א אורח מיט זיין ווייב, און קעמלען און אייזלען איז אין שטארט אנגעקומען, קומט אז פון צפת, וואו ער האט זיך זיין ווייב מקדש געווען, און פיהרט זי זיך אהיים צו זיין מאמעס שטוב אין כפור-נחום. אבעשטעלט זיך אין מיטען מארק איבער נאכט אונטער זיין לייווענד-געצעלט, איז באלד אנגעקומען א נדיב און האט איהם געבעטען, אז ער זאל איהם אנטהאן דעם כבוד, און קומען אונטער דעם באלקען פון זיין שטוב און זיך די הענד און פיס וואשען, און עסען פון זיין ברויט, און טרינקען פון זיין וואסער, אונטער זיין באלקען געכטיגען, און ביי זונען-אויפגאנג ווייטער זיין וועג געהן. די טעכטער פון לאנד זיינען מיט די קריגען אויף די אקסלען צו די ברינען פון די נדיבים געגאנגען אהיים צו ברענגען דאס מאס וואסער, וואס די ממונים האבען צוטיילט לויט נפש.

צווישען די ווייבער, אין דעם שטיילען פאר-נאכט אין מארק פון שטעדטעל צפת, איז אויך געזעסען בת-שבע מיט איהר שכנת'טע אלישבע און האבען טרוקענע צווייגעלאך אונטער זייערע פייגעלאך

אונטערדעלעגנט, און געשמועסט מכות דעם, וואס די בהמות לעכצען נאך א טראפ וואסער און עס איז גרויס רחמנות אויסצוהערען זייער ברומען, וואס איז, נעבאך, ווי א מענשענ'ס טרעהרען. הלל בתי-שבע'ס מאן איז נישט געווען, דער וואגען, אין מיטען ארבייטען, מיט זיין האק און בייל איז נאך געלעגען פאר דער טהיר, אַליין איז ער געגאנגען אין תלמוד-תורה אריין, וואו די שטאדט'ס קינדער האבען געלערענט, ווי דער מנהג איז ביי אידען אין חדר צו טראגען און פון חדר איהם צו ברענגען אין א טלית געהילט דעם זעקס-יעהריגען ישמעאל, וואס האט געלערענט אין איינעם מיט אנדערע קינדער אין דער שטאדט'ס תלמוד-תורה. דערווייל האט זיך די נאכט וואס מעהר צוגערוקט. שוין דא און דארט האבען זיך געוויזען ליכטלאך פון די פענסטער. מיט אמאל איז אנגעקומען א געלויב פון קינדער, וואס האבען ארומגערינגעלט א הויכען, דארען, אלטען מאן מיט לאנגע גרויע האר און גרויע בארד, וועלכער איז אנגעקומען פון פעלד מיט א פאשפענער אויף די פלייצעס און אן אייזען אין האַנד. די קינדער האָבען דעם מאן אַרומגערינגעלט, אויסגעשטרעקט צו איהם זייערע דינע לאנגע הענטלאך, אנגעכאפט איהם ביים זאק, ביים טלית, וואס ער האט געטראגען, און געבעטען זיך: „טאטע, טאטע, גיב אונז רעגען“ — „אבא, אבא, הב לנו מיטרא“ — דאס איז טאקע געווען דער תנא, וועלכע די זקני עדה האבען געשיקט צו איהם, ער זאל בעטען אויף רעגען. די קינדער, אהיים געהענדיג פון חדר, האבען איהם דערזעהען — האבען זיי איהם פאר זייערע עלטערען רעגען געבעטען. אנגעקומען איז אויך הלל, דער מאן פון בתי-שבע מיט דעם קליינעם ישמעאל. איינגעוויקעלט אין טלית, האט ער איהם געטראגען פון חדר אויף די פלייצעס אהיים. דער קליינער ישמעאל האט נאך די קינדער זיינע צוויי דינע הענטלאך צו תנא אויסגעשטרעקט, און זיין לענגליך שוואך פנים'על, וואס האט גלייך ארויסגעקוקט פון טלית און זיינע צוויי גרויסע שווארצע אויגען, וואס האבען זיך געדאכט, און זיי קאליטשען זיך צווישען די ביינער, וואס זיינען מיט א טונקעלע דינע הויט געווען בעצויגען — האבען אויסגעדריקט אַזאַ בקשה, אַז דער תנא האט בעמערקט, דאס אינגעל איז צו איהם צוגעגאנגען אין דער נאהנט, און האט זיך אנגערופען צו איהם:

— אינגעל, אינגעל, זאג מיר דיין פסוק, וואס דו האסט היינט געלערענט אין חדר?

— עשה למען תנוקות של ביתרבו, — האט איהם דער אינגעל
אבגענטפערט.

באלד דערויף האט דער אלטער תנא זיינע בלייבע בייגענדיגע הענד
צום הימעל אויפגעהויבען, זיין הויכען שמערן געקנייטשט, זיינע אויגען
צום הימעל געווענדעט. און וויזענדיג אויף די קליינע קינדער, וואס
האבען איהם ארומגערינגעלט, האבען זיינע ליפען א קליינע תפילה
געבעטען :

— טאטע, טאטע, אז דו ווילסט עס נישט טהאן פאר די גרויסע,
טהו עס פאר זיי, פאר דיין הייליגע שעפסעלאך — וואס ריהמען דיין
נאמען מיט די מוטער'ס מילך, — פאר זייערט וועגען טהו עס, פאטער.
און זעה. טאקע באלד אויף דעם האט זיך דער הימעל אין א וואלקען
פערקמארעט. אָנגעלאָדענטע מיט הימעל־שפע, זיינען זיי ווי גוטע לייעבע
אורחים אויפ'ן הימעל איבער'ן שמערטעל אנגעקומען. אין דעם שטח
האט זיך געטראגען א פייכטע לופט, וואס האט געשמעקט פון גרעזער
און בליעכטס, און א שטילע, לייעבע שרעק איז געפאלען איבער'ן
שמערטעל. די היילאך האבען זיך אנגעהויבען צו טוליען און טוקען
זיך אין גרעזער, אין גרינס. א ווינד האט געבלאזען צווישען די בויער,
און די בלעטער האבען געציטערט, געקלאפט איינס אין צווייטען
און אדורך געבארען זיך אין ווינד, גרייט צו זיין דעם רעגען־טראָפען אין
זיך איינצוטרינקען. די ערד האט זיך געשפאלטען, ברייטע מיילער
געעפענט, און לאנג זיך אויפגעצויגען, — בעהאלטען זיך אין די ווינקלען
און טונקעלהייט. די פויגלעך האבען זיך צווישען די צווייגען בעהאלטען,
און א ווינד איז איינמאל און נאך אמאל איבער דער וועלט דורכגעגאנגען,
געז, ווי עפעס אנזאגענדיג, האט די וועלט צוערשט דורכגעבלאזען.
טובל געווען, אז זי זאל ריין זיין גאט'ס שפע מקבל צו זיין... די מאמע
האט די קינדער אין שטוב איינגעזאמעלט, דאס פיה האט מען אונטער'ן
דאך געבראכט. און די בארות און די גראבען אויפגעדעקט, דאס רעגען
וואסער, גאט'ס שפע איינצוזאמעלען, די כלים הינטער די רינעס גע-
שמעלט. און אנגעגרייט זיך מיט א דאנק און לויב פאר א השם
יתברך, וואס ער האט זיין נס בעוויזען און שיקט זיך א רעגען אין צייט
פון זונען און היטץ. אויף מזרח־זייט האט זיך דער הימעל געחמארעט.
מיט א שווארצען וואלקען געווארען בערעקט — און דער מענש און די

בהמה, ווי דאס געוואקסענע האט מיט האפנונג און לויב — צו דעם טריפענדיגען וואלקען געקוקט, ווי ער נעהנט זיך צו זיי...

2.

די בכורים.

אין דער שטוב ביים טיש צו נאכט-עסען, זיינען געזעסען הלל, די שכנת'ע אלישבע מיט איהר אלטע מוטער, און בת-שבע האט זיי בעדיענט און דערלאנגט צום טיש. דער קליינער ישמעאל מיט זיין עלטערען חבר חנו זיינען ביידע געזעסען פערטהאן, אין א ווינקעל האבען זיי דעם פאטער'ס האק און בייל דערפאקט און האבען זיך א וואגען געמאכט. אין דרויסען האט נאך דער רעגען געגאסען און די טראָפּען האָבען גערונען אויף די שויבען. אין דער שטוב האָט זיך געלויכטען דאס בוימאיי-לעמפעל און נאר בעלויכטען דאס ווינקעל טיש, אויף וועלכען דאס עסען איז געשטאנען. די עלטערע פון שטוב זיינען געווען עפעס פערטהאן אין א ערנסט געשפרעד. די מוטער האט געקוקט אויף איהר קינד און געזאגט:

— עם זעהט אויפ'ס, ווי דאס שעפעלע, וואס וועט פאר איהם א קרבן ווערען.

די אלטע באבע, קוקענדיג אויף דעם שפיעלענדען קינד, האט צוגעלעגט:

— א דחמנות נעבעך דערויף, אין א זעלכע הימצען אזא לאנגע נסיעה צו מאכען.

נאר הלל האט געמיינט:

— צו א מצוה-זאך ווערט מען ניט ניוזק.

נאכ'ן עסען איז דער פאטער ארויף אויפ'ן בודעס, אראבגענומען די קערב מיט די פירות, וועלכע זיינען אָנגעגרייט געווען אויף בכורים. יעדע פרי, יעדע מילגרוים, יעדעס היינגעל וויינטרויבען איז געווען ארומגעדריעהט מיט גראז, וואס נאך ביים פארטיג ווערען אויפ'ן בוים, אז דער בעל-הבית האט דערזעהען א שעהנע פרי, האט ער זי בעשטימט פאר בכורים, פאר גאט צו ברענגען קיין ירושלים און ווייזען פאר איהם

אין בית-המקדש, וואס פאר א פירות ער האט איהם געשאנקען. אלישבע האט זיך גענומען די פירות אין די קערב, אין גראז גלייך צו לעגען, אז זיי זאלען אויפ'ן וועג נישט צוהאקט ווערען. הלל, ווייז זענדיג די שטוב-מענשען, האט זיך געפרעהט:

— אזעלכע פירות, ווי היי-יאהר, האט נאך אונזער גארטען נישט ארויסגעגעבען. אין גאנץ ירושלים וועט מען זיך פערוואונדערען. די אלטע באבע האט נישט פערגעסען דערביי גאט צו לויבען:
— געלויבט זאל זיין נאמען זיין און געבענשט. ווינטער נישט דארפען צו זארגען.

די בעל-הבית'טע איז ביים שטוב-קאסטען געווען פערנומען. די קינדער האבען פון דערווייטענס געהערט, אז דא רעדט מען פון קיין ירושלים געהען, און ווי א בלייז האבען זיי דעם וואגען געלאזט שטעהען און צום שמועס איינגעהארכט זיך.

נישט איינמאל זיינען זיי געשטאנען פאר א חברותא און געקוסט מיט גרויס קנאה אויף זייערע קליינע חברים, די בכורים, וואס אנט-האלטענדיג זיך ביי די שעפסעלאך, וואס מען פיהרט פיר זיי מקריב צו זיין, האבען זיך געפרעהט, אז זיי געהען מיט קיין ירושלים. נישט איינמאל האבען זיי אויסגעהערט מיט אפענע אויגען און אויערען די מעשיות פון זייערע חברים אין חדר, וואס זיינען מיט זייערע מוטערס מיטגעווען עולת-רגל זיין, פון ירושלים, פון בית-המקדש.

ישמעאל איז געווען א בכור. ער האט געוואוסט, נישט איינמאל האט ער געהערט, אז מען וועט מיט איהם געהען קיין ירושלים, אויס-לעזען איהם פאר גאט און מקריב זיין א כפרה פאר איהם דאס קליינע שעפסעל, וואס איז ביי זיי אין שטאל. און ער האט מיט קינדערשע זעהנזוכט געווארט אויף דעם גרויסען יום-טוב, ווען ער וועט שטעהען אנגעטהאן אין זיין נייע העמדעל, ביי זיין שעפסעל אין א חברותא פאר זייער הויז, געהענדיג קיין ירושלים.

און חנן מאכט צו איהם אזוי:

— דו הערסט, מארגען וויל די מאמע מיט דיר נאך ירושלים

געהען.

ווי א בלייז איז דער קליינער ישמעאל שוין געווען ביי די מוטער, אנגעכאפט זי פאר די הענד, פאר'ן שירץ און מיט קינדישע פרייד

האט ער מעהר מיט'ן ליכטיגען פנימ'ל, מיט די שווארץ-שטראהלענדע אויגען, מיט די אויסגעשטרעקטע הענטלעך געזאגט, איידער מיט די ליפען:

— א יא מאמע, מארגען, מארגען, וואו איז מיין העמדעל? מיין העמדעל! און האט דערפאקט פון קאסטען ארויס זיין שבת-העמדעל.
— נא, מאמע, טהו אן, קום, לאז מען שוין געהען — האט ער די מוטער געצופט פאר'ן ארבעל.

די יונגע מאמע האט געשמייכלט, קוים דעם קינד דאס העמדעל פון האַנד ארויסגענומען, עס אין קאסטען צוריק אריינגעלעגט.

— נאריש קינד, מען געהט נאך נישט יעצט.

דערווייל איז דער יונג חנן ארויס אין שטאהל, וואס איז געווען טהיר אין טהיר מיט דער שטוב, און אריינגעבראכט א יונג שעפסעלע, וואס איינגעוויקט אין רעגען, האט עס, ווי א יונג קינד, געציטערט, און ווי זיין הערר, וואָס ער געהט פאר איהם אַ כפרה ווערען, האָט עס זיך נאָאויב אין שטוב אַרומגעקוקט און זיך, זעהט אויס, מיטגעפרעהט, וואָס ער געהט מיט מאַרגען קיין ירושלים. דאָס קליינע אינגעל האָט זיין פנימ'ל אין די נאָסע וואָל פון זיין כפרה אריינגעלעגט, עס ביי זיין האַלז אַרומגענומען, און דערמיט זיך, ווי מיט אַ חבר געפרעהט, וואָס וועלען אינאיינעם נאָך ירושלים צום בית-המקדש געהען.

אין שטוב האָט די אויף-לאַמפּ טונקעל געלויכטען; דער רעגען האָט אין די פענסטער געקלאַפּט און שוואַרץ און נאָס אין שטיבל' אַריינגעקוקט; דאָס שעפסעל, וואָס האָט אין זיין וואָל געהאָט דעם סוד פון נאָכט-דעגען אין דרויסען, האָט זיך איינגעקאַרטשעט און שטייל געשטאַנען און אין זיך דעם קינד'ס פנימ'ל מיט שטיל-שווייגען אַריינגענומען; דער פאַטער מיט חנוּ זיינען פון שטוב אַרויס דעם קאַרב פון בוידעם אַראַבצונעהמען; די מאַמע האָט דעם אינגעל דאָס העמדעל אַרויסגענומען, צו רעכט געמאַכט, אין בית-המקדש אַרײַן, פאַר נאָט אין ריינע וועש צו קומען; אַלישבע האָט פון בלומען און בלעטער אַ קראַנץ געפלאַכטען, דאָס קרבן צו בעפּוצען, ווען דאָס וועט קיין ירושלים אַריינקומען. אַזוי זיינען אַלע מיט די רייזע געווען פּערנומען און איבערגעלאָזט דעם קליינעם ישמעאל מיט זיין קרבן אין אַ טונקעל ווינקעל שטוב, שפּיעלענדיג זיך אין חברים.

און דעם קליינעם אינגעל איז טרויעריג געווארען. ער האט אויף זיין חבר געקוקט, אנגעטאפט איהם דעם האלז, און א טרויעריג געפיהל האט זיין הערצעל אין דער שטיל ארומגענומען. יעדער בכור געהערט צו גאט, און ער געהערט אויף צו גאט. נאר פאר איהם פערברענט מען פאר גאט א שעפסעל. און דאס איז זיין קרבן, דאס שעפסעלע דאס, ער איז עס, פאר גאט, פאר איהם וועט ער פערברענט ווערען. און עס שווייגט דאס שעפסעלע און לעקט איהם אין דער שטיל די הענד. זיין קרבן איז עס... און נישט געוואוסט אליין פאר וואס, האט ער צו וויינען אנגעהויבען. שטיל האט דאס אידישע אינגעל אריינגעוויינט אויף דעם האלז פון זיין קרבן, קיינער זאל נישט זעהען, קיינער זאל נישט וויסען.

און עס איז שוין שפעט געווען. גאט האט די נאכט דורך די קליינע לעכעל אין שטיבעל אריינגעקוקט. די מוטער אליין האט נאך די לעצטע זאכען צוזאמען אין קארב איינגעפאקט צו די נסיעה, אז זי האט אין ווינקעל אויף איהר קינד געקוקט און האט איהם געזעהן, ווי ער מיט'ן שעפסעל, זיין קרבן, ארומגענומען ביים האלז ליגען ביידע אויסגעצויגען אויף דער ערד און שלאפען ביידע אין דער שטיל, ווי זיי וואל-טען ביידע אין איין סוד געווען פערטרויעט. ער ווי זיין קרבן דאס שעפסעל, אויסגעצויגען די הענטלאך און די פיסלאך ליגעט עס דא ברייט און גרייט. און נישט וויסענדיג אליין פאר וואס און פאר ווען, איז איהר זעהר טרויעריג אויפ'ן הארץ געווארען, אבער דאך האט א שטילע רוהיגע פרייד איהר ברוסט ערפילט: ער ווי דאס שעפסעל א קרבן פאר גאט.

3.

עול-רגל זיין.

צו מארגענס מיט בעניגען האט זיך די משפחה פערטיג געמאכט אין וועג אריין. דער פאטער האט די לעצטע קארב פון בוידעס אראב-גענומען, די מוטער האט דעם קליינעם ישמעאל מיכער אויף די פיס ארומגעבונדען, אז זיי זאלען זיך אז שטיינער נישט צוקלאפען. פאר די

זון איהם א טוך אויפ'ן קאפ אנגטהאן. אלישבע האט די לעצטע זאכען איינצופאקען. דער יונג הנן האט אין דאס בלומען בעפוצטע קאלב אויף די גאס ארויסגעפיהרט, אלעס איז צום וועג פערמיג געווען. און אז די שכנים האָבען אין די פענסטער אריינגעקלאפט: „יוסף'ס, יוסף'ס, זייט איהר גרייט?" האָבען זיי די שטוב פערלאָזט אויף דער גאס ארויסגעקומען.

אין קליינעם מאַרק פון דער שטאָדט צפת זיינען שוין געווען פערזאמעלט די אַלע אידען, וואָס האָבען דאָס יאָהר עולירנגל געווען. ביי יעדער משפחה, וואָס האָט געהאט נעבען זיך אין בלומען און קרענץ איהר פערפוצטען קרבן שטעהען, האָבען זיך די אייניגע צונויפֿ גענומען זיי צו בעגלייטען. אויבגעמישט קינדער מיט שטראַהלען פּרעהליכע פנים'לעך מיט בעפוצטע קעלבער, שעפּסען האָבען די פּאַטערס זייערע בכורים אין גרין בעפוצטע קערב געטראָגען אויף די אַקסלען.

פעט איז געווען די גלי'שע ערד און פרוכטבאָדער פון אַלע אַנדערע טהיילען אין ארץ־ישראל. מעהרסטען אין טהאַל גרינע פעלדער, בערייכט אין פיעלע קוואַלען וואַסער, בעשאַטען אין גרינע געדיכטע וועלדער האָט זיך דאָס אין האַניג און אין מילך געבאָדענע לאַנד אויסגעצויגען פון הינטער דעם לבנון־באַרג אָן אַזש ווייט נאָך די ברעגען פון ירדן. ביי נאכט זיינען די געדיכטע טויוואַלקען פון די טייכען אויפגעגאַנגען און ווי אַ חת־דעק צוגעדעקט און אין זיך בעהאַלטען די פעטע פעלדער און האָבען זיי אָנגעטרונקען מיט לעבען צום מאַרנענדיגען זונען־אויפגאַנג.

און פּראַסט איז געווען דער איד, וואָס האָט געוואָהנט אויף די גלי'שע ערד ווי די פּאַלמע און דער ציפּריס־בוים, וואָס אויף זיין פעלד, געלעבט פון זיין אַקער און שניט האָט ער נאָך גאָט געקענט פון פעלד, אין וועלכען ער האָט געאַרבייט. האָט ער זיך בעצויגען צו איהם פּראַסט און אַפּענהאַרציג, ווי צו עפעס אַזעלכעס, וואָס מען קען דערצו צוקומען: איז ער גוט און פרום—טהוט איהם גאָט גוטס, היט איהם זיין הויזגעזונד אַב, זיין פיה אַב פֿון יעדע פּלאַג, בענשט די פעלדער מיט רעגען און השפּעה! איז ער שלעכט צו גאָט—טהוט איהם גאָט שלעכטס.

יעדע מינוט קען ער צוקומען צו גאָט און אין אַלעס זעהט מען

גאטס האַנד, גאטס וואונדער. אַז דער הימעל איז בעלעגט און אַ וואַלקען רוקט זיך אָן, בעניסט די ערד מיט רעגען, דאָס איז גאָט'ס ברכה, פון זיין האַנד געשיקט.

פאַר ירושלים האָבען זיי מורא געהאַט. נאָר דאָרט איז דאָס בית־המקדש, דאָרט איז גאָט'ס טויער, וואו אַלע תפילות קומען אָן, און אַלע קרבנות ווערען דאָרט פאַר גאָט פערברענט. דאָרט זיצט דאָס סנהדרין, דער כהן־גדול, וואָס שטעהען זעהר נאָהענט צו גאָט. פון דאָרט, פון ירושלים, גיט מען זיי וויסען, דורך צוויי שלוחים אָדער דורך פאַקעלען פייער, ווען עס איז ראש־הרש, ווען זיי זאַלען יום־טוב מאַכען.

נאָר אין ירושלים צו גאָט צו צוקומען איז זעהר שווער, אַזוי פיעל כהנים און נבאים און נגידים און סנהדרין זיינען דאָ, וואָס שטעהען נאָהענט נעבען גאָט, נאָהענטע צום בית־המקדש, און נאָר נעהנטערע, און נאָר נעהנטערע—און ווי קומען זיי, גליל'ער, וואָס זיינען אַזוי ווייט פון ירושלים, און וואָס קומען איינמאַל אין יאָהר צו קרבן־פסח, אָדער צוויי מאַל אין יאָהר בכורים צו ברענגען, צו גאָט צו צוקומען.

אין ירושלים האָט מען זיך מיט זיי געשעמט, מען האָט זיי געהאַלטען פאַר נידריגע בעלי־בתים, פאַר גראַבע יונגען, וואָס קענען נישט גוט לייענען אין די הייליגע ספרים, און וואָס מען טאָר פאַר זיי קיין טאַכטער נישט געבען צום מאַן. גראַב און אונבעוועגליך אין אויפנאַהם אין געזעלשאַפט — האָט מען זיי צו קיין בעסערע געזעל־שאַפט נישט צוגעלאָזט, פאַר דעם גלאַנץ פון פראַכט פון בית־המקדש בעוואַרפען מיט פעראַכטעטע בליקען פון די פיינע איידעלע ירושלימ'ער געזעלשאַפט, וואָס אַריינקומענדיג אין הויף פון בית־המקדש אין זייערע טהייערע זיידענע העמדער, געזאַלכט דאָס לייב מיט בשמים און געווירצען, אויסגעהאַנגען מיט ציערונג און פראַכט, בעגענגענדיג אַ גליל'ער, האָבען זיי זיך אָבגערוקט פאַר זיינע גראַבע קליידער, האָבען זיי זיך די מייל'ער, די נעזער פערשמעלט, נישט צו פערנעהמען דעם גערוד פון זייערע צוהיצטע לייבער. אויסגעלאַכט פון די ירושלימ'ער דורך זייער גראַבער פערגריווער שפראַך, פֿערפרעמדעט פון די כהנים, האָבען זיך די גליל'ער אין איינעם געהאַלטען אין די גרויסע שטאָדט, מורא געהאַט ווי זיך אָבצושיידען איינער פון צווייטען אין דער גרויסער פרעמדער שטאָדט, האָבען זיי זיך אין איינעם געהאַלטען

פון דעם ערשטען אַרויסטריט פון דער היים ביז זייער צוריקקומען, אין איינעם גענעכטיגט אין די שלמה'שע קעלערען, וואָס זיינען הינטערען בית-המקדש אין איינעם זייערע קרבנות געבראַכט. נאָר טהייל מאָל, ווען די נאַכט האָט זיך אויסגעשפּרייט איבער די ברייט און לענג פון דעם גליל'שען הימעל און געדיכטע וואַלקען זיינען פון די וואַסערען אויסגעשטיגען און האָבען בעלענט די פעלדער — האָט זיך טהייל מאָל אַ גליל'ער געדאַכט, אַז גאָט איז דאָך נאָהענט צו אלע און צו יעדען, וואָס וויל צו איהם צוקומען. זיי האָט זיך גע-דאַכט, אַז גאָט האָט זיך פון דעם פּראַכטיגען און שעחנעם בית-המקדש, וואָס אין ירושלים, אַרויסגע'גנב'עט, איבערגעלאָזט די כהנים מיט די נבאים און שומרים, און אויסגעטהאָן זיין מאַנטעל האָט ער זיך איבער די גליל'שע ערד אויסגעצויגען...

און ווען די קינדער, וואָס זיינען אין איינעם מיט די עלטערען קיין ירושלים אויפגעגאַנגען, האָבען זיך מיט אַנאַנדער געפרעהט, מיט קינדישע, פון פּרויך שטראַהלענדע פּנימ'לעך האָט איינס צום צווייטען זייערע קעלבלעך און שעפּסלעך געוויזען, וועלכע געהען מיט אויף קרבנות מקריב צו זיין, האָבען די עלטערע צווישען זיך מכה זייערע בכורים גערעדט, וועגען דעם הייזאָהריגען שניט, געוויזען די פירות, וואָס זיי ברענגען אויף. די ווייבער האָבען צווישען זיך קופּקעלעך געמאַכט, וועלכע זאָלען אין איינעם אויפגעהען. די משאות האָט מען אויף די קעמלען אַנגעלאָדען — די פיה האָט מען צו צוויי פון דער עדה איבערגעגעבען, אַז זיי זאָלען זיי אין איינעם טרייבען. און עס האָבען זיך אויפגעזוכט בעקאַנטע מיט בעקאַנטע, קרובים מיט קרובים — אַבגעשמועסט, אַז זיי זאָלען זיך אויפ'ן וועג האַלטען. דאָ און דאָרט האָט מען זיך מיט די איבערגע-בליבענע געזעגענט אַנגעזאָגט און אַנגעזאָגט, די טהירען צו פּער-מאַכען, דאָס פיה צו היטען, די שייערען צו פּערשליסען. קוה, אַקסען האָבען געשריחהען, קינדער האָבען געלאַכט, מענער-שטימען האָבען אין מאַרק צום הימעל גערופּען. און דער גאַנצער מאַרק, באַדענדיג זיך אין דער פּרישער קיהלעך פּריהמאַרגענדיגער זון, האָט זיך געגרינט פון די עהלברטען-קרענץ, וואָס זיינען אויף די הערנער פון די קרבנות, געוויסט פון די ווייסע מאַנטלען, וואָס זיינען אויף די

אידען, דערפרעהט מיט קינדישע, לאכענדע קולות, און בעהיימישט פון די מענליכע קולות און ווייבערישע געשמועסען — האָט זיך דאָס אין איינעם אין איין פרעהליכער, האַרמאַנישער מאַרגען־מוזיק אויסגע־מישט און געשיינט, און געשטראַהלט, ווי די מאַרגענדיגע זון.

באַלד זענען אַנגעקומען די זקנים פון דער שטאָדט, קינדער זיינען פאַראַויס פאַר זיי געגאַנגען און מיט לולבים פאַר זיי געשאַ־קעלט און געזונגען פּסוקים פון תהלים... די זקנים האָבען די עול־רגל'דיגע געבענשט, און אַזוי מיט די זינגענדיגע קינדער פאַראַויס פאַר זיי האָבען זיי די עדה אויפ'ן וועג אַרויסגעפיהרט.

דער וועג איז געווען פריש פון נעכטיגען רעגען. די פייכטע ערד האָט ערשט אַנגעהויבען צו טריקענען הינטער די שטראַהלענדיגע זון, און די נאָסע, איז טוי בעטרערענדע בלעטער, צווייגען, האָבען גע־טריקענט אין די שטראַהלען, איז די לופט געווען פריש און געשמעקט פון רעגען און זון. טייל רעק פון די על־ירגל'דיגע נאָך דורכגעווייקט און צוקנייטשט פון נעכטיגען רעגען האָבען זיך אין די זון געטריקענט, און די עול־ירגל'דיגע האָבען זיך געפיהלט מונטער, גוט און פרעהליך — די קינדער האָבען זיך פון די מוטער'ס הענד געריסען, געכאַפט זיך אין איינעם און פאַר די שעפּסעלעך פאַראַויס געלאָפּען. די ווייבער האָבען זיך אין קופּקעלעך געקליבען, געגאַנגען בעזונדער און גע־מאַטעלט צווישען זיך, און די מאַנספּערשוניגען, אַך, די מאַנספּערשוניגען האָבען זיך פון צייט צו צייט דערמאַנט, אַז זיי געהען עול־ירגל זיין, מוז מען נאָט לויבען. האָט אַז אַלטער אַנגעהויבען מיט זיין אַלט אויסגעוועבט קול צו זינגען אַ קאַפיטעל תהלים, צוערשט האָבען איהם נאָך אַ פאַר קולות אונטערגעהאַלפּען, נאָך וואָס אַמאָל האָבען זיי דאָס קאַפיטעל געלאָזט פאַלען, און די שטימען זיינען פּערשטומט געוואָרען. האָט ער זיך מיט געווען און אויך אויפּגעהערט גאָט צו לויבען און מיט זיינעם אַ שכן וועגען היימישע זאַכען אַנגעהויבען צו רעדען. הלל איז אויך געגאַנגען מיט זיין משפּחה. ער האָט זיך עפּעס אַרייַנגעלאָזט אין אַ שמועס מיט זיינס אַ שכן, און בתּרשבע האָט געפיהרט איהר זעקס־יעהריגען זוהן ישמעאל. דאָס קינד איז עפּעס געווען טרויעריג. אייניגע מאָל האָט די מוטער געפרוּאווט איהם צו צופיהל רען צו די פרעהליכע שפּילענדע קינדער, וואָס זיינען געווען אין דער קאַמפּאַניע, נאָך דאָס קינד ישמעאל, אַזוי ווי ער איז געווען

שפילענדיג און פרעהליך צווישען די זייניגע, אזוי איז ער געווען שע-
 מעוודיג און נישט דרייסט צווישען פרעמדע. וויפיעל מאָל די מוטער
 האָט איהם נישט געפרואוּט צו צופיהרען צו די קאַמפּאַניע קינדער,
 וואָס האָבען זיך געשפּיעלט מיט די קרבנות, איז ער אַלץ געבליבען
 פון דערווייטענס. האַלטענדיג מיט איין האַנד דעם האַרץ פון זיין
 קרבן, האָט ער זיך אָן די מוטער פֿעסט געהאַלטען, און נאָר געקוקט
 מיט גלענצענדע אויגען אַהין צו די שפּילענדע קינדער, נאָר קוים
 איז ער נאָהענט צו זיי געקומען, האָט ער זיך געפּיהלט אונהיימיש,
 נישט דרייסט אויך אין שפּיעל אַנטהייל צו נעהמען, און האָט זיך
 שעמעוודיג צו די מוטער צוריק געדרעהט. די מוטער האָט איהם צו-
 געפּיהרט צו אַ אינגעל, וועלכעס איז געגאַנגען מיט זיי אין שכנות.
 די קינדער האָבען זיך צוערשט אָנגעקוקט — געשוויגען, אָבערדעהט
 זיך יעדער בעזונדער צו זיין מוטער, און ווידער אַוועקגעלאָפּען, גע-
 קוקט איינער אויף דעם צווייטען. צום סוף זיינען זיי זיך איינער
 מיט'ן צווייטען צונויפגעגאַנגען און אָנגעהויבען צווישען זיך שמור
 עסען:

— דו געהסט אויך קיין ירושלים?

— איד געה אויך — האָט איהם ישמעאל אָבעגענטפּערט.

— אָבער אַ בכור ביזט דו אודאי נישט? — האָט יענער גע-

זאָגט.

— איד בין אַ בכור — האָט געענטפּערט ישמעאל, און האָט

געוויזען אויף זיין שעפּסעל, וואָס ער האָט געהאַלטען אין זיינע
 הערנער.

— אזוי, און מיין טאַטע פּיהרט אַן אַקס, — האָט דער צווייטער

יונג געשריען.

און אין אַ מינוט אַרום:

— און אַ פעטער האַסטו אין ירושלים? איד האָב אַ פעטער

אין ירושלים — האָט דאָס אינגעל געזאָגט.

די עדה, כּדי אויסצומיידען די שומרונים, וואָס זיינען ביזן גע-

ווען מיט די אידען און האָבען די עול־רגל'דיגע נישט געלאָזט אין

זייערע שמעדרט אויפהאַלטען, האָבען געבויגען זייער וועג צום ירדן

צו, אום מיט'ן ברעג ביז יריחו צו געהן, און פון דאָרט דורך בית־לחם

נאָר ירנשלים.

אין מיטען וועג, נאך האַלבען טאָג, ווען די זון האָט אין מיטען הימעל דערגרייכט, האַבען זיי זיך געזעצט אונטער די בויער, וואָס זיינען דאָרט אויפ'ן וועג געווען געפלאַנצט. זייערע פיס און הענד האַבען זיי זיך אין נאָהענטסטען קוואַל-וואַסער געוואשען, און פון ברויט, וואָס זיי האַבען אויף זייערע אַקסלען מיט געהאַט, געגעסען. געלויבט גאַט, האַבען זיי זייער רוה פערלאָזט און ווייטער אין וועג געגאַנגען, און מיט דער נאַכט האַבען זיי צום ברעג ירדן דערגרייכט, און זיי זיינען דאָרט געבליבען געכטיגען.

און די נאַכט איז אַנגעקומען און געפאלען איבער דעם וויסטען לאַגער, וואָס האָט זיך פֿון ביידע זייטען אויסגעצויגען צו דעם ברעג פון ירדן. פון קרמונים אָן איז דער ברעג פון ירדן נישט געווען גער דיכט בעוואָהנט, נאָר דאָ און דאָרט האָט זיך זיין נעסט, אויס ברעט און לעהם, א פישער אויפגעשטעלט. — די וויסקייט פון ברעג איז דאָ און דאָרט צושטערט געוואָרען מיט אַן אַרימען בוים, וועלכער, ווילד וואַקסענדיג, האָט צווייגען לעבעדיגע און צווייגען טויטע אויף זיך געהאַט. און אזוי זיינען זיי געשטאַנען מיט אַבגעלעבטע פער-דארטע קעפ, אויסשפרייטענדיג זייערע בעוואַקסענע צווייגען. אין די ברייטקייט פון די וויסקייט האָט דער בוים, ווי אַ מענש אַ פוסטעל-ניק, אויפ'ן ברעג זיך אויפגעהאַלטען. דאָ און דאָרט האָט זיך די ערד געשפאַלטען, גרויסע גריבער האַבען זיך פון מיטען דער ערד אויסגעבראַכען, און געוויזען איהר צושניטען האַרץ דעם ווילדען אויס-געצויגענעם הימעל איבער זיך. די נאַכט האָט זיך געצויגען איבער די וויסקייט, ווי זי וואַלט נישט פון הימעל אויף דער ערד אראַבגעפאַלען, נאָר ווי אַ מעכטיגע אונהיימליכע האַנד וואַלט שמאַטעס נאַכט, שטיי-קער נאַכט פון אַלע עקען וועלט געצויגען, אין די לופטען געשלעפט, איבער'ן הימעל פערשפרייט, פערפלאַנטערט און אַוועקגעוואָרפען, — אזוי אַז אַן אונהיימליכע שטיקייט האָט פערשטומט דאָס הימעל, נאַכט, ערד און אַלעס אַרום.

די ערלינגלדיגע האַבען זיך צום ברעג פון ירדן אויסגעצויגען און האַבען דאָרט גענעכטיגט. די משפחה הלל'ס, וועלכע האָט זיך אונטער אַ בוים פערקליבען, האָט איהר ליילעך איבער זיך געצויגען. דאָס קינד ישמעאל האָט נישט געשלאָפען. מיט שטראַהלענדע שרע-קענדיגע אויגען האָט ער פון ליילעך אין די נאַכט אַריינגעקוקט. ער

האָט פאר'ן פאָטער מורא געהאַט, נאָר אין די מוטער האָט ער זיך בעי האַפּטען. און ער איז צו דער מוטער צוגעגאַנגען, זיין קאַפּ צווישען איהרע ברוסטען בעהאַלטען, האָט ער זי אַרומגענומען און מיט שרעק געוויזען אויף אין דרויסען. די נאכט האָט זיך, ווי אַ לייב, איינגע-ביסען אין דער ערד, און דאָס קינד האָט אין דער שטיל די מוטער געפרעגט, אַז דער פאָטער זאָל נישט הערען:

— מאַמע, מאַמע, וואו איז גאָט?

— שווייג, קינד — האָט די מוטער עס איינגענומען: — גאָט איז

איבער אונז, גאָט וואַכט איבער אונז.

— מאַמע, מאַמע, וואו איז גאָט? — האָט דאָס קינד ווי אין

געוויין געפרעגט.

— שווייג, קינד, שווייג. גאָט איז אויפ'ן הימעל און אויף דער

ערד, און וואַכט, ווי אַ לייב, איבער אונזער געצעלט.

— אומעטום, אומעטום, מיין קינד, איז גאָט.

— שווייג, קינד, שווייג, מיר געהען צו גאָט אין בית-המקדש,

אין ירושלים.

— מאַמע, מאַמע — האָט דאָס קינד זיך געבעטען, ליגענדיג

צווישען די מוטער'ס ברוסטען, און בענצענדיג זיי מיט טרעהרען.

— שווייג, קינד, שווייג. און שפעטער, אַז די מוטער האָט זיך

מיט שרעק אויפגעכאַפט, געזוכט איהר קינד, האָט זי איהם געפונען,

ווי ער איז געלעגען מיט ביידע הענד אין דער נאַכט אַרײַן, אויסער'ן

געצעלט, אויסגעצויגען, און אַנלעהענדיג זיין קאַפּ אויף דער ברוסט

פון דער ערד, איז ער ווי אויף גאָט'ס האַנד איינגעשלאָפּען.

4.

דער לעצטער „מעמד“.

דער לעצטער „מעמד“ פאַר ירושלים איז געווען בית-לחם. דאָרט

האַבען זיך צונויפגעקליבען די עולי-גל'דיגע פון דער גאַנצער גליל-

פראַווינץ, פון גאַנצען ירדן-ברעג, פון חברון און יריחו, פון אפרים-

באָרג און פון יהודה-פראַווינץ.

אין קיין הייזער איז מען נישט אריינגעגאנגען נעכטיגען, טאָמער וועט מען חלילה טמא ווערען אין אהל אָדער אונטער אַ דאָך. אין די גאָסען, אויף די פעלדער, אין די טהאַלען, אויף די בערגער האָט די גאַנצע מחנה גענעכטיגט, מיט זייערע ווייבער, מיט זייערע קינדער, און די קרבנות מיט די הערנער בעפוצט, סיי די פרעמדע, סיי די היימישע. און אז דער ערשטער מאָרגען-בלאָסק וועט זיך איבער דעם בית-לחם'ער הימעל ווייזען, און עס וועט זיך אָנהויבען גרויען פֿעלד און פֿלאַץ, און שטיל וועט אַלעס ווערען אין מאָרגען-זון, וועט דער גבאי, וואָס איז איבער די עולירגל'דיגע נעזעצט, רופֿען:

— שטעהט אויף, שטעהט אויף! קומט, לאָזען מיר אויפֿגעהן נאָך ציון אין גאָט'ס הויז אַרײַן.

און ווי אזוי איז מען אריינגעגאנגען קיין ירושלים? מען איז אזוי אריינגעגאנגען קיין ירושלים. דאָס פייפֿעל האָט פֿאַראויס גע- פייפֿט, די בעמבע האָט געפויקט, און דער אָקס איז פֿאַראויס גע- גאַנגען, די הערנער מיט גאָלד בעפוצט און מיט לולבים בעקרענצט, און דערנאָך איז די משפחה געגאַנגען מיט די קערב בכורים אויף די אַקסלען, אריינצוגעהן צו גאָט'ס הויז.

נור נישט נעשלאָפֿען איז מען די לעצטע נאַכט. אַלע וועגען האָבען קיין בית-לחם נייע מחנות עולירגל'דיגע געפיהרט. מיט מוזיק פֿאַראויס און מיט געזאַנג און טענץ בעגלייט, יעדע געגענדר האָט אַנדערע שירייהלים געזונגען, און אַנדערע מנהגים געהאַט. מען האָט זיי געקענט דערקענען שוין לויט די קערב, וואָס זיי האָבען אויף זיי-ערע אַקסלען געטראָגען; געפלאַכטען זיינען זיי אין יעדע פּראָד-ווינץ אַנדערש געווען. מען האָט זיי שוין געקענט דערקענען לויט די טליתים, וואָס זיי האָבען געטראָגען. אַלעס האָט געדרונגען אין מאַרק אַרײַן פון דור'ס שטאָדט, די לופט איז פערטויבט געוואָרען פֿון די ברומערייען און געשרייען פֿון די אַקסען און שעפּסען, וואָס מען האָט פֿאַר קרבנות געפיהרט. נייע אַנגעקומענע האָבען זיך אין דער מחנה געלאָזט זוכען זייערע קרובים און גאָללים, וואָס וואָהנען ערגעץ אין אַ ווייטע פּראָווינץ, האָבען געטראָפֿען נאָהענטע, בעקאַנטע, גע-בֿרעהט זיך און אויסגעפרעגט זיך אויף זייעריגע. דאָ האָט אַ גרוי-סער עולם תלמיד-יחכמים ארומגערינגעלט אַ תלמיד פֿון פומבדיתא'ער ישיבה, וואָס האָט נאָך דערצעהלט אַ נייעם דין, וואָס מען האָט דאָרט

מחדש געווען אין דעם נייען בית-מדרש, אָדער פּערטייטשט אַ פּסוק, וואָס מען האָט ביז יעצט נישט געוואוסט דעם פּשט.

דאָ און דאָרט האָט אַ יונגער-מאַן אַ בתולה, וואָס איז איהם געפּעלען, אין פּעלד פּערפיהרט און אָנגערעדט, זי זאָל זיין ווייב ווערען, ביי אַ פייער-פּלאַם זיינען אַלע אַלטע אידען געזעסען און האָבען די יונגע אנדות דערזעהלט... נאָר אין מיטען דערינען איז אַ רעש געוואָרען צווישען די מענגע, מען האָט נישט געהערט, וואָס און ווען, נאָר לעבעדיגע אויסגעשרייען און מאַכען מיט די הענד פון די אָנוועזענער. דאָס האָט מען אין דער מחנה זיך דערוואוסט, אַז דער קיסר פון רוים האָט הורדוס'עם זוהן אַלכילוס פון דעם טראָהן אַראַב־געזעצט, יהודה פאר אַ רוימישע פּראָווינץ ערקלעהרט, און אין הורדוס' פּאַלאַץ אַ רוימישען שטאַדט'ס-האַלטער אַריינגעזעצט. אין דער מחנה איז געוואָרען אַ גרויסע אויפּרעגונג. דאָ און דאָרט האָט מען געזעהן מענשען מיט צוהיצטע פּנים'ער, צופּלאַשעטע האָהר, האָבען מיט די הענד געמאַכט, און גע'טענה'ט צום אַרומיגען עולם, און פון די גוואָלדען האָט מען נאָר נישט געקענט פּערנעמען. אַנדערע וויי-טער האָבען זיך ווידער אין די קופּקעלעך אין די ווינקעל-גאַסען גע-קליבען, אויף אַ שוועל פון אַ פּערמאַכט הויז, עפעס אין דער שטיל דערזעהלט, איינגערעדט, און מיט די הענד אויסגעצויגען, געוויזען אויף ערנעץ וואו גאַנץ ווייט.

און די נאַכט האָט אַלעמען מיט פינסטערניש געשלאָגען, און אין טונקעל־הייט פּערהוילען. יוסף'ס משפּחה האָט זיך ווייטער אונטער דער שטאַדט פּערקליבען, ביי אַ ראָוו אונטער אַ ציפּריס אַ פייער פון געטריקענטע צווייגען געברענט. די מוטער איז געזעסען מיט'ן זעקס-יאָהריגען קינד און דאָס קאַלכ האָט געהויערט ביי זיי. שוין לאַנג איז די נצרת'ער מחנה פּערטרונקען געוואָרען צווישען די מענגע עול־ינגל'דיגע, וואָס האָבען זיך געהאַפּטען צו זיי פון דאָרה אין דאָרה, פון שטאַדט אין שטאַדט. נאָר דאָך נישט צוגעוואָהנט צו פּרעמדע מענשען, און שעמעוודיג זיך פאר פּרעמדע, האָבען זיי זיך געשטאַרקט צו האַלטען היימישע מיט היימישע און איין נצרת'ער האָט זיך ביים צווייטען געריבען.

נאָר אַריינגעהענדיג קיין בית-לחם, זיינען זיי פּערלורדען געוואָרען אין אַזאַ מענגע. זיי זיינען פּערטויבט געוואָרען אין דער געברומעריי

פון די בהמות, וואָס מען האָט געפיהרט מקריב זיין, זייערע גרינע קערב, אין וועלכע זיי האָבען געפיהרט זייערע פרוכטען פאר גאָט, זיינען פערשעהמט געוואָרען פאר די גאָלדענע און זילבערנע כלים, אין וועלכע די עול־רגל'דיגע פון דער יהודה־פראַווינץ האָבען זיי ערע קרבנות געבראַכט. און זיי האָט זיך געדאַכט, אַז וואָס קענען זיי דאָ בעדייטען מיט זייערע אַרימע גרינע קערב, אז אויף זיי וועט זיך גאָט אָפילו גאָר נישט אומקוקען, — און אזוי האָבען זיי זיך איי־נער מיט'ן צווייטען פערלאָרען. יעדער מיט זיין משפחה און קרבן האָט זיך פערשטעקט אין אַן אַנדער ווינקעל, און מיט גרויס דרד־ארץ איינגעהערט זיך, וועגען וואָס מען רערט, כאַטש זיי האָבען נישט געוואוסט וועגען וואָס עס האַנדעלט זיך.

זיי האָבען פערשטאַנען, אַז דאָ האָט עפעס געמוזט געשעהען, נאָר וואָס — האָבען זיי נישט געוואוסט. די גליל'ער, וואָס זיינען געווען ווייט פון ירושלים, זעלמען ווער עס האָט געקענט ליינענען, און זיי ענדיג אָנגעריסען פון ירושלים, האָבען זיי זעלמען געוואוסט, וואָס אין ירושלים טהוט זיך. פון יום־טוב צו יום־טוב, וואָס זיי זיינען קיין ירושלים געגאַנגען און אויפגעהאַלטען זיך אין בית־המקדש־הויף און אויסגעהערט די דרשות פון די פרושים, האָבען זיי נאָר געוואוסט, אַז עס איז אַ גרויסער שונא אויפגעשטאַנען געגען דעם אידישען פאַלק. דאָס איז עפעס יענעם פאַלק, וואָס וואָהנט ווייט אויף יענער זייט ים און וואָס איז דער שר פון שטן, וואָס גאָט האָט אָנגעשיקט, ווייל אידען זיינען שלעכט. נאָר זיי האָבען זיך פערלאָזט אויף די חכמים און די סנהדרין פון ירושלים, מן הסתם ווייסען זיי שוין, וואָס זיי האָבען צו טהאָן, — און וועלען שוין עפעס געפינען אַ עצה, וואָס האָ־בען מיר דאָ אַריינצוריידען?

קיין מלך פון דוד'ס הויז איז שוין לאַנג ביי אידען נישט געווען. די כהנים־גדולים פון די חשמונאים האָבען זיך שוין לאַנג אויסגע־לאָזט. און הורדוס־הויז איז געווען אָנגענומען ביי אידען פאר אַ שונא פון אידישען פאַלק, וואָס האָט אויסגעראַט די חשמונאים, און וויל מאַכען אונטערטהעניג די אידען פאר די רוימער. איז קיין זאך נישט געווען אזוי הייליג, ווי דאָס בית־המקדש. און גאָר נישט האָט אויף די גליל'ער געקענט ווירקען, ווי דאָס וואָרט בית־המקדש. און אַז אַ קול האָט זיך אין גליל געלאָזט הערען, מען וויל דעם בית־

המדרש בערויבען, האָבען זיך דאָ און דאָרט זיהן פון די פּאָטערס אַרויס-גע'ננב'עט, מענער פון די ווייבער, און קיין ירושלים געאילט, דאָס בית-המקדש צו בעשיצען.

יעצט אויך, אַזוי ווי די גליל'ער זיינען געוואָרען צוואוואָרפען צווישער די מחנה און געהערט דאָס גערודער, וואָס עס האָט זיך גע-מאַכט צווישען די מחנה, האָבען זיי מעהרסטען נישט פּערשטאַנען, ווע-גען וואָס עס האַנדעלט זיך, נאָר זיי האָבען געפיהלט, אַז עס איז עפעס געשעהען מיט'ן בית-המקדש. ביי זיי האָט זיך אין דער שטיל דאָס בלוט צוקאַכט, די אַדערען זיינען זיי געוואָרען אַנגעשטרענגט. זיי זיינען גרייט געווען אַלע, ווי איין מאָן, אויפצושטעהן און אריינ-צוגעהן קיין ירושלים און צו בעפאלען די רוימער. נאָר זיי האָבען מורא געהאַט זיך אַבצורופען, זיי האָבען נישט געוואַנט פאר די בעלי-מוֹתָסִים פון יהודה, וואָס זיינען געווען אַזוי נאָהענט ירושלים, אַז זיי זאָלען דאָ עפעס אריינרעדען. האָבען זיי נאָר שטיל געשוויגען, און בערייט געווען אויף דער צייט, ווען מען וועט זיי דארפען.

הלל'ס משפחה, פּערלירענדיג זיך מיט די אַנדערע עולי-רגל'דיגע פון נצרת, האָבען זיך אונטער דער שטאַרט פּערקליבען. צו איהר משפחה וואָס זי האָט געהאַט אין בית-לחם וואָהנען, וואו זי האָט איהר עלטעסטען זוהן געבוירען, האָט זי נישט געקענט אריינ-געהן, ווייל אויפגעעהנדיג קיין ירושלים, טאָר מען זיך נישט אויפ-האַלטען אין קיין שטוב. זיי האָבען זיך פּערקליבען אויף אַ בערנעל אונטער אַ ציפּריס, יוסף האָט טרוקענע צווייגען צוזאַמענגענומען און אַ פייער אונטערגעצונדען. איז געזעסען די מוטער מיט איהר זוהן און דאָס קאַכ האָט געהאַרט געבען זיי. יוסף האָט זיי אויך באַלד פּערלאַזט און איז אין די מחנה געגאַנגען. געוואָהר ווערען, וואָס עס איז פאַרגעפאלען.

דאָס אינגעל ישמעאל האָט נישט געשלאָפען. דאָס ערשטע מאָל האָט ער אַזאַ מענגע געזעהען, פייערלעך האָט ער געזעהען פון דער-ווייטענס ברענען, און מענשען לויפען אַהין און אַהער, און קולות האָט ער געהערט. עס רופען מענשען איינער צום צווייטען, און אַקסען שרייען, בעמבעס פויקען, און אַזוי פיעל מענשען קומען אַז, און אַלע געהען אין איינעם קיין ירושלים צו גאָט, און ער געהט אויך

צו גאָט, און די מאַמע געהט, און אַלע געהען, און מיט קינדישע פרייד
האַט ער די מוטער'ס האַלז אַרומגענומען:

— ס'וואָהר, מאַמע, אַלע געהען קיין ירושלים?

— יא, קינד, אַלע געהען מיר קיין ירושלים.

— צו גאָט אין בית־המקדש אריין, און מען וועט גאָלדענע טישען
אויסשטעלען אין בית־המקדש, מיט זיכערנע טישען, און מנורות ווען
לען זיי אָנצינדען, אזוי פיעל מנורות, און גאָט וועט זיך פּרעהען מיט
אונז און מיר אַלע, אַלע וועלען מיר זיך פּרעהען. ס'וואָהר, מאַמע?
און פעהנער וועלען מיר אויפהענגען, און עס וועלען קומען אַלע פון
דער גאַנצער וועלט, און די חתנים וועלען קומען, און די פייפלעך
וועלען פייפען, און אַלע אַלטעמסקע פון דער גאַנצער וועלט וועלען
קומען, און נאָך גאָלדענע שטוהלען וועט מען אויסשטעלען, און נאָך,
און דאָס בית־המקדש וועט אזוי גרויס זיין, און גוים, מאַמעשי, וועלען
אויך קומען, נישט וואָהר?

— אז זיי וועלען אידען ווערען, קינד לעבען.

— און פאר וואָס זיינען זיי נישט קיין אידען — די גוים, מאַ-
מעשי, פאר וואָס מאַכט נישט גאָט, אז אַלע זאָלען זיין אידען, אַלע,
די גאַנצעמסקע וועלט זאָלען זיין אידען, און אַלע, אַלע, די גאַנצעמסקע
וועלט זאָלען זיצען אַרום די גאָלדענע טישען? ער קען דאָך אַלעמען
מאַכען פאר אידען, ס'וואָהר, מאַמע?

די זון איז שוין אויפגעגאנגען איבער דעם בית־לחם־הימעל:
ווייט אין מזרח זייט האָט זיך דער הימעל גערויטעלט, און דאָס גראַז
און די בויער זיינען פּערהעלט געוואָרען, און עס האָבען זיך דאָ
און דאָרט איינצעלנע, אַבגעטהיילטע מחנות ארויסגעוויזען, די פיי-
ערלעך האָבען זיך אָנגעהויבען צו פּערלעשען, און דער עולם האָט זיך
אָנגעהויבען צוזאַמענצוקומען. פון דערווייטענס האָט מען געהערט
ווי די פויקען קלאַפען און קולות רופען די מחנה:

— שטעהט אויף, שטעהט אויף, קומט, לאָז'ן מיר אויפּהען נאָך

ציון אין גאַט'ס הויז.

און דאָ און דאָרט האָט מען זיך צוזאַמענגענומען, יעדע משפּחה
מיט איהר קאַרב בכורים אויף די אַקסלען, און דער אַקס פאַראַוים
פאַר זיי.

צושרשט זיינען געגאנגען די יהודה'דיגע בעל־מיוחסים מיט זייערע גאלדענע און זילבערנע קערב, מיט זייערע בעפוצטע בהמות, מיט זייערע פליימען און טראמפעטען, וועלכע האבען דעם וועג אויס־געשאַלט פאר זיי, און ווייט־ווייט דערנאָך דער איבריגער עולם. יוסף האָט צוזאמענגענומען זיין משפּחה. די מוטער האָט דער־ווייל איהר קינד אין דעם נאָהענטסטען טייכעל טובל געווען, אָנגע־טהאָן איהם דאָס נייע העמדעל, וואָס זי האָט געהאַט אויפגענעהט פאר איהם, אַז זי זאָל איהם ריין פאר גאָט שטעלען, און האָט אָנגע־נומען איהר קינד ביי דער האַנד און איז נאָכגעגאָנגען נאָך איהר מאַן, וועלכער האָט געטראָגען די בכורים אין גרינעם קאַרב אויפ'ן אָק סעל, און דאָס אַרימע קעלבעל פאַר זיי. אין די הערנער אַ קרוין פון העלבריטעז־בלעטער, זיינען זיי ווייט־ווייט נאָך די מחנה נאָכגע־גאַנגען אין אַ זייט, און איין שאַלענד געזאַנג, ווי אַ ליכטיגע זון, האָט פון דאָרט פאַרענט ארויסגעדרינגען און ארומגענומען די גאַנצע מחנה איבער די קעפּ.

אזוי זיינען די אידען אַריינגעגאַנגען קיין ירושלים. אויפ'ן וועג קיין בית־לחם, פאַר קבר־רחל פארבייגעגאַנגען. די זון איז אויפ'ן היי־מעל ארויס און ליכטיג איז געוואָרען טהאַל און באַרג. און דאָס גע־זאַנג פון טויזענדער־טויזענדער מענער, ווייבער און קינדער האָט אין דער לופט געשאַלט: קומה ונעלה אל בית ד' אלהינו!

בת־שבע איז מיט איהר זעקס־יעהריגען זוהן פאר דער מאַמע רחל'ס קבר פארבייגעגאַנגען, האָט זיך אַ מינוט אויפגעהאַלטען, עפעס דאָרטען אין קבר אַריינגערעדט, אַז קיינער זאָל נישט הערען, און אויף איהר קינד געוויזען. יוסף האָט זיך אומגעקוקט און געוויזען, אַז זי זאָל פלינק נאָך דער מחנה נאָכעהן, האָט זי דאָס קבר פערלאָזט, און געשווינד נאָך דער מחנה נאָכגעאיילט.

און דאָס קינד ישמעאל איז יעצט גאָר אַנדערש געווען ווי פריהער. אַ אונגעהויערע קינדישע שמחה האָט זיין האַרץ דערפּרעהט; אַז ער געהט נאָך ירושלים אויף. האָט ער זיך פון די מוטער'ס האַנד ארויס־געריסען, פאַראויס געלאָפען, און געוואַלט מיטזינגען מיט'ן גאַנצען עולם, נאָר ער האָט נישט געוואוסט, וואָס צו זינגען. דעם פּסוק האָט ער נאָך נישט אין חדר געלערענט. די מוטער האָט איהם נאָכגע־איילט, מורא געהאַט, אַז ער זאָל נישט פערבלאָנדזשען. אָבער באַלד

האָט זי איהם געזעהען אין מיטען אַ גאַנצע שרענגע קינדער. אַלע האָבען זיי זיך אָנגענומען ביי די הענד, און עפעס אַלע אויף איין קול געזונגען. נאָר וואָס — האָט קיינער נישט געקענט פּערשטעהן. און נישט זיי אַליין האָבען פּערשטאנען.

פאַר ירושלים איז דער עולם שמעהן געבליבען און האָט, ווי דער דין איז, אַריינגעשיקט צוויי שלוחים קיין ירושלים אין ביתהמקדש אַרײַן, אַז זיי קומען אָן, כאַטש דאָרט האָט מען זיך געריכט אויף זיי, און מען האָט געוואוסט, אַז זיי קומען אָן.

דער עולם האָט די פירות פון די קערב אַרויסגענומען, אויף די הענד געהאַלטען, און בערייט געווען די פּרוכטען אין גאַט'ס הויז צו ברענגען און פאַר גאַט צו וויזען.

אין דעם זיינען אָנגעקומען די נבאים און די סגנונים פון דעם ביתהמקדש, און מיט זיי די רייכע, חשוב'ע בעלי-בתים פון ירושלים, אין טהייערע זיידענע טיכער אויף די קעפּ, דער צייכען פון זייער חשיבות. די לייבער אין עהלען געשמירט, זיינען זיי אין זיידענע טהייערע טליתים געווען געהילט, מיט גאַלדענע קייטען בעפּוצט. אין זייערע מלבושים איז געלעגען אַ בעהאַלטענער סוד פון טהייערע שמעקענדע עהלען. אין זייערע הענד האָבען זיי געהאַלטען די פּרוכטען פון זייערע פעטע גערטנער אויף טהייערע דיניטשקע גאַלדענע בלאַ-כען, אויף וועלכע עס זיינען געווען מייסטערהאַפט אויסגעקלאַפּטע וויינטרויבען-שטאַנגען און עהלכירטען-בוימען. דער עולם האָט פאַר זיי אַ וועג געמאַכט. אין דער שפיץ פון דער מחנה האָבען זיי דעם עולם קיין ירושלים אַריינגעפיהרט. פאַראויס פאַר זיי זיינען געגאַנגען די לויים, אַכטצעהן-דיעהריגע בחורים, וואָס זיינען מיט זיי די מחנה אַנטקעגען געקומען, אין בלאַהע פּורפורנע העמדער אָנגעטהאָן. מיט גאַלדענע פּראַנצעלען. אין טהייערע זיידענע טליתים אויף זיך פּערוואָרפען, האָבען זיי אויף לאַנגע דינע פישטשאַלקעס, אויף אַכט זייטענדיגע פידלען, אויף גערעהטע, פיעלפאַכיגע, פיעלזייטיגע האַר-פען, אויף זילבער-בלעכען זייערע ניגונים געשפּיעלט. נאָך זיי זיי נען געגאַנגען די קרבנות פון די חשוב-ירושלים, די הערנער אין גאַלדען בעפּוצט און עהלכירט-קרעני, און דאָס פּאַלק נאָך זיי.

ברייט האָט זיך געעפּענט ציון'ס טויער פון די ירושלים-טויערען. און לאַנג און שמאַל איז געווען די גאַס, און האָט געפיהרט צום הר-

הבית, און געגען איבער דעם ירושלים-מויער איז אפגען געווען דאס טויער פון דעם בית-המקדש-מויער; אין זונען-שיין האָבען זיך גע-וויסט די מאַרמאָר-טרעפּען, וואָס פּיהרען פּון בית-המקדש-הויף צו די ערשטע „עזרה“ אַרויף, און איז זונען-בלאַסק האָט זיך געברענגט מאַרמאָר און גאַלד.

ווי איין מענש, איז דאָס פּאַלק אויף די קניען געפּאלען און די קעפּ געבוּיגען און שטיל געשוויגען.

נאָר באַלד האָט פּלייטען-מוזיק געטענט, און דאָס פּאַלק מיט די צו דער ערד געבוּיגענע קעפּ האָט די פּרוכטען פּון זייער ערד אין גאַט'ס הויז אַריינגעטראָגען.

איז צוויי רייען געבען די שמאַלע, קליינע הייזעלעך זיינען די בעלי-מלאכות פון ירושלים געשטאַנען. די, וואָס האָבען נישט קיין אייך ערד געהאַט, און האָבען קיין פּירות נישט געהאַט פאַר גאַט צו ברענגען, האָבען טיכער און טאַפּיכען אויף די גאַס, וואָס פּיהרט אין בית-המקדש אַריין, פאַר'ן עולם אויסגעשפּרייט, האָבען זיך אין די רייען געשטעלט, און האָבען די אַנקומענדע בעגריסט:

— אונזערע ברודער פון דעם און דעם אַרט — קומט אַריין

מיט שלום.

און אַ גרויס בענקעניש און זעהנוכט האָט אַרומגענומען די ניי-אַנקומענדע, צו זעהן דאָס בית-המקדש. אַ סך, דערזעהענדיג פון דערווייטענס דעם ליכטיגען מאַרמאָר אין דער זון, האָבען זיך אויף דער ערד געוואָרפען און די ערד געקושט, געוויינט, און די הענד געהויבען. עלטערען האָבען זייערע קינדער אויף די הענד גענומען, געהויבען זיי און אַהין געוויזען, צום בית-המקדש. טהייל פּלעגען לאַנג אויף דער ערד ליגען און נישט ריהרען זיך, אַנדערע ווידער מיט אַ ענטוואַסטיש געזאַנג, וואָס איז מעהר עהנליך געווען צו אַ ווילד געשריי, האָבען זיך געלאָזט לויפען אין דער מחנה, בייגענדיג די קעפּ צו דער ערד.

נאָר דערווייל זיינען די מיוחסים פון ירושלים אַריינגעקומען אין הויף פון בית-המקדש. פאַר זיי האָבען אין ליכטיגער זון גע-ברענט די ווייסע שניי-מאַרמאָרע זיילען, וואָס שטיין ליגענדיג אויף שטיין, פון קיין מייסטער'ס האַמער געקלאַפט, פון קיין מאַהלער'ס פענזעל בעמאַהלט, נאָר אזוי שטאַרק און רויה. ווי די ערד האָט זיי

ארויסגעגעבנש, זיינען זיי געשטאנען בעפעסטיגט אין זייערע גאָל-
 רענע שוועלען, וואָס לויכטענדיג אין דער זון, האָבען זיי אויסגע-
 זעהען, ווי שניי-זיילען, ארויסגעוואקסען פון גאָלדענע טייכלעך. מיט
 שטאַלצקייט האָבען זיי אַרומגערינגעלט גאָט'ס הויז, ווי שלמה המלך'ס
 העלדען, וואָס האָבען זיין שלאָף-בעט מיט די שווערדען אין די הענד
 אַרומגערינגעלט. אַ פיערצהען-שטופיגע מאַרמאָרנע טרעפּ האָט אַרויפ-
 געפיהרט צו אַ צווייטע רייהע זיילען, צווישען וועלכע די כהנים אין
 פּורפּור-קליידונג האָבען זיי עמפּפּאַנגען. אַזוי איז געשטאנען גאָט'ס
 הויז פריי און אַפען, ווי דער הימעל, ווי די לופט. נאָר מאַרמאָר-זייל
 אין זונען-ליכט האָט זיך געלויכטען, ווי שניי פערברענט אין ליכט,
 ווי דער חרמון-שפיץ אין זונען אונטערגאנג, וואָס ראכט זיך אַז שויר
 מענדע, קאַלטעוואטע קאַלטע ים-וועלען ווייס און שימערענדיג, ווי
 טהייערע זייענע שפיצען, פאלען און גיסען זיך און יאָגען זיך פון
 געבירג אראַב, און דאָס צוברעכט זיך אין טויזענדער שפּריצען און די
 גאָלדענע שוועלען זיינען צוגאַנגען געוואָרען אין דער זון, ווי רויטע
 ברענענדיגע שפּראַצענדע קוואַלען. און דאָס פּימסעדהאַלץ, און די
 זייענע טהייערע פּורפּור-פאַרהאַנגען צווישען די זיילען זיינען גע-
 ווען, ווי געגליווערטע וואסער-וועלען וואָס הענגען צווישען ים-ברעג
 און שניי-בערג.

5.

דאָס בית המקדש.

פאר די ירושלים'דיגע בעלי-מיוחסים איז דאָס בית-המקדש נישט
 געווען קיין נייעס. זיי האָבען עמפּפּאַנגען די כהנים, אין די ווייסע
 טליתים אָנגעטהאַן, וואָס זיינען געשטאנען אויף די טרעפּען, האָבען
 פון זיי גענומען די פירות אין די גאָלדענע כלים, האָבען זיי אין ווינקעל
 מזבח אוועקגעלעגט, זייער פּסוק געלייענט און ארויסגעגאנגען, געלאָזט
 זייער אַרט פאַר אַנדערע.

די גליל'ער זיינען ווייטרווייט פון הינטען געשטאנען. האַלטענדיג
 אין די הענד די בכורים פון זייער ערד אין די גרינע געפלאַכטענע

קערב — זיינען זיי ווי פערשעהמט געווארען פאר די גרויסע רייכע גאלדענע כלים, וואס די ירושלים'ער ברענגען פאר גאט. לייענען האָ- בען זיי נישט געקענט, האַבען זיי נישט געוואוסט, וואס מען זאגט פאר גאט. האַבען זיי זיך נאָר אויף דער ערד געווארפען, ווי אַ ליגענ- דיגער וואלד פון ווינד געלעגט, די פירות אין דער הויך געהויבען. זייער הארץ איז געווען צו גאט, און זייערע ליבען האַבען אַ קינדישע תפילה געבעטען:

— אַבאָ, אַבאָ, הב לנו מטרא.

טאַטע, טאַטע, גיב אונז רענען.

און אז עס איז געקומען די צייט פון יוסף פון דער שטאָרט נצרת, ער זאל די ערשטע פרוכטען פון זיין גארטען פאר גאט טראָגען, האָט ער דעם קאַרב אויף דעם אַקסעל אויפגעהויבען, און די מוטער מרים האָט איהר ערשט-געבוירענעם זוהן ביי דער האַנד אָנגענומען, און אזוי זיינען זיי פאר'ן כהן און פאר גאט'ס מזבח געטראָטען.

הלל האָט נישט געקענט לייענען, האָט ער נישט געוואוסט, וואס פאר גאט צו זאָגען, נאָר ער האָט דעם כהן זיין קאַרב איבערגעגעבען און פאר גאט אויף זיינע ערשטע פרוכטען געוויזען.

און די מוטער האָט אויך נישט געוואוסט, וואס צו זאָגען. האָט זי נאָר פאר גאט אויף איהר ערשט-געבוירענעם זוהן געוויזען, און האָט געשוויגען.

לאַנג האַבען זיי פאר'ן מזבח נישט געקענט שטעהן, אויף זייער אָרט האָט געווארט דאָס פאלק...

6.

ס כ ו ת.

עס איז אָנגעקומען דער יום-טוב סכות. יוסף מיט זיין משפחה זיינען איבערגעבליבען אין ירושלים.

איבער די צייט פון יום-טוב זיינען די הייזער אין ירושלים געווען אַפען פאר אורחים. פרעמדע מענשען האַבען זיך געפונען אין פרעמדע שטובען און קיינער האָט קיינעם נישט געפרעגט: וואס טהוסטו דאָ?

נאָר מעהרסטענס האַבען זיך דאָ די גליל'ער און די פֿרעמדע אורחים אויפגעהאַלטען אין דעם הויף פון בית־המקדש, וויפיעל מיט שוועריג־קיימען עס איז נישט געווען פערבונדען דאָס אויפהאַלטען זיך אין בית־המקדש, ווי זיין אַבגעהיט מיט ריינקייט, אַבגעשיידט פון פרויען, נישט קיין וויין צו טרינקען, האַבען זיי דאָך לייעב געהאַט צו פערבליי בען איבער יום־טוב אין הויף פֿון בית־המקדש. און דער ליכטיגען ברייטער פּלאַץ, וואָס האָט אויסגעזעהען, ווי אַ מאַרמאָר־פעלד, איז דורך די צייט פון יום־טוב געגליכען געווען צו אַ גרויסען גרויסען יאָהר־מאַרק, אויף וועלכען דאָס גאַנצע פּאַלק איז זיך צוזאַמענגעקומען. געדעכטיגט אין דעם ברייטען לאַנגען קעלער, וואָס האָט זיך געפונען אייבער די גאַנצע לענג און ברייט פון דעם הויף, אויף וועלכען דער בית־המקדש־פּלאַץ, אונטערגעשטיצט אויף די דריי טויערנד זיילען, וועלכע שלמה האָט אָנגעהויבען צו שטעלען און איז אין יעדער דור געוואָרען צוגעמויערט — איז געווען אונטערגעשטיצט — האָט זיך דאָס פּאַלק אין דעם בית־המקדש־הויף געפונען אזוי היימיש, ווי ביי זיך אין שטוב. ווי הייליג און געטליך דאָס בית־המקדש איז נישט געווען ביי אירען, דאָך איז ביי אירען געווען דאָס בית־המקדש אַ הויז, וועלכעס געהערט צום פּאַלק. יעדער איד האָט דערינען אַ טהייל גע־האַט, פֿון וועלכען מען קען נישט ארויסטרייבען, ווי ביי זיך אין דער היים.

עס האָט נישט געהאַלפֿען דאָס שטרענגקייט פון די בית־המקדש שומרים, פון די כהנים, לויים, נבאים און קאָסיר'ס — וואָס לעבענדיג פון בית־המקדש, האַבען זיי דעראוים געוואָלט מאַכען זייערע אַ פריוואַטע זאַך, צו געוועלטיגען דעריבער, אַרויסצוטרייבען די אַרימע און מכבד זיין די פיינע מיוחסים, פון וועלכע זיי האַבען אַ סך מעשרות און נדבות אויף בדיקהבית. עס האָט נישט געהאַלפֿען דאָס, וואָס הורדוס, אויפמויערענדיג זיך זיין פּאַלאַץ אין אַ ווינקעל האָרט אין די בית־המקדש מויער, איז דאָס ווינקעל שטענדיג פֿול געווען מיט רוי־מישעס מיליטער, און הורדוס צוערשט, און דער רוימישער פּראָטאַקאָ־ראַטאָר דערנאָך האַבען פון זייערע פּאַלאַצען געקענט אַלץ זעהען, וואָס עס טהוט זיך אין בית־המקדש־הויף. קוים איז זיך דאָס פּאַלק צוזאַמענגעקומען אויף אַ יום־טוב קיין ירושלים, פֿלעגען זיי ירושלים און דעם בית־המקדש־הויף צוריק איינגעהמען. די אירען, וועלכע האַבען זיך

אליין ביים צעזאר אויגוסט געמיהט, אז ער זאל פערטרייבען דעם הור-
 דוס'טישען שומרון'שען ארכעלום, און זאל יהודה צוזאמענהעפטען
 מיט סוריה און מאכען דערויס א רוימישע פראווינץ, — וויסענדיג, אז
 יעצט אין דעם קעניגליכען הויף וואהנט און בעטראכט זיי א רוימישער
 פראטאקאראטאר, זיינען די נערווען געווארען זעהר אויפגערעגט, און
 אז אויפשטאנד האט זיך אין דער לופטען געטראגען. הורדוס און זיין
 הויז, ווי זיי זיינען נישט פערפיינדעט געווען צווישען די אידען, דאך
 איז עס געווען א אידישער קעניג און ער האט געהאט געוויסע בעציר-
 הונגען צום חשמונאים-הויז. און דא ביי זיי אונטער דעם בית-המקדש
 מויער וואהנט א רוימישער הערשער איבער זיי. און נאך דאס קלוג-
 שאפט פון דעם רוימישען פראטאקאראטאר קאפאניוס, וועלכער האט
 גאנץ גוט געוואוסט דאס פריימוטהיגקייט פון די אידען, איבערהויפט
 פון די פראווינץ-אידען, וואס זיינען מיט דער אונטערטהעניגקייט נישט
 געוואהנט און בערייט פאר זייער בית-המקדש, ווי איין מאן, אויסצור-
 שטארבען — האט געהאלטען איבער יום-טוב די רוימישע לעגיאנען אין
 זייערע קאזארמעס, אליין געווען זעהר פארזיכטיג, האט געזעהן נישט
 צו צולאזען צו א בענענגונג צווישען אידען מיט רוימער. דאס האט
 פערמינערט דעם יום-טוב אין הויף פון בית-המקדש פון א גרויס בלוט-
 פערגיסונג, וואס האט זיך געטראגען אין דער לופט.

האט זיך דאס פאלק, ווי געזאגט, אין דעם בית-המקדש אויפ-
 געהאלטען, דארט האבען זיך געטראפען בעקאנטע און גואלים, ביי-
 דעלעד זיינען געווען אויסגעשטעלט, אין וועלכע מען האט עסענווארג
 אורחים פערקויפט. דא איז א משפחה געגאנגען צו די אקסען-סוחרים,
 וואס זיינען געווען הינטער דעם מויער אויפ'ן שוק הכבשים, א קרבן
 פאר גאט צו קויפען. אנדערע ווייטער האבען בויעהל געקויפט, אויפ'ן
 מזבח צו גיסען. אין א ווינקעל-הויף האט זיך א גרויסער עולם פער-
 זאמעלט ארום א תלמיד פון הלל'ס הויז, וועלכער, קומענדיג פון בבלי,
 האט מיטגעבראכט זיין רביז'ס תורה און פערשפרייט. ער איז גע-
 גאנגען אנגעטהאן אין א פראסטען ארימען טלית, מיט א טוך אויפ'ן
 קאפ, בארפיסע פיס, און האט זיך געהאלטען זעהר שטיל. אבגעענט-
 פערט יעדען קליינעם קינר, פון די וואס האבען איהם ארומגערינגעלט,
 אויסגעהערט יעדערען, און מיט אלע גוט און ווייך זיך אומגעגאנגען.
 מיט איהם האט מחלק געווען א תלמיד פון שמאי'ס הויז, א איד מיט א

פאר גרויסע ברעמען און א פול בעוואקסען פנים, מיט שטארקע שוואר-
צע האהר, אנגעטהאן אין א ווייסען טלית. ער האט מלחמה געהאלטען
מיט זיין געגנער זעהר ענערגיש, מאכענדיג פערשיעדענע בעוועגונגען
מיט זיינע הענד און מיט זיין גאנצען קערפער. ער האט נישט געשפארט
קיין שארפע אויסדריקע געגען זיין געגנער. דער תלמיד פון הלל'ס הויז
האט אויסגעהערט זיין שאנד און האט זי פערשוויגען, ווייך יעדעס
מאל איהם צוריק געענטפערט. דאס האט זעהר פערוואונדערט דעם
ארומיגען עולם, זיין שפליקייט איז געפעלען געווארען, אזוי צום סוף
האט עס אויך געריהרט דעם תלמיד פון שמאי'ס הויז, וועלכער האט
גענומען זיין חבר איבערצובעמען. אין א צווייטען ווינקעל האט א
פריש מיט א צדוקי געפיהרט א גרויסע מחלוקה איבער דעם דין פון
מארגענדיגען וואסערדיגסען אויפ'ן מזבח, אין שמחת בית-השואבה.
נאך די מחלוקה איז געווען זעהר א לאנגווייליגע, האט זיי דער עולם
פערלאזט און איבערגעלאזט זיי אליין, זיך די העלזער אויסשרייען.
פון צייט צו צייט איז דורכגעגאנגען איינער פון די סנהדרין, נאך
וועלכען עס איז א גרויסער עולם נאכגעגאנגען. דא האט זיך פלוצים
איינער געפונען, וואס האט געהאלטען אין האנד א זילבערן פאסעק
און האט אויסגערופען, ווער עס וויל א שעהנע מתנה קויפען זיין יונג
וויבעל, וואס ער האט זי ערשט נישט לאנג מקדש געווען. און טהייל-
מאל איז צוגעגאנגען א איד בעטראכטען דעם פאסעק צו ברענגען א
מתנה זיין יונג וויבעל, וואס ער האט ערשט ניט לאנג מקדש געווען.
(איינער ווייטער איז א זיידען טוך אויפ'ן קאפ, א סימן פון א חשוב'ן
מאן, נאך וועלכען עס איז אן עולם נאכגעגאנגען — צווישען די ווייבער,
וואס זיינען איז אן אנדער ווינקעל הויף פון בית-המקדש — און האט
אויסגערופען: ווער פון די פריילעדיגע ווייבער וויל זיין זיין ווייב
איבער די צייט, וואס ער וועט זיין אין ירושלים, וועט ער זי מקדש
זיין און פאר'ן אוועקגעהן וועט ער זיך אב'גט'ען. און נישט איינע האט
זיך אבגערופען אויף זיין פארשלאג...)

אזוי האט דאס פאלק געלעבט, געלערענט און געהאנדעלט אין
בית-המקדש הויף וועלכער איז געווען א גרויסע פאלקס-שטוב, אין מיר
טען פון וועלכע עס שטעהט דער קדשי-קדשים, איז וועלכען עס וואהנט
נאט צווישען זיי...

הלל מיט זיין פאמיליע האבען זיך ווי אנדערע זיינע לאגנד-

לייט אויפגעהאלטען אין בית־המקדש הויף. יוסף, וועלכער איז געדאנגען מיט זיינס א שכן אין שטאָדט אריין איינקויפען אויף יום־טוב, האָט איבערגעלאָזט מרים מיט'ן קינד און קעלבעל. זעהט זיך אויס, ער האָט נישט געוואָלט זיין דערביי, ווי די מוטער וועט ברענגען איהר קינד פֿאר גאָט, און ווי מען וועט מקריב זיין דאָס קרבן פֿאר'ן בכור, אז ער זאל נישט דארפֿען זאָגען, אז דאָס איז זיין זוהן. מרים האָט גענוג מען איהר קינד מיט'ן קרבן און איז אַליין צו די עזרה אַהין געגאנגען, וואו דער כהן איז געשטאַנען. אין איין האַנד האָט זי געהאַלטען איהר זוהן, אין דער צווייטער האַנד פינף סלעים, איינגעבונדען אין אַ טיכעל. זאָגט זי צום כהן אזוי:

— מיין הערר כהן, איר בין געקומען מיין זוהן אויסלעזען פון דיר. דער כהן האָט זי אָנגעקוקט, זי האָט געהאַלטען די אויגען צו דער ערד אַראַבעלאָזט.

— און וואו איז זיין פֿאַטער? — פרעגט דער כהן.

די מוטער האָט געשוויגען.

— און ווער איז זיין פֿאַטער? — פרעגט ווידער דער כהן.

— גאָט, וואָס איז אַ פֿאַטער איבער אַלע יתומים, איז אויך זיין

פֿאַטער, — האָט די מוטער אַבגעענטפֿערט.

דער כהן האָט שוין עפעס אַנדערש געפרעגט:

— און וואָס ווילסטו מיר געבען: דיין זוהן, אָדער די פינף

סלעים?

די מוטער האָט פֿאר איהר קינד די פינף סלעים אין טיכעל בע־

צאהלט.

און דערנאָך האָט דער כהן דאָס קעלבעל מקריב געווען פֿאר גאָט. דאָס אינגעל ישמעאל איז געשטאַנען דערביי, און האָט מיט גרויסע אויגען, און מיט אַ שרעקענדיג האַרץ טיעף אין בית־המקדש אַריינגעדקוקט. דאָרט אינוועניג איז טונקעל געווען, נאָר עפעס גאלד און פֿור פֿור־שטאָף האָט זיך געבלישטשעט, און אַ לאַמפֿ האָט געברענט, און חלֹת זיינען געלענען, און שטיל איז געווען. איהם האָט אַרומגענומען אַ גרויסע שרעק און אַ גרויסע פֿרייד. ער האָט דערפֿיהלט דעם סוד, וואָס וועהעט אַרויס פֿון אינוועניג דאָרט, און געוואוסט, אז גאָט איז דאָרט אויף יענער זייט פֿרוכת אין קרשי־קדשים. ער האָט געוואָלט דאָרט אַהין אַריינגעהן, נאָר ער האָט זיך געשעהמט עס צו זאָגען דעם

כהן. ער איז געווען אזוי פערטהאָן אין דאָרט אַהין אַרײַנקוקען, אַז ער האָט גאָר נישט געזעהען, וואָס דער כהן טהוט מיט זײַן שעפּסעל. נאָר פּלוצים האָט ער זיך אומגעקוקט און דערזעהען ווי זײַן שעפּסעל ליגט א גע'שחט'ענס אויפ'ן מזבח, און אַ פּײַער ברענט זיך אונטער איהם. אַ פּרײַד און אַ טרויער האָט איהם אַרומגענומען, וואָס זײַן שעפּסעל ווערט פּערברענט אויפ'ן מזבח פאַר גאָט. דער רױך געהט אויף, ווי אַ זײל אין הימעל אַרײַן, און גאָט שמעהט דאָרט, אויף דער צווייטער זײט פאַרהאַנג, און זעהט, ווי זײַן שעפּסעל ברענט פאַר איהם. ער האָט אַלײן נישט געוואוסט, אויב ער זאָל בעדויערען זײַן שעפּסעל אַדער ניט. באַלד אָבער האָט ער ווײַטער פּערנעסען דערינען. ער האָט דערזעהן, ווי אינוועניג אין טונקעל־הײט שמעהט אַ גאָלדענער טיש, אויף וועלכען עס ליגען צוויי חלות. ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, ווי גאָט זיצט פאַר דעם טיש און אַלע אידען זיצען אַרום דעם טיש, און ער זיצט אויך, און אַלע שוויגען שטיל, נאָר ווער זינגט דאָרט מיט אַ שטילען, שטילען טאָן... און גאָט גלעט איהם איבער די האַהר, איר בער די באקען, און זאָגט צו איהם: אינגעלע, אינגעלע, וואָס לערנסט דו? — נאָר באַלד האָט איהם די מוטער אָנגענומען בײַ דער האַנד, האָט איהם פאַר'ן כהן געפיהרט. דער כהן האָט אויף איהם זײנע צוויי הענד אַרויפגעלעגט. ער האָט גאָר נישט געזעהען. ער האָט נאָר גע'זעהען דעם גאָלדענעם טיש מיט די חלות, וואָס ליגען אויף איהם, און די מנורה, וואָס ברענט פאַר איהם, און אַזוי שטיל איז אַרום... נאָר באַלד האָט איהם ווידער די מוטער אָנגענומען בײַ דער האַנד און האָט איהם מיט פּערוויינטע אויגען פון די עזרה אַרויסגעפיהרט... און דאָס שעפּסעל איז שױן נישט געווען — עס איז אינוועניג געבליבען, בײַ דעם גאָלדענעם טיש, אויף וועלכען די חלות ליגען און די מנורה, ברענט, נאָר ער מיט דער מוטער זײנען פון דרויסען געבליבען. און די מאמע ווײַנט אַזוי, ווײַנט אַזוי...

נאָר באַלד איז הלל געקומען פון שטאָרט און עס איז ווידער פּרעה-ליך געוואָרען. הלל האָט געפונען אַ קרוב אין שטאָרט, וועלכער האָט איהם, מיט'ן קינד, מיט בת'שבע'ן אויף יום־טוב פּערבעטען. מיט איהם איז אויך מיטגעקומען דער קרוב מיט אַ שכן פון נצרת, וועלכען זיי האָבען אויך בעגעגענט. זיי האָבען אַלע אין אײנעם צוזאַמען גענומען בײַ יוסף'ס קרוב, אין אײנעם יום־טוב צו האַלטען. און יוסף

האט די זאכען צוזאמענגענומען און איז אין שטאָרט מיט דער משפּחה געגאנגען. מרים איז אויך פרעהליך געוואָרען. נאָכ'ן קרבן ברענגען און נאָך די תּפילה, וואָס זי האָט פאר גאָט געבעטען אויף איהר זוהן, איז איהר זעהר גרינג אויפ'ן האַרצען געוואָרען. זי האָט געפיהלט, אז גאָט האָט איהר תּפילה דערהערט און האָט איהר קינד געבענשט. זיינען זיי אַלע מיט פרעהליכע הערצער אין שטאָרט געגאנגען אויפ'ן יום־טוב, וואָס גאָט האָט די אידען געגעבען זיך צו פרעהען. נאָר דאָס קינד ישמעאל האָט אַלץ מיט די אויגען ווייט־ווייט געקוקט, נאָר געזען הען דעם גאַלדענעם טיש, וואָס שטעהט דאָרט ווייט אינוועניג, וואו עס איז טונקעל און שטיל, און וואו זיין קעלבעל איז יעצט...

די גאסען פון ירושלים, וועלכע זיינען געווען שמאל, זיינען בע־שטאַנען פון קליינע איינצעלנע ליימענע הייזלאך, מיט פערמאכטע ארומגערינגעלטע הויפען, וועלכע זיינען אין איינעם געווען פאר א גארטען, נאר דא און דארט האָט שוין ארויסגעשטארט פון צווישען די קליינע הייזלאך אַ פּרעכטיגע אויס מאַרמאַר־זיילען אויסגעמויערטע ווילע אין גריכישען סטיל פון א רייכען צדוקי, דער איינפלוס פון הורדוס'שען העלעניזם, וואס ער האָט איינגעפלאַנצט אין ירושלים. זיי זיינען געגאנגען איבער די גאסען פון ירושלים. די גאסען זיינען צוליעב ערב יום־טוב זעהר בעלעבט געווען. אומעטום האָט מען געזעהען פרעמדע, וואס זיינען ארומגעגאנגען אין די געוועלכ־לאך, אויף יום־טוב זיך איינקויפען. דארט און דא האבען די בעלי־מלאכות פון ירושלים, וואס זיינען געווען זעהר גאסטפריינדליך צו די אורחים, זיי אין שטוב אריינגעבראכט, אז זיי זאלען ביי זיי יום־טוב האלטען. מענער און חתנים זיינען ארום די שטעלען פון די גאלד־שמוקער געשטאנען, האבען פאר זייערע ווייבער און כלות ציערונג, גאלדשמוקערייען איינגעקויפט, אויף מתנות פאר יום־טוב.

7

דער יום-טוב אין ירושלים.

הלל מיט דער משפחה זיינען איבער די זומערדיגע היצען אין ירושלים געבליבען. דער מנהג איז געווען, אז די גליל'ער, וועלכע האבען די רייזע קיין ירושלים מיט גרויסע שוועריגקייטען דורכגע- מאכט, אז קוים האבען זיי געהאט א קרוב, א נואל, פלעגען זיי איבער- בלייבען אין ירושלים פון איין רגל צום צווייטען. יוסף'ס משפחה, וועלכע האט זיך מעהרסטען דערנעהרט פון האנד-ארבייט און נישט פון דער ערד, האט זיך נישט געהאט וואס אהיים צו איילען. זיי האבען געוואהנט אויסער דער שטאדט, אין דעם גארטען פון זייער קרוב, און האבען איהם געהאלפען דערווייל דאס פעלד בעארבייטען. דער קליינער ישמעאל פלעגט מיט די אנדערע קינדער פון זיין קרוב אפט אויפגעהען אין דעם בית-המקדש הויף, אריינקוקען מיט פחד פון דער עזרה אין דעם בית-המקדש אריין, פלעגט אדער אפט זיך אוועק- זעצען אין דער לשכה, וואס איז געווען אין בית-המקדש הויף, וואו די סנהדרין זיינען געזעסען, אדער ער האט זיך איינגעהארכט צו דעם לערנען פון די תלמידי-חכמים, וואס זיינען דארט געזעסען, און נישט איינמאל האט איהם א סנהדרין-מאן אין בעקעל געקניפט און געזאגט צו איהם: אינגעל, אינגעל, זאג מיר דיין פסוק.

דאס קינד איז געווען בעטויבט פון ירושלים. — דאס לעבען פון דעם בית-המקדש הויף, די מענגע אידען, וואס ער האט דארט געזעהען, דאס בית-המקדש, די גאלדענע טישען מיט דעם געזאנג פון די לויים פלעגען אויף איהם אזא איינדרוק מאכען, אז ער פלעגט בלייבען זיצען אין בית-המקדש הויף אויף גאנצענע טעג און נישט וויסען, וואס עס טהוט זיך מיט איהם. איהם האט זיך אויסגע- דאכט, אז דא איז נישט מעהר די ערד, אז דא איז דער הימעל, דער פלאץ, אין וועלכען גאט וואהנט, — און טיעף דערינען אין בית- המקדש, דארט אין קדשי-קדשים, איז ער אליין און אלע אידען פון גאנץ-ארץ-ישראל קומען צו גאט אין בית-המקדש אריין און האלטען זיך מיט איהם אויף. און נישט איינמאל פלעגט ער זיך שטילערהייט

אריינשלייכען אין בית־המקדש אריין אין די פארנאכטען ביי די קרבנות־מנחה. ארום און ארום איז שוין טונקעל געווען. נאר פון אינוועניג האט דאס ליכט פון דער מנורה ארויסגעשימערט — און ער האט געדווארט אין א ווינקעל, אז קיינער, קיינער וועט נישט זיין, וועט ער אין דער שטיל פון זיין ווינקעל ארויסגעהן און אריינגעהן צו גאט דערניצן — נאך דעם פרוכת, און וועט זיין מיט גאט.

און איהם האט זיך געדאכט, אז גאט ווארט אויף איהם אויך אזוי, ווי ער אויף גאט — אז גאט ווייסט, אז ער איז דא, און רופט צו איהם אין דער שטיל, און וויל זיין מיט איהם, און ארומנעהמען איהם אונטער זיין מאנטעל, און בעהאלטען איהם ביי זיך....

און נישט איינמאל האט מרים געקלאפט אויף דעם טויער פון בית־המקדש און גערופען די שומרים, אז מען האט דאס טויער פערשלאסען הינטער איהר קינד און דער שומר האט געזוכט אין די ווינקלען פון בית־המקדש הויף און געפונען דעם קליינעם ישמעאל מיט זיינע גרויסע צוויי שווארצע אויגען, וועלכע האבען, ווי א גיטערער שטראם, געצויגען זייער בליק אין איין ציף....

נור דאס איז גאר נישט געווען געגען דעם, וואס עס איז געשעהן, ווען עס איז געקומען דער גרויסער טאג, דער הייליגער טאג, דער יום־הכפורים

מיט דעם כהן־גדול איז ער אויף געווען א גאנצע נאכט אין בית־המקדש הויף. און דער בית־המקדש הויף איז פול געווען מיט אידען אין ווייסע טליתים. — און ער האט געזעהען, ווי די יונגע כהנים/לאך די פרחיכהונה, שפיעלען זיך מיט'ן כהן־גדול, טאנצען פאר איהם, זינגען פאר איהם, און קנאקען מיט די פינגער פאר איהם — און א כהן־גדול איז דאן געווען א יונגער, א אינגעל כמעט, אין א זידען העמדעל איז ער געגאנגען אָנגעטהאָן, און אלע אידען האָבען זיך געדערעהט מיט איהם, און געשפיעלט זיך מיט איהם, אז ער זאל נישט איינשלאפען — און דערנאך, דערנאך, צו מארגענס, — ווי מען האט דאָס שעפסעל אוועקגעשיקט מיט'ן שומר צום באַרג, און דער כהן־גדול, אין דעם ציץ אויפ'ן שטערן, מיט'ן חשוּוּאָפּוּד, די ברייאַנטען בלישצען, די גאלדענע בראטפאן ברענט, און א רויך געהט אויף, און אלע אידען, ווי איין מאַסע, ליגען מיט די פנימ'ער צו דער ערד, פער־דעקט די קעפּ מיט די טליתים און א שוויגען איז, א שרעקליכע שרעק

נעהמט און, און דער כהן גדול איינער אליין מיט רהיגע טריט געהט, דער רויך פון דער גאלדענער בראמפאן פאראויס, און א גאלדען קלינגלען הערט זיך אין דער שטיקלייט פון די גלעקלעך און דאס קלינגעל'ן שרעקט נאך מעהר — אט האט ער שוין די פארהאנג אָבגע-רוקט — די אירען האלטען דעם אטעם איין — אט שוין איז ער דער רינען, ביי גאט, — א טויטע, שרעקליכע שטיקלייט איז ארום...

און ער, דאס אינגעל ישמעאל, איז מיט דערינען געווען, — ער זעהט, ווי גאט נעהמט איהם צו, דעם כהן, — און נעהמט פון איהם די בראמפאן צו און רעדט מיט איהם עפעס אין דער שטיל. נאר ווי זעהט עס גאט אויס, — דאס האט ער זיך באין אופן ניט געקענט פארשטעלען. ער האט נאר געזעהן א פלאם פייער און הערליכעס ליכט, — נישט ווי די זון — נאר ווי זיין מוטער'ס אויגען טיילמאל אין א פארנאכט — און שווייג, זעה, גאט פרעגט אויף איהם, — פרעגט איהם דעם קליינעם ישי — יא, ער הערט גאט'ס שטים, — און זי רופט איהם — איהם — קום מיט אריין... קום מיט אריין... יוסף האט געמוזט דעם קליינעם ישי פעסט ביי דער האנד

האלטען

דערנאך, אז דער פאטער און מוטער האבען די עזרות פערלאזט, און האבען זיך אין בית-המקדש-הויף צוזאמענגעטראפן, מאכט דער מאן צו דער פרוי אזוי, איבערגעבענדיג איהר דאס קינד: — ווילד זיינען די וועגען פון דעם קליינעם יונג, און זיינע מעשים זיינען מיר אונפערשטענדליך. איך האב מורא, אז נישט קיין גוטער גייסט האט דעם יונג בעזעסען — מען מוז מיט איהם צום כהן גדול געהן, אן עצה פרעגען.

דער יונג וויל צו גאט! —

די מוטער האט דאס איהריגע אין זיך איינגענומען — און בעהאלטען זיך דערמיט אין דעם פערלעגענסטען ווינקעל פון בית-המקדש הויף, אז זי זאל דא נאר נישט אויסמאכען.

דערווייל איז אנגעקומען ערב יום-טוב, ערב סוכות, ערב שמחתי בית השואבה.

מען איז צום טעפער געגאנגען, געקויפט קליינע עהל-לעמפלד, און ביים שפינער געקויפט וואלענע, לאנגע טיכער, און ביים בוימעל-

הענדלער בוימעל געקויפט, אויף מארגען די טיכער אין עהל צו טונקען
און אין פייער צו ברענען

און די קליינע און שווארצע בנות-ציון, געהילט אין זייערע זיי-
רענע שווארצע טיכער, זיינען צו די ווירץ-הענדלער געגאנגען, צו די
וואס קענען די בלעטער און געווירצען, פון זיי די פיין-שמעקענדע
עהלען אויס בשמים און ווירויך צו קויפען, די לייבער זיך דערמיט
צו שמירען און די האאר זיך דערמיט צו שמירען צו דעם מארגענדיגען
יום-טוב

הלל'ס קרוב האט געוואהנט אין עק שטארט, אין א ליימענעם
הייזעל, מיט א נייערדיגען ראך, און א ברייטער רשות-היחיד האט
ארומגערינגעלט דאס הייזעל. די הויז-געזינדען האבען זייערע פעק-
לאך, וואס זיי האבען אויף יום-טוב איינגעקויפט, צונויפגעלעגט,
און די ווייבער האבען דאס עסען אנגעהויבען אבצוקאכען אויף יום-
טוב אין ערדענע טעפ, האבן וואסער פון די „מערות“ געבראכט,
די לעמפלעך צורעכט געמאכט אויף יום-טוב. די מענער האבען זיך
גענומען די סוכה צו שטעלען, זיינען אין גארטען געגאנגען, די אתרוגים
און לולבים אבשניידען. מרים האט איהר מאן זיין ווייס לילאך
אויסגעוואשען אויף יום-טוב. די מיידלעך האבען קרענץ געפלאכטען,
די סוכה צו בעפוצען. די אינגלעך האבען זיך אלע צוזאמענגענומען.
מיטגענומען די נייע כלים אין וואסער צו טובל'ען, און אזוי האבען אלע
דעם יום-טוב אין שטיבעל אריינגעבראכט

די זון האט זיך געזעצט אויף דעם גאלדענעם שפיץ פון בית-
המקדש, האט העל בעלויכטען די גאלדענע קופאלען, וואס זיינען אויף
די טורעמס ארום די מויערען, וואס הורדום האט געשטעלט. דאס
גרינס אין ירושלים, וואס פלעגט אין תמוז-צייט פון די היץ פער-
ברענט ווערען און דער עהל-בוימען, וואס זיינען פערלעכצט פון דורשט,
פערברענט פון זון און פערשאטען מיט שטויב, פלעגען אין די לעצטע
חדשים פון זומער, פאר סוכות-צייט, אזוי ווי אין פריהלינג צוריק אנה-
הויבען צו בליהען. דאס גרינס אויף דער ערד, די בלעטלאך אויף די
עהלבירט-בוימלעך פלעגען צוריק ערפרישט, בעלעבט און טונקעל
ווערען — ביז צו רעגען צייט. נאר ראך האט זיך נאך דא און דארט
ארויסגעוויזען גאלע, ווייסע בערג, פערברענט בליהעכטס, וואס פלעגט
פון שטויב און היץ ווייס ווערען. די ווייסע פלעקען זיינען אין די

לעצטע זונען־שטראהלען זעהר העל בעגאלדעט געווארען, ווי גאלדענז קופאלען האבען זיך אין זון געברענט.

און שטייל ווערט ירושלים ביי זונען־אונטערנאנג, שטייל און ליכטיגהעל, ווי א לוייה פון א גרויסען מת, ווי דאס שטיילקייט און העלקייט, וואס ווערט פאר א געוויטער. און פרום ווערט די וועלט, א ווינטעל קומט פלוצלינג אן, ווי פון הינטערען פרוכת ארויסגעגאנגען און געהט דורך איבער אלעס, און טובל'ט, און ווארפט א שטילע, פרומע, ליעב־שרעקענדיגקייט איבער דער שטארט.

דער יום־טוב האט אנגעהויבען מיט רוהיגע טריט אין שטארט אריינצוקומען.

מען האט זיך די לייבער געבארען, געוואשענע ליילעכער אנגע־טהאן, אין בויםעל זיך געשמירט, די בעטען אויפגעבעט, די שטובען אויסגעקעהרט, און די מענער האבען אין די סכות די טישען געגרייט, מיט געהאפטענע טעפיכען די ווענד בעהאנגען, די נידריגע טישען מיט ווייסע ליילעכער בעדעקט. און דא און דארט האבען שוין עהל־ליכט ארויסגעשיינט פון צווישען די טונקעלע גראז, וואס האט די סכות בעהאנגען. און דא און דארט האט מען זינגען געהערט, וואס האט זיך געטראגען פון די נידריגע, אונטער די ציפריסען פערטרונקענע סכות. און דא און דארט זיינען אידען געגאנגען, אין ווייסע ליילע־כער צום בית־המקדש הויף אויפגעגאנגען. און דער בית־המקדש שפיץ און די טורעמס אויף די מויערס האבען געשימערט אין די לעצטע זונען־שטראהלען, און טונקעל איז געווארען, וואו אין די גע־דיכטע ציפריסען זיינען די הייזער געווען בעהאלטען.

אז בת־שבע האט איהרע עהל־ליכטלאך אין די סכה אנגעצונדען און איבער זיי געבענשט, האט זיך דאס אינגעל ישמעאל געהאלטען אין איהר שירץ.

און די ווייבער זיינען געקומען, האבען די לעמפעלאך אנגעצונדען. די מענער, אין די ווייסע ליילעכלאך געהילט, האבען זיך ארום טיש געזעצט. די קינדער האבען לויב־ליעדער און קאפיטלאך תהלים גע־זונגען, און ביים עסען איז פרעהליך געווארען. נאר דאס אינגעל ישמעאל איז געזעסען בעזונדער, האט מיט די קינדער נישט מיט־געזונגען און איז טרויעריג געווען. און דער שכן, וועלכער האט איהם געוואלט ערפרעהליכען, מאכט צו איהם אזוי:

— ווארט, ווארט, בחור, מארגען אויף דער נאכט, ביי שמחת בית-השואבה, וועל איך דיר א גאנצען שאל געבען איינטונקען אין עהל, אז דו זאלסט איהם אונטערצינדען. נאר דו מוזט פּרעהליכער ווערען, נו, זאג מיר דיין פּסוק.
 דאס אינגעל האט געשוויגען.
 — לאַז איהם אב, עס איז א טרויעריגע קינד — האַט יוסף גע-
 זאגט צום שכן.

און די מוטער האט גענומען איהר קינד, איז מיט איהם אין דער שטיב ארויס, האט איהם אין זיך אריינגענומען, צוגענומען איהם מיט ביידע הענד, און איהרע לאנגע האהר, וואס האבען זיך ארויסגעפלאכטען פון איהר טיבעל, זיינען געפאלען איבער דעם קינד און האבען איהם צוגעדעקט, און איהרע הייסע טרערען זיינען אויף זיינע באקען גע-
 פאלען, און זי האט איהם געהאלזט :

— מײן קינד! מײן איינציג, איינציג קינד!

און די נאכט איז געקומען, ווי אויס א פרעמד אונבעקאנט לאנד, און האט די שטארט צוגעדעקט. און פון די טונקעלע סכות אונטער די ציפּריסען זיינען איינצעלנע געזאנגען געקומען אהער צו בלאנדזשען פון דער שטערט.

8.

שמחת בית השואבה אין ירושלים.

און צום מארגענס איז געווען שמחת בית השואבה.
 גאנץ ארץ ישראל איז אויף דער הרהיבית געווען פּערוואמעלט. טונקעל איז נאך געווען צווישען עולם. מען האט געווארט מיט דעם ערשטען פלאם פייער אויפ'ן ערשטען שטערען. און אין דער טונקעל-
 קייט האט ארויסגעשימערט גאלד-בלעד און זילבער-בלעד, אויף מענער-
 ברוסט און ווייבער-האהר. און געטראגען האט זיך א טונקעלער סוד אויסגעמישט אינאיינעם מיט א בשמים-געשמאק פון דעם טונקעלען עולם, וואס האט זיך געהערט פון איהם א רוישען, ווי א רוישען פון א טונקעלען ים, וואס ווארפט פון צייט צו צייט א וואלאון די שו-
 יר

מענדע וואל ווארפט א ליכטיגקייט איבער דער טונקעלער אויבער-פלעך... און א שטיל ליידענשאפטליך געזאנג האט זיך געלאזט הערען אין עולם, ווי א ווינד וואלט געבלאזען איבער הארפען און צופעליג אויף זייטען געשפיעלט. און א שטיל בענקעניש איז געלעגען אין דעם טונקעלען עולם, וואס איז געקומען אינאיינעם אהער וועהען מיט בשמים-געשמאק, און מיט שטיל-געזאנג...

די ווייבער זיינען אין עזרת-נשים געווען פערזאמעלט. און א גרויסע זאך האט מען דענסטמאל געמאכט. זיי זיינען געווען ארומגע-צוימט מיט א גאלערע, אז זיי זאלען קענען זעהן דעם יום-טוב... און נישט מיט מאנספערשוינען קענען צוזאמענקומען.

און אז דער ערשטער שטערען האט זיך אויפ'ן הימעל געוויזען, האט זיך געלאזט הערען א שופר בלאזען, און די טויערען פון בית-המקדש האבען זיך געעפענט, און איבער די ברייטע מארמארנע פונפצעהן-שטופענדיגע טרעפ האבען זיך אלע לויים, וואס האבען זיך אין ירושלים געפונען, געשמעלט. זייערע לייכטע, דינע, איידעלע קערפערס זיינען געהילט געווען אין זייערע לייכטע ווייסע העמדער מיט גאלד-פאסען, און תכלת-פאסען און הארפען-שפיעל און טענצער-געזאנג האט איבער'ן גאנצען הר-הבית געציטערט.

שיר המעלות בשוב ד' את שיבת ציון היינו כחולמים. אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה. אז יאמרו בגוים הנדיל ד' לעשות עם אלה הנדיל ד' לעשות עמנו היינו שמחים...

און א בענקעניש האט געבלאזען מיט מיט'ן געזאנג איבער די קעפ פון עולם, און האט געציטערט צווישען זיי.

און לאנגזאם זיינען די לויים געגאנגען איבער די שטופען. פון שטופע צו שטופע, און אויף יעדער שטופע האבען די שופרות גע-בלאזען און הארפען-קלאנג האט געציטערט און די לויים האבען א צווייטען שיר המעלות געזונגען:

שיר המעלות לדוד, שמחתי באומרים לי בית ד' נלך. עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים.

” און ווי זייער געזאנג, אזוי איז זייער גאנג מיט בענקעניש געווען פול און מיט א שטיל ציטעריג לוסטיגקייט...”

אזוי האבען די לויים געטראמען פון שטופע צו שטופע, פון מענער-”עזרה” צו ווייבער-”עזרה”.

און די פיער כהנים-בחורים, ווי פיער ציפריסען-בויםער, זיינען גענאנגען פאראויס פאר זיי, די פארנעהמסטע קינדער פון ארץ ישראל. העמדלעך האבען זיי זייערע מוטערס געמאכט צו דעם יום-טוב, זיידענע העמדלעך מיט גאלד געוועבט, און דאך אזוי דין און דורכיכטיג. אז מען זאל זייערע דינע ביינערדיגע לייבער ארויסזעהן. און גאלדענע גרויסע קריג מיט דעם טייערסטען בוימאויל, וואס האט זיין געשמאק, זוי א געזאנג פאראויס געשיקט פאר זיה, האָבען זיי געהאלטען אין זייערע הענד, און אז דאס פאלק האט זיי דערזעהן, האבען זיי פאר פרייד צו וויינען אנגעהויבען, צו שרייען פאר גדולה, און זייערע אתרוגים, וואס זיי האבען אין די הענד געהאלטען, אין דער הויך געווארפען.

אזוי זיינען די פיער כהנים מיט די קריג בוימאויל גענאנגען פון מענער-עזרה צו דער ווייבער-עזרה.

און פול איז געווען די ווייבער-עזרה מיט די שענהנסטע און איידעלסטע טעכטער פון ירושלים. שווארצע זיידענע דינע הילעס האָבען זייער איידעל-ווייבער-קערפער געהילט, און גאלד-בלעך האָט פון צווישען זייערע שווארצע האהר אראבגעשוועבט, און טהייערע פערלען האבען ווי שטערען פון צווישען זייערע שווארצע האהר ארויס-געשימערט. און שטילע בעטענדיג-שימערענדע בריליאנטען-שטיינער האָבען זייערע שטערענס בעפוצט. און געוועבט איז זייער שווארץ זיידען שטאף מיט גאלדענע פערדים און פערל-שנירען געווען.

און טונקעל איז נאך געווען אין דער עזרה, נאר פון אויבען האבען אראבגעשטראהלט די פיער גרויסע גאלדענע הענג-לייכטער, וואס זיינען דארט געהאנגען, און פון דער טונקעלקייט האט ארויסגע-שימערט פערל און בריליאנט פון ווייבער-ברוסט און ווייבער-האהר, ווי א ים, וואס שיקט שוימענדע וועלען אויף זיין אויבערפֿלעך.

און לאנגזאם מיט בענקעניש זיינען די פיער כהנים-בחורים אין די ווייבער-עזרה געשטיגען, ווי דאס געזאנג האט זיי בעגלייט.

און טייערער אלטער פורפור-שטאף און זיידען-פערדים, און וואלעך פערדים ארויסגעצויגען פון די אלטע כהנים-בחורים, זיינען דארט געלעגען, און זיי זיינען די כהנים-בחורים אין די עזרה געקומען. האבען מיט בחור'שקייט אויף די פנים'ער, ארויסגעפיעשטשעט אויף זייערע באקען פון ווייבער-בליק און מיידעל-בליק, פון זייערע גאלדענע

קריגען בויעמהל אין די גאלדענע הענגי-לאמפען גענאסען און דעם פורפּור-שטאָף און די זיידען-פּעדעם און די וואַלען-פּעדעם דאָרט אין די הענגי-לאמפען אריינגעשטעקט און אָנגעצונדען. און דער נאנצער הרהיבית איז אין פלאמען ליכט צוגאסען געווארען.

און געקומען איז דאָס ליכט און ווי ימים-וועלען גענאסען אויף די קעפּ פון דעם אָנגעשטאָפּטען רעש'ענדען עולם. און האָט דאָ און דאָרט בעלויכטען פּנים'ער, שטיקלעך גאָלד-בלעך, שמאַראַנדען אויף קעפּ און אויערען, און שטילע פּריידען-יאַכצען האַכען זיך אַרויסגע-ריסען פון די הערצער אין איינעם מיט'ן ליכט.

און געוועקט איז געוואָרען דאָס ליכט פון די האַרפען-מענער און פון די כאַהר געזאנגען, און האָט זיך שוין גענאסען איבער קעפּ, ווי ים-וועלען, ווי עס וואַלט גערעגענט מיט זונען-שמראַהלען, און ווייסערה מאַרמאָר האָט געברענט אין פייער. און די גאלדענע טרעפּען זיינען צוגאסען געוואָרען און זיינען צו גאלדענע טייכען געוואָרען. און איי-דעל און העל איז געווען דאָס ליכט, און געקנאָקט האָט עס אין פייער, אויסגענאָנגען איז עס מיט אַ פּריידען-יאַכצען געשריי.

און דאָ, אַ טונקעלער סוד האָט אַרויסגעוועהט פון ליכט, און האָט מיט אַ בענקעניש געוועהעט, דאָ בעלויכטען, און דאָ פּערטונקעלט. און דאָס פאלק איז ווי שכור געווארען פון ליכט, האָט זייערע שאַלען און וואַלען-שטאָף אין עהל געטונקט, אין פייער געצונדען, אין דער לופט געוואָרפּען.

און גענאָסען האַכען זיי דאָס ליכט איבער זייערע קעפּ מיט פּריי-דען-געזאנג, וואָס האָט זיך נישט אויסגעדריקט אין קיין שיר המעלות און קיין תּפּלה-געבעט, נאָר אין אַ מעכטיג אונבעגרענעצט האַרץ-געשריי, אין איינעם געפּלאַקערט מיט דעם וואַלען-שטאָף אין פייער.

ווארים אַ גרויס בענקעניש האָט זיי אַרומגענומען נאָך ירושלים, נאָכ'ן בית-המקדש, נאָך גאָט. קיין מלך פון דוד'ס הויז איז נישטאָ דאָ, אַ גוי, וואָס דיענט צו האַלץ און שטיין, הערשט איבער דער היי-ליגער שטאָדט, וואו גאָט האָט זיין נאָמען געלאָזט רוהען. דער כּהן גדול ווערט געזעצט פון גוי, אַבער ער קויפט זיין כּהונה פּאַר געלד — אין זיי מעהר נישט איינגעבליבען נאָר דאָס איינציגע בית-המקדש, וואו גאָט אַליין רוהט, און וואו די שכינה רוהט הינטער דעם פּרוכת, און פון וואנען עס געהען אַלע תּפּלות אין הימעל אויף. און גאָט איז

דער אל אחר ומיוחד, וואס קען אלעס און האט אלעס, און ער איז מיט זיי, צווישען זיי, פרעהט זיך מיט זיי און הערט זייער געזאנג און לויב — און ער איז דער איינציגער נאט איבער אלעס.

זיינען זיי פאר שכרות און התלהבות אויף דער ערד געפאלען, איינגעגראבען די פנים'ער אין די קאלטע שטיינער און געלעגען שעה'ן לאנג. די עלטעסטע פון פאלק, די פארזיצענדע פון די סנהדרין מיט ווייסגענויטע האהר, מיט טהייערע זיידענע טיכער אויף די קעפ, וואס דאס פאלק שטעהט אויף פאר זיי, איילען פון דערווייטענס, ווען עס דערזעהט זיי — ארומגערינגעלט מיט קליינע קינדער, לאכען ווילד, ווי קליינע קינדערלעך, כאפען פייער אין די הענד, ווארפען פייער פון די הענד. דארט האבען מענער ארומגערינגעלט א פלאם פייער, געטאנצט, ווי משוגעים, ארום דעם פייער. געשפרונגען אין פייער, די לייכטעך פון די לייכער אראבענומען, און איינגעטונקט און אונטער-געצונדען. דארט האבען אנדערע די קליינע כהנים אין זייערע ווייסע סליתים אויף זייערע הענד געכאפט און מיט זיי זיך ארומגעטראגען. אין די ווינקעלעך האבען קופקעלעך אלטע גרייזגרויע אידען ארומגע-רינגעלט, וועלכע מיט פלאמענרע אויגען און מיט הענד-ווייזונגען האט בען דערזעהלט פון אידישע נבורות, פון די חשמונאים, פון בית-המקדש, און געוויזען ערגעץ-וואו ווייט. און געברומעריי איז געהערט געווארען צווישען דעם עולם, ווי פון א ים... אין אז אנדער ווינקעל איז א מיי-דעל אין א זיידען-לייווענר געהילט געשטאנען, פאר איהר האט א צווייטע אויס א גאלדענעם בעקען אייל געגאסען, קליינע וועלען געטוקט און פאר איהר געברענט. דאס מיידעל האט ארום דעם בעקען פייער געטאנצט, פאמעליך, אהנע צו בעוועגען מיט איהרע אברים, וועלכע זיינען אין דער הילע געווען געהילט, האט זי איהרע פיס געשטעלט, אין דער שטיף, אין דער שטיף האט זיך איהר קערפער, ווי א געבעט איינציגווייז אָנגעהויבען מיט צו בעוועגען. ווי א קינד אויס דעם שלאף געוועקט, נאָר איינציגווייז, איינציגווייז, לויט דעם פייער פלאם, האט זי מיט איהר גאנצער נשמה ארום דעם פייער אָנגעהויבען צו טאנצען, האט פון זיך איהר טונקעלע הילע פאלען געלאָזט, און איהרע ביינער האבען ארויסגעקוקט זיך פון איהר זייערן ברוסט-טוף, וואס איז אויף איהר, — האבען זיך מיטבעוועגען מיט איהר, ווי א געזאנג. ארום איהר האבען זיך בחורים געקליבען... פייערלעך האבען זיך אין

די אויגען געוויזען... און דאָס פארבען־שפיעל פון די לויים האָט פון דערווייטענס דורך דער מחנה אַהער געדרונגען. און די מחנה האָט געברומט, ווי דאָס ברומען פון אַ ים, און פלאַמען פֿייער האָבען זיך געברענט צווישען זיי און זיי... און דאָ און דארט, מען האָט ניט געוואוסט פון וואָנען, האָבען זיך צווישען עולם, אין טונקעל זיידענעם געהילט, אין פערל געשימערט. קליינע, דיניקע בנות־ציון געוויזען, האָבען זייערע בלוט־פערל־שכורטע נאַקעטע הענד פון די שוואַרצע זיידענע הילעס געוויזען, און ברענענדע פון תּאווה, פערדאַרשטעטע שוואַרצע אויגען אין בלייכע שטראַהלענדע פנים־ער איינגעזעצט, האָבען די בחורים, די מענער אין די אויגען געקוקט. אין דעם בליק אין פרומקייט, פערברענט אין תּאווה, געלעגען, צניעות און שעמעווירדיגקייט מיט אַ שטילע, טיעפע, פון יאהרען לאַנג דורכגעדעקטע גלוסטונג אין דעם געשמאַק פון זייערע אויסגעזאלבטע לייבער האָט זיך אין בלוט איינגעגעסען, און זיי זיינען פערשוואַונדען געוואָרען, און פערל־שכורט זיינען די מענער געלאָפּען נאָך זיי... אַנדערע האָבען זיך אַרום דעם בית־המקדש אויף דער ערד געוואָרפען, און די הענד געהויבען אין דער הויך, הויך געשריען, נישט קיין ווערטער, נישט קיין לויב, נאָר האָבען ווי ווילד־משוגענע געשריען, די האַהר זיך געריסען, דאָס פנים אין די ערד געגראַכען. און די לויים מיט די האַרפעס אויף די ברייטע פער־צעהזשטאַפּעלדיגע טרעפּ, די שופרות האָבען געבלאַזען, די האַרפעס האָבען געשפּיעלט, די לויים האָבען געזונגען, דאָס פאַלק האָט געשריען, און די קולות האָבען זיך אין דער הויך געטראָגען, ווי די פלאַמען פֿייער, וואָס האָבען זיך אויס דער עזרה געגאַסען, וואָס פון דעם פאַלק אין פלאַמענדע עהל־טיכער געוואַרפען, און עס איז געוואָרען איין שרייענדיג האַרץ־געשריי, וואָס פערל־שכורט און פערבענקט, ערפילט מיט תּאווה, שרייט עס נאָך גאָט!

און די נאַכט איבער זיי, די ירושלים־נאַכט, וואָס שמערן און שמערן, מילד־וועג און מילד־וועג רייבען זיך אין איינעם און בערע־גענען די קעפּ מיט שמערן־ליכט.

און ווייט און ברייט האָט זיך געטראָגען דאָס ברענענדער געשריי פון ציון'ס באַרג אין דער לופטען אַרום, און עס איז נישט געווען איין הויף אין ירושלים, וואָס איז נישט בעלויכטען געוואָרען פון דעם ליכט, וואָס האָט זיך געברענט אויף'ן הר־הבית. און דאָס ברומען פון

פאלק, און דאָס געזאנג און געשריי האָט זיך אויף מוילען ווייט גע-
טראגען. און דער פרעמדער, וואָס זוכט דארט נאָך ישורון־טהאָל, האָט
דערזעהן דאָס ליכט, וואָס געהט אויף פון יהודה־בערג, האָט ער זיך
געפרעגט: וואָס איז דאָס פאר אַ געשריי, וואָס געהט אויף צו אונז
פון די יהודה־בערג? און וואָס איז דאָס פאר אַ געשריי, וואָס געהט
אויף צו אונז פון ציון'ס באָרג? האָט מען איהם געענטפערט: אַ גרוי-
סער, גרויסער יום־טוב איז היינט אין יהודה!

צוזאמען איז מען אין ירושלים אריינגעגאנגען, און איינציגווייז
איז מען פון ירושלים ארויסגעגאנגען.

אַלע וועגען האָבען פון ירושלים די עול־רנל'דיגע געפיהרט מיט
פרעהליד־שטראהלענדע פנים'ער, און מיט האַפנונג, מיט אַ פול האַרץ.
און שטאַלץ איז מען געווען אויף ירושלים, אויף דעם בית־המקדש.

— ירושלים, גאָטס שטאָרט, פון וואנען ליכט און גערעכטיגקייט
געהט ארויס, דיך זאָל בעזיעגען אַ פרעמדער, דיך זאָלען בעשמוצע,
פֿרעמדע הענד — ניין, ניין, גאָט וועט נישט דערלאָזען.

— מיר זיינען זינדיג, זינדיג פאר גאָט, — האָט אַ צווייטער פון
דער מחנה אָבעגענטפערט און פערשוויגען געוואָרען.

— און ווי נישט זינדיג מיר זאָלען זיין, מיט אַלעס וועט גאָט
אונז שטראָפען, אונזער ערד וועט ער פערדורשטען פון זון, די געבורג
פון אונזערע ווייבער וועט ער שלאָגען מיט פריהען טויט, אָבער
ירושלים, אונזער ציערונג און שטאַלץ, דארט, וואו ער האָט זיין נאָ-
מען געלאָזט אַנרופען, דאָס בית־המקדש שעהנקייט און האַפנונג, ניין,
חלילה.

— און אַ פרעמדער רעניערט איבער אונז. אין הורדוס פאלאץ
וואהנט אַ רוימישער פראטעקטאָראַר, צעהלט אונזערע קעפ, ווי מיר
וואָלטען שקלאָפען געווען, און געהמט פון אונז קעפֿ־מס. ער האָט
ארוםגערינגעלט ירושלים מיט זיינע חילות; דער כהן־גדול האָט
ביי איהם זיין כהונה־גדולה געקויפט פאר דרייסיג טויזענד שטיק
זילבער.

— מיט די אתרוגים איהם צו פערווארפען האָט מען געדארפט,
טויטען איהם ביים מזבח.

— ער האָט זיך דורך'ן גאַנץ יום־טוב נישט געוווּזען. די עבודת האַבען די כהנים פון „משמר“ אָבגעטראָגן.
— די דינים פון סנהדרין זיינען נישט גילטיג, ביז דער ראש־החיל בעשטעטיגט זיי נישט.

— אַ עת־צרה אויף אידען.
— און אונטער וועמעס הענד גיט ער אונז אונטער, אונטער אַ פּאַלק, וואָס דיענט צו האַלץ און שטיין.
— אַז אידען זיינען גוט, קען קיין ממשלה איבער זיי קיין שליטה נישט האַבען, און אז אידען זיינען שלעכט, איז אפילו אַ פּאַלק פון קנעכט רעגירט איבער זיי.

און זיי האַבען זיך אומגעדרעהט צו ירושלים צו, און האַבען דער־זעהען די שפיץ הייזער און די גאַלדענע טורעמעס פון די פעסטונגען, וועלכע שטאַרען אַרויס פון הינטער דעם מויער. און הויך אויפ'ן הר־הבית, ווי אַ פּליסענדער, אין דער לופט הענגענדער ים האָט זיך אין דער זון געלאַנגט דער ווייסער מאַרמאָר פון בית־המקדש, און מיט זיינע גאַלדענע גאַלדען אין דער הויך האָט גאַט'ס הויז אויפ'ן הר־הבית אויסגעזעהן, ווי אַן אַדלער, וואָס פּערשפּרייט זיינע פליענלעך איבער דער הייליגער שטאַדט. און דער הימעל, וועלכער האָט זיך געצויגען פון הינטער דעם הר־הבית אַן ביז ווייט־ווייט אַרונטער הינטער די הר־אפרים, האָט בערג און טהאַל, פּעלד און הויז בעגאַסען מיט ליכט, לעבען און פּרעהליכקייט.

און די ארויסגעהענדע פון ירושלים האַבען זיך צו דער ערד גע־וואָרפען, זייערע הענד און זייערע טיכער קיין ירושלים אַהין געשווינגען און האַבען אַזוי געזאָגט:

— ירושלים, ירושלים, ליכט און קרוין פון אונזער קאַפּ, זיי בע־גריסט, זיי בעגריסט. זיי זיכער און פעסט, גאַט איז דיין בעשיצער. קיין פיינד וועט אויף דיר זיין פּאַהן נישט הויבען, קיי צווינגער וועט זיך איבער דיר נישט ריהמען קענען. גאַט וואַכט איבער דיר טאַג און נאַכט. דייןע קינדער האַרען אַרום דייןע מויערען, ווי די שעפּסען אַרום דעם פּאַסטור. זיי געגריסט, ירושלים, ירושלים, אונזער בע־שיצונג און שטאַלצקייט!

די חתונה.

איבער דעם מארק פון דעם קליינעם שטערטעל צפת איז א שמחה, א פיערעל־שפיעלען, א פלייטען־פייפען, א ווייבער־מענער־געזאנג. אויסגעמישטע פריידען־קולות פערטויבען דאָס געסעל. די קינדער מיט הרסים אין די הענדר טאַנצען פאַר דעם חתן, און די כלות, שטאַרט־מיידלעך, רינגלען איהם אַרום, זינגען פאַר איהם: „דיין חלק האַסטו גוט אויסגעוועהלט. עס איז צו ריהמען, עס איז צו ריהמען!“ די בחורים טאַנצען אַרום דער כלה:

א שעהנע כלה און א פרומע,
איהר האָר נישט געפאַרבט,
נישט געפאַרבט, נישט געשמירט
און דאָד פיעל חן...

צו דער חתונה האָט דער פועל איבערגעלאָזט זיין אַקעראַיזען אויף דעם פעלד, און איז געגאַנגען מקיים זיין א מצוה, משמח זיין חתן־כלה. דער שטאַרט־בעל־מלאכה האָט זיין ארבייט פערלאָזט, דער למדן זיין ספר, און דער שרייבער זיין פּעדער, און טאַנצען פאַר חתן־כלה, צו פּערשעהנערען די שמחה. אַלע הייזלעך אויסגעקעהרט, אַלע שטיבלעך אויפגערוימט. און אַלע שטאַרט־לייט אָנגעטהאן אין יום־טוב־דיגען, זיינען געקומען מקיים זיין די מצוה פון משמח זיין חתן־כלה...

פאַראויס דאָס טענען־בוימעל מיט דעם לינדען־בוימעל, וועלכע די עלטערען פון חתן־כלה האָבען איינגעפלאָנצט ביי זייער געבוירען ווערען, און צו זייער חתונה אַבנעשניטען, און געמאַכט דערויס חופּה שטאַנגען פאַר דער יונגער פאַר, דערנאָך מיט דעם האָהן, מיט דער הוהן טאַנצט מען פאַר חתן־כלה אַנטקעגען: „מעהרט אַיך, ווי די היהנער“. אין דער עדה אויסגעמישט איז דער עולם, — יונג און אַלט, מענער און ווייבער. די יונגע־לייט קוקען די כלה אין פנים אַרײַן, און ריהמען איהר שעהנקייט הויף, כדי די קנאה צו ערוועקען ביי דעם חתן, אַז ער זאָל זי מעהר לייעבען. צווישען דעם עולם דער אַלטער תנא.

זעה, געוועהנליכע קליידער געהט ער אָנגעטהאן, נאָך דאָס העמדעל אויף זיך אַרומגעוויקעלט, אין אַ ווייס ליילעך, דאָך דער חשוב־סטער

און אנגעזעהענסטער פון דער גאנצער עדה. זעה דעם כבוד, וואס מען טהיילט איהם אָב, אַלע רוקען זיך אָב פאַר איהם, האַבען דרד־אָרץ פאַר איהם. אַ געוועהנליכער פּועל איז ער, אַ יגיע־כּפּים, וואָס אַרבייט אַ גאַנצען טאָג אין פּעלד, און וועט נישט אַבענטפּערען קיין שלום אויף קיין גרום, כדי נישט צו בעלמוטשען די צייט, וואָס ער האָט פּערקויפט זיין בעל־הבית. דאָך איז ער דער פרומסטער פון שטאָדט, וואָס קען צום מייסטען אין די הייליגע ביכער. און אַלע ווייסען, ווי גאָהענט ער אין צום הימעל. מלאכים קומען פּרייטאָג צו נאַכט צו זיין טיש הערען זיין קידוש, און ער רעכענט זיך פאַר איינעם פון די עלטעסטע פון די תּנאים. נאָך פאַר צניעות, פאַר עניוּת וויל ער נישט אָננעהמען די שטעל, וואָס די סנהדרין האַבען איהם אָנגעבאַטען צווישען זיך. זעה, אויך דער אַלטער ר' תּנחום האָט איבערגעלאָזט זיין אַקער־אייזען אין פּעלד און איז געקומען משמח זיין חתן־כלה. נישט אַזוי ווי עס שטעהט איהם אָן, לויט זיין כבוד, טאַנצט ער פאַר דער כלה, וואָרפט פייערדיגע העלצער פון האַנד צו האַנד און פּרעהט זיך מיט איהר. און פיהרט די קינדער ביי די הענד, זינגט מיט זיי, און פּרעהט זיך מיט זיי. גאָר נישט פּערלירט ער פון זיין כבוד דורך זיין אָפּענער פּרייד. אַלע ווייסען, אַז נאָך פאַר די מצוה ווענען, וואָס איז אַזוי גרויס, משמח זיין חתן־כלה־פאַר, איז ר' תּנחום אַרויסגעגאַנגען פון זיין פרומען, שטילען, טרויעריגען טאַג־לעבען, צו פּרעהען זיך מיט דעם חתן־כלה־פאַר.

און ווי אַ מלך געהט דער חתן. אָנגעטהאַן איז זיינע יום־טוב־קליידער מיט דער חתן־קרוין אויף זיין קאַפּ, פיהרט ער די כלה ביי זיין האַנד פון איהר פּאַטער־הויז, צו זיין מוטער־שטוב ברענגט ער זי זיך אַהיים. אַראָבגעלאָזט די אויגען צו דר'ערד, ווי עס פּאַסט פאַר אַ כּשר'ע אידישע קעניג־טאַכטער, געהט די כלה צו זיין זייט, בע־פּוצט איהר קאַפּ מיט די כל־קרוין, געשמירט איהר לייב מיט טייערע בשמים, וואָס איהר מוטער האָט זי צו איהר חופּה־נאַכט אויסגע־שמירט—פּערשפּרייט זי איהר כל־הגעשמאַק אַרום זיך. און איינ־געשלאָסען אין שטילע פּרייד, טיעף אין זיך הויבט זי פון צייט צו צייט איהר שעהנעם בליק צו איהר חתן אַרויף, ווי זי וואָלט איהם אין דער שטיל געזאָגט: „דו האָסט מיר געפונען, דו האָסט מיר גענומען, איד ביי בערייט דיך צו געהאַרבען, ווי דו וועסט בעפּעהלען. מיין הערר און

מיין מאן". — דענסטמאל ווייזט זיך ארויס איהר האַלז טונקעל און פול. עס ווייזט זיך אויס איהר פערל־שנור, ווי אַ טויבעדעקטער וויינטרויבעד־שטאַקען, וואָס וואַקסט ביי איהר פאַטער אין גאַרטען, אזוי שטיל און פול, ווי איינגעשלאָפּען וואַלט איהר מיידעל־בלוט, אין איהר. אַ פּערשלאָסענער שטילער קוואַל איז דאָס מיידעל וואָס געהט יעצט נעבען איהר חתונה־ער און קוקט אויף איהם מיט הכנעה און טיעפע פריירליכע אונטערטעניגקייט: וועק מיד, הערד! וועק מיד, מאן. ווי אַ שטיל געזאַנג וואַלט אין איהר געזונגען און נאָך אזוי אונשולדיג, גאַנץ, מיט טוי בעהויכט, אין איהר בתולה־קייט פּערשלאָפּען, ווי עס זאָגט עדות אויף איהר דאָס פּער'חתמ'עטע, אַרום פּערשלאָסענע וויינטונדעלע, וואָס מען וועט זי דערויף אַרויפּזעצן, ווען זי וועט צו איהר שווינער־שטוב קומען, צו ווייזען, אַז זי איז אזוי פּערשלאָסען און פּער'חתמ'עט, און קיינער האָט נאָך פון איהר וויין נישט געטרונקען. ווי פון דעם טונדעלע וויין, אויף וועלכען זי זיצט... און דער עולם קומט וואָס אַמאָל מעהר צו, אַלץ פּערלאַזט זיין אַרבייט און טהאן, און קומט משמח זיין חתונה־כלה. נישט תורה זאל מען לערנען—און צו דער חתונה קומען. אַ קעניג מוז זיך אַבשטעלען, אַז מען פיהרט פאַר איהם אַ כלה פאַרביי; אַפילו אַ מת, אַז מען פיהרט בענראָבען, מוז מען די לוייה אַבשטעלען, און די כלה אַדרוכ־לאַזען.

האַט דער חתן זיין כלה אין זיין מוטערס שטוב געבראַכט. די שטוב אויסגעקעהרט, דאָס בעט אויפגעבעט, דאָס ליכט אָנגעצונדען. און דער טיש איז געגרייט. האַבען זיך די מחותנים און די אורחים אַרום די טישען אויסגעזעצט. און דער חתן מיט דער כלה צווישען זיי. די קרובים זיינען געשטאַנען נעבען זיי און האַבען זיי בעדיענט, און די חשוב'סטע פון דער עדה זיינען געשטאַנען פאַר זיי, און האַבען זיי משמח געווען. די בעלי־מנגנים האַבען געזונגען, די טענצער האַבען געטאַנצט און די פייער־וואַרפּער האַבען פאַר זיי פייער־פלאַך מען געוואַרפּען. און די שווינער האָט זיך געפּרעהט מיט איהר כלה, און דער שווער מיט זיין איידעם. דער, וואָס האָט געקויפט, איז געווען פּרעהליך, און דער וואָס האָט פּערקויפט איז געווען פּרעה־ליך... נאָר די בעלי־תורה, וואָס זיינען דאַרט געווען, האַבען גאָט'ס וואַרט גע'דרש'נט, איז גאָט'ס וואַרט געווען צווישען זיי.

נאך פּרעהען זיך מחותנים מיט חתן-כלה. און א קול הערט זיך
הינטער'ן פענסטער דין און קלינגענדיג, ווי דאָס קול פון א טויב
ברומט הינטער'ן פענסטער:

— צו וואָס פיהרט איהר אייער מאַכטער אונטער דער חופה?
פאַר וועמען געווינט איהר קינדער? — און גאָט האָט דאָך אַבגע-
טהאָן זיין האַנד פון דער שטאָרט ירושלים, זיין הויז ניט ער איבער
דעם שונא... .

א מינוט זיינען אַלע שטיל געוואָרען, כאַטש זיי האַבען נאָנץ
גוט געוואוסט, וועמעס קול דאָס איז—און אז ער האָט זיך אין דער
טהיר געוויזען, זיין טלית צוריסען אויף איהם, און דאָס נאָקעטע
פלייש האָט זיך אַרויסגעוויזען; פון זיינע באַרפּוסע פּיס האָט זיך
בלוט גערויטעלט. די האַאר פון זיין באַרד און פון זיין קאָפּ, וואָס
זיינען ווילד בעוואַקסען געווען, האַבען זיין פנים פּערשטעלט, נאָר
זיינע נאָקעטע שוואַרץ-פּערברענטע מאַגערע הענד האָט ער אין דער
הויך דערהויבען, און כאַטש ער האָט געטראָגען אויף זיך זיין צור-
סענעם קעמעל-פּעל, וואָס דאָס האָט געוויזען, אז ער איז אַ זעל-
טרייבער, דאָך האַבען אַלע ציטערענדיג אויסגעהערט זיינע רייד, וואָס
האַבען געברומט, ווי מיט אַ מעסער געשניטען:

— צו פאַר דעם שונא געווינט איהר דען נישט אייערע קינדער.
אז ער זאל זיי פאַר זיינע קנעכט-לויפּער מאַכען, אייערע טעכטער
צו זיינע וועשערין און קעכינס. און די ערעלע פון אייערע טעכטער
צו די בעדיענטע פון זיין בעט. און אייערע בחורים — צו זיינע רייט
וועגען וועט ער זיך שפּאַנען, און די ערעלע פון אייערע בחורים, אז
זיי זאָלען איהם קנעכט געווינען. און זיי וועלען בעהעפטען אייערע
קינדער, אַ בחור מיט אַ בתּולה, אַ ברודער מיט אַ שוועסטער, אז זיי
זאָלען איהם קנעכט געווינען. און ווי אויף דעם קלייד—וועלען זיי
אויף אייערע קינדער גורל וואַרפען, ווער עס זאל וועמען געהערען.
א דערציטערטקייט האָט אַלע אַרומגענומען. שוואַרץ האָט די
נאָכט אַריינגעקוקט דורך די פענסטער-לעכער. טונקעל האָט זיך
געברענט דאָס ליכט פון די אויל-לאַמפּען, די אורחים מיט די געבע-
טענע זיינען שטיל געבליבען זיצען, די טענער און די געזאַנגען זיינען
אין מיטען איבערגעהאַקט געוואָרען. און די טענצער האַבען זיך אין

די ווינקלעך בעהאַלמען. די כלה בעהאַלמ זיך הינטער דעם התנ"ם ארים און וויינט אין דער שטיל...

נור דאן האָט זיך אויפגעהויבען דער אַלטער תנא ר' תנחום, וואס אין דארט געווען צווישען די געבעטענע, און האָט זיך אָנגע-רופען צו איהם מיט זיין מילך קול:

— פאַר וואָס ביזטו געקומען אויף דער חתונה אין וואַכענדיגע קליידער? ביזטו געקומען אויף דער חתונה, וואָש דייע הענד און פיס, טהו אָב דאָס אַש פון דיין קאַפּ און וואָרף אַראָב דיין מאַנטעל און זעץ דיך צווישען די געבעטענע. דיין כּוּס שטעהט פאַר דיר, און דער טיש איז אָנגעגרייט פאַר דיר. וואָרום מען דאַרף נישט זיצען צווישען חתוּכּלה אין וואַכענדיגע קליידער, און מען דאַרף נישט קלאָגען, ווען דער חתן זיצט צווישען אונז...

— אייערע חתונות זיינען לויט, וואָרום צום טויט געווינט איהה קינדער. אין די קולות פון אייערע שמחה-געזאַנגען הערט זיך דאָס פון די שווערדען-שאַרפען, וואָס דער שונא שאַרפט אויף אייך.
— די מצוה משמח צו זיין חתוּכּלה אין אַ גרויסע זאַך, און ווער עס שטערט זי, דער שטערט אַ גרויסע זאַך. דערפאַר בעט אייך פון דיר, אַז דו זאָלסט נישט שטערען די שמחה פון חתוּכּלה — רעדט ר' תנחום ווייטער.

— פון די היילען הערען זיך קולות, פון די בערגער נידערען שטימען: אין יעדער חורבה ברומט עס און וויינט—מיין הויז וועל איך צושטערען איבער די זינד פון יעקב, וואָס זיינען פיעל.

— מען הערט נישט צו קיין קול, וואָס קומט פון היילען און בערגער. און אויף דיר בין איך נוזר, קענסט דו נישט טהיילען דיין פרייד מיט אונז, שטער אונז נישט, צו פּרעהען זיך און מסיים צו זיין אַ מצוה.

— פאַר וואָס פּערטרייבסט דו מיד פון דער חתונה, און איך

ווייל זיך דאָך אויף משמח זיין מיט אייך. אָבער וואָס זאַל איך טהאָן, נאָט לעגט אַרײַן אַ קלאַגליעד אין מײַן מויל. און ווייל איך אַ חתונה-ליעד זינגען, זינג איך אויף אַ לוייה-ליעד. נאָט האָט מיד געשטראַפּט.

— מען קומט נישט מיט לוייה-ליעדער אויף קיין חתונה צו געהן

— האָט דער תנא געזאָגט.

דער נביא האָט די חתונה-שטוב פּערלאָזט.

דער עולם איז געווארען שטיל. אלע האבען געוואוסט, ווער דאס איז. א משוגענער נביא האט זיך ארומגערעהט אין שטערטעל, אין די היילען, אין די חורבות האט ער זיך אויפגעהאלטען, שטענדיג אין מדבריות ארומגעגאנגען. פלעגט פון צייט צו צייט קומען אין שטאדט אריין און נביאות זאגען, א שרעקליך נביאות. ער פלעגט הערען קולות פון טהאלען און חורבות צו איהם אויפגעהן, וואס האבען אָנגעזאָגט שלעכטע בשורות. האט ער געטראָגען אַ זאָס אויף זיין לייב, מיט אַש זיין קאָפּ בעשטרויערט און פלעגט פייניגען זיין לייב. די קלוגע־לייט, די צדוקים, וואס האָבען נישט גענלויבט אין קיין רוחות, אין קיין קולות, האָבען זיך פון זיין נביאות גארנישט געמאַכט. אָבער דאָס פּאַלק האָט זיך זעהר געשראַקען פאַר זיין נביאות און מורא געהאַט פאַר איהם, און זיין בעגענענונג יעדעס מאָל אָנגענומען פאַר אַ שלעכטען צייכען.

נאָך זיין פּערלאָזען די חתונה, האָט דער תנא געוואָלט ווייטער משמח זיין חתן־כלה און די געסט—עס איז איהם אָבער נישט געלונגען. אין אַ צווייטען ווינקעל ביי דער טהיר איז אַ קופּקעלע געזעסען. טונקעל איז דאָרט געווען ביי זיי, שוואַך האָט אַהער געשיינט דאָס ליכט פון דעם חתן־כלה־ווינקעל, ווי דאָס געשטיקטע געזאַנג פון דאָרט אַהער. וואָרום עס זיינען דאָ מעהר געווען פּערזאַמעלט פון אַזעלכע, וואָס האָבען נישט די זכיה געהאַט צו זיצען אַרום דעם חתן־טיש. עס זיינען מעהרסטען בעלי־מלכות געווען, וואָס האָבען נישט געקענט די הייליגע שריפט. און זיי זיינען מיט די ווייבער אין איינעם געזעסען.

קפּדוּתא דער קליידער פאַרבער, וואָס האָט נאָך געהאַט די גע־פאַרבטע שנירלעך איבער זיין אויער דורכגעצויגען, וואָס אויף דעם האָבען איהם שוין אייניגע פאַרזיכטיג געמאַכט, אַז עס איז נישט פאַסענד אויף קיין חתונה צו קומען מיט די צייכען פון זיין מלאכה—ער אָבער, ער האָט געהערט די נגונים אין גאַס זינגען, האָט ער גע־לאָזט שטעהן זיין אַרבייט אין מיטען, און אויף דער חתונה געקומען. האָט ער מיט מורא צוגעהערט דעם נביא'ס רייד. האָט ער זיך צווישען דעם עולם אָנגערופען:

— די העררען פון דער וועלט פיהרען צווישען זיך אַ קריעג, און אויף אונז וועט דער צאָרן ווערען אויסגעגאַסען...

דער עולם האָט איהם אָנגעקוקט, וואָרום קיינער האָט נישט פּערשטאַנען וואָס ער מיינט. און ווי עס זעהט זיך אויס, האָט ער אויך נישט געוואוסט, וואָס ער זאָגט. נאָר עס איז אויף איהם אַ גרויסע שרעק אָנגעפאַלען פון נביא'ס רייד, וואָס ער האָט געהערט. ער האָט געוואוסט, ווי עס טהוען זיך ערנען וואו אַב גרויסע זאַכען, און עס וועלען קומען שרעקליכע צייטען, וואָרום פון אומעטום, וואו ער איז געקומען, האָט ער געהערט עפעס שרעקליך קלאַנגען. אין ירושלים ווען ער איז געווען צום לעצטען מאל, האָט ער געהערט עפעס וועגען קאַפּיטל דער עולם האָט זיך אין בית-המקדש הויף צוזאמענגענומען, האָט מען געזאָגט, מען דאַרף מלחמה האַלטען, וואָס ווען—האָט ער נישט געוואוסט. און פון דעם אלעם, פון די אלע קלאַנגען, שרעק אין די שוהלען אויסרופען—איז ער אַזוי דערשראַקען געוואָרען, אַז ער האָט געזאָגט, ווי אין דעם טאָן פון אַ גרויזאמען נביא,—דאָס, וואָס ער האָט געזאָגט, נישט געוואוסט און נישט פּערשטאַנען די ווערטער; און ווען ער האָט געזעהען די דערשראַקענע, נייגעריגע געזיכטער, וואָס האַבען געקוקט אויף איהם, געוואָרט צו בעקומען אַ ערקלערונג, וואָס ער האָט געמיינט, איז ער נאָר דערשראַקען געוואָרען, און ער האָט אָנגעהויבען צו ריידען, צו מאַכען מיט די הענד און צו שרעקען:

— הערען פון דער וועלט קומען און וועלען מלחמות פיהרען צווישען זיך — און זייער גרימצארען וועט ווערען ערפלאַמט, וועה צו אונז, אויף אונזער קלייד האבען זיי גורל געווארפען. יא, איך האב עס געהערט. די שטיינער אין די גאסען רעדען דערפון. קולות געהען פון די וויסטען, פון די חורבות ארויס...

די ווערטער האַבען אָנגעשטעקט די אַנדערע, וואָס זיינען דארט געזעסען. איינער האָט געקוקט אויף דעם צווייטען. דער טעפּ־קלעפּער, וואָס איז דארט געזעסען, האָט דערצעהלט, אַז ער איז געווען אויף דעם מאַרק אין כּפר־נחום, האָט ער געהערט אויסרופען: „ווער עס וויל זיך מקנא זיין גאָט'ס נקמה און געהן אויף קיין ירושלים, מלחמה האַלטען מיט'ן שונא, איהם צו פּערטרייבען פון גאָט'ס ערד, זאָל זיך צוזאמענעמען צו יהודה הקנאי, וועלכער געהמט צונויף זיין מחנה“.

און עס איז דארט געווען אַ חתן, וואָס איז געקומען מיט זיי

כלה פון דער חופה, האט אניעדערגעלעגט זיין שווערד צווישען זיך און זיין כלה און האט געשווארען, אז זי זאל נישט פריהער ווערען זיין ווייב, בעפאר דער שונא וועט נישט ווערען ארויסגעטריבען פון דער הייליגער שטאדט, ירושלים. און נאך די זעלבע נאכט האט ער פערלאזט זיין כלה און איז געגאנגען מיט דער מחנה אב קיין ירושלים — עס איז געגען דער דין פון דער תורה — האט זיך אָנגערופען א איד, א תלמיד חכם, וואס איז געזעסען אין א ווינקעל. — אין דער תורה שטעהט געשריבען, אז א חתן, וואס האט זיך גענומען א כלה, דארף פאר דעם ערשטען יאהר נישט פערלאזען זיין ווייב אין די מלחמה צו געהן.

ווען איז דאס גערעדט געווארען — ביי א געווענהליכע מלחמה ביי מלחמת-מצוה איז אנדערש, והראיה ביי די חשמונאים, א מלחמת-מצוה איז אפילו רוחה שבת — האט זיך א צווייטער תלמיד-חכם אריינגעמישט.

די תלמיד-י-חכמים האבען געפונען איינער דעם צווייטען — האבען זיי זיך אבגעשיידט אין א ווינקעל און דארט ווייטער געפיהרט זייער יוכוח. דער איבריגער עולם האט ארומגערינגעלט דעם סניגור, רבי תנחום, און געווארט אויף איהם, וואס ער וועט זאגען. דער סניגור, רבי תנחום, ארום וועלכען דער עולם האט זיך ארומגעקליבען, איז אליין נישט געווען פון שטעדטעל נצרת. ער דאט זיך ארומגעדרעהט אין דער געגענד פון גליל. כאטש א פרוש. א נזיר, אזוי גאר, מיט געוואקסענע האאר, און נישט קיין פלייש געגען סעו, און נישט קיין וויין געטרונקען, דאך האט ער זיך נישט ווי אנ-דערע נזירים אויפגעהאלטען אין די העהלען, בעהאלטען זיך פון מענשען אין די מדבריות. ער האט זיך געפונען צווישען פאלק, געגאנגען פון שטעדטעל צו שטעדטעל, און נישט קוקענדיג אויף טהרות, איז ער שטענדיג אריינגעגאנגען אין מענשען-געצעלטען איבערנעכטיגען, ווא-רום ער האט געזאגט — אז דאס אויפהאלטען צווישען מענשען איז פיעל וויכטיגער, ווי דאס אבשיידען און רייניגען זיך, וואס ברענגט צום ערווייטערען זיך פון מענשען. און כאטש ער האט אויף זיך אנגעווענדעט אלע חומרות, ווי ער וואלט געווען פון בית-שמאי, אָבער צו מענשען איז ער געווען צולאזענדיג און ענה'דיג ווי איינער פון בית-הלל. ער פלעגט מיט די חסידים ראשונים אויפכאפען זיך

פריהמארגענס אין פעלד געהן און זיין קריאת־שמע זאגען. אין די דינים פון דער תורה אבהיטען איז ער געווען צו זיך אזוי שטרענג, ווי א פרוש פון בית־שמיאי קען נאך זיין. און פיינד געד האט הורדוס־הויז און ארום, וואס איז אין ירושלים געזעסען, ווי דער פערביסענסטער קנאי, און צו דעם אלעם פלעגט ער זיין צוגעלאזען צו מענשען.

און ווייך ווי א קינד, און קיינמאל נישט ענטפערען אויף קיין בעליידיגונג און יעדען פון וועג אויסטרעטען, ווי איינער פון בית־הלל. ווארום זיין שפריד־ווארט איז געווען: „נעהם פון יענעם דאס גוטע, נישט קוקענדיג, ווער ער איז, און דאס שלעכטע לאז איבער.“ דורך דעם האט איהם דאס פאלק זעהר ליעב געהאט. ווארום כאטש ער האט געקענט אין די הייליגע שריפט און איז געווען א גרויסער תלמוד־חכם, דאך האט ער זיך מיט די תלמידי חכמים נישט גע'חבר'ט, נאר שטענדיג געווען צווישען המון און געפיהרט זיך ווי איינער פון זיי. און קיינמאל נישט אין זייער געגענווארט גערעדט פון תורה, אדער פון די הייליגע שריפט מיט וועמען עס איז, כדי נישט צו פערשעמען די, וואס קענען נישט, אז עס זאל נישט אויסזעהן, ווי ער לאכט אויס דעם ארימאן. און גע'חבר'ט האט ער זיך מיט'ן פאלק, און געזאגט האט ער: „איך קום נישט אייך צו לערנען, נאר איך קום זיך פון אייך לערנען.“

דער עולם האט געווארט, אז רבי תנחום זאל זיך עפעס אנכי רופען. נאר רבי תנחום האט געשוויגען, איז ווי אנדערע געזעסען און אויסגעהערט דעם טעפער'ס מעשה, און די באָרד אויסגעצויגען, און זיינע אפענע גלעזערנע אויגען האבען אין די שטיילע חתונה־נאכט ארייני געגלאנצט. געשוויגען האט דער עולם לאנג, ווארום עס איז נישט שעהן צו רעדען פאר אן עלטערען און קליגערען פאר דיר. איינע א אידענע האט זיך אנגערופען, נישט דרייסט האט זי גערעדט, האלכ־פערשטענדליכע ווערטער, מעהר מיט די הענד, ווי מיט דעם מויל:

— און ביי אונז, אין אונזערע מקומות דערצעהלט מען, אז ערנען וואו אויף יענער זייט ירדן האט זיך אויפגעהויבען א מענש, א נביא, זאגט מען, איך ווייס עס נישט. אין א קעמעל־פעל געהט ער אנגע־טהאָן... היישעריקען עסט ער... און רופט, און רופט אז מען זאל קומען

ערגעץ וואו... אין ירדן זיך טובל זיין.. ער איז טובל... און גרייט אז צו משיח'ס קומען, פון דוד'ס הויז זאל אויפשטעהן משיח... דארף מען זיך טובל זיין... — און זיין גרייט צו זיין קומען — האט די אידענע פערשעהמט אכגעהאקט איהרע ווערטער, אז זי האט די דרייסקייט גע- האט אריינצורעדען צווישען עולם.

דער עולם האט א מינוט אויסגעהערט דער וויבעל'ס רייד מיט ערנסט. באלד איז איינעם פון זיי נישט געפעלען, וואס וויבער מישען זיך אריין אין געשפרעך ביי די מאנספערשוניגען — האט ער זיך אנהערופען:

— וואס, צו וויבער איז שוין געקומען די נבואה, און וויבער רעדען שוין פון אזעלכע זאכען. עס וועט באלד קומען א צייט, און די ראבען אויף די דעכער וועלען אנהויבען צו פלאפערן דערפון, וועט מען דען אויף זיי קוקען?

— וויבעריש גערעדעכטס — האט א צווייטער געלאכט — איהר הכמה איז נאר דער טאפ...

— און צו קינדער געווינען — האט דער ערשטער צוגעלעגט. די וויבער האבען זיך פערשעהמט אכגערוקט, ווארום עס האט זיך א שטיל קיכערן געהערט.

— לאכט נישט אויס דעם, ווארום אז עס וועט זיך דערנעהנטער רען דער טאג פון גאט, וועט גאט זיין גייסט אויסגיסען אויף אלט און יונג, אויף וויבער און קינדער, און אלעס וועט נביאות זאגען, אזוי ווי אין פסוק שטעהט: „ויהי ביום ההוא...“ — האט דער סגנינהוד גע- זאגט, איינשטילענדיג די שפאטער און כדי צו הויבען דעם הויך פון די וויבער, האט ער צוגעגעבען:

— לאך נישט אויס די ווייב, ווארום כאטש דו לויכסט יעדען טאג, אז גאט האט דיר נישט צום ווייב געמאכט, איז עס נאר דערפאר, ווייל דער מאנספערשוין האט מעהר מצוות פון דער ווייב, אבער פערנעס נישט, אז פון ווייב קומסט דו ארויס. און וואהל איז צום קינד, וואס האט א געניטע מוטער, — האט ער צוגעגעבען.

דער עולם איז רהיגער געווארען. די וויבער האבען זיך גע- פונען געטרייסט. איינער, וואס זעהט זיך אויס, ער האט געקענט די שריפט, האט זיך אנגערופען:

— די קינדער פון דוד'ס הויז האבען זיך אויסגעלאזט, ווארום

עס איז ידוע, אז דער „רויטער“ איז געקומען. הורדוס הרשע האט אויסגעראמט דאס גאנצע הויז חשמונאים, וואס זיי זיינען ארויסגע- קומען פון דוד'ס הויז און האט צופיהרט, אויסגעמישט די יחסנים, כדי מען זאל איהם נישט פארווארפען אז ער קומט נישט ארויס פון קיין יחסנים, נאר פון אדום.

— רויטער, רויטער! עס וועט דיר גארנישט העלפען, מיר אלע ווייסען, פון וועמען דו קומסט ארויס. מען דערקענט דעם אקס נאך זיין קאפיטע נאך — האט ווער דארט צווישען עולם געלאכט. — איד ביז געווען, ווי ער האט פערלענדט די לעצטע פרוכט פון דעם פראכטפולען גארטען — וועה איז מיר, אז מיינע אויגען זיינען נישט בלינד געווארען, נאר איד האב געמוזט נאך דאס זעהן — האט דער סניינהור אזוי ווי פאר זיך געזאגט.

דער עולם האט געשוויגען, געבויגען די קעפן צו דער ערד.

— איז יום-כפור איז ער צום ערשטען מאל געגאנגען די עבודה טהאן. א קינד איז עס נאך געווען, א אייניקעל פון די חשמונאים. די קרוין האט ער, דער רשע, פון זיין פאטער אראבגענומען, איהם האט ער געוואלט אונטערברענגען. האט זיך אויף איהם מרחם געווען דער הער פון רוים, צו וועלכען דער פאטער האט געדיענט, ווארום ער איז געווען א מלך-בן-מלך, האט די שכינה אויף איהם גערוהט. און זיין פנים האט געלויכטען, ווי א זון, ווארום פון דוד המלך'ס הויז איז ער ארויסגעקומען. און עס איז געווען, אז דער אדומי האט איהם גע- וואלט שלעכטס טהאן, איז געגאנגען די מוטער און האט געשיקט זיין בילד צום שר פון רוים, און אז דער שר פון רוים האט געזעהן זיין שעהנקייט אויפ'ן בילד, האט איהם א גרויס רחמנות ארומגענומען, ווארום ער איז אויך געווען א מלך, האט ער געשיקט און געהייסען, אז מען זאל איהם פאר א כהן-גדול מאכען, ווארום די מלוכה האט געהערט צו איהם, ווארום יוחנן כהן-גדול איז זיין זיידע געווען...

דער עולם איז שטיל געווארען, האט געקוקט אויף דעם סניינהור. זיינע אונבעווענטע אויגען האבען ערגערוואו געשטארט און זיינען טויט און נישט ריהרענדיג געווען. נאר א טיעפער קנייטש האט זיך ארום זיין מויל געבויגען — און דאס פנים זיינס איז בעלויכטען גע- ווארען פון דעם טונקעלען שייז, וואס האט פון דעם חתונה-וויניקעלע ארויסגעשיינט, און פון דארט האט זיך א שטיל געזאנג געהערט.

ווי די נגונים וואלטען זיך אין וואסער געטוקט און טובל געווען זיך, בעפאר זיי זיינען אהער געקומען צושווימען אין דעם ווינקעל, און דער עולם האט איהם מיט קלאפענדיגע הערצער אויסגעהערט, און צווישען די ווייבער האט זיך א שטיל כליפען געהערט.

— א קינד איז ער נאך געווען, ווען ער איז צום ערשטען מאל געגאנגען די עבודה אין בית־המקדש טהאן. א טאכטער פון חשוב־ישראל האט מען איהם פאר א ווייב גענומען, כדי ער זאל א הויז האבן — ווארום א כהן גדול מוז אויף זיין אייגען הויזגעזינד אין יום־כפור אויף שלום בעמען. און א גאנצע נאכט זיינען די חכמים מיט איהם אויף געווען און האבען איהם געלערענט די עבודה, וואס ער האט מארגען צו טהאן. און די פרחי־כהונה האבען געטאנצט פאר איהם און האבען זיך געפרעהט מיט איהם, כדי ער זאל נישט איינשלאפען. און א זיידען העמדעל האט איהם די מוטער געמאכט, וואס עס האט געקאסט אכטצעהן־הונדערט מאל אכטצעהן־הונדערט גילדען. און טייל זאגען אכטצעהן־טויזענד מאל אכטצעהן־טויזענד גילדען. און דאך איז עס נישט געווען פון גאלד, נאר פון זייד, כדי עס זאל נישט זיין שווער אויף איהם. און פארוואס האט ער אזוי פיעל געקאסט? איי בער די שעהנע ארבייט, כאטש עס איז געווען דיק געוועבט, דאך איז עס געווען דורכזיכטיג, ווי וואסער, כדי מען זאל אלע זיינע גליעדער ארויסזעהן. און דאס פאלק איז געווען פערזאמעלט אין דער עזרה, און איד ביו אויף געווען דארט מיט זיי. און אז מיר האבען געזעהן דאס קינד פון דוד'ס הויז געהט אריין מאכען זיין עבודה אין קרשי־קרשים און בעמען פאר אונז, איז אויף אונז א גרויסע שמחה אנגעפאלען, און מיר האבען געוואוסט, אז ער איז א גוטער שליח־צבור. און אז עס איז געווען אז דאס קינד איז ארויסגעקומען פון קרשי־קרשים בשלום און האט אויפגעהויבען די הענד צו בענשען דאס פאלק, מיט גאט'ס ברכה, האט די שכינה אויף איהם גערוהט, ווארום גאט'ס ברכה איז געווען אויף איהם און ער האט אויסגעזעהן ווי א חתן אונטער זיין חופה. איז א גרויסע שמחה אויפ'ן פאלק געפאלען און א גרויס געוויין איז דארט געווארען אין דער עזרה. ווארום זיי האבען זיך דערמאנהט זיין פעטער'ס הויז, ווען זיי האבען רעגיערט איבער די אידען, און האבען בעפרייט די אידען פון זייערע שונאים — איז א גרויס געוויין דארט געווארען און א גרויסע שמחה איז דארט געווען

און זיי זיינען געפאלען פאר איהם און האבען אויפגעהויבען די הענד צו איהם און האבען געשריען און האבען געזאגט: „קינד פון דוד'ס הויז, רעגיער איבער אונז! קינד פון דוד'ס הויז, רעגיער איבער אונז!“ און זיי האבען זיך געווענדעט צו הורדוס'ן, וואס איז דארט געזעסען אין דער עזרה מיט זיין הויזגעזינד און געבען איהם דאס קינד פון דוד'ס הויז, מרים די שעהנע און איהר מוטער. האָט דאָס פאלק גערופען: „אדומי, אדומי, געה ארויס, געה ארויס.“ און האבען געווארפען צו איהם די טליתים — האט ער זיך אויפגעהויבען און האט פערלאזט די עזרה און האט געקלעהרט א שלעכטע מחשבה. און וועה איז צו די אויגען, וואס האבען געזעהן, ווי דער רשע האט געמאכט זיין מחשבה צו א מעשה...

און דער עולם איז געווארען נאך שטילער. אין א ווינקל האט זיך בעהאלטען די חתונה מיט חתן-כלה-פאר. די ליכטלאך האבען שוין אנגעהויבען צו צאנקען, ווארום עס איז שוין שפעט געווען. נאך דאך האט קיינער פון עולם נישט אויף קיין מינוט די טרויעריגע שטיקייט געשטערט. אלע האבען די ליפען פערביסען, די ווייבער דאבען אויפגעהערט צו כליפען, מען האט נאך געפיהלט, ווי עפעס א שווערע נאכט פאלט צווישען די ארומגערינגעלטע ארום סניינהור. דער סניינהור האט זיך א מינוט אבגערוהט און האט ווייטער זיין מעשה געצויגען:

— און א מנהג איז דארט געווען, אז דער כהן-גדול איז בשלום ארויסגעקומען פון קדשיקדשים, האט מען אויף דער נאכט געמאכט א גרויסען יום-טוב מיט געזאנג און לויב. וואס טהוט דער אדומי — האט ער געקלעהרט און האט געפונען, אז ער וועט מאכען די שמחה אין זיין פאלאץ, וואס איז אין יריחו, ביים ברעג פון ירדן. האט ער איינגעלארען די חשוב'סטע פון ירושלים און האָט די רייטוועגען גע-שפאנט און ארויסגעפאהרען נאך יריחו צו מאכען די שמחה פאר'ן כהן גדול, דעם ברודער פון זיין ווייב, די שעהנע מרים, און פיעל פאלק איז מיט ארויסגעגאנגען צו זעהן די שמחה. און איך בין אויך געווען צווישען די, וואס זיינען קיין יריחו אויפגעגאנגען, ווארום אונזערע הערצער האבען אונז שלעכטס אנגעזאגט. זיינען די ליפער געלאפען פאר דעם מלך'ס רייטוועגען, און די שטולקאצען האבען גע-

לויכטען, — און אז זיי זיינען אנגעקומען קיין יריחו, האט דער מלך געמאכט א גרויסע שמחה — ווארום גרויס איז געווען די פרייד פון יונגען כהן-גדול. די חשובייירושלים ארום די טישען און דער מלך און דער כהן-גדול צווישען זיי. די פלייטערס האבען געשפיעלט און די טענצערס האבען געטאנצט. די פייער-ווארפער האבען די פלאמען געווארפען און די האמערן-קלעפערלאך האבען צוגעקלאפט. און דאס נאנצע פאלק איז געווען אויסגעצויגען ארום די פעלדער פון יריחו, ארום דעם פאלאץ און האבען געקוקט אויף דעם יונגען כהן גדול. און אז עס איז געווען, די זון האָט זיך צוהיצט, האט ער אנגעשיקט די בחורים, אז זיי זאלען געהן מיט דעם כהן-גדול באדען זיך איז וואסער פון ירדן, ווארום די היץ איז זעהר גרויס געווען. האט ער מיטגעשיקט זיינע שלוחים-רשעים, איהם צו בעדיענען. און אז עס איז געווען, אז דאס קינד פון די חשמונאים איז געווען אין וואסער, און קיינער איז נישט געווען נעבען איהם — האבען איהם אנגענומען די שלוחים פון הורדוס און אַקום דערטרונקען. און נאכדעם האבען זיי איהם ארויסגעצויגען א טויטען פון וואסער. איד האב אלײן געזעהן, ווי זיי האבען איהם אויף זייערע הענד צוגעטראגען זיין מוטער, וואס איז דארט געזעסען מיט זיין שוועסטער ארום דעם מלך'ס טיש. א קינד, א קליין קינד איז עס נאך געווען, אונשולדיג פון זינד, האבען זיי איהם, הורדוס'עם שלוחים, צוגעטראגען צו זיין מוטער און האבען זי געפרעגט: דאָס האָבען מיר געפונען — דערקען, צי עס איז דיין? זי האט גארנישט גערעדט, ווארום זי איז געווען א בת-נדיבים. און אויך זיין שוועסטער, די שעהנע מרים, דאס ווייב פון הורדוס, האט אויך גארנישט געזאגט. קיין טרעהר האט זיך נישט געווינען אין זייער אויג, און די פארב פון זייער פנים איז נישט געווארען פערענדערט, נאר זייערע הערצער זיינען פערשטיינט געווארען און האבען געקוקט אויף דעם רשע: זעה, וואס דו האסט געטהאן? האט ער זיך אויפגעהויבען און איז אוועקגעגאנגען פון דער סעודה. און אז דאס פאלק האט דער-זעהן דאס טויטע קינד אויף די הענד פון הורדוס'עם שלוחים, איז א גרויס געוויין דארט געווארען און א גרויס געשריי האבען זיי געשריען, אז די ערד איז צושפאלטען געווארען פאר זייערע געשרייען. און זיי האבען געוויינט און געזאגט: „וואס האט דאס קינד געזינדיגט? וואס האָט דאָס קינד שלעכטס געטהאן?“ און אז הורדוס האָט געהערט

וייער געוויין און געשריי, האט ער ארויסגעשיקט זיינע שופטים און שוטרים, און זיי האבען דאס פאלק צוטריבען.

דער סגיינהור האט געענדיגט צו דערצעהלען, האט אראכגעלאזט דעם קאפ אויף זיין ברוסט, אזוי ווי ער וואלט אויף זיינע הענד גע-קוקט און געשוויגען, לאנג געשוויגען. און דאס פאלק האט אויך שטיל געשוויגען און געקוקט אויף איהם, און געקלעהרט, וואס קען זיך טהאן אין זיין קאפ. די ווייבער, וואס האבען געקליפעט האבען אויפגעהערט און מיט שרעק געקוקט זייערע מענער אין די פנים'ער אריין און האבען אויף עפעס געווארט. און צו ווארטען איז געווען אויף וואס. ווארום מען האט באלד בעמערקט, אז דאס שווייגען איז געווען א ווארטען אויף עפעס, ווארום דאס פאלק האט געהאט עפעס וואס צו זאגען, מען האט בעמערקט, ווי ביי יעדען האבען זיך די אויגען ארויסגעשלאגען פון די אויגען-לעבער, אין די גארגעלען האט עפעס געדריקט... און טאקי באלד האט זיך איינער פון זיי, וואס איז דארט געווען, ברוד כפר-נהר, דער קאוועל פון שטערטעל, זיך אנגערופען מיט זיין גראב קול. מען האט געזעהען, ווי ער האט זיך לאנג געקליבען עפעס צו זאגען — געשראקען, צוריקגעהאלטען, מיט אמאל האט ער עפעס מארנע די הענד אין זיין גארטעל אריינגעשטעקט און געפרעגט אזוי פון הארץ אוועק:

— רבי, לערן מיר—הויבט ער אן צו זאגען צום סגיינהור—איך בין א פראסטער ערד-ארבייטער, און א קאוועל. קיין תורה געלערענט. אין די ספרים קען איך נישט. איך ווייס, אז איך בין אן עמ-הארץ. מיט מיר משרד זיין טאר מען זיך נישט. און דער רבי זאגט דארט, אז מיין ברויט איז אפילו טרפה, ווייל איך ווייס דעם דין נישט און ווייס נישט ווי אזוי מעשרות פון מיין תבואה אראבצונעהמען. אבער א איך בין איך, מיין קרבן ברענג איך צום כהן, און אויף יום טוב געה איך קיין ירושלים. אז איך ווייס נישט צו דאוונען — ווייס איך נישט. אבער אז מען רופט אויס אין שוהל ראש-חדש, איז ראש חדש, און שבת אויך, און יום טוב אויך. פרעג איך דעם רבי'ן איין זאך. לערן מיר — דעם לעבעדיגען נאט דיענען מיר — צו דעם וואס אונזערע עלטערען האבען געדיענט — און צו איהם ברענגען מיר אונזערע קרבנות קיין ירושלים — וואס ער רוהט אין הייליגען בית-המקדש. נישט וואהר? — און פאר וואס שווייגט ער, פאר וואס געהמט ער זיך

נישט אונזער עולֶה און? — פאר וואס לאזט ער דעם שונא גוואלטיג
גען איבער זיין הייליגער שטאָדט? ווער איז דער שונא? פאר וואס
איז ער שטארקער פאר אונז? צו וועלכען גאט דיענט ער? אויך צום
איינציגען לעבעדיגען גאט? רבי, לערן מיר!

— לאז דיר דאס מויל פערדרעהט ווערען, עמ־הארץ — ווארום א
שלעכטער גייסט רעדט פון דיר, דו לעסטערסט גאט, און אויף אלעמען
וועט דער צארען אויסגעגאסען ווערען — האט א איד פון די תלמידי־
חכמים איבערגעהאקט דעם קאוועל זיינע לעצטע ווערטער.

— דאס איז וואס עס שטעהט אין פסוק: „כמושב לצים לא
ישב“, מיינט מען עס הארצים. צווישען עמ־הארצים זאלסטו נישט
זיצען, ווארום זיי ווייסען נישט ווי צו רעדען — האט זיך דער צוויי־
טער אנגערופען.

— שטילט אייך, שטילט אייך — מאכט דער סניגהור מיט די
הענד, וואס האט זיך ערשט יעצט אויפגעכאפט פון זיינע מחשבות —
די גאט'ס שעפסעלעך, וואס דארפט איהר — מאכט דער סניגהור
צו די תלמידי־חכמים.

— דו הערטסט, ער טהוט לעסטערן, און ער שווייגט — שרייען
שוין הויד די תלמידי־חכמים, וואס האבען געהערט צו בית־שמאי.

— די ווערטער פון תלמידי־חכמים הערט מען נאר אין דער שטייל
און רהיגקייט — זאגט ער צו די תלמידי־חכמים — געלעהרטע דארך
פען פיהרען זייערע ווערטער אין סדר און רהיגקייט — זאגט ער
ווייטער — און צו דער זייט פון דעם קאוועל טאפט ער מיט דער האנד
— מייזן זעהן, דו האסט גוט געדענקט, האסט אבער נישט גוט געפרעגט.
מיר דיענען צו דעם איינציגען לעבעדיגען גאט, און קיין צווייטער איז
נישט דא נעבען איהם. האלץ און שטיין איז דער גאט פון שונא —
דאס, וואס ער האט זיך אליין מיט זיינע אייגענע הענד געמאכט. נאר
ווען יעקב איז זינדיג, שטארקט זיך אויף איהם ארום. זינדיג זיינען
מיר צו גאט. אין זיינע וועגען זיינען מיר נישט געגאנגען, זיינע גע־
באטען האבען מיר נישט געטהאן, זעה איז צו אונז!

— און צו איז דען דער שונא בעסער פאר אונז? צו ברענגען
מיר איהם נישט אונזערע קרבנות, צו געהן מיר נישט קיין ירושלים
אויף? צו גיט מען דען דעם כהן די מעשרות נישט אב? האט א
צווייטער פון דער מחנה געזאגט.

— גאט דארף דאס הארץ — זאגט דער סג"נהור — נישט קיין קרבנות.

— און טהוט ער עס ניט פאר אונז, זאל ער עס פאר זיין גרויסען נאמען טהאז, וואס הערט ער דאס לעסטערן פון שונא טאג אויף טאג און שווייגט? — האט א דריטער א ווארט אריינגעווארפען.

— וועה איז צו די אויערען, וואס הערען די רעד — קרעכצט א תלמיד-חכם.

נאר די קופע, וואס איז געשטאנען ארום סג"נהור, האט שוין נישט געקוקט אויף קיינעם. די פראסטע ווערטער פון קאוועל האבען געהאקט אין זייערע הערצער, אין זייערע מוחות, ווי א קלאפ פון זיין האמער אין דער קוזשניע. עס האט זיי ארומגענומען א גרויס בע-געהרען פון פערשטעהן נאט, דעם נאט, וואס זיי דיענען צו איהם, און וואס קען אלעס און טהוט אלעס. און נישט קיין בלויז בעגעהרען איז עס געווען. עס איז א פערלאנגען געווען, א פערלאנגען, וואס זיי האבן בען געפאָדערט און געדארפט וויסען — ווארום פערשטעהן האבען זיי געוואלט, פאר וואס זיי ליידען. וואו איז דער לעבעדיגער נאט, אין וועלכען זיי האבען זייער גאנץ לעבען געקניפט זייער האפנונג אין איהם, וואס זיי האבען גערופען צו איהם און צו איהם זייערע תפילות און וידוים געזאגט.

און צו פראסט איז ער געווען, דער איד פון גליי, אז מען זאל איהם מיט ווערטער קענען בערוהיגען. וואהר איז — ער האט נישט פערשטאנען די הייליגע שריפט. לעזען און לערנען האט ער נישט געקענט — אָבער קלאר האט ער געוואלט וויסען גאט'ס דרכים, נאט, זיין נאט.

האבען זיך די קולות געהערט פון אלע ווינקלאך, ביי יעדען האט זיך אנגערופען דאס, וועגען וועלכען ער האט געקלעהרט — און ער האט מורא געהאט צו קלערען — נאר קוים האבען זיי געהערט די פראסטע ווערטער פון קאוועל, האט זיך ביי זיי פון די הערצער געריסען:

— פאר וואס לאכט אויס אונז דער שונא, ווי מיר וואלטען, חלילה צו האלץ און שטיין גערופען? — פרעגט זיך ווער אין עולם.

— פאר וואס ווייזט זיך נישט קיין נס? פאר וואס זעהט ער אלץ און שווייגט? — האט עס געשריען פון עולם.

די אייניגע תלמיד־יחכמים, וואס זיינען דארט געווען. האבען זיך אבגערוקט, די אויערען זיך פערשטאפט, אז זיי זאלען דאס לעסטערען נישט הערען — נאר דער סג־נהור איז געזעסען ווי פריהער, אונריהר רענדיג אויסגעהערט די טענות, דערנאך, אז דער עולם האט זיך אביסעל בערוהיגט, האט ער זיך אנגערופען:

— פערשיעדען זיינען די וועגען פון גאט, און קיין מענש קען זיי נישט פערשטעהן, ווייל עס זיינען גאט'ס דרכים נישט קיין מענש'ס. נאר מיינט נישט, אז גאט ווארפט זיינע נסים פון הימעל אראב. גאט פיהרט די וועלט אין דעם דרך פון דער וועלט. דער מענש זאל נישט זאגען, איד וועל זיצען אין דער היים, איד וועל גאר נישט טהאן, און ער וועט מיר עסען פון הימעל אראב ווארפען — ניין, דער מענש מוז טהאן — וועט איהם גאט העלפען, אז ער זאל מצליח זיין, ווארום אהן גאט וועט ער גארנישט מאכען — אזוי דא אויך. מיינט נישט, אז איהר וועט דא זיצען רוהיג און זאגען: גאט וועט אליין שוין מלחמה האלטען פאר אונז מיט'ן שונא — ניין, איהר דארפט מלחמה האלטען מיט'ן שונא און גאט וועט אייך העלפען, ווארים גאט איז מיט אייך.

דער סג־נהור איז געווען א געהיימער שליח פון יהודה הקנאי. — אויב אזוי, צו וואס זיצען מיר דא, און מיר פרעהען זיך אויף חתונות? צו איז דען יעצט די צייט פון חתונות? — האט דער קאוועל אנגעהויבען צו שרייען הויך אויפ'ן קול צו די חתונה־געסט: וואס זיצט איהר דא, און בעהאלט אייך אין די ווינקלען און לאזט דעם גוי טהאן, וואס איהם געפעלט. בעהאלט אייערע חתונות אויף בעסערע צייטען. הויבען מיר זיך ווי איין מענש און געהען מיר אויף קיין ירושלים, פערטרייבען דעם שונא. וואס זיצען מיר דא? האקט דער קאוואל מיט זיינע הענד און קול אין דעם קליינעם ליימענעם שטיבעל. — די שלוחים פון יהודה־קנאי, וואס טהוען דא? — פרעגט א שטימע פון דעם חתן־כלה־טיש.

זיי זיינען געקומען זעהען, אויב אין צפת געפינען זיך הערצער, וואס זיינען זיך מקנא זיין גאט'ס קנאה—ענטפערט ווער אב פון עולם. — וואס? צו שוין שוסטערס און קאוועלס איז געגעבען געווארען די נבואה? אייער חכמה בעשטעהט אין האמער — האט ווער גערופען פון חתן־כלה־טיש.

— פערשעהם נישט דעם האַמער, וואס גיט דיר עסען — און דו האסט דיר געמאכט דיין תורה פאר א האמער, ווארום דו פערקויפסט דיין תורה — האט ווער איהם אבגעענטפערט.

— נישט יעצט איז די צייט פון ווערטלען זיך — שרײַט דער קאוועל — טאקע מיר זיינען האמער־לײַט, אבער די קנאה פאר גאט ברענגט נישט אין אונזערע הערצער וועניגער, ווי ביי אײך. מיר פרעגען צו געפינען זיך דא אידען פון בני ישראל, נישט געמישטע פון שומרונים, און נישט אויסגעמישטע מיט אדום און מואב, וואס די קנאה פון גאט ברענגט אין זייערע הערצער — הויבט אײך אויף פון דער חתונה, און זאלען מיר געהן קיין ירושלים.

— ווער וועט אונז פיהרען? — פרעגט ווער אין דער טונקעל־הייט.

— יהודה־הקנאי'ס מחנה ווארט אין טבריה, פון כפר־נחום געהט אב די ערשטע פארטייע.

— ווער רעדט? — פרעגט מען צווישען דער מחנה

— א שליח פון יהודה־הקנאי איז צו אײך געשיקט.

זאל ער זיין נאמען רופען, זאל ער זיך ווייזען, כדי מיר זאלען

איהם זעהען.

— בוגדים זיינען דא צווישען אונז, הורדוס, אנטײַפס, די פער־

שאלטענע שומרון'ס זיחן האבען אויף אונז בוגדים אנגעשטעלט.

— רעד נישט שלעכטס אויף גאט'ס מחנה, קיינער פון די בני־

ישראל וועט אזוי נישט אונווירדיג זיין. עס איז נישט דא קיין

בוגדים.

— האט איהר די אײקער־אײזענס צו שטאנגען געמאכט, האט

איהר די שנייד־מעסערס צו שווערדען געשליפען? — רופט ווער

דארט אין דער פינסטער.

— נאך ירושלים, נאך ירושלים, מיט יהודה־הקנאי דעם שונא

פערטרייבען.

— הע, חתן פערלאז דיין חופה־בעט, געה מיט אונז נאך ירושלים

אויף!

— עס איז א מלחמה־מצוה, א מלחמה־מצוה!

דער עולם האָט זיך שוין יעצט אויסגעמישט. אויפגעהויבען זיך די

מחותנים מיט די געסט פון דער חתונה און האָבען אָנגעהויבען אויף

איין קול הויך צו שרייען: קיין ירושלים! קיין ירושלים! דאָס ליכט האט אין די טונקעל־הייט געברענט. חתן־כלה זיינען אין ווינקעל געזעסען. דארט טאנצט ווער פאר זיי, דארט זינגט ווער פאר זיי און דא איז דער עולם, און איין גרויסע זאך איז געווען צווישען זיי. זיי האבען גערעדט איינער מיט'ן אנדערען און הויך געשריען. נאר אין א ווינקעלע אין שטוב, ביים חתן־כלה־טיש, האבען זיך צוזאמען געקופעט אייניגע תלמיד־יחכמים — מיט תנא ר' תנחום בראש, זיי אליין האבען קיין אנטהייל נישט גענומען אין דער בעראטונג, האבען זיי טרויעריגע בע־טראכט דעם עולם און מיט די קעפּ צוגעשאקעלט, זיי בעדויערט, און איינער האט צום צווייטען געזאגט:

— וועה איז די שעפּסען, וואָס האָבען קיין פּאַסטוכער נישט.

— ווי אין פּסוק שטעהט: „און א קינד וועט געוועלטיגען מיט זיי“, האט אַ צווייטער צוגעגעבען.

נאר באלד האט זיך אויפגעהויבען דער ר' תנחום. דער עולם האט זיך אביסעל איינגעשטילט צו זיינע רייד. דער תנא האט אזוי געזאגט:

— מיט וואָס געהט איהר נקמה נעהמען, גאט'ס נקמה, מיט אייזען און שטאהל? צו פעהלט דען, חלילה, גאט אונזער גאט, כח און מאַכט, אַז איהר קומט איהם העלפּען מיט אייערע צובראכענע אייזענס און שניידמעסערס? צי איז ער דען נישט דער גאט, וואָס ער האט די וועלט בעשאפען? צו הערט דען דער ים נישט זיין שטימע? צו זיינען איהם די ווינדען פון דער וועלט נישט אונטערטעניג?

— און פאר וואָס פּערלאַזט ער אונז? — שרייט ווער פון דער מחנה.

— ווייל איהר זייט אין זיינע וועגען נישט געגאנגען. זינדיג זייט איהר געווען, שלעכטס געטהאן, רופט איהם, און ער וועט אייך הערען — פּערלאַנגט נאך איהם, בעט צו איהם — און ער וועט אייך שיקען דעם אויסגעוועהלעטען, דעם „געזאלבטען“ פון גאט, וואָס נישט מיט שווערד און אייזען וועט ער געהן מלחמה האלעטען, נאר מיט גאט'ס וואָרט, וואָס איז מיט איהם.

אבער דער עולם האט שוין יעצט נישט געקוקט אויף איהם, דא און דארט האָבען זיך געהערט אַבגעריסענע קולות, פּערשטיקטע פּריידער

געשרייען, ארויסגעריסען זיך מיט בעהאלטענע פערשטיקטע טרעהרען
פון גרויס האפנונג און אויפאפערונג פאר גאט'ס זאך :

— וואס זיצט איהר דא !

— מענער פון ישראל, שטעהט אויף, שטעהט אויף !

— פאר גאט'ס נקמה, פאר גאט'ס נקמה !

— קיין ירושלים ! קיין ירושלים !

— מענער פון ישראל, ווי די לייבען, ווי די לעמפערטען וואכט

אויף ! וואכט אויף, מקנא זיין זיך גאט'ס נקמה.

— הע, איהר מענער פון ישראל, וואס שטעהט איהר און הערט

צו די רייד פון אן אלטען ? מיט אונז, מיט אונז — רופט מען צו זיי.

— א נויטיגערע זאך, א נויטיגערע זאך, גאט'ס זאך איז נישט

אבצולעגען.

זיי האבען איינציגווייז דעם חתן פערלאָזט. די היימישע האַ-

בען זיך פערשעהמט : גאט'ס זאך, און דא שטעהען זיי און הארכען

דעם אלטענ'ס ווערטער אויס.

איז א פאך מינוט ארום איז שוין געווען פול דער מאַרק מיט

אירען פון גאנצען שטערטעל. ווער עס האט זיין שניידמעסער גע-

האלטען, ווער א פערראסטעטען פיילאון-בויגען, ווער עס האט פון

ערגעץ וואו א האק געפאקט נעבען זיי. און די ווייבער מיט די קינדער

זיינען געשטאנען נעבען זיי, מיט זיי זיך צו געזעגענען. זיינען זיי

אלע געשטאנען אין מאַרק אויפגעשטעלט. און דער בלינדער סניגהור

שטעהט פאר זיי און רופט :

— ווער עס האט א ווייב גענומען און נישט געווען מיט איהר

אויס דאס יאהר, דער זאל אהיים געהן.

— נישט קיין איינער, נישט קיין איינער — האבען געענטפערט

קולות.

— דער חתן פון דער חופה אוועק : עס איז א מלחמה מצוה,

עס איז א מלחמה חוב !

— ווער עס האט מורא, ווער עס שרעקט זיך פאר מלחמה —

רופט ווייטער דער סניגהור — דער זאל אהיים געהן.

— קיין איינציגער, קיין איינציגער — רופט די מחנה — ווי די

לעמפערטען, ווי די לייבען, פאר גאט'ס נקמה ! פאר גאט'ס נקמה !

די חתונה האט מיט רעש דעם שטאדט'ס-מארקעט פערלאזט. דער אלטער תנא רבי תנחום, נעבען איהם אייניגע תלמידי-חכמים פון שטער-טעל, זיינען געשטאנען אין מארק און נאכגעקוקט די ארויסגעהענדע. דער תנא האט גערעכצט:

— וועמען געהט איהר העלפען, דעם, וואס האט געזאגט, און די וועלט איז געווארען? דעם, וואס אלעס געהערט צו איהם, דאס לע-בען און דער טויט, וואס ווייס פון אלעס, איהם ווילט איהר העלפען? און מיט וואס? מיט אייער אייזען און שטאל? צו נויטיגט ער זיך דען אין אייער הילף? צו פעהלט איהם דונערען? צו האט ער נישט קיין בלייז? צו דינען איהם נישט די חיות פון וואלד? צו געהארט איהם נישט דער ים! וועה איז צו אונז! וועה איז צו אונז!

אבער קיינער האט זיין ווארט נישט געהערט, מיט געזאגט און געשרייען האט דער עולם דעם מארק פערלאזט.

דער מארגען האט זיך קוים-קוים געבלייבט, און פון די טונקעלע נאכט האט דאס גרינס, די צווייגען אין די טרויבען זייערע נאסע אין טוי בעהויכטע קעפ ארויסגעוויזען — און קאלט און נאס אין געווען ארום און ארום, און א קאלטער טוי איז געפאלען פון די בוימער און גרינס האט צוגעדעקט מוטער און זוהן...

דער גרינער מארגען האט געגרויעט און צו זיין שיין האבען זיך געבלייבט די נידריגע לעהמענע קופאלען פון די נצרת'ער שטיינערנע און לעהמענע הייזלאך — די פעלדער ווייט ארום שטעדטיל האבען זיך בעהאלטען אין א טוי-וואלקען, וועלכער האט אין זיך אריינגענומען די גאנצע וועלט ארום זיך. די לופט איז נאס געווען, שווער. און מעהרסטענס שטיקער און פלעקען זיינען ענטפלעקט געווארען אין דער גראהליכער שלאפענקייט. אין קליינעם מארק פון דעם שטעדטיל איז שוין יעצט קיינער נישט געווען. דא און דארט האבען זיך נאך געגליהט אויסגעהענדע פייערלעך, וואס די נצרת-לייט האבען אנגע-צונדען, בעפאר זיי האבען דעם מארק פערלאזט. וויעדער האבען זיך די ווייבער און קינדער, וואס זיינען געגאנגען די זייעריגע בעג-לייטען אין די מלחמה ארום, דערמאנהט זיך אן זייערע הייזלעך און שליסעל און לאדען, אזוי ווי די נאכט וואלט נאך ברעה געהאט נאך אמאל ארויסצוגעהן. נאר פון ערגעץ וואו א הויפעל האט א

יונגער פאסטוך זיין סטאדע שעפסען אין פעלד געפיהרט, פעהרילט ער ווי זיינע שעפסען אין פייכטען טהוי — ווי ער וואָלט גאַרנישט גע- וואוסט, וואָס דאָ איז אין דער נאַכט פאַרגעקומען.

אין דעם מאַרק פון דעם שטעדטעל האָט זיך יעצט די כלה פון די חתונה-נאַכט אַליין אין מאַרק געדריעהט. איהרע האהר, וואס זיינען אויף דער נאַכט געווען פערבונדען, בעהאַלטען, זיינען יעצט צולאַזען געווען און האָבען בעדעקט איהר פולען נידריגען האַלז און רוקען. דער מאַרגען-וואָלקען איז געפאלען אויף זיי און האָט זיי נאָס געמאַכט. און זיי האָבען זיך נאָס געקלעפט אויף איהר לייבט זיידען כלה-העמדעל, וואס זי האט געהאט אויף זיך. די ליניע פון איהר פולען ערעלען קער- פער האָט זיך אַרויסגעקוקט פון דעם העמדעל, און עס האָבען זיך געוויזען איהר לאַנגע ערעלע געטאַקטע פיס פון איהר העמדעל. וואָ דום באַרפּוס איז די כלה געווען. און די כלה-קרין האט זי געהאט אויף איהר קאַפּ. האט זי איינע אַליין געבלאַנדזשעט איבער די גאַסען פון שטעדטעל נצרת און די נאַכט-טוי איז געפאלען איבער איהר, און האָט זי בעהויבט אַזן בעקושט מיט פייכטקייט, און די כלה האָט פאַר זיך געקלאַנגט:

— איד בין רייף צו דער חתונה געווארען, מיין מאמע האט מיין לייב מיט בוימהעל געשמירט. די שוועסטער האבען מינע האאר צו מיין חתונה געזאלכט, מיין טענען-בוימעל האט מען מיר צום חופה-שטאַנג געהאַקט, און דער חתן האט מיר אין דער חופה-נאַכט פערלאזט.

וועה איז מיר, וועה איז מיר!

מ ש ה

(ביבלישע ערצעהלונג).

אין גרויסע לאגערען זיינען אויסגעלעגט געווען די שבטים פון ישראל. ווי ווייט דאס אויג האט דערגרייכט, האבען זיך איבער דער ווייטער, ברייטער, רויהער, פערשטויבטער ערד פון מדבר געצויגען די שווארץ-ווייסע געצעלטען פון גראב-געוועכטע געוואנדען, און עס האט זיך געהערט אן אנהיימליך הירושען פון קעמלען, געשרייען פון אייזלען. אבער דאס אייג האט נישט ווייט געקענט דערגרייכען. די לאנגע רייהען קעמלען, וואס זיינען מיט זייערע פאמיליעס געווען אויסגעזעצט ארום די געצעלטען האבען געקאפעט מיט זייערע קאפיר-טעם, וועלכע זיי האבען געהאלטען אונטער די בייכער, די רויהע שטויביגע ערד, און פון דעם האט זיך אויפגעהויבען אזא שטויב, אז עס האט פֿערשטעלט די שיין פון דער זון. מען האט נור געזעהען א שטויב ווי א פאלענדען וואלקען און אין וואלקען האבען זיך גע-דרעהט ווי רויך פון א קעסעל, מענשען, קעמלען און געצעלטען. אין מיטען פון די לאגערען איז געווען א ברייטער, גרויסער פלאץ. דאָרט האט מען ניט געהערט דאָס הירושען פון די קעמלען, ווארים דאָרט-האבען זיך געפונען די ברייטערע און גרעסערע געצעלטען. אויפגע-שלאגען מיט א סדר, איינס נאכ'ן אנדערען. דאָרט האט זיך ניט בעוויזען קיין בהמה, קיין אייזעל און קיין קעמעל, די לופט איז געווען ריינער, פֿרישער און מען האט געקענט זעהען דעם בלויען קלאהרען הימעל פון מדבר. דאָרט האבען זיך געפונען דער אוהל מועד, די גע-צעלטען פון משה מיט אהרן און די ראשי העדה.

עס איז געווען אין א מיטאג'ישעה, ווען די היץ צוואווארימט דעם זאמד פון מדבר און מאכט איהם בריהענדיג, און די אייזלען שפרינגען

אונטער פאר וועהטאג, ווייל דער זאמד בריהט אָב זייערע קאָפיטעס. פאר'ן אוהל מועד איז שטיל געווען. קיין בעוועגונג און קיין שטימע. די פּאַר לויים, וואָס האָבען בעגלייט דעם אוהל מועד, זיינען אין זייערע ווייסע קיטלען געזעסען פאר'ן געצעלט, אין וועלכען דער הילצערנער וואָגען איז געשטאַנען, און האָבען גערדעמעלט. פאר משה'ס געצעלט, וואו עס פלעגט אין די פריהמאָרגענס און אין די פארנאכטען זיך רוישען פון די מענגעס מענשען, איז יעצט אויך קיין נער ניט געווען, און די צוויי בני-נביאים, וואָס פלעגען אויסהערען די אידען בעפאר זיי לאָזען זיי אריין צו משה'ן, זיינען אויך פאר מערד-קייט און תיץ איינגערדעמעלט. נור פאר אהרן הכהן'ס געצעלט, וועלכער איז געווען אין שכנות מיט משה'ס, זיינען א פּאַר יונגע כהנים געזעסען און האָבען געשארט מיט דעם זאמד אין א פּאַר זיל-בערע און גאַרענע בלאַכען. אַן אַנדערער, ווידער, א הויכער און א יונגער, מיט א יונג, שוואַרץ-בעוואַקסען בערדעל, און א פּאַר ברע-נענדיגע שוואַרצע אויגען וואָס האָבען ווי א בעהאַלטען ליכט ארויס-געקוקט פון זיין ווייסען קיטעל, וואָס ער האָט געהאַט איבער'ן קאַפּ, האָט פון אַן אידעלען, אויסגעטאַקטען גאַרענעם קרוג געגאַסען אויף אין א כלי אריין און פערריכט דאָס וואָלענע קנויטעל אין די כלי. עס איז געווען פנחס בן אליעזר, אהרן'ס אינגסטער אייניקעל, וואָס האָט די אידעלע עבודה געטהאָן פאר'ן אוהל מועד. נור פלוצים איז אַ קעמעל אָנגעקומען צולויפען מיט ברייטגעשפרייזטע טריט. דאָס קעמעל וואָס איז געלאָפען שפרינגענדיג איבער דעם הייסען זאמד, צוליעב די וועהטאָגדיגע שמיץ, וואָס דער רייטער האָט עס דערלאָנגט מיט אַ באַמבאָס פון אַן אויסגעטריקענטען צוקער-שטאַנג, האָט אַרויסגערופען גרויס פערוואַנדערונג פון די האַלב-פערשלאָ-פענע לויים און כהנים, וואָס זיינען געזעסען פאר די בכבוד'ע, רייך-בעפוצטע געצעלטען. און מורא האָבענדיג, אז דער רייטער זאָל זיך נישט פערגעסען און מיט זיין בהמה אריינרייטען אין דעם תחום אריין פון אוהל (וואָס דאָס וואָלט געווען אַ בעלידינגונג פאר דעם הייליגען אָרט, וואו עס געפינט זיך דער אוהל) זיינען זיי אַנטקעגען געגאַנגען דעם רייטער איינהאַלטען זיין קעמעל. נור עס זעהט זיך אויס, אַז דער רייטער האָט געוואוסט ווי אַבצוהיטען דעם הייליגען אָרט, און בעפאַר ער איז אריין אין דעם תחום פון אוהל, איז ער אַראָב-

געשפרונגען פון זיין אויסגעמאטערטען קעמפל, און אויפהויבענדיג זיין לאנגען וואלענעם קיטעל, וואס האט זיך איהם נאכגעפלאנטערט צווישען די פיס, איז ער געלאפען איבער דעם זאמד צו די כהנים צו, און באַר אין מען געוואָהר געוואָרען דאָס וויכטיגסטע געשעהעניש, אז די מרגלים, וועלכע מען האָט געשיקט קיין כנען, אויסצושפירען דאָס לאַנד און צו ברענגען פון די פֿרוכטען פון לאַנד, זיינען שוין אונטער די געצעלטען פון דער עדה, און קומען באַר זיך וויזען פאר משה'ן און אהרן.

ווי די שטראַהלען פון דער זון וואַלטען עס איבעראַל אָנגעזאָגט. אזוי איז עס באַר געוואָרען פערשפרייט איבער די גרויסע, ברייטע לאַגערען פון מדבר: פון אַלע זייטען האָבען מיט אַמאָל אָנגעהויבען צו שטראַמען מאַסען אידען פון אַלע געצעלטען און פון אַלע פיער ריכטונגען, וואו די געצעלטען און די לאַגערען זיינען נאָר געווען פערשפרייט. טהייל זיינען געקומען צו לויפען אויף זייערע אייזלען און אויף זייערע קעמלען, איבערלאַזענדיג זייערע בהמות פון אויסער דעם תּחום: אנדערע זיינען צורפּוס געלאַפען אויפהויבענדיג זייערע קיטלען. אנדערע, אַלטע און בלינדע, האָבען זיך געלאַזט פיהרען פון זייערע קינדער, און יונגע האָבען זיך געשטופט צו די געצעלטען. מיט אַמאָל איז דער גרויסער פּלאַץ פאר'ן אוהל געוואָרען פול און אַ שטויב האָט זיך געשטעלט און אַ רעש איז געוואָרען פון די טריט און פון דער אויפּרענגונג און פון די צורופּען, וואָס איינער האָט דעם אנדערען צוגעשריען. די לויים האָבען אַרויסגענומען דעם וואַגען פון אוהל מועד. עס איז געווען אַ ווייס הילצערנער וואַגען, ניי, אויף הילצערנע רעדער. אויפ'ן וואַגען איז געשטאנען אַ פיער עקעריגער קאַסטען, נאָר דעם קאַסטען האָט מען נישט געזעהען, ער איז געווען צוגעדעקט מיט אַ ריקען בלויליך געוועבטען געוועב, פון וועלכען עס האָבען פיער שטאַנגען צום טראַגען אַרויסגעשטאַרט. פאר דעם וואָ גען האָבען זיך צונויפגעקליבען די כהנים און די לויים אין זייערע פּאַראַדנע ווייסע העמדעלעך, מיט די כלים אין זייערע הענד. טהייל האָבען געהאַלטען זיכערנע פּאַנען, וועלכע האָבען זיך געבלישטשעט אין דער זון. פון די פּאַנען האָט אויפגעשלאָגען געדעמפּטער ווייה רויך פון די בשמים, וואָס האָבען זיך געטליעט אויף די פּאַנען. אַנ-דערע ווידער האָבען געהאַלטען אין די הענד גאַלדענע קרוגען. נאָר

נאָר יונגע האָבען געהאַלטען אין די הענר שוואַרצע, לאַנגע, גע-
דרעהטע הערנער פון הירשען און שעפסען, אין וועלכע זיי האָבען
געבלאָזען. אַנדערע לויים האָבען געבלאָזען אין די זילבערנע רעה-
רען, וועלכע האָבען געשאַלט איבער דער ווייסקייט פֿון מדבר. נאָר
אַלע — די גאַנצע עדה — האָבען געוואַרט אויף משה'ן און אהרן'ען.
אַז זיי זאַלען אַרויסקומען פון זייערע געצעלטען.

אהרן האָט זיך טאַקע באַלד געוויזען. עס איז געווען אַ הויכער
אַלטער זקן מיט אַ ווייסע לאַנגע באַרד, וועלכער האָט געטראָגען אויף
זיין שטערן ווי אַ קרוין אַ גאַלדענע בלאַד, אין וועלכער עס האָט זיך
געבלייבטשעט דער נאַמען פון יהוה אין טהייערע שטיינער אויסגע-
זעצט. פון דער ברוסט אויף דעם ווייסען העמד האָבען אַראַבנע-
שיינט די טהייערע איידעל שטיינער, מיט וועלכע די נעמען פון די
שבטים זיינען געווען אויסגעזעצט. נאָר באַלד האָט דער גאַנצער עולם
אַרויסגעלאָזט אַז אונזעהערטען יובעל-געשריי, וועלכער האָט זיך צו-
גאַסען ווי דאָס שטילע ציטערען פון אַ דונער איבער דעם ווייסען
ווייסען מדבר — פון געצעלט האָט זיך געוויזען משה.

ער איז קלענער געווען פֿון אהרן'ען און אויך עלטער פון איהם.
קיין בעזונדערע בעציערונג איז אויף זיינע קליידער נישט געווען
צו זעהען. ער האָט געטראָגען דעם זעלבען לאַנגען ווייסען קיטעל
וואָס אלע האָבען געטראָגען, וועלכער האָט פּערדעקט זיינע נאַקעטע
פּיס, און אַ ווייסע לאַנג טוך אויפ'ן קאַפּ, וועלכער איז געווען בע-
האַפטען אויף זיינע האָהר מיט אַ שנור, און דאָס טוך האָט זיך אַראַב-
געלאָזט איבער זיין קלייד. נאָר זיין קלייד איז ווייסער און ריינער
געווען פון אַלע אַנדערע, און האָט זיך אויסגענומען מיט זיין קלאָהר
רער ווייסקייט פון אַלע אַנדערע קליידער. פון דעם ווייסען טוך
איבער'ן קאַפּ האָט זיך אַרויסגעוויזען זיין פנים, אַרומגענומען מיט
אַ קורץ ווייסע בערדעל, וועלכעס האָט זיך געהויבען פון זיין שטאַרקען
אַטהעמען. דאָס טוך אויפ'ן קאַפּ האָט זיך אַרויפגעגליטשט און
עס האָבען זיך אַרויסגעוויזען איינצעלנע ווייסע האָהר וואָס האָבען
זיך געלעגט איבער זיין הויכען שטערען. דאָס פנים זיינס איז גע-
ווען אַנגעברענט, פּערעלטערט, און אַ טרויעריגער קנייטש האָט זי-
געשניטען אַרום זיינע ווייכע קינדישע ליפען. נאָר אויגען האָט ער
געהאַט יונגע — שוואַרצע גלאַנצענדיגע פונקטען און גרויסע, בולט'ע

מיט אָדערען דורכגעצויגענע ווייס־אפֿלען. די אויגען האָבען זיך גע־
וואַשען תמיד אין נאָסע בעטרעהרטע טייכעלעך, וואָס האָבען אַרויס־
געקוואַלען פון די טיעפע אַראַבהענגענדיגע אויגען־טאַרבעלעך. ער
האַט געקוקט פריי, אָפען אַנטקעגען זיך און דאָס פרייקייט פון אויג
האַט פּעריאָנט יעדען בליק וואָס האָט געוואַנט אַריינצוקוקען אין דעם
הייליגטהום פון זיין פנים. ער איז געגאַנגען שטאַרק, פלינט, און די
עדה האָט זיך צוזאַמענגעשטופט, געמאַכט פאַר איהם אַ וועג, כדי
ניט אַנצוריהרען זיין קלייד. ער איז געווען שווייגענדיג און טרויעריג,
האַט זיך געשטעלט געבען זיין ברודער אהרן.

די עדה האָט זיך מיט אַמאָל אַיינגעשטילט, ווען משה האָט זיך
געוויזען. מען האָט גערעדט מיט געדעמפטע שטימען אָדער מען
האַט געשוויגען און געקוקט מיט אַנגעצויגענע בליקען אויף זיין ווייס
קלייד... אַלע האָבען געוואַרט, דורכגענומען מיט הייליגער שטיקייט,
אויף דער וויכטיגקייט דערפון וואָס דאָ וועט פאַרקומען. באַלד האָט
זיך פון דערווייטענס אויפגעהויבען אַ שטויב פון פּוס־געהער. דער
שטויב איז פאַראַויס געלאָפען און מיט אַמאָל איז ער צוריסען גע־
וואַרען און פון זיינע שטיקער זיינען אַרויס צוועלף מענער, יונגע
און שטאַרקע, מיט בעשטויבטע לייבער און פיס. געגאַנגען איז אַ
שרענגע אַיינער נאָכן אַנדערען. דער ערשטער, אַ יונגער און אַ הוי־
כער, פון עטליכע און צוואַנציג יאָהר מיט אַ שטאַרק שוואַרצע באַרד
אויף אַן אַבגעברענט געזיכט און גרויסע פייערדיגע אויגען, האָט געטראָג־
גען אויף זיין אַקסעל אוננאַטירליכע פּרוכט אין געשטאַלט פון אַ
טייטעל. נאָך איהם האָבען אויך אַזעלכע צוויי שטאַרקע יונגע לייט
און אויך מיט שוואַרצע בערד און ברענענדיגע אויגען געטראָגען אויף
אַ שטאַנג אויף זייער אַקסעל אַן אוננאַטירליך גרויסע הענגעל ווייני־
טרויבען, וועלכער האָט מיט זיין געזיכט געבויגען די שטאַלצע
שטאַרקע קערפּערס פון די מענער. אַזוי האָבען די צוועלף אַיינער
נאָכ'ן אַנדערען אַ פּרוכט געטראָגען. זיי האָבען די פּרוכטען אַרומגע־
טראָגען אַרום דעם אַנגעשטאַפטען עולם, וועלכער האָט מיט געוואַלד
זיך צוריקגערענגט און געמאַכט אַ פּלאַץ פאַר זיי. דער גרויסער
ים קעפּ האָט מיט אַ הייליגען שווייגען בעטראַכט די גרויסע אוננאַ־
טירליכע פּרוכטען. אַן ערנסט איז געלעגען אין זייערע אויגען, און
דער ערנסט האָט פּערשלאָסען זייערע מיילעך — פאַר דעם גרוי־
סען וואַונדער, וואָס ווייזט זיך פאַר זייערע אויגען.

די מענער האָבען אַרומגעטראָגען די פּרוכטען אַרום דעם פּאַלק ביז זיי זיינען אָנגעקומען פאַר משה'ן און אוועקגעלעגט די פּרוכטען צו זיינע פּים. איינער פֿון די צוועלף, דער עלטסטער פֿון זיי, אַ מאַן פֿון אַ יאָהר פּערציג, מיט שטאַרקע מוסקולען און אַ שטאַרקען גרויסען קאַפּ, האָט זיך אָנגערופּען מיט אַן ערנסטער הויכער שטימע, וועלכע האָט אָבגעשאַלט אין דער שטילקייט איבער די קעפּ פֿון דעם פּאַלק, ווי די שטימע פֿון אַ דונער :

— משה, מיין האַר, דאַס זיינען די פּרוכטען פֿון דאַס לאַנד כּנען, וואוּהיין דו האַסט אונז געשיקט אויסזעהן דאַס לאַנד. משה האָט שטיל גענוינט מיט'ן קאַפּ און געווענדעט זיין בליק צו אַהרן'ען :

— לעג אוועק די פּרוכטען פאַר דעם אַרון פֿון גאַט. אַהרן האָט געגעבען אַ שטילען בליק צו זיינע יונגע כּהנים, און צוועלף יונגע כּהנים האָבען גענומען די פּרוכטען אין דעם זעלבען סדר, ווי די מענער האָבען זיי געטראָגען. און אַהרן איז געגאנגען פּאַראוים זיי און זיי האָבען אַהין געטראָגען די פּרוכטען פאַר דעם אַרון, פאַר וועלכען אַהרן האָט זיך געשמעלט און געזאָגט אַ שטילע תּפילה.

דורך דער צייט וואָס אַהרן האָט געזאָגט די תּפילה, האָט זיך דער עולם נישט בעוואויגען.. אַלע האָבען געהאַלטע די קעפּ געבויגען צו דער ערד און זיך פּערטיעפט אין אַ שטילער פּרומקייט. אַז אַהרן איז צוריקגעקומען פֿון אַהל האָט משה געפּרעגט די צוועלף מענער, וואָס זיינען אַלע געשטאַנען פאַר איהם :

— האָט איהר די מענער פֿון לאַנד כּנען אויך געזעהען ? ווי זעהען זיי אויס ?

— אַזוי ווי זייערע פּרוכטען, אַזוי זיינען די מענער פֿון לאַנד כּנען. — ריעזען זיינען זיי.

צווישען דעם ים קעפּ איז אַדורך אַ רעש און ער האָט אויפגע- הויבען, ווי אַ ווינד די כּוואַליעס, די קעפּ פֿון די מאַסען. אַבער נאָך האָט אַלעס געשוויגען און איינגעהערט זיך מיט צוגעהאַלטענעם אַטמעם.

— אונזער גאַט איז שטאַרק און אמת איז זיין וואָרט, אמת'ער פֿון די געזעצען פֿון דער נאַטור. און ערפּילען וועט ער דעם צוזאָג

וואס ער האט געגעבען צו אברהם, יצחק און יעקב, און זיינען די פעלקער פֿון כנען ריעזען, וועלען זיי ווי שטרוי פאר'ן פייער זיין גע-
נען דעם ווילען פון יהוה. און אזוי ווי דער ים האט מלחמה גע-
האלטען פאר אונז מיט די מצריים, אזוי וועט דער שטורם-ווינד
מלחמה האלטען פאר אונז מיט די כנענים, ווען גאט וועט וועלען, —
האט משה געזאגט שטיל און ערנסט.

— ווי די מילבען געגען די העלפאנטען האבען מיר אויסגעזעהן
געגען זיי, צו די קניהען האבען מיר זיי ניט דערגרייכט, — האט זיך
א צווייטער שליח, פלטי דער זוהן פון רפוא, וואס איז געווען גע-
שיקט פון שבט בנימין, אָנגערופֿען זיך מיט א געדעמפטער שטימע.
— עמלק זיצט איז בעפעסטיגטע שמערט, און די פעלקער-חיתי
און אמורי זיצען אויף די הויכע בערג, און ערשט נאָך זיי זיינען די
כנענים. זיי בעוואָהנען די ברעגעס פון ירדן ביז צום ים. קיינער
קען נישט צוקומען צו זיי, — רופט זיך אַן יגאל דער זוהן פון יוסף,
דער שליח פון שבט יששכר.

— ווער וועט וואגען מיט די כנענים מלחמה צו האַלטען? עס
איז אַ פֿאַלק פֿון ריעזען, — האַבען זיך די איבריגע שלוחים אָנגע-
רופֿען.

דער ים פון די מענשען-קעפּ האַט שוין געברומט מיט דעם שטי-
לען, אומעדיגען רעש וואָס דער ים ברומט פאר'ן שטורם. דאָ און
דאָרט האַבען זיך פֿנים'ער אויפֿגעהויבען איבער די קעפּ פון די מאַסען
און גערעדט צום עולם, געמאַכט מיט די הענד און געקאַכט זיך. עס
איז שוין אַוועק די הייליגע שטילקייט פון פֿרומען ערנסט, וואָס האַט
די עדה ארומגענומען ביי משה'ס אַרויסקומען פון אוהל. דער עולם
איז אַרויס פון די רייהען, זיך גערוקט נעהענטער צו די שלוחים. דאָ
און דאָרט האַבען זיך שוין געבילדעט בעזונדערע גרופֿעס, און צו-
היצטע געזיכטער, ברענענדיגע אויגען, שוואַרצע צופלאַשעטע האַהר
און בערד, אויפֿגעפלאַמטע ציטערדיגע הענד האַבען געפלאַמערט אי-
בער די קעפּ פון דער עדה, און פון איבעראַל האַט זיך געהערט אַ
שטיל מורמלען ווי דער געזאנג פֿון די וועלען, ווען דער ווינד וועגט
זיי איידער ער גיסט זיי אויס...

משה איז שטיל געווען און ערנסט. ער האַט אַוועקגענומען זיין

בלויק פון די שלוחים און נעקוקט אויף דער עדה, ווי זיי הויבען זיך אן צו בעווענען, און ער האט עפעס געקלעהרט.
 אבער פלוצלונג זיינען ארויסגעשפרונגען די צוויי יונגע לייט, וואס האבען געטראגען אויף זייערע אקסלען דעם הענגעל וויינטרוי בען. עס זיינען געווען כלב בן יפונה און ישוע בן נון. זיי זיינען ביידע געווען פון די יחוס'דיגע שטאמען פון שבט יהודה און שבט אפרים. זיי זיינען אבער נאך יונג געווען. כלב איז בלייד געווארען, ווען ער האט געהערט די מרגלים'ס רייד. ער איז געווען דער ערשטער, וואס איז נאהענט צוגעגאנגען צו משה'ן, אָנגעקוקט די מרגלים און געזאָגט:

— מיין האר משה, די מענשען רעדען נישט דעם אמת. נישט קיין ריעזען זיינען די מענער פון כנען, נאָר אזעלכע מענשען ווי מיר; מיר האָבען אויסגעזעהן אין זייערע אויגען ווי ריעזען און ווען זיי האָר בען געהערט, דאָס מיר זיינען די קינדער פון ישראל, וואָס גאָט פיהרט פֿון מצרים איבער'ן מדבר, איז אַן אימה און אַ שרעק זיי בעפאלען.
 — גאָט'ס רוהם געהט ווי דער עמוד אש פאַראוים אונז און מאַכט דערציטערען די הערצער פון די פעלקער פאר אונז, — רופט זיך אַן ישוע בן נון, דער אינגערער. משה, פיהר אונז גענען די פעלקער פון כנען; עס איז זיי בעפאלען אַן אַננסט פאר גאָט, און מיר וועל לען זיי לייכט קענען מנצח זיין.

אבער משה איז שטיל געבליבען. ער האָט ניט געהערט די רייד פון די צוויי שלוחים. ער האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען און ארומגענומען די גאנצע עדה אידען, וואָס זיינען געווען פערזאמעלט קאָפּ איבער קאָפּ. ער האָט געהערט דעם שטילען ברום, וואָס פערנעהמט זיך פון דאָרט, און ער האָט פערשטאנען די בעדייטונג פון דעם ברום. ער האָט געקענט זיין פאלק און געוואוסט, אַז די רייד פון די שלוחים האָבען אַ שרעק אָנגעוואָרפען אויף די ערשט בעפרייטע קנעכט, און זיי הערען שוין נישט וואָס די שלוחים כלב בן יפונה און ישוע בן נון דערצעהלען. דאָס שטילער רוישען פון ברומען געהט וואָס אַמאל שטארקער און זיי פֿערגעסען אין גאַנצען, אַז דער אַרון שטעהט פאר זיי און משה איז ביי זיי...

ער האָט אויפגעהויבען די אויגען און ארומגעקוקט זיך, ווי ער וואָלט געוואָלט עפעס זאָגען. דער עולם איז שטיל געוואָרען, נאָר ער

האָט געשוויגען. אין זיינע אויגען איז געלעגען אַ שטילער טרויער און די האָאר פון דער באָרד האָבען זיך אויפגעהויבען פון דעם הויך כען בעוועגען פון זיין ברוסט. דאָס פּאַלק האָט נאָך געווארט, גע־ בויגען די קעפּ צו דער ערד און געוואַלט הערען פון איהם אַ וואָרט. שטיל האָט ער זיך אויסגערעהט פון פּאַלק, קיין איין וואָרט האָט ער זיי נישט געזאָגט, קיין בליק האָט ער נישט געשאַנקען די מרגלים, נאָר מיט דעם שטאַרקען פלינקען טריט און מיט אַ געבויגענעם קאַפּ צו דער ערד איז ער צוריקגעגאנגען אין זיין געצעלט אַרײַן. דאָס פּאַלק איז נאָך געשטאַנען אויף זייערע פּלעצער און איהם נאַכגעקוקט.

אַז משה האָט זיך צוריקגעקעהרט אין זיין געצעלט אַרײַן, איז די עדה נאָך אונרוהיגער געוואָרען. די מרגלים האָבען זיך אויסגע־ מישט מיט'ן פּאַלק און דערצעהלט איינצעלהייטען ווענען די לענדער, פון וועלכע זיי זיינען געקומען, און באַלד האָבען אָנגעהויבען אַרומ־ צוגעהן לעגענדען אַרום פּאַלק. אין איין גרופע האָט מען דערצעהלט, אַז די פרוכטען וואָס די מרגלים האָבען געבראַכט, זיינען נישט קיין מענשליכע. זיי זיינען סם'עדיגע און נאָר די ריעזען קענען זיי עסן און פּראַסטע מענשען שטאַרבען פון זיי. אין אַן אַנדער גרופע האָט עס געהייסען, אַז די מורא'דיגע ריעזען, וועלכע דרעהען זיך אַרום איר בער די בערג פון מואב, זיינען אזוי הויך, אַז זייער הויכקייט דער־ גרייכט ביז צו די וואַלקענס, און זיי געהען צו אַ מייל אַ טריט און זיי האַלטען איין אין זייערע אַרעמס די ווינדען און קענען פון היר מעל אַראַב אַראַבשיסען מיט זייערע פיילען די שטערען. די מעשיות האָבען אַ שרעק אָנגעוואַרפען אויף דער עדה און די שרעק האָט זיך ווי אַ געפעהרליכע קרענק אָנגעשטעקט אַז דער עדה. דאָ האָט מען שוין געהערט ווי אַ הויכער איד איז געשטאַנען אין אַ גרופע און האָט געשריען, אַז משה האָט זיי ארויסגענומען פון מצרים, כדי זיי איר בערצונגעבען אין די הענר פון די ריעזען. און אַ צווייטער האָט פאר אַ עולם דערצעהלט, אַז משה איז אַליין פֿון ריעזען — דערפאר האָט ער זיי פון מצרים ארויסגענומען, און אַז קיין אברהם, יצחק און יעקב זיינען נאָר נישט אויף דער וועלט געווען, נאָר דאָס האָט משה אויס־

געטראכט. בחנם זיינען כלב און ישוע ארומגעלאָפֿען פֿון איין גרופֿע צו דער צווייטער און בערוהיגט דאָס פֿאַלק — דערצעהלט זיי פֿון דעם פֿעטען לאַנד, פֿון די וואַסערען און די טייכען, און פֿון די שרעק וואָס גאָט'ס נסים האָבען אויף די פֿעלקער ארויפגעוואָרפען, פֿון משה'ס נאָמען, ווי גרויס ער איז. דאָס פֿאַלק האָט זיי נישט געהערט, פֿער-טריבען פֿון זיך: „זיי ווילען אונז גענען ריעזען שיקען. זעהט, זעהט, וואָס פֿאַר אַ חלק האָט משה אייך צוגעזאָגט דערפֿאַר? איך בער וועלכען שבת וועט ער אייך פֿאַר אַן עלטסטען מאַכען?“

און דאָס געברום און די שרעק, וואָס איז בעפֿאלען די עדה, איז וואָס אַמאָל גרעסער געוואָרען. קיינער איז נישט געווען אין זיין געצעלט. זיי האָבען זיך אויסגעלעגט אויף דער ערד פֿון מדבר און אַרום זיך נאָר געזעהען די וויסטע ערד, און קיין שטיקער גרינס און קיין האַפֿנונג. זיי האָבען מיט אַמאָל פֿערלוירען דעם גלויבען אין גאָט, אין משה'ן און געזעהען זיך פֿערפֿיהרטע אין אַ ווילדען מדבר, וואו מען האָט זיי אַרײַנגעבראַכט, אַז זיי זאָלען מיט ווייב און קינדער פֿאַר הונגער און דאָרשט אויסשטאַרבען. און פֿלוצלונג האָט זיך אַ וויינען פֿערנומען פֿון אַ ווינקעל אַרויס, און דאָס וויינען האָט זיך אָנגעשטעקט. פֿון איבעראַל האָט זיך שוין געהערט אַ קלאַגען און דאָ און דאָרט האָט מען שוין געהערט שטימען רופֿען:

— קומט צו משה'ן, קומט צו משה'ן, לאָז ער אונז קיין מצרים צוריקפֿיהרען. וואָס האָט ער אונז פֿון מצרים ארויסגענומען?
 ביי דעם תּחום, וועלכער איז געווען אַבגעצאַמט פֿאַר'ן אהל מועד, זיינען אַרום און אַרום געשטאַנען די שטאַרקסטע כּהנים און לויים, די בני יהודה, און מיט באַמבאַס-שטעקלעך צוריקגעטריבען די מחנות צוהיטע אידען, וועלכע האָבען זיך מיט געוואַלד געוואַלט אַרײַנ-רייסען צו משה'ס געצעלט.

עס איז נאָכט געוואָרען. די גרויסע און טיעפע שטערן האָבען נאָהנט געהאַנגען איבער'ן בלויען קלאַהרען הימעל אין מדבר. משה איז פֿון זיין געצעלט אַרויס און געקוקט אין די טיעפע גרויסע שטערן אַרײַן. פֿון דערווייטענס איז געקומען אַבגעשלאַגען ווי אַ ווייטע עכאָ דער שטורם פֿון פֿאַלק, און פֿון די פייערען, וואָס זאָבען אויפֿגע-פֿלאַקערט דאָ און דאָרט איבער'ן מדבר, האָט ער געזעהען, אַז דאָס פֿאַלק איז נישט צוריק אַרײַן אין זיינע געצעלטען, נאָר איז וואַך און

גרייט זיך צו עפעס. אויף די ליפען האָט ער דערפיהלט דעם זאל-ביגען טעם פון מרברטוי, וואָס דער ווינד האָט געבראַכט צו פיהרען פון ים, וועלכעס האָט געזעמיגט דעם הונגער. גאָט'ס חסד איז נאָך ניט אָבעטהאָן. ער שיקט נאָך צו דעם שפיין, — האָט ער זיך גע-טראַכט מיט פרייד. אָבער די טרויעריגקייט האָט געדריקט זיין גע-מיטה און ער האָט געקוקט אין די שטערען, ווי ער וואָלט פון דאָרט געוואָלט פֿערנעהמען די אָנווייזונג, וואָס ער האָט צו טהאָן.

ער האָט זיך צוגעהערט. דאָס ווינד האָט געבראַכט אַהער צו-טראַגען דאָס קלאַגען פון פּאַלק. די איינזאַמע וויינענדיגע שטימען אין לערען מדבר האַבען אַ שרעק אַנגעוואַרפען און אַ יאוש גע-פלאַנצט אין די הערצער. משה איז נאָך טרויעריגער געוואָרען. ער האָט אַנגעהויבען צו פיהלען, אז נישט מיט זיי וועט ער קענען אָב-נעהמען די לענדער פון כנען, די לענדער פון די פּאַטערס אברהם, יצחק און יעקב, פֿאַר זייערע קינדער. ער האָט דערפיהלט צום ער-שטען מאל, אז צו לאַנג זיינען די קינדער פון ישראל אין מצרים געווען קנעכט. און עס האָט נישט געהאַלפען אַלעס וואָס עס האָט פּאַסירט מיט זיי, די גרויסע זאכען וואָס זיינען געשעהען — וואָס ער האָט זיי פון אונטער פרעה'ס געוואָלט ארויסגענומען, וואָס ער האָט זיי מיט געוואָלט דורך אַ ים געפיהרט, אין דונערען און בליצען אַ תורה געגעבען, וועלכע לערענט זיי געזעץ און אָרדנונג. עס האָט גאָר נישט געהאַלפען. דער קנעכט איז קנעכט געבליבען. און ביים ראַנד פון מדבר, וואו זיי שטעהען פֿאַר דעם צוגעזאַגטען לאַנד, וואָס זיי בעדארפען עס עראַבערען מיט שווערד און אַרים — ערוועקט זיך אין זיי דער איינגעשלאַפענער שקלאַף, די אימה פֿאַר'ן הער, און זיי בענ-קען צוריק נאָך מצרים. עס האָט נישט געהאַלפען די פרייע, מילדע קעכט אין מדבר, ווען ער האָט זיי פון זייערע פרייע פּאַטערס דער-צעהלט, וואָס זיינען געווען מלכים-פּאַסטוכער. ביים ראַנד פון דער אויסגעוועטהאָנטער זעהנזוכט, נאָך וועלכען זיי האַבען געשטרעכט דורך הונדערטער יאהרען פּערשקלאַפונג — האָט זיך די אימה גע-וועקט אין זיי, און זיי ווילען ווידער שקלאַפען ווערען איידער מיט די אַרימס און שווערדען זייער לאַנד און פרייהייט זיך צו עראַבערען. צום ערשטען מאל האָט ער אַנגעהויבען צו צוויפלען אין דעם פּאַלק, וואָס ער האָט בעפרייט. נישט ביים גאָלדענעם קאַלב, און נישט ביים

גאָלדענעם שלאַנג, וואָס זיי האָבען זיך פאַר געטער געמאַכט, האָט ער פּערצווייפעלט. ער האָט דאָן פּערשטאַנען זייער שוואַכקייט. ער איז ניט געווען ביי זיי. זיי האָבען מורא אַליין צו פּערבלייבען אין מדבר אַהן אַ גאַט און אַהן אַ פּיהרער, און זיי מאַכען זיך אַליין אַ גאַט, אַ גלויבען, אַבי עפעס צו האָבען וואָס זאָל אין זיי האָפּנונג וועקען אַרויס צופּיהרען זיי אין דער פּרייהייט. ער האָט זיי פּערשטאַנען דענסטמאַל, און לייעב געהאַט זיי — איינגעשטעלט זיך דאָס לעבען פאַר זיי, גע- נומען די שולד אויף זיך און ווייטער געגלויבט און געהאַפּט. אָבער יעצט, ווען זיי זעהען מיט די אייגענע אויגען די פּרוכטען פֿון לאַנד, די וויינטרויבען, די פּייגען, די טייטלען, די מאַנדלען און מילגרוימען, די פּרוכטען וואָס זיי האָבען קיינמאַל אין מצרים נישט געזעהען: זיי זעהען, אז דאָס לאַנד איז דאָ, אַז מען האָט זיי נישט אָבגענאַרט, אַז ער האָט זיי געפּיהרט אין דעם ריכטיגען וועג, און אָט שטעהען זיי ביי זיינע גרענעצען, זיי דארפּען נאָר אַריינטרעטען אָבנעהמען עס מיט דעם שרעק, וואָס זיי האָבען אָנגעוואַרפּען אויף די שכנות'דיגע פעלקער: זיי זעהען אַ פּאַלק געהט אין מדבר צוריקנעהמען אַ לאַנד פֿון פּאַטערס — און אָט ביים לעצטען טריט, וואו מען פּערלאַנגט פֿון זיי טהאַמען — מענער-קראַפּט — ווערען זיי צוריק שקלאַפּען און לאַדען די קעמלען צוריק צו רייטען קיין מצרים, קיין מצרים, וואו זיי האָ- בען, פּערשקלאַפּט ביי פּרעה'ן, פּתום און רעמסס געבויט, וואו זייערע קינדער האָט מען אין די ווענד איינגעמויערט און אין דעם בלוט פֿון זייערע טעכטער האָט זיך פּרעה געבאַדען: קיין מצרים צוריק קנעכט, אייביגע שקלאַפּען ווערען אַהן אַ האָפּנונג אויף משה'ן, אויף אַ בעפּרייאונג, נאָר אויף אייביגער, אייביגער קנעכטשאַפּט.

ער האָט געטראַכט, ער וועט אַנטלויפען פֿון זיי. ביינאַכט וועט ער אַוועק פֿון מדבר, מיטנעהמען מיט זיך די געזעצען וואָס ער האָט זיי געגעבען און זיי לאָזען אַליין. ער וועט צוריקגעהן צו יתרו'ן, זיין שווער, ער וועט ביי איהם פיטערען די שאַף, און זיינע קינדער וועט ער לערנען די מענשליכע געזעצען וואָס גאַט האָט געגעבען דעם פּאַלק, אַז זיי זאָלען זייערע קינדער לערנען, און אַזוי אַרום וועט אַ נייע פּאַלק אויפּוואַקסען. און די שקלאַפּען, וואָס ער האָט פֿון מצרים אַרויסגענומען, וועט ער אַליין אין מדבר איבערלאָזען. ער האָט זיי שוין געזעהען, ווי זיי כאַפּען זיך אויף צו מאַרגענס פֿון זייערע גע-

צעלטען און ווערען געוואהר: משה איז נישטא, משה האָט זיי פער-לאָזט. דער אַרון איז נישטא, קיין געזעץ, קיין פיהרער, זיי בלייבען אַבּהענדיג, יעדע גרופע מאַכט זיך אַליין אָן עלטסטען, די עלטסטע קריעגען זיך צווישען זיך, טהייל שלעפען קיין מצרים, אַנדערע ווילען אין מדבר בלייבען — דאָס לעצטע ביסעל עסען לאָזט זיך אויס, זיי-ערע קעמלען שטאַרבען אויס און זייערע קינדער שטאַרבען אויס, און צו ביסלעך, איינציגווייז, ווערען זיי אויסגערוגען — יעדע אַנדערע גרופע, יעדער איז אַן אַנדערען טהייל מדבר. זיי בלאַנקען אַרום, גע-פינען קיין וועג נישט, ווייסען נישט וואָס צו טהאָן. און וואָס אַמאָל ווערען די זאַמדען פון מדבר בעזעצט מיט טרוקענע ביינער פון מען-שען-סקעלעמען, פון אייזלען, פון קעמלען. עס בלאַזט דער ווינד, און דער זאַמד פערדעקט די לעצטע שפורען פון די אבליים, וואָס וואַל-נערען זיך אַרום אויף די מדבר-זאַמדען, און קיינער ווייסט שוין נישט, אַז אין מדבר ליענט אַ פאַלק בעגראַבען. נאָר פון צייט צו צייט קאָ-פעט אַ קעמעל אויף פון אַ פערבייציחהענדער מחנה און אויסגעטריי-קענטען סקעלעט, אויסגעטריקענט אין די ברענענדיגע זאַמדען פון מדבר...

די לעפלען האָבען זיך איבערגערוקט איבער זיינע אויגען און אַ וועהטאַנדיגע גרימאַסע האָט זיך אַרומגעשניטען אַרום זיין מויל. די הענד האָבען איהם געציטערט און די האַהר פון זיין באַרד האָבען זיך אויפגעהויבען און אַנדערגעלעגט. ער האָט זיך אויפגעשטעלט און אריינגעקוקט מיט זיינע גרויסע אויגען אין הימעל אריין, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער נעהמט אַרום דעם ברייטען גרויסען מדבר-הימעל אין זיין בליק — ער האָט געזוכט מיט זיין בליק טיעף אין די שטערען אַ וועג. ניין, אַלעס יא, נאָר דאָס נישט. אַז שטאַרבען אין מדבר, זאָל ער שטאַרבען אין איינעם מיט זיי — זאָל ער זיך אַרומוואַלגערען מיט זיי איבער דער ברייטער, וויסטער, ווילדער ערד, און ניט זוכען קיין אויסוועג פאַר זיך. ער האָט נישט קיין רעכט אַוועקצוגעהן פון זיי. ער וועט מיט זיי זיין אין דעם מדבר, ביז זיי אַלע וועלען אויסשטאַרבען, און אפשר וועט זיך טרעפען אַ גליק, און ער וועט פריהער שטאַרבען פון זיי און ניט זעהען דעם צער איבער די פערלאָרענע האַפנונגען, וואָס וועט פון זייערע אויגען אַרויסשרייען. אַבער זאָל דאָס אַלעס ווירקליך זיין? זאָל זיך מיט דעם ענדיגען

דער ארויסגאנג פון מצרים? איז שוין נישטאָ קיין אנדער עצה?
פאַר וואָס האָט ער אזוי שלעכט געקלעהרט פון זיי? פאַר וואָס זיצט
ער פאַר זיין געצעלט, ווען עס הערט זיך פֿון דאָרט דער יאוש און דער
געוויין פון פּאַלק? פאַרוואָס געהט ער נישט אַהין צו זיי, דערען מיט
זיי און שטאַרקען זיי? פאַר וואָס האָט ער פּערצווייפּעלט? צו טהוט
דאָס אזוי אַ פיהרער, אַ משה, וועלכער געהט אַ פּאַלק פון שקלאַפען
אַרויס און פיהרט זיי אין אַ מדבר צו שטאַרבען?

ער האָט זיך אויפגעהויבען פון אַרט און מיט פלינקע טריט האָט
ער אָנגעהויבען צו געהן צום פּאַלק. ער האָט זיך געטראַכט, ער וועט
אריין צום פּאַלק און וועט זיי טרייסטען. ער וועט דערען אין נאָמען פון
גאָט, ער וועט זיי דערמאָנען אַן די אַלע נסים וואָס גאָט האָט מיט זיי
געטהאָן. ער וועט זיי דערמאָנען אַן ים, אַן באַרג סיני, און מיט אַ
דערהויבענעם גייסט וועט ער זיי מאַרנען גלייך פֿיהרען אַנטקעגען
דעם פּיינד. אָבער באַלד איז איהם פאַר די אויגען געשטאַנען דאָס
פּאַלק, ער האָט געהערט אין די אויערען דעם מורמעל און געקלעהרט:
וואָס וועט זיין, אז ער וועט זיי שוין שטאַרקען, ער וועט זיי דערהויבען
און פיהרען גענען דעם פּיינד, און קומענדיג מיט'ן פּיינד פנים צו פנים
וועלען זיי זיך דערשרעקען. ס'וועט זיך דערוועקען אין זיי דער
שקלאַף, און זיי וועלען אַנטלויפען צוריק אין מדבר, אפשר קיין מצרים,
אַדער זיך אונטערנעבען ווי קראַנקע הינד, און בעטען זיך ביי די נייע
העררען, אז זיי זאָלען זיי לאָזען לעבען און זיי צונעהמען פאַר שקלאַף
פען — און אזוי ווי זיי האָבען געדיענט די מצריים, אזוי וועלען זיי
דיענען די כנענים און גאָט'ס נאָמען וועט נאָך מעהר ווערען צו שאַנד
און צו שפּאַט פאַר די פעלקער פון דער וועלט, און ער, משה, וועט
האָבען אַרויסגענומען אַ פּאַלק פון שקלאַפּעריי און זיי געבראַכט צו
צווייטע העררען, אין אַן אנדער שקלאַפּעריי.

ער האָט זיך אָנגעשטעלט אין מיטען גאַנג און אַרומגעקוקט זיך
אין דער נאַכט. פֿון דערווייטענס האָט זיך אַלץ געהערט דער טעמפּער
אונהיימליכער ברום, וואָס דער ווינד האָט געבראַכט אַהער צו ברענגען
פון פּאַלק, און עס האָבען זיך געזעהן די פּלאַמען פון די פּייערען פאַר
די לאַגערען. ער האָט געקוקט אין די שטערען אריין און געזוכט
צווישען זיי אַ וועג, אַן אַנווייז וואָס צו טהאָן, וואוּהין צו געהן. ער
האָט זיך דערמאָנט אַן זיין יוגענד, ווען ער האָט ביי נאַכט געפּאַשעט

יהרום שעפסען און פלוצלינג האָט ער דערזעהן דעם ברענענדיגען דאָרן און דערפיהלט די גרויסע זאָד וואָס ער בעדאַרף טהאַן. און יעצט איז אויך נאַכט, און די זעלבע שטערען, און דאָס פאַלק האָט ער שוין, עס איז ארום איהם, און ער ווייס נישט קיין וועג פאר איהם. דער ציעל איז איהם נישט קלאָהר, עס האָט איהם ארומגענומען א גרויסער וועהטאָג נישט פאר'ן פאַלק, נאָר פאר זיך, פאר זיין לעבען — ער איז פאמעליך צוריקגעגאנגען צום אוהל, דעם קאַפ טיעף געבויגען צו דער ערד, ער איז אָנגעקומען פאר'ן אוהל-מועד. פון דעם שוואַרצען גרויסען געצעלט האָט זיך געזעהן דער סודות'דיגער, צנועה'דיגער פלאַם פון נר תמיד. ער האָט דערמאָנט, אַז דאָרט אינוועניג איז אַרון ליענען עס אויף שטיינערנע טאָולען אויפגעקריצט די געזעצען, ווי אַזוי די מענשען זאלען לעבען, און ער בעדאַרף א פאַלק דערצו, וועלכעס זאל די געזעצען אויפנעהמען אין זיין לעבען און זיי ווייטער פלאַנצען מיט זיין נאָכקומען און איבערגעבען די געזעצען דער נאָרוועלט, כדי די מענשען זאלען דיענען דעם ריכטיגען ציעל, צו וואָס זיי זיינען בעשטימט. און צוליעב זיי, צוליעב די שטיינערנע טאָולען האָט ער אַ פאַלק בעפרייט, און יעצט, ווען דאָס פאַלק וועט אין מדבר אונטערגעהן — ווער וועט טראָגען די שטיינערנע טאָולען צו די מענשען און צו די שפעטערדיגע דורות? זיי, ווי דאָס פאַלק, וועלען פערטרונקען ווערען אין דעם ים פון זאַמד אין מדבר, און די מענשען וועלען אַרומלויפען ווי ווילדע חיות איבען זייער גאַנצען לעבען און וועלען נישט וויסען צו וואָס זיי לעבען, און זינד און אונרעכט וועט שטענדיג הערשען איבער דער ערד, אַזוי לאַנג ווי דער מענש וועט לעבען, און אין די זאַמדען פון מדבר וועט זיין הילף זיין בע-גראָבען און קיינער וועט נישט וויסען דערפון.

ער האָט זיך אויסגעשפרייט פאר'ן געצעלט פון ארון, און איינגע-גראָבען דעם פנים אין זיינע הענדר, און אין זיין האַרץ האָט אַ תפילה געגליהט, נישט צום ארון, נישט צו די לוחות—נאָר אַ תפילה איבער זיי, זיי זיינען אויך אַזוי הילפלאַז ווי ער, און ער האָט אויפגעהויבען די אויגען און די הענדר צום הימעל און געזוכט רעמונג.

אַזוי איז ער אָבעלעגען אַ שטיק צייט. פלוצלונג האָט זיך ווער צונע'גנב'עט צו איהם גאַנץ אין דער שטיק און אַוועקגעזעצט זיך לעבען איהם, געווארט. צום סוף האָט ער געזאָגט אין אַ שטיקען טאָן:

— אדוני משה!

משה האט זיך אויפגעכאפט, אומגעקוקט זיך ווער עס רופט איהם. ער האט געזעהן ביי דעם ליכט פון די שטערען געבען זיך א יונגען מאן מיט א שווארצער באַרד.

— אדוני משה, הייס און איד וועל טוימען די מרגלים, בעפעהל און איד פיהר דאס פאלק געגען כנען!

משה האט איהם אין געזיכט אַריינגעקוקט — די אויגען פון דעם יונגען מאן האבען ארויסגעשטראהלט, ווי דער נר תמיד פון ארון, פון זיין ווייסען טוד איבער'ן קאפ. אן געזיכט האט ער איהם דער-קענט: עס איז געווען ישוע בן נון.

— פון וואגען קומסט דו?

— איד קום פון זיי, — ווייזט ער מיט דער האנד אויף די פייערען. — זיי וויינען, די קנעכט פון מצרים.

— און ווער ביזטו?

— איד בין ישוע בן נון. איד און כלב בן יפונה, האבען מיר צוזאמענגענומען טויזענד יונגע לייט. יעדערער פון זיי קען האלטען א שווערד אין דער האנד. הייס, אדוני משה, און איד געה מיט מיינע מענשען אין פאלק און טרעט צו דער ערד די פיהרער פון די מורדים, די מרגלים, און מיט ריטער טרייב איד זיי געגען כנען.

משה האט געשוויגען. ער האט די אויגען אויפגעהויבען צום הימעל. עפעס וואס איז געבוירען אין זיין הארץ און קאפ. און ער האט שטיל געענטפערט:

— ניט די האנד, וועלכע האט געזעצט געקריצט, וועט די שווערד ציהען!

— אבער, אדוני משה, דאס פאלק וויל קיין מצרים צוריקגעהן. זיי זאגען: „לאמיר זיך מאכען אן עלטסטען און צוריקגעהן קיין מצרים!“

משה האט געשוויגען.

— אדוני משה, קיין מצרים וועלען מיר נישט צוריקגעהן, — האט ישוע האסטיג ארויסגערעדט. — ליבער אין מדבר שטארבען, איידער צוריק קנעכט ווערען. איד וועל מיינע לייט אנשמעלען און יעדען איינעם טויטען, וואס וועט וואגען אויף דעם וועג פון מצרים צוריק צו געהן.

— און ווען איד וועל מיך שטעלען אויף דער שפיצע און זיי
 קיין מצרים צוריק פיהרען? — האט משה געזאגט.
 — מיין שווערד וועט דיר שטעהן אין וועג.
 — אויף דיין רבין משה וועסטו די האנד אויפהויבען?
 — אויף יעדען איינעם, וואס וועט וואגען דעם וועג פון מצרים
 צו בעטרעטען.

א בליץ האט אויפגעשטראהלט אין משה'ס אויגען, זיין פנים
 איז געווארען בענאסען מיט א גרויס פרייד, דאס הארץ איז געווארען
 מיט עפעס וואס ערפילט. ער האט געכאפט דעם יונגען מאן'ס קאפ
 און זיינע אויגען געבויגען צו די שטערן-ליכט און געקוקט איהם אין
 די אויגען אריין.

— ווער ביזטו?
 — ישוע בן נון פון שבט אפרים.
 — זיינען אין דיין שבט דא א סך אזעלכע יונגע לייט ווי דו?
 — דער גאנצער יונגער דור, וועלכער איז אויפגעוואקסען אונטער
 דינע רייד, צייט דו ביזט אונז קיין מצרים געקומען בעפרייען —
 זיינען אזוי ווי איד.

— געה, ישוע, אין פאלק אריין. איד קום באלד ארויס צו זיי.
 משה האט זיך אויפגעהויבען פון זיין ארט און איז געגאנגען
 מיט פלינקע טריט צו אהרן'ס געצעלט. א געדאנק האט איהם גע-
 בליצט אין קאפ — דער צווייטער דור! דער צווייטער דור, וואס איז
 אויפגעוואקסען מיט דער האפנונג אויף דער ישועה. זיי זיינען דאס
 פאלק, וואס ער האט בעפרייט. זיי וועלען קענען די לענדער פון כנען
 אבגעהמען און די פעלקער פון דארט פעריאגען. די קנעכט מוזען אין
 מדבר שטארבען. אזוי לאנג זיי אין מדבר ארומפיהרען, ביז עס וועט
 שוין קיין שריד ופליט פון אלטען דור נישט איבערבלייבען, פון דור,
 וועלכער האט אליין די ציגעל פון פיתום און רעמסס געשלעפט, זיי
 מוזען אין מדבר שטארבען — זאל עס אפילו צעהנדליגע יאהרען
 קאסטען.

ער האט זיך אבגעשטעלט. ער האט זיך דערמאהנט אן זיין
 עלטער, און א רחמנות האט איהם ארומגענומען אויף זיך אליין. און
 ער? וואס וועט מיט איהם זיין? האט ער נישט דאס גאנצע לעבען
 געהאפט, ווי ער וועט די אידען אריינפיהרען אין דעם צוגעזאגטען

לאנד, און דארט וועט ער זיינע אלטע טעג צווישען זיין פאלק אויס-
לעבען, און אז ער וועט שטארבען, וועט מען איהם בעגראבען אין די
קברים פון אברהם, יצחק און יעקב, — איז דאס נישט געווען זיין
לעבען, זיין חלום? ווען ער האט נאך יתרו'ס שאף געפאשעט, האט
ער זיך דען ניט געזעהן אויף דער שפיץ פון דעם בעפדייטען פאלק,
ווי ער פיהרט זיי אין צוגעזאגטען לאנד אריין — און יעצט זעהט ער
זיך, ווי ער ליגט אין איינעם מיט'ן פאלק בעהאלטען אין די זאמדען
פון מדבר און אז אנדערער פיהרט זיי אין די לענדער אריין.

נאר איין מינוט האט געדויערט דאס איבערלעגען זיך, נאר איין
מינוט דער רחמנות אויף זיך. ער האט זיך דערמאנט אן די לוחות,
וואס ליגען אין ארון — אט פאר זיי דארף מען א פאלק, וואס
זאל זיי אויספיהרען און זיינע קינדער איבערגעבען, און דאס איז געווען
דער צוועק — און נישט דער מענש. געאיילט האט ער ווידער זיינע
טריט און איז פאר אהרו'ס אוהל צוגעקומען, איהם ארויסגערופען:
— קום צום פאלק!

— משה, וואס ווילסטו טהאן?

— דו וועסט הערען מינע רייד.

באלד האבען די לויים אין די זילבערנע טראמפייטען געבלאזען,
אנדערע אין די שופרות. די כהנים זיינען ארויס מיט די כלים און די
לויים מיט דעם ארון. פון אלע זייטען איז זיך דאס פאלק געקומען
צו לויפען הערען וואס משה האט צו זאגען. ביים ראנד פון הימעל
איז דער מארגען-שטערן שוין אויפגעגאנגען אין א טייך פון בלוט און
די ערשטע מארגען-שטראהלען האבען בעלייכט די זאמדען פון מדבר.
וואס אמאל האבען זיך ענטפלעקט העלע שטיקער הימלען און ווייטע
שטיקער מדבר; עס האבען זיך געזעהן די לאגערען מיט די קעמלען
און די בערגלאך מיט די טהאלען. און דאס פאלק האט צוגעשטראמט
פון אלע ווינקלען, פון אלע זייטען.

אז דער פלאץ ארום אוהל איז שוין געווען בעדעקט מיט אידען,
איז משה ארויס. מיט א שטארקער שטימע און ברענענדיגע אויגען
האט ער גערופען צו די עלטסטע פון דער עדה:

— קומט ארויף מיט מיר אויפ'ן בארג. איך וועל אייך ווייזען

דאס לאנד וואס גאט האט צוגעזאגט אברהם, יצחק און יעקב!

עס זיינען ארויס מיט אראבגעלאזטע קעפ די עלטסטע און די

אלטע פון די שבטים משה איז געגאנגען פאראויס, אהרן נאך איהם און הינטער זיי די עלטסטע פון די שבטים און דאס פאלק נאך זיי. באלד איז דער בארג בעשאטען געווארען מיט מענער אין ווייסע קיטלען. פון דערווייטענס פון א הענגענדען וואלקען האט זיך ארויסגע' שניטען א גרין בעזעמער ראנד פון א לאנד, אויף בערגלאך און טהא- לען. ווי א הלום האט זיך געצויגען א וואסער דורך די גרינע בערג, און מען האט גאנץ דייטליך געקענט זעהן די משופע'דיגע בערג, וואס זיינען בעשאטען געווען מיט בוימער.

איהר זעהט עס דארט? דאס איז דאס לאנד כנען, וואס גאט האט אייערע עלטערע, אברהם, יצחק און יעקב, צוגעזאגט. מיר שטעהען ביי זיין ראנד, פינף טעג געהן און מיר זיינען ביי זיינע גרענעצען.

דאס פאלק האט זיך צוגעקוקט מיט ערשטוינען.

— נאר מיר וועלען נישט דארט אהין געהן, — האט משה אויס- גערופען. — איהר אלע, וואס האט אליין פּרעה'ן געדיענט, וועלען אין דעם לאנד נישט אריינגעהן. אויך נישט צוריק קיין מצרים וועט איהר געהן. נישט צוליעב אייך, נאר צוליעב גאט, וואס זיין נאמען וועט צו שאנד ווערען און צוליעב די געזעצען וואס ער האט אייך גע- געבען — ווער עס וועט וואגען דארט צוריקגעהן, דעם וועט טרעפען דער טויט. אין מדבר וועט איהר בלייבען פּערציג יאהר, ביז עס וועט פון אייך קיין שריד ופליט נישט איבערבלייבען, ביז דער לעצטער קנעכט וועט אויסשטארבען. די קינדער אייערע וועלען דארט אהין קומען, זיי וועלען געגען כנען מלחמה האלמען!

א טויטע שטילקייט האט ארומגעכאפט די אלטע און די עלטסטע און דאס גאנצע פאלק. אלע זיינען זיי געבליבען שטעהן אויף זייערע ערטער מיט געבויגענע קעפ צו דער ערד און אויסגעהערט משה'ס שטראף. נאך אהרן האט זיך אין דער שטיל אנגערופען:

— משה, און מיט אינו וואס וועט זיין?

— שטארבען ווי זיי אין דעם מדבר; מיר געהערען צו דעם זעלבען דור. ישוע בן נון וועט די יונגע פיהרען אין כנען אריין. אהרן האט אויך געבויגען דעם קאפ צו דער ערד און געשוויגען אין טעפען נאכקלעהרען.

נאר באלד האט זיך געהערט א געוויין פון די אלטע. זיי זיינען

צוגעגאנגען צו איהם און געווארפען זיך צו די פיס, און אויסגעשטרעקט די הענד צו איהם :

משה, משה, מיר האבען געזינדיגט!

דאס געוויין האט ארומגעכאפט די גאנצע עדה. פון איבעראל

האט זיך געהערט דאס געשריי :

—משה, משה, מיר האבען געזינדיגט! פיהר אונז געגען פיינד.

מיר וועלען איהם מנצח זיין!

— קנעכט קענען ניט מנצח זיין. שקלאפען פיהרט מען נישט אין

דער מלחמה — איהר וועט אנטלויפען פון פיינד. מיר מוזען ווארטען

אויפ'ן יונגע דור. ישוע בן נון, כלב בן יפונה!

די צוויי יונגע לייט זיינען ארויסגעשפרונגען ווי ווילדע צוויי

לייבען און געשמעלט זיך מיט אונטערטהעניגקייט פאר משה'ן :

— אדוני משה!

— פיהרט די עדה אין טיעפען מדבר אריין! — האט משה בער

פוילען די יונגע לייט.

באלד זיינען טויזענדער יונגע לייט מיט שווערדען און באמבאס

שטעקלעך ארויסגעשפרונגען פון פאלק און געטריבען דאס פאלק פון

בארג אראב אין מדבר אריין.

פון דערווייטענס האט זיך שוין געהערט דער זילבערנער קלאנג

פון די זילבערנע רעהרען און שופרות. דער ארון האט זיך געריהרט

פון ארט.

מיט פערבענקטע בליקען האט דאס פאלק זיך אומגעקוקט און

געקוקט אויף דעם ראנד פון הימעל, וואו עס האט זיך גרינס געזעהען,

ווי א ברעג ביים ים.

חורבן ירושלים.

ערשמער געזאנג.

[[די כשדים אַרום ירושלים'ס מויערען. — ירמיהו'ס גע-
וויין לאָזט ניט ירושלים הרוב מאַכען. — די מלאכים
ברעכען די מויערען איין. — דער בית־המקדש ברענט. —
די לויים מיט זייער געזאנג. — די וועב־מוידלעך מיט
זייערע פרוכת'ן. — דער אוצר פון די אוילען אין בית־
המקדש. — די שטילע תפילות. — די זון וויל נישט איבער
דער וועלט שייגען]].

צוטראטען ליגט יהודה צו נבוכדנצר'ס פיס. שוין איינגעזאמעלט
דעם גאנצען כשדים־חיל ארום ירושלים'ס מויערן האט דער פייגל. אלע
וועגען אבגעשניטען, אלע וואסער'ן וואס פליסען קיין ירושלים פער-
שטאפט. הארט ביז צו מויערען געהען די כשדים שוין צו. שוין
ווייזט זיך געגען זיי קיין העלד ניט מעהר, קיין פויל, קיין שפיז פון
ירושלים'ס זייט ווערט נישט מעהר געוואָרפען צו זיי — אָבער ירושלים
נעהמט ער דאך ניט איין. עס האבען צייט די כשדים־העלדען צו
לאקען זייערע בערד, זאפען זיך די האָהר אין די אויל־געשירען און
קנייפען און קארבען זייערע בערד און האָהר. עס פיטערען זיך רוהיג
נעבען זיי זייערע געפוצטע פערד. דער פייגל נעהמט ירושלים ניט
איין.

יעדעס מאָל, ווען נבוכדנצר קומט צו ירושלים צו, ווערט זי פער-
הוילען פון זיינע אויגען. עס פערשווינדט דער וועג, און אוועקגע-
ווארפען ווערט ער פון די ירושלים'ס מויערען אויף מיילען ווייט. עס
פאלען די שפיזען אויף זיינע אייגענע חילות צו. צי ווי מיט אשור
שפיעלט יהוה מיט איהם א שפיעל? א, עס ציטערט דער פייגל.

און דאָד אויף דער צווייטער זייט מויער — אויסגעשטאַרבען ליגט ירושלים. ווי אַרויסגעוואַרפענע שמאַטעס, וואַלנערען זיך איבער די ווייסע נאַסען אַרום די שעהנסטע ווייס-לויכטענדע לייבער פון די טעכטער פון ירושלים. קיין פיינד'ס שווערד האָט זיי נאָך נישט אָנגע'ריהרט. דאָס זיינען זיי אזוי דורך הונגער פון זייערע פאַלאַצען אַרויס-געוואַרפען געווארען. עס ברענט די זון איבער זייערע נאַקעטע לייבער, און זיי פיהלען די ליכט נישט מעהר. אויסגעטריקענט, געלעכצט נאַכ'ן טרונק, איז זייער בלוט פערשלאַפען געווארען אין זיי. די ליפען, ווי פערברענטע רויזען פון זומער-היצען — איינגעשרומפען. עס דרימלען די קראַנקע יונגען.

עס בעוועגט טיילמאַל אַ פער'חלש'טע פרוי מיט איהר האַנד און זוכט נעבען זיך איהר איינציג קינד, וואָס ווי אין חלום שוועבט זיין געשטאַלט פאַר איהר. טהייל קינדער מתים האַבען זיי ליגען נע'בען זיך; טהייל קינדער, קריכענדיג אויף אַלע פיער, נויגען זייערע פערלעכצטע מיילעכלעך, זוכען פערשמאַכט, ווי אין קראַנקהייט, נאָך דער מוטערס נאַהונג. געפינט די אויסגעדראַטע ברוסט, וואָס ווי אַ פערטריקענטע פרוכט, נאָנט דאָס קינד פון איהר הוילע לופט אין זיך אַרײַן. ווי דורך אַ שלײער פיהלט די פער'חלש'טע מוטער די שטילע גסיסה פון איהר קינד, און זי צאַפּעלט אויף צום לעצטען מאָל און טראַגט איהר פערטריקענטע צונג אין דעם שטאַרבענדרען קינד'ס מיילעכעל אַרײַן.

שווייגענדיג רוקט זיך די נאַכט צו, ווי אַ שוואַרצע חופּה איבער אַ טויטער בלח. עס הילען זיך די נאַסען אין שאַטען איין. און-אויף אַלע פיער הויבען קראַנקע אָן פון זייערע לעכער אַרויסצוקריכען. צי זיינען עס יונגע, צי זיינען עס אַלטע? אַלע זעהען אויס גלייך. זיי נויגען זייערע מיילער צו דער ערד צו, לעקען מיט זייערע צונגען, ווילען פון דער ערד אוועקרויבען דעם טוי, וואָס די נאַכט הויכט אָן אויף איהר. אָבער מיט שטויב דעקען זיך זייערע מיילער צו. טרוקען זיינען די נעכט און לעגען זיך שווער, ווי אַ גוף פון אַ ברַמנן, איבער דער ערד. אָנגעפילט מיט טויט איז די לופט, די נשמה ווערט גע'בונדען אין דעם גוף אין אַזאַ נאַכט, און פער'חלש'ט, מיט בענקענ'דיגע בליקען קוקט ישראל, ווי נאָך אַ ישועה אויס, נאָך דעם פיינד. אָבער דער פיינד האָן ירושלים נישט נעהמען. נאָך שטעהט

אויפ'ן הרהיבית ביים מובת דער כהן אין זיין ווייסען געוואנד און ברענגט דעם קרבן צו גאט אין דער ריכטיגער צייט. פערשוואכט ווערט ער פון דעם גערוד פון פלייש, וואס ברענגט זיך אויפ'ן מזבח פאר איהם. דער וויין געהט אין זיינע פערטריקענטע געדערים אריין. און שיכור און קראנק פון דעם גערוד פון וויין און פלייש, וואס זיינע הוילע געדערים ווערען אָנגעבלאָזען מיט איהם. שלעפט ער זיין קראנקע גוף פון מזבח אוועק. אויף אלע פיער קריכט ער פון דער עזרה אַרויס, נויגט זיין קאָפּ צו דער וואנט צו און ער הויכט זיין נשמה אויס, מיט דעם פער'חש'טען שמייכעלע אויף זיינע ליפען, אַז ער האָט מיט זיין נבלה די עזרה נישט טמא געמאַכט.

נור נישט איבער דעם קרבן, וואָס דער כהן ברענגט צו גאט, קאָן ירושלים נישט פאַלען. פערזינדיגט האָט זיך ישראל, און גאט איז אוועק פון איהם. פון מצרים האָט ער איהם אַרויסגענומען, אין דעם לאַנד, וואָס צו זיינע עלטערען צוגעזאָגט, האָט ער איהם אַרוינגעדבראַכט. משה'ן האָט ער געשיקט צו זיי, אַ תורה זיי געגעבען, געמיינט, זיי וועלען זיין די לעהרער פון דער וועלט, זיינע געזעצן די פעלקער לערנען, דערצעהלען ווער יהוה איז. דורך דורות, דורות האָט ער זיי נביאים געשיקט און אָנגעזאָגט: „זייט די וועלט, זייט דאָס ליכט. נישט קיין אַקסען און נישט קיין קאַלב וויל איד פון אייד, נישט קיין געשרייען און נישט קיין געבעט. דעם שוואַכען העלפט, פאר דעם אַרד מאַן און פאר די יתומים נעהמט אייד אַן.“ הינטער יעדען בוים זיך געצען געשמעלט און פון אונזירדיגע פעלקער זיך מדות געלערענט. אַ, עס האָט אויפגעברענט דער צאָרן אין גאט אויף זיין אויסערוועהל־טען פאַלק.

געציטערט האָבען די יסודות פון דער ערד, געדונערט דער הי־מעל, און דער ים איז ווי אַ מויער געבליבען שטעהן. די שטערן און די זון האָבען זיך אין די לעכער בעהאַלטען, ניט געוואַלט געהן זייער שליחות אויספיהרען און שיינען איבער דער וועלט, ווען גאט האָט געדשוואָרען ירושלים אונטערצוברענגען, דעם בית־המקדש צו פערברעךנען. מיט אייזערנע ריטער האָבען זיי די מלאכים פון זייערע בע־העלטניסען אַרויסגעשמיצט און מיט געוואַלד זיי גענויט איבער דער וועלט לויכטען צו געהן. אַבגעצויגען האָט דאָן גאט פון דער ערד, וואו מענשען האָבען איהם געשאַפען אַ היים, אין די הימלען איז ער

אוועק, צוריק געלאָזען האָט ער זי אַליין, פּערשלאָסען די הימלען איבער איהר, דעם שער הרחמים צוגעמאַכט און בעשוואַרען האָט ער די מלאכים, פאר איהם ניט צו ברענגען קיין געבעט און קיין געוויין. מלאכים מיט פייערדיגע ריטער האָט ער ביים שער הרחמים אוועק געשטעלט — אַבצוטרייבען די תפילות, וואָס דרינגען פון דער וועלט ארויף צו זיי, איבערגעלאָזט די וועלט צו איהר מזל אַליין. אַ, פינף סטערע כוחות, געהט פון אייערע בעהאַלטענע לעכער ארויס און פיהרט אויס אייערע מעשים! עם פרעסט שוין דער שטאַרקער דעם שוואַכען, און קיין גערעכטיגקייט איז נישטאָ מעהר. עם רייסען די בליהטען איינע פון דער צווייטער דעם זונען־שטראַהל אַרויס. די וואַרצלען אין דער ערד קריגען זיך צווישען זיך און נבאָען איינער פון דעם אַנדערען דעם חיות אַב. אַ, דער ווערימעל, אויף גאַט'ס חסד ביז אַהער געשיצט, צו שפייז דעם שטאַרקען איז ער געוואָרען, און גאַנצע מינים בעשעפּענישען געהען שוין אונטער דער זון. אַ, עם נויגט איהר שוואַך קעפּעל דאָס אַרימע גרעזעל צו דער זון צו און פרעגט אויף גאַט. דאָס קליינע פעלד־פּויגעלע, איבערגעלאָזט אין נעץ אַליין, קלאַפט מיט איהרע יונגע פליגעלען, פּישטשעט מיט איהר שנאַבעל, און איהרע אויגעלעך קוקען מיט אַנגסט דעם טויט אַנטקעגען — זוכענדיג גאַט. נור פּערשלאָסען האָט זיינע הימלען איבער דער וועלט און איבערגעלאָזט זי צו איהר מזל אַליין.

אַבער ווי אַ שפּיז שטעכט דעם פּערשלאָסענעם הימעל אַן איינזאָ־ מער געוויין, ווי אַ שרייען פון אַ קינד, קלאַפט אויפ'ן שער הרחמים אַן און דרינגט אַריין צו גאַט — עם איז ירמיהו'ס געבעט, וואָס שפּאַרט אַזוי אין די הימלען אַן. אַיינגעהילט אין זיין ווייסען געוואַנד, רעהט זיך דער מאַן פון פּיין צווישען די לעבעדיגע מתים אַרום. אין גרוב האַבען זיי איהם געהאַט אַראַבגעוואַרפען, געוואַרפען שטיינער אויף איהם, ווען ער האָט זיי אַן זייער שלעכטס דערמאַנט. יעצט, ווי אַ שאַטען דרעהט ער זיך צווישען זיי אַרום, און ווי דער רוף פון קינד וועקט די גוסס'דיגע מוטער פון טויט צוריק — אַזוי לאָזען ירמיהו'ס קרעכצען ירושלים נישט שטאַרבען. אַיינגעזאַפט אין יעדען זיין טראַ־ פען בלוט די לייך פון זיין פאַלק, דריקט ער צו זיין פּערדארטער ברוסט די קאַלמע קעפּערערס פון די טויטע קינדער צו. און ווי אַ פּערוואַנדעטע חיה שרייט ער אויף מיט פּערבלוטיגטע אויגען און רופט צום הימעל

צו: „גאָט, זעה די שאַנד, זעה!“ אין די ווינקלעךד בעהאַלט ער זיך, זיצט אָב דאָרט טאָג און נאַכט, ווי אַ משוגע'נער בליקט ער אַרום זיך שטום און רעדט צו זיך אַליין. גאָט קוקט דאָך אין זיין האַרץ אַרײַן און ער ווייס ירמיהו'ס לײד. איינזאַם שלײכט זיך זיין געבעט אין דער בליענער לופט אַרײַן, שלאָגט זיך אַדורך דעם וועג אין פּערוואָל-קענטען הימעל. עס טרעטען צוריק פאַר ירמיהו'ס געשרײ די שטרענגע מלאַכים מיט זייערע דיטער, ווי אַ שטורם יאָגט זיי ירמיהו'ס געבעט פון פּערשלאָסענעם טויער אָב. און עס ברעכט זיך אין דעם הימעל אַרײַן און טרעט פאַר גאָט פאַר — און לאָזט ירושלים נישט שטאַרבּען. אָבער עס בענקט דער חוּלָה נאָכן טויט, און פון נסיסהיבעט גע-נארט מען דאָס וויינענדיגע קינד אָב, עס זאָל לאָזען די מוטער שטאַר-בען רוהיג. אַזוי האָט גאָט ירמיהו'ן פון ירושלים אַרויסגענאַרט. גע-זאָגט האָט ער איהם: „נאָך ענתות געה און קויף דאָרט אַ פעלד ביי דיין פעטער דיר אָב. און זען דײַד רוהיג אויף דעם לאַנד — נאָך וועט דער פּײַנד ירושלים נישט געהמען, — און רוהיג קאָנט איהר בלייבען דאָ נאָך אויפ'ן אָרט.“

און ווי ירמיהו האָט נור געטרייסט די טויערען פון ירושלים פּער-לאָזט, זיינען פיער מלאַכים פון הימעל אַראָבגענידערט און האָבען זיך אויף די מויערען פון ירושלים געשטעלט, אָנגענומען ביי די ווענט און צובראַכען זיי. נישט נבוכדנצר, נישט נבזרדן האָבען די הייליגע שטאַרט איינגענומען, נאָר ווי משה דורך גאָט'ס קוש געשטאַרבּען — האָט גאָט אַליין זיין שטאַרט צובראַכען. אַראָבגענידערט האָבען פיער מלאַכים פון הימעל אַראָב, פאַקעלען האָבען זיי געהאַלטען אין זייערע הענד, ביי די פּיער ווינקלען פון בית-המקדש זיך אַוועקגעשטעלט און גאָט'ס הויז אונטערגעצונדען.

געשטאַנען זיינען די כהנים ביי זייער עבודה און האָבען דעם קרבן אויפ'ן מזבח געבראַכט, און די לויים מיט זייערע האַרפען האָבען פאַר גאָט אַ ליעד געזונגען. דערזעהען האָבען זיי דעם פּיער פון דער ווייטען, ווי ער האָט אַרומגעכאַפּט די פיער ווענט פון מקדש, זייער אָרט האָבען זיי נישט פּערלאָזט און ווייטער זייער עבודה געטהאַן. שוין כאַפּט דער פּיער די עזרה אָן, דאָס פימפּסען-האַלץ צווישען די מעשענע זיילען קנאַקט, און עס רויטעלט זיך דאָס פּלאַם אין זיבען-פאַרבינען קאָליר, — רוהיג שטעהען ווייטער די כהנים ביי זייער דיענסט, און

העכער שאַלט דאָס ליעד פון די לויים. עס בריהט דער מאַרמאַר־שטיין אונטער זייערע פיס, דאָס גאַלד טוקט זיך אין פלאַם, און זיי פיהלען נישט קיין לייך; דאָס פייער כאַפט דעם פרוכת אָן, צינדט זייער וויי־סען געוואנד אונטער, שוין ברענען די פידלען אין זייערע הענד, עס קנאַקען די סטרונעס, עס ברומען די האַרפען זייער לעצטען קרעכט, און העכער שאַלט דאָס ליעד פון די לויים. עס כאַפט דער פייער דעם געדזאַנג און ברענט עס אונטער אין זיין פלאַם, און עס טריפען דערפון טראַפענס בלוט אין פייער אַרײַן. הויך וואַרפען די כהנים די שליסלען פון בית־המקדש צום הימעל אַרויף, עס כאַפען זיי מאַכנים פון פייער אונטער און טראַגען זיי צום הימעל צוריק. און זיי געהען, די כהנים, צו זייער עבודה צוריק און, ווי זייער קרבן, ווערען זיי פערברענט פאר גאָט. עס קומען צו געהן די וועב־מיידלעך, די טעכטער פון די כהנים און לויים. געהאַט האַבען זיי אין אַ ווינקעל פון בית־המקדש זייערע וועב־שמוהלען שטעהן, געשטריקט האַבען זיי מיט גאַלדענע פֿעדים אויף פורפֿור־צייג די פרוכת־ער פאר'ן בית־המקדש. געהילט האַבען זיי זייערע יונגע לייבער מיט די האַלב־געוועכטע פרוכת־ער פון פור־פּור־שטאַף אין גאַלדענע פֿעדים, און ווי די לויים מיט זייער ליעד ווערען זיי מיט זייערע שטיקערייען אין דעם בית־המקדש־פייער פער־ברענט. עס שיסט דער פייער זיין פריידען־געשריי, — צי איבער דעם פרישען מיידעל־לייב, צי איבער דאָס גאַלד און פורפֿור־געוועב, ברומט ער זיין פריידען געזאַנג? עס פֿאלען די ריזען, די יסודות פון דער וועלט, די קופערנע זיילען פון בית־המקדש, ווי געטליכע הרונים לענען זיי זיך אין פייער. עס רויטעלט זיך זייער גלאַנץ ווי מיט בלוט בע־נאַסען. און עס איז, ווי נישט ערדישער שטאַף וואַלט אין פייער פער־צעהרט געוואָרען, נור שטיקער הימעל־וואַלקען טוקען זיך אין לעצטען רויטליכען זונען־ליכט. קלאָהר איז מיט אַמאָל געוואָרען דאָס ליכט, און פון דער לאַזר־שיין, וואָס מיט איהר בעשיינט די זון דעם הימעל אין מיט־אַגישעה, איז דער פייער בעהעלט געוואָרען, ווי אַריינגעגאַסען וואַלטען זיך קוואַלען לבנה־ליכט אין דעם ים זונען־שיין — אַזוי לויכט זיך ליכט אַדורך ליכט. און אַ גערוד האָט זיך איבער דער וועלט פער־שפּרייט, ווי דער ריח פון גן־עדן וואַלט אויף דער ערד אַראָבגענידערט. דאָס האָט דער פייער דערגרייכט צו די אַוצרות איילען, וואָס זיינען אין אַ ווינקעל פון בית־המקדש בעהאַלטען געשטאַנען פון דוד המלך'ס

צייטען. יעדער כהן־גדול האָט געהאַט זיין אייל — געשטעלט איז געוואָרען דער געשמאַק נאָך דעם כהן'ס גוסט, לויט זיין יחוס און לויט זיין איידעלקייט. איבערגעגעבען איז געוואָרען דער סוד פון די איילען — רייבען די געווייצען, די געבליהטען און די קרייטעכצער — פון דור צו דור, צו שטעלען דעם גערוד לויט דעם משפּחה־ריח. ווארים יעדע איידעלע משפּחה אין ירושלים האָט איהרע אייגענע איילען געהאַט, און נאָך דעם ריח פון דעם לייב האָט מען דעם יחוס דערקענט. פיעל איילען זיינען דאָרט געווען, וואָס ווען מען האָט זייער ריח דערשפּירט, האָט מען צו זינדיגען אויפגעהערט און אַן איידעלקייט איז אריין איז האַרץ, און בעסער איז געוואָרען דער מענש. נור איין אייל איז דאָרט געווען, פון יענעם קריגעל, וואָס שמואל הנביא האָט דערפון דוד המלך געזאָלט, און קיים האָט ער דערפיהלט זיין גערוד, האָט די שכינה גערוהט אויף איהם, און ער האָט געוואוסט, ווער עס איז גערעכט, און ווער אונגערעכט. דעם קריגעל האָט אַ מלאך פון בית־המקדש צוגענומען און פאר'ן מלך המשיח אויפגעוואָהרט.

אויפגעגאַנגען זיינע די אלע איילען אין פלאם פון בית־המקדש, און צוטראָגען זייער געשמאַק האָט דער ווינד איבער דער גאַנצער געגנט גענד ארום. און וואו עס איז נור געווען אַ שוואַכער אויף צוויי טויז זענד טייל, אַז ער האָט דעם גערוד דערפיהלט, איז ער באַלד גענעזען געוואָרען. און וואו עס איז נור געוועזען איינער, וואָס האָט ברעך צו זינדיגען געהאַט, אַז ער האָט נור דעם ריח דערפיהלט, איז אין איהם אַן איידעלקייט אַריין — גוט געוואָרען און תשובה געטאָן.

פון דעם פייער האָבען זיך יונגע ווייסע מלאכים געטראָגען, מחנות, מחנות, ווי די טויבען זיינען זיי פון דעם פייער געשטיגען און זיינען אין די וואַלקענס אַריין און פערלאָרען געוואָרען אין דער טיעפקייט פון הימעל. עס זיינען דאָס געווען די סודות פון קדשי־קדשים, וואָס האָבען זיך מיט גאָט אויפגעהאַלטען. יעדע שטילע תפילה, יעדער שטילער נדר, בעהאַלטענער קינדער־געוויין און שטומע לייד, וואָס קיין מענש זעהט זיי נישט, נור גאָט אַליין ווייס דערפון. — האָט גאָט זיי ווי אַ טהייערע פּערעל־שנור צונויפגעקליבען און אין זיין קדשי־קדשים אויפגעוואָהרט. אלע די כשר'ע נשמות זיינען מיט איהם, ווי טויבען געשטאַלטען, אין הימעל געפלויען, ווען גאָט האָט זיין הויז פּערלאָזט. לאַנג האָט זיך געצויגען די נאַכט פון חורבן בית־המקדש. די זון

האָט נישט געוואָלט אַרויסגעהן שיינען איבער דער וועלט, ווען עס איז געקומען איהר צייט, אָ, געשלאָגען האָבען זי די מלאכים מיט פייערדיגע ריטער. בעהאַלטען האָט זי זיך אין איהרע בעהעלטענישען אַרײן: „צו וואָס זאָל איך איבער דער וועלט שיינען געהן, ווען דער בית־המקדש איז שוין מעהר נישטאָ אויף איהר?“ זיינען זיי צו דער נאַכט געקומען און האָבען געזאָגט: „בלײב דו איבער דער וועלט“. האָט זי געענטפערט: „מײן צײט איז פאַרביי“. אַזוי האָט די נאַכט נישט געוואָלט מעהר איבער דער וועלט בלײבען, און אויך נישט דער טאָג. זיינען זיי צום רבונו של עולם געקומען און האָבען געפרעגט: וואָס צו טהאָן? האָט נאָט זיי געהייסען קומען פאר איהם, זיינען די ליכטער פאר גאָט געקומען אין טונקעלע שליערס געהילט און געזאָגט אַזוי: „האַסט אונז בעשאַפען די וועלט צו בעלויכטען, וועמען זאָלען מיר בעלויכטען, אז דאָס בית־המקדש גע- פינט זיך ניט מעהר אויף איהר“. אַזוי האָט גאָט געשוואָרען דאָס בית־המקדש צו בענייען: אין דער מינוט איז משיח געבוירען גע- וואָרען און די זון איז אַרויס די וועלט צו בעלויכטען.

צווייטער געזאנג.

(ירמיהו געהט געטרייטט קיין ירושלים צוריק—ער דערקענט דעם בלוטיגען וועג, לויפט נאָך די גול־ביבל נאָך, טרעפט זיי ביי רחל'ס קבר—חשובי ירושלים, בחורים ובתולות—די וועגען מיט די אוצרות פון בית־המקדש, די פרח־כהונת, ירמיהו'ס רייד צו נבזרד'ן, נבזרד'ן'ס ענטפער—ירמיהו טרעפט די מוטער ציין פאר די צובראָכענע מויערען פון ירושלים זיצען).

מיט אַ געטרייטט האַרץ איז ירמיהו קיין ירושלים צוריק גע- נאָנגען. ווי גאָט האָט איהם בעפולען, האָט ער אין ענתות אַ פעלד זיך געקויפט און געזאָגט האָט ער זיך אַזוי: „עס איז אַ סימן, אירען וועלען אויף זייער אַרט זיצען בלײבען, אויפּעסען וועט גאָט'ס גרויסע דערבאַרמונג זיין צאָרן—און זיין גומיגקייט, ווי אַ ים, וועט אויסטריקענען די נאַרישע מענשען־זינד“. אַזוי געשטיצט אויף גאָט'ס חסד, געהט דער נביא געטרייטט צו זיין פּאַלק צוריק. אוועקוואַרפען

ווייל ער זיין שטעבענדיגע שטראף־בייטש און טרייסטען זיי. געקומען איז ער אויף דעם בת־לחם־וועג—און דערזעהען האָט ער פון ירושלים אַ גרויסען רויך אויפגעהן. ביי־נאַכט איז עס געווען, און די פלאַם פון ירושלים האָט זיך פון דערווייטענס געלויכטען. געטרייסט האָט זיך דער נביא: „א, פערשוואונדען זיינען די כשרים, זיי זיינען, ווי אשור אַמאַל, הינטער ירושלים'ס טויערען ווי אַ געפעל צערונען. און דאָס דאַנקט ירושלים גאָט אַב, און דער רויך פון איהרע קרבנות געהט אין הימעל אויף.“ פּרעהליך איז דער נביא געוואָרען, אויפ־געלויכטען זיין פאַרוואַלקענטער שטערן און זיינע אויגען, ווי דאָ ליכטער, אויף ירושלים אויפגעהויבען. מיט די הענט אין דער הויך געשמרעקט, האָט ער פאַר גאָט אַ לויב־ליעד זינגען געוואַלט. זיך האַרץ צענאַנגען פאַר געטל־אָייט—בענינט דער נביא פאַר גאָט צו טאַנצען און צו וויינען פאַר פּרייד. ערשט ער קוקט אויף דעם וועג, —רויט גערויטעלט איז דער ווייסער זאַמד און ווי אַ פּאַדים ציהט ער זיך איבער דעם וועג. פון ירושלים קומען די בלוט־פלעקען אָן צו לויפען און קיין בכל ציהען זיי זיך. געוואָרפען האָט דער נביא זיך אויף ד'ערד און דערזעהן ביים שטערן־ליכט יונגע קינדער־פּיס. געטרעטען אין דעם בלוט. ער האָט זיי אָן דעם ווייכען גאַנג דער־קענט, אויסגעגאַסען, ווי אַ פורעם, האָט זיך דאָס קינדישע פּיסעל אין דעם בלוטיגען שטויב. דערקענט האָט דער נביא דעם איידעלען טריט פון זיין פּאַלק. געקושט האָט ער יעדען טריט, צום האַרצען צוגעדריקט און אויסגעשריען מיט אַ געשריי, ווי אַ געוויילד, וואָס דער יעגער האָט מיט זיין שפּיז אין האַרץ געטראָפען,—אזוי פּערוואונדעט מיט דער שפּיז אין דער ברוסט לויפט דער נביא איבער דעם וועג, אויף די בערג זיך געלאָזט און קיין ירושלים געקוקט. א, דערקענט האָט ער ביים גראָהען מאַרגען־שיין—ירושלים ברענט, ווי פון אַ גרויסען קרבן געהט דער רויך אין הימעל אויף. אָבער נישט אויף שטיינער און אויף מויערען האָט דער נביא געקלאָנגט זיין ליעד—נישט אויף דעם, וואָס דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרען, נור איבער די אידענס לייך האָט ער זיין האַנד קעגען הימעל אויפגעהויבען און אויסגעשריען: „א, דו האַסט מיך אויסגעלאַכט, אַרויסגענאַרט האַסטו מיך פון דער היים, און הינטער מיין רוקען די קינדער געשאַכטען!“ און געזוכט האָט ער מיט זיינע אויגען, וואו אַהיז עס פיהרט דער

וועג פון די ארויסגעטריבענע. אויסגעשיקט האָט ער זיין געהאַרד צו פּערנעהמען, פון וואָסער זייט דער ווינט טראָגט די קרעכצען צו. גענויגט נאָך לינקס, געזוכט נאָך רעכטס, און נאָך דעם בלוטיגען טריט איז ער, ווי אַ חיה, וואָס האָט איהר, נעסט געפונען וויסט, נאָך דעם געפאַנגענעם קינדער־טריט נאָכגעלאָפּען.

געטריבען האָט נבזדרן די אידען קיין בבל אַרײַן. פאַר דער מוטער רחל'ס קבר האָט ער זיי פאַרביי געטריבען, — געוועזען איז עס אויף דעם וועג קיין בית־לחם, וואו בעגראָבען האָט זי יעקב איינזאַם אויף דעם פעלד אַלײַן. אָבגעשטעלט האָבען זיי זיך ביים קבר און אַרום דעם פעלד זיך אַנידערנעלעגט. און אָנגעכאַפט האָבען זיי זיך אָן די ווענט און נישט געוואָלט ווייטער געהן. אָבער געשלאָגען האָט זיי דער פיינד, מיט די רימען און מיט די ריטער, פון דעם קבר אַוועק. אָבגעריסען האָט ער די קינדער מיט געוואָלד פון דער מוטער'ס שירן, געשלעפט האָט ער די קינדער פריהער, און די מוטערס זיינען שוין אַלײַן נאָכגעלאָפּען. אַזוי האָט זיי דער פיינד אין גלות געפיהרט. גערונען זיינען די טרעהרען אין גרוב אַרײַן און די מוטער נישט געלאָזט ליגען רוהיג. אויפגעהויבען האָט זי זיך אין איהר ווייסען געוואַנד, — אָנגעטהאַן די שבת־קרױן אויף איהר קאַפּ, איז זי פון איהר קבר ארויס און נאָך די קינדער נאָכגעגאַנגען און אויסגע־שטרעקט צו זיי איהרע הענד און גערופען זיי. אָבער קיינער האָט איהר שטים נישט געהערט, קיינער איהר געשטאַלט ניט געזעהן — טויט איז זי געווען און נישט געקענט געבען פון זיך קיין קול, נור גערעדט צו זיך אַלײַן. אַזוי האָט זי אַרומגעבלאָנקעט אַ גאַנצע נאַכט איבער די פעלדער אַלײַן, און ווען דער טאַג האָט געגראָהט, איז זי צוריק אין איהר רוח אַרײַן. אַזוי שלייכט זי זיך יעדע נאַכט פון איהר קבר ארויס, קומט אין אידישען גלות אַרײַן. און ווער עס וואַנדעלט ביי־נאַכט דורך אידישע שטעדט, זעהט, ווי אַ ווייסע גע־שטאַלט געהט אין געסעל אויף אַלײַן, קוקט דורך פערמאַכטע לאַדענס אין אידישע שטיבער אַרײַן. דאָס איז די מוטער רחל, וואָס קאָן אין קבר נישט ליגען רוהיג איבער איהרע קינדערס געוויין, אַזוי בײַז היינטיגען טאַג אַרײַן.

פּערלאָזט האָבען די אידען דער מוטער רחל'ס קבר און זיינען אין גלות געגאַנגען. דער טאַג האָט אָנגעהויבען צו גראָהען, און

דערזעהן האָט דער נביא ביי דעם גראָהען שיין די אַרויסגעטריבענע פון דערווייטענס. דערקענט האָט ער די אַרויסגעטריבענע נאָך דער מחנה שוואַרצע רויב־פּויגלען, וואָס זיינען נאָך זיי נאָכגעפּלויגען. די זון האָבען זיי פּערשטעלט מיט זייערע שוואַרצע פּליגלען און דער־שראָקען די לופט מיט זייער געשריי. געזייהט איז געווען דער גאַנצער וועג מיט מענשליכע גלידער, און אַבגעשטעלט האָבען זיך די שוואַרצע פּויגלען אויף די קערפּערס פון די טויטע, געפיקט פון זיי און מיט אַ באַנגען „קראַה“, „קראַה“ אַדורכגעלעכערט די לופט. אַנט־לאַפען זיינען די פּויגעלעך פון פּעלד פאַר זייער געשריי. און די טויבען זיינען אין זייערע טויבען־שלעק אַרײַן, בעהאַלטען זיך אין די ווינקעלעך, די קעפּ אונטער די פּליגלען געשטעקט, די אויגען פּער־גלייט און אין גאַט געגלויבט. אַוועקגעיאַגט האָט ירמיהו די שוואַרצע פּויגלען פון די געפאַלענע קינדער, זיינע קליידער אויסגעטהאָן און די מתים פּערהילט מיט זיי פאַר די פּויגעלס שיין. אַבגעטראָגען האָט ער די טויטע פון דעם וועג אין אַ זײַט, אַז זיי זאָלען אונטער די קעמעל־טריט נישט צוטּרעטען ווערען. לאַנג פּערברענגען ביי די טויטע האָט ער דאָך נישט געקאַנט—גערופען האָבען איהם די קרעכ־צען פון די לעבעדיגע. איבערגעלאָזט האָט ער די טויטע מיט אַ פּער־וועהטאַנט האַרץ און צו די לעבעדיגע געאַיילט. אַדום־נאַקעט איז ער געווען — די קליידער אויסגעטהאָן, לויפט ירמיהו אין דער שיין פון דער זון. פון זיינע פיס רינט בלוט. די אויגען אויפגעריסען, מיט די דאַרע הענד קעגען הימעל אויסגעשטרעקט און מיט אַ ווילדען געשריי לויפט ער די אַרויסגעטריבענע נאָך. אַנגעטראָפען האָט ער די שוואַכע קינדער און די ווייבער, וואָס נישט געקאַנט האָבען זיי נאָך דעם שטאַרקען מענער־טריט נאָכגען. נאַקעט זיינען זיי געווען און זייערע לייבער פאַר דער זון'ס שטראַהלען צום רויב איבערגעגעבען. נאָכגעטריבען האָבען זיי בבל'ס זעלנער מיט קופּערנע היט אויף די קעפּ, מיט רויטע בענדער אַרומגעפּוצט — רויהע, דאָרשטיגע אויגען פון די מעשענע געזיכטער אַרויסגעקוקט, מיט אויפגעדעקטע ברוסטען און געפלאַכטענע האָהר און בערד — האָבען זיי מיט זייערע ריטער די שוואַכע קינדער נאָכגעשמיצט. געפאַלען זיינען די קינדער אין דער זון'ס שטראַהלען, ווי די קליינע געשאַסענע טויבען פאַלען פון דער הויך, און זיינען אויפ'ן וועג געבליבען ליגען, דער שוואַרצער

מחנה פויגלען צום רויב. מיט געוואלד האָבען זיי די מוטערס פון די קינדער צושיידט, וואָס האָבען זיך בעהאַפּטען אין זיי מיט זייערע בליקען. אויפגעהויבען האָט דער נביא די קינדער פון וועג, אויף זיינע הענד געטראָגען. גוסס'ע זיינען זיי אָבער אין זיינע אַרעמס געווען און מיט אַ געשריי איז ער אַנטלאָפּען פון זיי. אָנגעקומען איז ער צו די אַלטע לייט. געשמידט זיינען געווען די חשוב־ירושלים, הענד און פיס אין אייזערנע שטאַנגען אריינגעבראַכט, — דאָך האָט זיך דורך די פּערקנעכטע קייטען ארויסגעריסען זייער פרייער מענער-בליק. מיט שטילען ערנסט און כבוד האָבען זיי זייער לייך איבער-געטראָגען. צווישען זיי איז געגאַנגען צדקיהו, דער לעצטער קעניג פון דוד'ס הויז. העכער פון אַלעמען איז ער געווען, און דערקענט האָט מען, אז אויף זיין געקרייזעלטען גרויען קאַפּ האָט גערוהט דוד'ס קרוין. אויסגעשטאַכען זיינע אויגען האָט איהם דער פיינד, דאָך געזעהען האָט ער אין זיין פינסטערער נאַכט איין בילד — זיינע קינדער'ס טויט, געשטאַכען פאר זיינע אויגען האָט דער פיינד די קינדער זיינע און אויסגעשטאַכען זיי — אז זיי זאָלען קיין אַנדערע ליכט נישט זעהן מעהר, נור זיינע קינדערס טויט. אָבער פֿון זיינע אויס-געלאָשענע אויגען איז שמענדיג אַ שטאַלצער בליק געפאלען. און ווי ער וואָלט נאָך געטראָגען אויף זיין קאַפּ די קרוין, איז ער אין זיינע קייטען, אַ קעניג צווישען שקלאָפּען געגאַנגען. בעהאַפּטען האָט זיך ירמיהו אין זיי, אריינגעבראַכט זיינע הענד אין זייערע קייטען און געבעטען זיך ביים פיינד: „שמיעד מיד, ווי זיי!“ דאָך דער פיינד האָט געהאט דעם שטרענגען בעפעהל פון זיין מורא'דיגען הער נבוזדרו, ירמיהו'ן נישט צו ריהרען. געוואוסט האָבען זיי, אז ער איז אַ געט-ליכער מאַן, און נישט מיט זייער קראַפט האָבען זיי ירושלים בעזענעט, נור איבער ישראל'ס זינד, וואָס נביאות האָט ירמיהו געזאָגט איבער זיי. דערזעהען די אַלטע לייט, אז זיי האָבען ירמיהו'ן, איז אַ שטילע האָפּנונג אַדורכגעגאַנגען צווישען זיי: „גאַט האָט געזעהען אונזערע ליידען און ירמיהו'ן געשיקט צו אונז.“ און דערווארט האָבען זיי צו הערען פון איהם גאַט'ס טרייסט. דאָך פּערשטומט זיינען ירמיהו'ס לייפּען געווען, נישט קיין טרייסט און נישט קיין וואָרט האָט ער זיי פון גאַט געבראַכט. נישט דערמאַנען האָט ער זיי געוואָלט אָן ציון'ס פּרעהליכע טעג, נישט געדענקען זייערע זינד, נישט שיטען זאָלץ אויף

די וואונדען, נור געשוויגען האָט ער און מיט די טרעהרען זיין צער געטרונקען. אַראָבגעלאָזט האָבען די אַלטע די קעפּ צו דער ערד, ערנעץ־וואו מיט די אויגען געקוקט, און אַן ירושלים געדענקט. אַ נישט לענגער אויסהאַלטען האָט דער נביא געקאָנט זייער בליק, אַנטלאָפּען איז ער פון זיי און צו די יונגען מיט די מיידלעך אָנגעקומען צו געהן.

גענאָנגען זיינען זיי פּאַרלעכווייז, די שעהנסטע קינדער פון ירושלים. ווי די יונגע פּאַלמען־בויםלעך אין זייערע פּאַטער'ס גערט־נער, אַזוי גענליכען זיינען זיי געווען. אַזוי ווייס און אוידעל איז געווען זייער געשטאַלט, און ווי העלפּאנדר־ביין, האָט זיך זייער נאַקעט לייב אין דער זון געברענט. אויסגעקליבען האָט דער פיינד די שעהנ־סטע יונגען מיט די מיידלעך, נאָך ריין ביידע פון זינד — בעהעפטען האָט ער זיי געוואָלט, קינדער זאָלען זיי איהם געווינען, צו שקלאַפען זאָלען זיי איהם זיין. נאַקעט זיינען זיי געווען, לייב אַן לייב אין די די קייטען צוזאַמענגעבראַכט. געבויען האָבען די בחורים זייערע אוי־גען צו דער ערד, נישט פּערשעהמען געוואָלט מיט זייערע בליקען די מיידלעך, וואָס נאַקעט זיינען זיי גענאָנגען נעבען זיי. קינדער זיינען זיי נאָך געווען און שוין געוואוסט דעם ציעל, צו וואָס זיי זיין נען בעשטימט, און געשוואָרען האָבען זיי אין זייערע הערצער, קיין קינדער נישט צו האָבען אין דער פּרעמד. געגלויבט האָבען די מיידל־לעך אין די ברידער־בחורים, אַז זיי וועלען קיין שקלאַפען נישט וועלען געבוירען פּאַר'ן פיינד. געפּאַלען זיינען זיי איינער דעם צווייטען אויפ'ן האַלז, ווען דער פיינד האָט זיי אין געצעלט געבראַכט צו בעד העפטען זיי, און זייערע נשמות אויסגעגאַסען אין זייער געוויין. טויט האָט זיי דער פיינד געפונען אויף זייערע חתונות־געלעגער. די טויטע מיידעל אין דעם בחור'ס אַרעמס, אַזוי געשטאַרבען זיינען זיי. דער נביא האָט אויף זיי געקוקט און אויף זיי האָט ער געקלאָגט זיין גרויסע קלאַג־ליעד: „איך בין דער מאַן, וואָס כ'האַב געזעהען די נויט אין איהר ערגסטער פּיין“.

אַנטלאָפען איז ער פון זיי מיט זיין קלאַג־ליעד און צו די בחורים־יונגען אָנגעקומען. איינגעשפּאַנט זיינען זיי געווען נאַקעט אין נבזרדן'ס וועגען און קיין כּבל ירושלים'ס פּראַכט און רייכטהום געפיהרט. בעהאנגען זיינען די וועגען געווען מיט דוד'ס נאַלדענע

פאנצערס, און אויסגעשפרייט איבער זיי האָט דער פיינד די אוצרות פון בית־המקדש. געבלישטשעט האָט דאָס גאָלד אויף די וועגען און די טהייערע שטיינער, ווי א ים אין זון אויסגעגאָסען. ישראל'ס פּאָהנען, די צייכען פון זיינע שטאַמען, אויפגעשטעלט האָט ער אויף די וועגען און אויסגעשפרייט אין די קאָלירען. און יהודה'ס פּאָהנען האָט געפלאַטערט פון אויבען אויף, מיט דעם לייב, וואָס איז אויף איהם. שטאַלץ איז דער פיינד געווען אויף דער פּאָהנען פון דעם שטאַרקסטען פון ישראל און הויך אויסגעשפרייט האָט ער זי אין דער זון. גאָלד און זילבער טראָגען זיי דעם פיינד, אַן אַנדער אוצר איז בעהאַלטען צווישען זיי. אין אַ בינטעל אויפ'ן פלייצע טראָגט דאָרט ווער אין דער מחנה די תורה איינגעבונדען. ציטערט, געטער, ציטערט, פּעל־קער! אייער טויט ווערט געטראָגען דאָרט, די שווערד פאר דער אַלטער וועלט. איינגעבונדען אין דעם בינטעל טראָגען זיי גאָט'ס וואָרט, די ליכט פאר דער וועלט — ארויסשיקען וועט עס פון בינטעל זיינע שטראַהלען, בעלויכטען וועט עס לאַנד און לאַנד. דערשראָקען און פערנעסען וועלען געטער און פעלקער אויף די אינזלען איינ־זאם שטאַרבען. אזוי טראָגען זיי דעם בינטעל פון פּאַלק צו פּאַלק, פון לאַנד צו לאַנד איבער דעם גאַנצען גלות אַרום. דאָס איז דער סוד, וואָס האַלט זיי אויף ביז'ן היינטיגען טאָג אַריין.

איינגעשפּאַנט אין רימענס, האָבען די בחורים פון ירושלים די וועגען געשלעפט. די שטאַרקסטע צווישען זיי האָט ער אויסגעקליבען, און זייערע לייבער פון דעם געשפּאַן האָבען זיך ווי בראַנז אין דער יון גענאָסען. געזעהען האָט דער נביא די קופּערנע בית־המקדש־זיי־לען מיט די קרוינען זויף די קעפּ, מיט די בלומען אויסגעהאַקט, צור'ס מייסטער־שטיק, דורך שלמה'ס חכמה אויסגעטראַכט. געשלעפט האָט בען זיי די בחורים פון ירושלים. צעהן בחורים ביי יעדער זייט פון זייל האָבען אונטער דער שווערער לאַסט פון קופּער אַבגעקערעכצט. געלויכטען האָט זיך אין דער זון יעדע בלום, יעדע פרוכט, וואָס איז אין זייל מייסטערהאַפט געווען אויסגעהאַקט. אזוי האָבען זיי אויף זייערע אַקסלען דעם בית־המקדש נאָך בכל געפיהרט. געריסען האָט זיך דער נביא צו זיי, געשריען מיט אַ שרעקליכען קול, אַז ער האָט דערזעהן דעם בית־המקדש צושטערט און זיינע שטיקער געשלעפט פון פיינד.

דערשראָקען איז דער נביא פאר איהר געוואָרען. ער האָט גע-
שטעלט זיך פאר איהר און געפרעגט אזוי :

אַבער באַלד פערשוויגען איז ער געוואָרען. דערזעהן האָט ער די
פרחי-כהונה, די יונגע כהנים'ס קינדער, צארט און פון איידעלען שטאַם,
געהען פאראויס פֿאַר זיי. קינדער זיינען זיי נאָך געווען, פון בית-
המקדש-הויף ארויסגענומען, וואו זיי האָבען זיך ביי די עלטערען די
עבודה געלערענט. אין זייערע כהנים-העמדעלעך אָנגעהאַן, האָבען
זיי די קריגען מיט מנורות פון דעם הייליגען בית-המקדש-דיענסט
אויף זייערע אַקסלען אויסגעטראָגען. די קינדער, אזוי טהייער און
ליעב, ווי די כלים פון בית-המקדש, האָבען איבער דער וועג געוויינט,
נאם געמאַכט מיט טרעהרען די זאַמד און געזאָגט אזוי : „די כלים,
וואָס אין זיי האָבען מיר געזאָלט פאר גאָט דעם הייליגען דיענסט
טהאָן, טראָגען מיר צום פיינד.“ אַז דער נביא האָט זיי דערזעהן,
האָט ער זיינע הענד צום הימעל פערשפרייט און מיט אַ גרויס געשריי
אויסגעשריען : „די קינדער, ווי די שעפעלעך, — וואָס האָסט דו צו
זיי ? זיי זיינען נאָך ריין פון זינד.“

געגאַנגען איז נבזדרן פֿאַראויס פֿאַר דעם גאַנג. בריוו איז זיין
שטאַרק געזיכט געווען, אָבערענט פון דער זון, זיין ברוסט אויפגע-
דעקט ביז אין ווייטען לייב אַרײַן, געקארבט זיין באַרד אין פֿלעכטען
געבונדען, און זיינע האָהר שוואַרץ, ווי שווערע בראַנז אין לאַקען
געגאַסען, געקארבט און געבונדען האָבען זיי זיך איבער זיין נאַקע-
טען קאַרק אַראָבגעגאַסען. ווי די ליכטער אין דער שוואַרצער נאַכט,
האָבען זיינע אויגען מיט צאָרן פון אונטער זיין שווערען מעשענעם
געטורמעטען הוט ארויסגעקוקט. שטאַרק האָבען זיינע געקנאַכעלעטע
פּיס אין דעם הייסען זאַמד געטרעמען און, מיט דער שפיז פֿאַר-
אויס געשיקט, האָט ער זיי אין דעם וועג געוויזען. קינדער און אַלטע
פּיהרט דער פיינד, ווייבלעך און מיידלעך, נור קיין מאַן איז צווישען
די געפאַנגענע נישטאָ. עס איז ניט קיין מנהג אין ישראל געווען,
אַז מענער זאָלען אין געפאַנגענשאפט געהן, אויפ'ן פעלד בלייבען זיי
ביז צום לעצטען פון זיי. אזוי געפּיהרט האָט נבזדרן ישראל אין
גלות אַרײַן. געטראטען איז פאר נבזדרן דער נביא, אין די אויגען
איחה אַרײַנגעקוקט און געזאָגט אזוי :

„נישט אזוי גרויס נבזדרן, נישט אזוי שטאַרק נבוכדנצר. נישט

אייער האנד האָט ישראל'ס מאַכט צובראַכען. געבונדען מיט גאָט אין אַ פעסטען באַנד, געהט ישראל, דער איינציגער זוהן, אַ האַר אין קנעכטשאַפט אַרום. די וועלט האָב איך צוליעב איהם בעשאַפּען. זאָגט גאָט, איהר לעבט נאָר אין זיין זכות. דו ביזט נאָר דער שטע-קען, דו ביזט נאָר די רוט, וואָס מיט איהר שטראַפּט גאָט זיין זוהן. ווען ישראל וואָלט נאָר צו זיין פּאַטער גערופּען, ווי דעם ווילדען הונד. ווי דעם אָקס, ווי דעם רינד, וואָלט ער דיר אַ רינג אין דינע נאָז-לעכער געשטעקט און מיט דעם שטאַנג דיך צוריקגעפיהרט אויף דעם וועג קיין בבל צוריק — ווי צו אשור'ן ער האָט אַמאָל געטהאָן! נישט בב'ל'ס קינדער איז דער הייליגער זאַמען פון ישראל, וואָס דו פּערגניסט אַזוי לייכט זיין בלוט. אַ, ציטער פאר יעדען טראַפּען, וואָס דו פּער-ניסט. דו וועסט מיר רעכנונג אַכגעבען, זאָגט גאָט, — דו ביזט דער הונד אין מיין הייליגער סטאַדע, דער שעפּער איז נור אַוועק אויף איין אויגענבליק. דו וועסט מיר מיט דיין אייגען בלוט בעצאָהלען פאר יעדען שעפעלע, וואָס דו האָסט פּערצוקט“.

צוריקגעטראַטען איז נבורדו, בלייך געוואָרען זיין געזיכט — זיין האַרץ ווי וואסער צוגאַסען. אַזוי האָט ער זיך דערשטאַקען פאר דעם נביא'ס וואָרט (דאָס איז געווען זיין זכות). געוואָרען האָט ער זיך צו ירמיהו'ס פּים און געענטפּערט אַזוי:

„אויסצופיהרען זיין שטראָף איבער ישראל האָט מיך גאָט גע-שיקט, וואָס אָנגעזאָגט דורך דיר האָט ער צו זיי. אַליין ביזטו איר בער ירושלים'ס גאסען אַרומגעגאנגען און דיין אבלי-יעד געקלאָגט. די שטיינג אויף דיין רוקען געטראַגען האָסט דו, זיי גע-וויעזן דעם סוף, וואָס ווארט זיי, ווייל זיי האָבען אַן גאָט פּערגעסען. אויסגעלאכט האָבען זיי דיך, אין פינסטערער גרוב גע-וואָרפען, פון דעם שוואַרצען לאַך האָסט דו נאָך אַרויסגערופּען צו זיי און דיין קלאָג-יעד אויף זייער חתונה געוויינט — שטיינער האָבען זיי אויף דיר געוואָרפען, דיין מויל, וואָס דורך איהם רעדט גאָט, האָ-בען זיי מיט ערד פּערשטאַפּט. איצט קומסט דו זיך אָנעהמען פאר זיי? — צי האָבען מיר דען ניט גאָט'ס שליחות אויסגעפיהרט, וואָס ער האָט געזאָגט דורך דיר?“

פּערשוויגען איז באַלד ירמיהו געוואָרען פון נבורדו'ס רייד. גע-שלונגען האָט ער אין זיך זיין צער און אַן גאָט זיך דערמאַנט—יהוה איז

ער איבערנעגעבען צו גוים אין די הענד, דעם בית-המקדש פערברענט, ירושלים — א פערשהמטע מוטער, צו שאַנד און שפּאַט צווישען די פעלקער פון דער וועלט. אַנגעצונדען האָט זיך אין איהם די נקמה פאַר גאַט, נישט געהערט האָט ער מעהר זייער קרעכצען — אַבגענויגט האָט ער זיין בליק פון זיי. יהוה איז צו שפּאַט, אברהם, יצחק און יעקב — פאַטערס פון אַ קנעכטען-פּאַלק, און גוים—די הארען איבער דער וועלט, און אַלץ איבער ישראל'ס זינד. בערעכטיגט האָט ער אויף זיי דעם דין.

אָועק איז פון זיי דער נביא און קיין ירושלים צוריק. טיעף בער גראַכען אין זיין האַרץ איז זיין לייד, און פערשטיינערט איז דער צער אויף זיינע ליפען געוואָרען. געזעהן האָט ער דאָס לאַנד, יעדען באַרג, ווי ער שטעהט פּעראיינזאַמט אַליין, קוקט די אַרויסגעטריבענע נאָך און וויינט און קלאַגט: ווער וועט מיך זייהען, ווער וועט איבער מיינע פירות אַ ברכה מאַכען? — קלאַגט יעדער בלאַט, יעדע בוימ. פּער-שטיינערט איז שוין געוואָרען זיין צער, און קיין וואָרט האָט ער נישט פאַר איהר צו זאָגען. אַנגעקומען אין ער מיט דער נאַכט צו די טויר ערען פון ירושלים. צובראַכען זיינען זיי געווען. ירושלים איז הפּקד: ווער עס וויל, קאָן דערין אַרײַן. פאַר דעם צובראַכענעם טויער האָט ער אַ פרוי געטראַפּען. אַרויסגעקומען איז זי פון דעם פּערנעפּילטען פאַר-נאַכט און געגאַנגען אויף איהר וועג אַליין. אין שוואַרץ איז זי געווען געהילט. איהר שטאַלצער בליק האָט פון אונטער איהר טונקעלען שלײ-ער אַרויסגעקוקט. געאיידעלט איז איהר געזיכט געווען, ווי פון די אַידישע קעניגס-טעכטער, און ווי ביי אַ נביא, האַכען איהרע אויגען געשוינט. צולאָזט זיינען איהרע שוואַרצע האַהר איבער איהר טונקעל געוואנד געהאַנגען. דער חסד-הן פון אונזערע מאַמעס ביי ליכט-צינד דען איז אויף איהר געווען אויסגעגאַסען, און די שבת-קרױן, אין טרויר ער איינגעהילט, האָט אויף איהר קאַפּ גערוהט. אַזוי איז זי טרויר עריג און שטאַלץ אַליין אויף איהר וועג געגאַנגען. קיין טרעהר האָט זיך אין איהרע אויגען נישט בעוויזען, קיין קרעכץ, קיין געוויין. נור ווי אַ אַידישע קעניגין, אין טרויער געצירט, האָט זי זיך אויף אַ שטיין ביים וועג געזעצט. דעם קאַפּ אויף איהרע הענד געשטיצט — האָט זי מיט בענקענדיגע בליקען נאָך דעם וועג קיין בבל אויסגעקוקט.

— ווער ביזט דו, וואָס דו טרויערסט אַזוי שטיל? צו די מענ-
שען ביזטו גלייך און מענשליך איז דיין לייך, — דאָך ווי געטליך דו
ביזט, און ווי נאָט טראַגסט דו צער.
שעהן האָבען זיך איהרע ליפען געעפענט, ווי די מויל פון אַ בלום
אין אַ שעהנער לבנה-נאַכט. און מיט ריח פון בית-המקדש איז די
לופט געוואָרען אַנגעפילט, ווען זי האָט איהר וואָרט געפיהרט אַזוי:
— איך בין די מוטער פון דעם קינד, און ווען אויך געטליך איך
בין, דאָך מענשליך פיהל איך די לייך, יעדען קרעכץ, יעדען געוויין.
קינער פיהלט נישט דעם צער פון קינד, ווי די מוטער ציון אַליין.
פערשעהמט איז דער נביא געוואָרען פאר דער מוטער ציון איבער
זיינע פריהערדיגע רייד. אַוועקגעזעצט האָט ער זיך געבען איהר אויף
דעם שטיין, און אַזוי ווי זי, מיט בענקענדיגע בליקען אויף דעם וועג
קיין בבל נאָכגעקוקט.

דריטער געזאנג.

ירמיהו געהט צום הרהבית. — דער חרוב־ליגער בית
המקדש. — יהוה'ס שטים שוקט איהם די אבות וועקען. —
ירמיהו רופט די אבות פון דער מערת המכפלה. — אברהם,
יצחק, יעקב. — די טענות פון די אבות פאר'ן רבוננו של
עולם.

פערלאַזט האָט דער נביא די מוטער ציון און איז קיין ירושלים
אריינגעגאַנגען. די נאָכט איז שוין איבער די טורעמס פון דער שטאָרט
געפאלען — און אויסגעשטאַרבען איז ירושלים געווען. איינער אַליין
האָט זיך ירמיהו ארומגעדריעהט גאָס אויס, גאָס איין. חורבות זיינען
די הייזער, און די צובראָכענע בעל־הבתישקייט אויף די גאַסען אַרויס-
געוואָרפען. געטראָפען האָט ער דאָ און דאָרט אַ טויטען גוף ליגען,
וואָס קיינער האָט איהם נישט אַהיים גענומען און נישט צו קבורה
געבראַכט. געטראָפען האָט ער משוגענע מוטערס, ווי די ווילדע שאַ-
קאַלען איבער די גאַסען ארומבלאַנקען. שטום געוואָרען פון שרעק
זיינען אַ טהייל פון זיי — האָבען מיט זייערע קראַנקע אַרויסגעזעצטע
אויגען ווילד געקוקט און צוגעברומט מיט זייער שטומער צונג. אַ
טהייל האָבען שטיקער גלידער פון זייערע טויטע קינדער איינגעווי-

געוואָרען פּערשעהמט איבער ישראל'ס זינד. פּרעמדע געהמען זיך זיין נקמה אָן און פּיהרען אויס איבער ישראל זיין שטראַף — זיין זוהן האָט קעלט אין זייערע ווינדעלעך און אַרומגעטראָגען מיט זיך. אין די ווינקלען האָבען קראַנקע געשמאַכט און געבענקט נאָכ'ן טויט — איבערגעלאָזט האָט זיי דער פּיינד אין דער צושטערטער שטאַרט, אַז זיי זאָלען מיט זייער עלענד אַ שרעק אָנוואַרפען אויף די שכנים אַרום. נור נישט געזעהן האָט זיי יעצט דער נביא, נישט דעם מענ'ך שליכען לייך האָט זיין אויג בענומען, געזוכט האָט דער נביא גאָט. ער האָט געוואָלט פון איהם פּערנעהמען אַ וואָרט, וואָס ער זאָל די אַרויסגעטריבענע אין גלות פאַר אַ טרייסט ברענגען. אַרויסגעגאנגען איז ער צום הרהיבית. געזאָגט האָט ער זיך: „גאָט האָט נאָך נישט פּערלאָזט זיין הייליגען אָרט — און איך וועל ביי דער טהיר פון בית'המקדש שטעהן און צו גאָט'ס שליחות זיין גרייט“.

אָנגעקומען איז ירמיהו צום הרהיבית, דעם אָרט, וואו אברהם האָט יצחק'ן אויף דער עקדה געבראַכט. ווי זעהט עס אויס? צו פּיהרט איז דאָס הויז, וואו גאָט האָט צווישען די לעבעדיגע געוואָהנט, — נאַכט הענגט דעריבער און דעקט די געטליכע הרוגים צו. צו בראַכענע שטיקער פון אַ הימעל ליגען דאָ. עס ווייזט זיך דער מירמעל-שטיין אין דעם ליכטיגען לבנה-שיין. און די קופּערנע זיי-לען, אָבערבראַכען פון די טרעפּען, ווי ריעזען-הרוגים ליגען זיי. עס שטראַהלען די שטערן אַקעגען די גאָלדענע פּעדים פון אַ האַלב-פּער-ברענטען פּרוכט, וואָס קוקט פון דער חורבה אַרויס. און פון דעם אַש בלישמשעט די גאָלד פון אַ הייליגער כלי — אין דעם יונגען כהו'ם האַנד. קרושים זיינען זיי ביידע, פאַר גאָט אין פייער פּערברענט. מורא האָט דער נביא געהאַט דעם אָרט צו בעטרעטען. יעדער שטוי-בעל איז הייליג דאָ, יעדער זעמדעל פון גאָט געקושט. אויסגעמישט האָט זיך די קדשי-קדשים מיט די עזרות, און דער געטליכער הייליגער סוד ליגט איבער אַליץ אויסגעשפּרייט. געפאלען איז דעריבער די שטילקייט פון הימעל, גאָט האָט מיט זיין מאַנטעל זיינע הרוגים פּער-הילט. אַזוי אָבגעזונדערט איז געווען דער אָרט פון דער גאַנצער וועלט. און עס איז געווען דעריבער — נישט די ליכט פון טאָג און נישט די ליכט פון נאַכט, נור פון אַ געוויטער, ווי דער הימעל איז.

ווען גאָט בעווייזט זיך אויף דער ערד — אזוי האָט גערוהט דער הייִ ליגער סוד פון געמליכקייט איבער דעם געטער־כית־עולם דאָ. געשמאנען איז ירמיהו ביים אַריינגאַנג פון בית־המקדש און גע־ וויינט ווי אַ קינד און געזאָגט: „גאָט, וואו זאָל איך דיר זוכען? פֿער־ לאָזען האָסטו דעם אָרט, וואו דו האָסט צווישען די מענשען געוואָהנט, און ביזט צוריק אין דייע פערבאַרגענע הימלען געגאַנגען. איבער־ געלאָזט אונז אַליין, און מיר ווייסען נישט אויס און מיר ווייסען נישט איין. גאָט, צו וועמען זאָל איך געהן, וועמען זאָל איך פרעגען? דיין בית־המקדש איז צושטערט, דייע כהנים טויט, אידען אין גלות, און דאָס ביין הערשט איבער דער וועלט. און דו ווייזט מיר קיין צייכען ניט און דו זאָגסט מיר קיין וואָרט ניט, וואו זאָל איך דיר זוכען געהן. גאָט?״ אזוי געוויינט האָט דער נביא, און זיינע ווערטער האָבען אין די צובראַכענע כלים פון בית־המקדש אָבעקלאָנגען. דער מעטאַל האָט פון זיך אַ קול געגעבען און מיטגעוויינט האָט ער מיט דעם נביא. און ווי ירמיהו וויינט אזוי — און זעה — פּלוּצלונג בעווייזט זיך אַ ליבט, בעהעלֿט ווערט דער גאַנצער אָרט; אַ שטילקייט האָט אַרומ־ געכאַפט דעם גאַנצען הרהיבית, און די צובראַכענע בית־המקדש־שטי־ קער, ווי אַ נשמה וואָלט אין זיי אריין — זיינען זיי שטעהן געבליבען, שטיל געשוויגען און אויסגעהערט. קיין געשטאַלט האָט ירמיהו הנביא נישט געזעהן — נור דערהערט האָט ער אַ שטים. ווי אַ טויב האָט געברומט די שטים פון יהוה און געזאָגט אזוי: „עס טהוט כאַנג אַליין אין די הימלען צו זיין, און נאָך ישראל איז מיין בעגעהר. איך האָב הימעל און ערד געשאַפען, איך שוועב איבער דעם גאַנצען חלל אַרום, מיר געהערט דער תהום פון יענער זייט וועלֿט — אין ערגעץ געפֿין איך נישט קיין רוה. ענג איז מיר דעם הימעלֿס מלוכה, די נאַכט איבער דעם תהום פון יענער זייט קען מיין גייסט נישט אַרומ־ נעהמען, — און ענונג איז מיר געווען דער חלל פון פיער אַיילען ערד, וואָס ישראל האָט מיר צווישען זיך אָכגעטהיילט. איך שוועב איבער דער חורבה פון מירן צופיהרטער היים און קוש יעדען שטיין און האַלז יעדען שפּאַן ערד. צו שוואַך איז מיר דער לויב־געזאַנג, וואָס די הימלען זינגען מיר ביים זונען־אויפגאַנג, דער לייבען־געשרי, וואָס די ימים שאַלען צו מיר, ווען די שטורעמס ברומען איבער זיי. צו דעם רויש פון די שטערן־וועלטען אין זייער גאַנג אין דעם חלל פון דער

נאכט — הער איך זיך נישט איין. נישט איז מיר די שטילע ליעד, וואָס שוועבט אַרום דעם תהום פון אינד־סוף. איך בענק נאָך ישראל'ס לויב, וואָס געזונגען האָבען צו מיר די לויים, מיט די האַרפען בעד גלייט. געבראכט האָבען זיי מיר מיט זייער געזאנג די ליעד פון יעדען בלעטער און גרעזעל, דעם לויב פון יעדען פליגעל און עוף — וואָס איך האָב געשאַפען אויף דער וועלט. געהערט האָב איך זייער לויב און געבענשט האָב איך זיי. אַ, ישראל, אין אַ רגע פון צאָרן האָב איך דיר געשטראַפט, און אייביג איז מיין בענקשאַפט נאָך דיר. אונטער די שמיץ פון דיינע פייניגער הער איך דיין רופען נאָך מיר, און עס געהט אויס מיין האַרץ נאָך דיר. די הימל לען פאר מיר, דער גלות ווי די ערד פאר דיר — ווער וועט מיר געהן און וועמען זאָל איך שיקען מינע פריינד רופען — אברהם, יצחק און יעקב — די הייליגע דריי, קומען זאָלען זיי צו געהן און טרייסטען מיר? —

געציטערט האָט ירמיהו הנביא פאַר גאַט'ס רייד, געוואַרפען זיך צו דער ערד און געזאָגט: „שיק מיר, גאַט, איך בין צו דיין שליחות גרייט“.

און געזאָגט האָט יהוה: „געה, ירמיהו, וועק מיר מינע פריינד אויף — רוף זיי פון זייער רוה. זאָג, אַז יהוה איז פערלאָזט. ווי אין דעם הימעל, אַזוי אויף דער ערד, אַז אומעטום הערשט דאָס שלעכטעס. עס זיינען ארויס די קליפות פון זייערע לעבער, און די מדרת־רחמים איז פערשטומט. פּעראיינזאַמט איז יהוה און ישראל, קיינער ווייס זייער נאָמען נישט מעהר. קומען זאָלען זיי צו געהן — איך דאַרף זיי האָבען נעבען מיר אין דער שלעכטער צייט“.

געגאַנגען איז ירמיהו צו דער מערת־המכפלה, אַהין, וואו עס רוהען די פאָטערס פון ישראל, מיט די מוטערס ביי זייער זייט, אין דעם טויזענד־יעהריגען שלאָף. אַ הייליגע ציטערניש האָט איהם אַרומ־גענומען, ווען ער איז געקומען אין זייער נאָהענט — אַנגעקלאַפט האָט ער אין זייערע לאָדענס אריין און גערופען זיי: „שטעהט אויף, אברהם, יצחק און יעקב, פון אייער רוה. איהר זייט פאר גאַט בעגעהרט צו קומען צו געהן“.

די אַלטע קעניגען, מיט די קרוינען אויף די קעפּ אַנגעטהאַן, האָבען געעפענט די אויגען פון דעם טויזענד־יעהריגען שלאָף און

געפרעגט איינער ביים אנדערען: „ווייסט דו נישט, וואָס עס איז געשעהען? מען וועקט אונז פֿון אונזער רוח.“

דערהערט אז זיי האָבען גאָט'ס נאָמען פֿון ירמיהו'ס מויל אויסרוי פֿען, האָבען זיי פֿערוואונדערט געפרעגט: „וואָס איז היינט מעהר פֿון אַן אנדער מאָל?“

מורא האָט ירמיהו געהאַט זיי פֿון דעם חורבן צו דערצעהלען. ער האָט זיך געטראַכט, זיי וועלען שטראַפען און זאָגען: „אַ נביא ביזט דו געווען ביי אידען, וואָס האָסט דו צוגעלאָזט, אַז עס זאָל אזעלכעס געשעהן אין דיינע טעג?“ — האָט ער זיי געענטפֿערט: „איך ווייס נישט, וואָס געשעהן עס איז, נאָר איהר זייט פֿאַר גאָט בעגעהרט צו קומען צו געהן.“

אויפֿגעהויבען האָבען זיי זיך פֿון די קברים, מיט די קרוינען אויף זייערע קעפֿ, אין די טליתים איינגעהילט, האָבען זיי איבער דער וועלט געשפּרייזט. געשוויגען האָט די ערד, געציטערט באַרג און טהאַל, אַז זיי געהען פֿאַרביי פֿאַר זיי, און מיט שטיל ציטעריג געבעט האָט בוים און גראַז נאָכגעקוקט און בעוואונדערט זיי.

געגאנגען איז דער ערשטער אברהם אבינו, הויך אין זיין גע שטאַלט געווען, העכער פֿון די אידען אלע. אַ גרויסע קרוין אויף זיין גראָהען קאַפֿ, אין זיין ברייטען טלית איינגעהילט, איז ער מיט זיין ברייטער, ווייסער באַרד און שטילע רעהיגע טריט פֿאַר גאָט געגאנגען, זיכער און רעהיג, ווי מען קומט צו אַן אַלטען גומען פֿריינד. אין דער האַנד האָט ער געהאַלטען אַ גרויסע האַק, צושטערט האָט ער מיט דער האַק די געטער פֿון זיין פֿאַטער און פֿאַר יהוה'ן זיי אונטערטהעניג געמאַכט. געציטערט האָבען די געטער פֿאַר זיינע טריט. אזוי איז דער געטער־צושטערער, דער עלטסטער פֿון אונזערע אבות פֿאַר גאָט אָנגעקומען צו געהן.

ווי יהוה האָט איהם דערזעהן, אויסגעשטרעקט האָט ער צו איהם די האַנד און געזאָגט: „זיי געגריסט, מיין אלטער פֿריינד — יהוה'ס זייל. דער ערשטער פֿון די לעבעדיגע האָסט דו יהוה'ן דערקענט, פֿון די געצען פֿון דער וועלט מיר אויסדערוועהלט, דער ערשטער מיין נאָמען צווישען די פעלקער פֿערשפּרייט. ענטפֿלעקט האָב איך זיך צו דיר און געבונדען מיט דיר אַן אייביגען באַנד. קום, מיין פֿריינד, זעץ זיך ביי מיין זייט.“

דער צווייטער איז געגאנגען זיין זוהן יצחק, קלענער פון דעם פאטער, אבער נאך גרעסער פון אלע אין דער וועלט. בלינד איז ער געווען, אבער שטאלץ און זיכער איז ער דאך געגאנגען, מיט זיין גאלדענער קרוין אויף זיין קאפ, אויף גאט'ס חסד געשטיצט. מיט דער האנד האָט ער אַ בעקעל ביי זיינע הערנער געפיהרט — דעם קרבן, וואָס אברהם האָט אויף זיין אָרט צו גאָט געבראכט. אזוי איז אונזער פאָטער יצחק, דער קרבן פֿון גאָט, פאר יהוה'ן אָנגעקומען צו געהן.

ווי יהוה האָט איהם דערזעהן, האָט ער אויסגעשטרעקט צו איהם די האַנד און געזאָגט אזוי: „יצחק, שעפעלע מיינס, דיין האַרץ איז אזוי פראָסט, ווי די ערד. אַז איך האָב גערופען צו דיר, האָסט דו, ווי אַ קאַלד, די הענד מיט די פיס זיך בינדען געלאָזט און דיין האַלד צום חלף אויסגעשטרעקט, געבונדען האָב איך זיך מיט דיר אין איי-ביגען באַנד — קום, מיין פריינד, זעץ זיך נעבען מיר.“

דער דריטער איז געגאנגען דער פאָטער יעקב אונזערער, שוואַרץ פערואַקסען איז ער נאָך געווען און יונג, ווי ביי לב'ס שאָף, ווען ער האָט פאר אונזער מוטער רחל געדיענט. זיין שעפער-שטעקען געהאַלטען אין האַנד, איז ער מיט שטילער הכנעה און געמריישאַפט פאר געטרעטען.

ווי יהוה האָט איהם דערזעהן, האָט ער איהם פון דערווייטענס צוגערופען: „יעקב, יעקב, מיין זוהן און מיין קנעכט! פון דיין מוטערס בויד האָב איך דיר שוין אויסדערוועהלט. איידער דו האָסט מיך נאָך געקענט, ביזט דו שוין אין מיין וועג געגאנגען, אין דיר האָב איך אויסגעגאָסען דעם פורעם פון ישראל, דיר איבערגעגעבען דעם סוד, וועלכען יהוה האָט מיט ישראל — ביזט דו געווען דער ערשטער איד, איידער אירען זיינען נאָך געווען אויף דער וועלט. קום צו מיר, אַלטער פריינד, און זעץ זיך ביי מיין זייט.“

אַראָבענידערט האָבען מלאכים דריי און דריי גאלדענע שטוהלען פאר די אבות אויפגעשטעלט, יהוה'ן צו רעכטס און צו לינקס. ווארים, אמת, אבליים זיינען זיי געווען נאָך זייער קינד — דאָך זיינען עס קעניגען געווען, און גאָט האָט זיי דעם כבוד געגעבען, ווי עס פאסט פאר זיי.

אַז די אבות מיט די קרוינען אויף די קעפ און מיט די צייכענס

אין די מענד האבען זיך ארום יהוה'ן אויף זייערע טראגען געזעצט, האָט זיך דערהערט יהוה'ס שטים :

„איהר זייט געקומען אין מיין הויז אריין, מייעל פריינד. און מיין הויז איז צושטערט. משפט צווישען מיר און אייער זוהן. צוריסען האָט ישראל דעם באַנד, וואָס איז צווישען מיר און אייך — אנדערע געטער האָבען זיי זיך געמאַכט און יהוה'ן פּערלאָזט. די הייליגע ערד, וואו איך האָב זיך צו דיר, אברהם, צום ערשטען מאל בעווויען, האָבען זיי פּעראַנרייניגט; דעם אָרט, וואו יצחק איז צו דער עקדה געבראַכט געוואָרען — טמא האָבען זיי איהם געמאַכט; און וואו איך האָב דיר, יעקב, אין דעם חלום פון דער נאַכט, אויף דעם לייטער אין מיין הויז מעל געפיהרט — פאר אנדערע געטער האָבען זיי דאָרט מזבחות אויפגעשטעלט; דעם טויער, וואו די תּפלות פון דער וועלט שטייגען צו מיר אין הימעל אויף — מיט בלוט פון קרבנות פאר פרעמדע געטער האָבען זיי עס פּערשפּריצט. פּערוואָרפען האָב אייך זיי פון מיר, אין פּרעמדע הענד איבערגעגעבען, פון לאַנד ארויסגעטריבען, אין גלות געפיהרט.“

און אויפגעפּענט האָט יהוה די אויגען פון די אבות, און דער זעהן האָבען זיי דעם פינסטערען קייטען-וועג פון דעם לאַנגען גלות. לאַנג און אייביל ציהט זיך אַ וועג, דער וועג פון חורבן, מיט בלוט און טרעהרען איז ער בעזייהט, אויף שריט און טריט מצבות — זיי שמעהען פון פריה-צייטיגען טויט. ווי שאַטענס שוואַרצע, יאָגט זיך דער רעשט פון ישראל אונטער דעם אייזערנעם שטאַנג פון דער קללה, וואָס רוהט אויף איהם, צווישען די פעלקער פון דער וועלט און האַלט זיך אויף ביי זיין שטאַם און רופט צו זיין גאָט און די אבות דערמאָנט ער.

דערזעהען האָבען זיי דעם גלות, דעם שוואַרצען ביז'ן היינטיגען טאָג אַריין. קיין טאָג, קיין נאַכט, קיין אברהם נישט, פּער'מיאוס'ט פון צרות, איינגעמידט פון קלאַגען זיך יאָגט ער, ווי אן אייביגער מצורע און ציהט זיך זיין בלוטיגען באַנד פון גלות-בבל ביז אין היינטיגען גלות אריין.

דערזעהען, אַז זיי האָבען דעם שטעכענדיגען וועג, האָבען זיי די קרוינען פון זייערע קעפּ אַראָבענומען און פאר די פיס אנדערגע-לענט. זיי האָבען מיט אַמאָל דערהערט ירושלים'ס געוויין. די ווייב

טען האָבען אָנגעהויבען צו ברענגען צונויף זיינע קרעכצען פון גאָר דער וועלט, און ווי שטורם־ווינטען האָבען זיי געיאָגט פאר די אבות פֿאַרביי.

אויפגעהויבען האָבען זיי זיך פון זייערע ערטער, צווריסען די מליתים אויף זיך און פאר גאָט זיך געשטעלט. און דער ערשטער איז געווען אונזער פֿאָטער אברהם, וואָס האָט פאר גאָט גע'טענה'ט אזוי:

„אויסדערוועהלט האָסט דו מיך פון גאָר די מענשען פון דער וועלט, פאר אַ פֿאָטער פֿון אַ שטאַם האָסט דו מיך געמאַכט און גע־וויזען מיר אין חלום פון דער נאַכט דאָס לאַנד, וואָס דאָרט וועסט דו בעזעצען זיי. צו די שטערן אין הימעל האָסט דו מיר זיי געגליבען, איינעם אין איינעם, זייערע קינדער זאָלען די קעניגען פון דער וועלט זיין. איך וויל נישט אַ פֿאָטער פון אַ קנעכטען־פֿאָלק זיין. וואָס האָסט דו געמאַכט פון זיי?“

געברומט האָט יהוה אונטער זיין שוואַרצען וואָלקען אין דער נאַכט אַרײַן: „זיי האָבען געזינדיגט, אַלטער פֿריינד.“ אברהם איז אָבער ווייטער פאר גאָט געשטאַנען און געזאָגט אזוי:

„וואָס האָבען זיי דיר געטהאָן אזוינס? ווי גרויס איז דען דעם מענשען'ס פֿרייד אויף דער ערד — ווי לאַנג זיין לעבע דען? נאָהענט ביי אונזער וועג שטעהט דער קבר. אונזער לעבען — איז אונזער וועג צום טויט, אויף וועמען האָסט דו דאָ ריין כעס אויסגעגאַסען? מיט וועמען ביזט דו אין דער מלחמה געאָנגען? פאר וואָס האָסט דו זיי נישט מוחל געווען?“

אָבער יהוה האָט אַלץ געברומט פון זיין שוואַרצען מאַנטעל אַרויס: „זיי האָבען געזינדיגט, אַלטער פֿריינד.“

און אויפגעהויבען האָט זיך אונזער פֿאָטער יצחק מיט טרערען אין די אויגען—מיט הכנעה און אין אַ שטיל געבעט געזאָגט אזוי: „צוויי קינדער האָסט דו מיר געגעבען, צוויי צווייגען פון מיין בוים אויסגעשפּראָצט. מיין האַרץ מיט ליעבע געבונדען צו זיי ביי דען—האָסטו אַנאָייביגע פּינדרשאַפט צווישען זיי געוואָרפען. איינעם פאר אַ זוהן אויסגעקליבען, דעם צווייטען פאר אַ רוט צו שטראַפען איהם בעשאַפען. ווען איינעם איז גוט, איז דעם צוויי

טען שלעכט, און יעדען מאָל איז אַ זייט פון מיין האַרץ פּערבלוטניגט. צי געפינט זיך נישט אין דיין האַרץ ליעבע פאר זיי ביידען? — עשו איז דאָך אויך מיין קינד, פארוואס האסטו איהם פון דיר פּער־שטויסען און צום פייניגער פון יעקב געמאַכט? מאַך דאָך שלום צווישען זיי ביידע, און זאלען זיי ביידע דייע זיהן זיין...

און אויפגעשטעלט האָט זיך יעקב, אונזער פאָטער, און האָט זיך פֿאַר גאָט געשטעלט און מיט גרויס געוויין געזאָגט אזוי:

„פאָטער, דו ווייסט, ווי איך ליעב זיי, יעדעס קינד מיינס, — אַלע זיינען זיי מיינע קינדער ביז צו דעם אינגסטען, ביז היינטיגען טאָג אַרײַן. און טייער בעצאָהלט האָב איך פֿאַר זיי—אַבגעאַרבייט פֿאַר יעדען מיין קינד.— ביי לבן האַרמי אַבגעדיענט, נישט געשפּאַרט קיין אַרבייט, נישט ביי טאָג נישט ביי נאַכט. יעדעס שעפעלע גע־טריי אַבגעוואַכט. רחל'ן האָב איך ליעב געהאַט, דאָך לאַה'ן האָב איך ניט פּערשעמט. מיט בענקענדיגע בליקען האָב איך צו רחל'ן געקוקט, דאָך מיט לאַה'ן בין איך אין געצעלט געגאַנגען—ווייל דו האָסט איהר נישט געשאַנקען קיין חן, האָב איך זיך אויף איהר מרחם געווען. און דו האָסט אויף מיינע קינדער קיין רחמנות ניט געהאַט? דו ווייסט, איך האָב זיי, ווי מיינע שעפעלעך, אין פעלד געפיהרט אין די הימלען געוויזען און דערצעהלט זיי פון דיר. און ווען אויפגעוואַקסען זיי זיינען מיר, און מיין ברודער עשו האָט זיי פּערטיליגען געוואַלט, איינגעשטעלט האָב איך מיין לעבען פֿאַר זיי. און דו ווייסט, ווי איך האָב מיין לעבען לאַנג געטרויערט איבער איינעם פון זיי—ווען מען האָט מיר זיין העמדעל געבראַכט—און איך האָב געמיינט, אַז אַ חיה רעה האָט איהם פּערצוקט. יעצט האָסטו מיר זיי אַלע אומגעבראַכט—איבערגעגעבען האָסטו זיי צו פּרעמדע אין די הענדר. אַ, יעדער זייער וואונד איז מיין וואונד, יעדער זייער געשריי—אַ, איך קען אין מיין קבר נישט אינדרוהען, עס רינען צו מיר די טרערען זייערע אַלע אַרײַן, עס רינט דורך מיין האַרץ זייער בלוט, און יעדע וואונד איז מיין, און יעדע לייך איז מיין“.

און עס איז געוואָרען אַ גרויס געוויין, ווען די אבות האָבען זייער וואָרט פֿאַר גאָט געפיהרט. הימעל און ערד האָבען מיט אונ־זערע פאָטערס מיטגעוויינט. און אַלע שטערען זיינען געקומען און אַרום זיך געשטעלט, און די מלאכים אויבען אין הימעל. אַלץ האָט

געוויינט. און פון גאָט'ס אויגען זיינען צוויי טרערען אַרכגערוגען אין ים אַרײַן און האָבען די וואַסערען אויפגעקאַכט. און עס איז גער גאַנגען דער געשרײ פון די אבות פון איין עק וועלט ביז צום אַנדערען. און דערהערט האָבען עס די אידען בײ די טײכען פון בבל— וואָס זײנען דאָרט געזעסען. אז זײ האָבען געהערט דעם געשרײ, האָבען זײ די אבות דערקענט און האָבען געזאָגט: זײ זײנען פאַר גאָט געקומען, האָבען זײ אָנגענומען פאַר אונז. און אַ שטילע האָפֿנונג איז אַדורכגעגאַנגען צווישען זײ.

פיערטער געזאנג.

יהוה'ס ענטפער. — יהוה שיקט ירמיהו'ן משה'ן רופען.
— משה געהט איבער די וועלען פון ירדן. — משה מיט
דער זון און שטערען. — משה געהט אין בבל די אידען
בעפרייען. — די תפילה פון דר'ערד. — די גולי בבל
בײ די טײכען זיצען. — יהוה'ס שטים. — משה קומט
פאַר יהוה אָן. — זײן טענה פאַר גאָט. — די לוחות
קומען פאַר עדות געגען ישראל, די מלאכים קומען פאַר
עדות געגען ישראל. — משה'ס ענטפער די לוחות און
די מלאכים. — משה רופט די מוטער רחל. — די מוטער
רחל פאַר גאָט. — יהוה געהט מיט ישראל אין גלות אַרײַן.

באַלד אַנטשוויגען זײנען די אבות געוואָרען, ציטערענדיג אויף
זײערע שטולען זיצען געבליבען. ווי אַ דונער האָט יהוה'ס שטים
געשאַלט און איבערגעגאַנגען מיט דעם שטורם-זײנט פון איין עק
וועלט ביז צום אַנדערען. בעהאַלטען האָבען זײ די פּײגלען אין
זײערע נעסטען אַרײַן, און די ווילדע חיות אין וואַלד האָבען גע-
ברומט פאַר אונבעוואוסטער שרעק, וואָס איז אויף זײ געפאַלען.
געציטערט האָבען די יסודות פון דער וועלט, ווען יהוה האָט גער-
נערט מיט זײן שטים אַזױ:

„אויף מענשען-צרות טהוט איהר קלאָגען, אויף דעם, וואָס דער
ערפער איז אין געפאַנגענשאַפט, און דעם צער פון גאָט זעהט איהר

נישט. אונטערטעניג איז דער אמת געוואָרען, דאָס געזעץ איז גע-
שטאַרבען, און קיינער ווייסט נישט מעהר, ווער יהוה איז. געה,
ירמיה, רוף מיר מיין שותף אַהער, משה בן עמרם. אין זיין האַנד
האָב איך דאָס געזעץ פאַר די מענשען איבערגעגעבען, קומען זאָל ער
דאָ פאַר מיר, צוריק וועל איך נעהמען מיין האַנד פון דער וועלט,
וואו זיי האָבען מיין אמת פּערגעסען“.

און געענטפערט האָט ירמיה מיט אַ ציטערענדיגער שטים:
„איך ווייס נישט, וואו משה איז אַהינגעקומען. גענומען האָסטו
איהם אין דינע הימלען אריין, און פּערהוילען איז ער פון רי שטערב-
ליכע: קיינער ווייס נישט, וואו משה איז. וואו זאָל איך איהם
זוכען געהן?“ געענטפערט האָט יהוה: „געה צום ירדן און שטעל
זיך ביי זיין ברעג און רוף איז די וועלען אריין: „משה בן עמרם.
קום פאַר גאט צו געהן!“ — און ווייזען וועט ער זיך דיר“.

גענאַנגען איז ירמיה, וואו גאָט האָט איהם בעפויהלען, געשטעלט
האָט ער זיך ביים ברעג פון ירדן. נאָכט איז עס געווען, און געשמיר
רעמט האָט דער טייך, אויפגעהויבען האָבען זיך זיינע אינדען און
געשטעלט זיך ווי אַ וואַנד. דען גערונען האָבען אין דעם טייך די
אידישע טרערען. אַלע פון גלות צונויפגערונען, און אויפגעקאָכט
האָבען זיי די וואַסער, געגראָבען אַ גרוב ביז זיין טעפען אונטער
גרונד, און געוואַרפען האָט דער שטראָם זיך באַרגאויף און טאַל-
אָרונטער. גערופען האָט ירמיה אין דער טונקעלער נאָכט צום רוין
שענדיגען טייך צו: „משה, משה! ביזט פאַר גאט בענעהרט“. באַלד
געשטילט האָט זיך דער ירדן, די וועלען זיך בערוהיגט, ווי די אונט-
טערטעניגע, האַר-בעוואַקסענע הינט זיינען זיי געלעגען אונטער זיינע
פיס. און משה איז גערעטען איבער זיי פון דעם געטליכען סוד
אַרויס, וואו גאָט האָט איהם אויפגעהאַלטען. יונג איז ער געווען,
שוואַרץ, מענליך בעוואַקסען זיין געזיכט. און מיט'ן פייערדיגען גריי-
פעל אין דער האַנד, וואָס מיט איהם האָט ער די לוחות געקריצט,
געהט ער, דער געטליכער קריצער, העכער פאַר אַלע שטאַרקער פון
אַלע, טרעט ער אויף די אונטערטעניגע וועלען און קומט פאַר ירמיה'ן
אַן אויף דעם ברעג, ווי אַ געטליך געשטאַלט: „וואָס איז דער מעהר?
ווער רופט מיך פון מיין רוה אַרויס?“ — מורא האָט אויך ירמיה
געהאַט פאַר איהם צו זאָגען, אַז די אידען זיינען אין גלות פּערטריבען.

האָט ער אויך געענטפערט: „איך ווייס נישט, וואָס עס איז. דו ביזט פאר גאָט בעגעהרט.“ געגאנגען איז משה צו זיינע פריינד. צו דער זון און צו די שטערען, וואָס שיינען אין הימעל אויבען. גוט פריינד איז ער געווען מיט זיי פון יענער צייט, ווען ער איז גאָט'ס גאָסט אין הימעל געוועזען, ביי דער תורה מקבל זיין. האָט ער זיי געפרעגט: „זאָגט מיר, אַלטע פריינד, ווייסט איהר נישט, וואָס עס איז געשעהן—וואָס גאָט האָט מיך געלאָזט רופען פון מין רוה אַרויס?“ לאַנג געשוויגען האָבען די שטערען, נישט געוואָלט משה'ן דעם צער אַנטהאַן. די זון האָט דאָך צולעצט געזאָגט: „דיין ווערק, משה איז געוואָרען צו נישט, צעשטערט האָט גאָט דעם באַנד מיט ישראל, פער-טריבען איהם פון זיין לאַנד—דעם בית-המקדש פערברענט, און איינ-זאם און פערלאָזט דרעהט זיך יהוה אַרום. אין די הימלען איז ער נישטאָ (דערפאר געשלאָגען איז אונזער ליכט), אויף ד'ערד צווישען די לעבעדיגע נישטאָ—הערשט דאָס שלעכטס אומעטום. אויפגע-שטאַנען זיינען די פינסטערע כחות און שרעקען צו פערנעהמען. חלילה, יהוה'ס אָרט. די געוויקסען רייסען איינער פון אַנדערען די ליכט אַרויס, וואָס מיר שיקען איבער זיי. דאָס געזעץ איז טויט. יהוה איז אַוועק. געה, משה, דאַטעווע די וועלט פון אונטערגעהן, פיהר איין דאָס רעכט צווישען די מענשען פון דער וועלט, צווישען די חיות אין וואַלד, צווישען די געוויקסען אין פעלד, — פאר אַלעמען האָבען מיר ליכט. ברענג, משה, יהוה'ן דער וועלט צוריק.“

ווי משה האָט געהערט די טרויעריגע בשורה, האָט ער איבער-געלאָזט זיינע אַלטע פריינד און געזאָגט צו ירמיה: „פיהר מיך צו די אידען אין גלות אַרײַן, בעפרייען וויל איך זיי—איך וויל זעהן, ווער עס וועט מיר אין וועג שטעהן.“

גענומען האָט ער זיין געמליכען שעפער-שטאָק אין האַנד און געגאנגען איז ער איבער'ן לאַנד—זיבען מייל אַ טריט. נאָכגעקוקט האָבען איהם די פעלדער מיט אַ שטיל געבעט—און די בערג זיינען קלענער געוואָרען פאר איהם, דערשראָקען זיך און אין די זייטען זיך אָבגערוקט. אויסגעשטרעקט האָט די ערד נאָך איהם די הענד—אָנגעכאַפט איהם ביי זיין קלייד און געבעטען זיך אַזוי: „אָ, לײַז, משה, די אידען פון גלות אויס, ברענג מיר ווידער די קינדער צוריק.“—געבעטען האָט זי זיך, ווי אַ מוטער. וואָרום געשוואַרען האָט די

ערד אין דעם טאָג, ווען ישראל איז פון איהר פערטריבען געוואָרען, אז זי דארף קיין תבואות פאַר אַנדערע נישט אַרויסברענגען. פערד שטיינערט האָט זי אין זיך די קוואַלען פון איהר תיות און די זאַפמען אין איהר טיעפעניש בעהאַלטען פאַר איהרע קינדער, ווען זיי וועלען צוריקקומען צו איהר.

געטראָפּען האָט זיי משה ביי די טייכען פון בבל זיצען, אין די ריטער־געוויקסען ביי די ברעגען אויפגעהאַלטען האָבען זיי זיך. זייערע פיעדלען אויף די צווייגען אויפגעהאנגען, און די האַרפעס ליגען צובראַכען צו זייערע פיס. זייערע בליקען זיינען מיט בענקי שאַפט צום וואַסער געווענדט. דערמאנט האָבען זיי זיך אָן דעם ירדנ'ס וועלען און דעם שלח'ס שטילען שעפטשען, און הערען האָבען זיי פון וואַסער געוואַלט אַ גרוס פון זייער היים, וואָס די וועלען ברענגען מיט'ן שטראָם מיט. פערלאַנגט האָט פון זיי דער פיינד ציונ'ס געזאָגט, ירושלים'ס ליעד. „ווי אזוי קענען מיר דיר זינגען ציונ'ס געזאָגט אויף פרעמדער ערד?“ אַכגעכיסען האָבען זיי זיך די פינגער פון זייערע הענד, צובראַכען די האַרפען צו זייערע פיס, און אויפגעשטאַנען ווי איין מאַן, און אַ גרויסע שבועה געשוואָרען, די שבועה פון אייביגען קיום. אַ, געציטערט האָבען בבל'ס וואַסערען פון ישראל'ס געטרייען וואָרט, — וואָס ער האָט צו זיין ערד געשוואָרן רען: „פּערגעסען ווען מיר וועלען דיר, ירושלים, זאָל ווערען אונזער רעכטע האַנד פּערגעסען, אונזער צונג צום גומען צוגעקלעפט — ווען מיר וועלען דיר נישט דערמאָנען, ירושלים, ביי אונזער פרייד.“

געטראָגען אויף די פליעגלען האָט דער ווינט די בשורה נאָך ציון צוריק און אויסגעשפּרייט זי ווי אַ טוי איבער די פעלדער ארום. איינגעזאַפט האָט אין זיך די ערד ישראל'ס געטריישאַפט און זי טראַגט זי ווי אַ געטליכען זוימען אין איהר שוים. צייטיגען לאָזט זי דעם זוימען אין זיך און טראַגען וועט זי אַמאָל די פרוכט פון דעם געטרייען וואָרט. — אזוי האָבען זיך מוטער און זוהן די הענד גענעבען איבער זייערע שונאים'ס קעפּ — און בעהאַפּמען זיך ביו'ן היינטיגען טאָג אַרײַן.

אויפגעהויבען האָט ישראל די אויגען און משה'ן דערזעהן: ער שמעהט פאַר זיי. און אַ גייסט פון גאָט איז אַריבערגעגאַנגען איבער ייי: „משה בן עמרם איז דאָ צווישען אונז“ — אַראַבגענומען איז

געוואָרען די קללה פון גלות פון זיי און בעפרייט ווערען די קנעכט : די קייטען פון די הענר אַראָב, די קנעכטשאַפט פון די נשמות, און עס ציטערט שוין דער פינגער פאַר זיין פרייען בליק. געקליבען האָבען זיך אַרום דעם שעפער די שעפעלעך אַלע, — עס פינקעלט זיך אין דער זון דער געטליכער שעפער-שטאַק אין משה'ס האַנד, און עס ציהט זיך פון איהם די שטראַהלען-פּעדעס אַרויס און קניפען צו זיך און ציהען צו זיך איטליך אידיש האַרץ. גערופען האָט ער מיט זיין שטים, און געהערט האָט די פערבלאָנזשעטע שעפעלע דעם שעפער'ס קול איבער די בערג שאַלען און זי קעהרט שוין צו דער טשערעדע צוריק. איינגעזאַמעלט זיינען זיי שוין אַרום איהם. עס הויבט אויף דעם שטאַק דער גרויסער שעפער איבער די קעפּ און ווייזט זיי דעם וועג קיין ציון צוריק. — אָבער יהוה'ס שטים, ווי אַ געוויטער קומט זי אָן צו געהן: „משה, שמעה! נאָך נישט איז געקומען די צייט. — נאָך נישט איז די גאולה צייטיג. פיעל נאָך פערקנעכטעטע זיינען דאָ צווישען זיי — צו קליין דאָס האַרץ, דער נייסט פערשקלאַפט — אַ פאַלשע גאולה וועט דאָס זיין.“ אָבגעלאָזט האָט זיך דעם שעפער'ס האַנד, די שטים פערשטומט, און משה פערשוואַנדען ווערט פון זיי. עס שוועבט נאָך די שטים פון פרייהייט אין די הערצער אַרום; עס שווינדעלט נאָך די ליכט פאַר די אויגען פאַרביי; נאָך הויבט און שטאַרקט זיך דער גייסט, — און די הענר געהען שוין אין די אייר זערנע קייטען צוריק אַריין, עס בויגט זיך שוין דער רוקען צו זיין יאָך אין דעם אייזערנעם שטאַנג. עס שימערט נאָך פון דערווייטענס נאָר קוים, קוים די פערנאַנגענע ליכט און קוקט מיט בענקשאַפט צוריק — זיי זעהען עס נישט מעהר. ביי דער אַרבייט זיינען זיי אין דער פינסטערער נאַכט פון זייער געפאַנגענשאַפט פּערזונקען. אַוועק איז משה פון זיי, צו גאָט גענאַנגען, געטראַפען האָט ער נאָך די אבות אַרום יהוה'ן זיצען. ווי זיי האָבען איהם דערזעהן, האָט זיך דערוועקט דער געשריי אויף'סיני: „משה, פון וואָס קומסטו צו געהן, האַסטו די קינדער געזעהן?“ — „געזעהן האָב איך זיי.“ — „וואָס האָט געמאַכט מיט זיי דער פינגער?“ — „א טייל האָט ער געטויט, אַ טייל פאַר שקלאַפען פערקויפט.“

און געטרעטען איז משה פאַר יהוה'ן און געזאָגט אַזוי: „יהוה, וואָס האַסטו מיט ישראל געטהאָן? פערלאָזט האָב איך מיך אויף

דיר, געפיהרט האָב איך זיי פּערציג יאָהר אין דער מדרג אַרום און אָבגעהיט האָב איך זיי פאַר דיין גרימצאָרן. פּערשטעלט האָב איך זיי פאַר די שפּיזען פון דיין כּעס—אַלץ גענומען אויף זיך און מיט מיין אייגען לייב בעשירעמט זיי פאַר דיר. ביז די טויערען פון ציון האָב איך זיי צוגעפּיהרט. מיך האָסטו געלאָזט פון דרויסען שטעהן— זיי האָסטו אין לאַנד אַרײַנגעבראַכט. געפּאַלען בין איך אויף די קניע פאַר דיר און געבעטען האָב איך זיך ביי דיר—לאָז מיך אין ארץ־ישׂראל אַרײַן. נישט געבעטען האָב איך פאַר מיר, נישט פאַר מיר לעבען געוואָלט—, געפּאַרכט האָב איך זיך זיי צו לאָזען מיט דיין כּעס אַלײַן. געשוואוירען האָסטו, אז דערמאָנען וועסטו דיר אַן מיר און רחמנות האָבען אויף זיי. וואָס האָסטו געמאַכט מיט זיי? איך פּערלאַנג משפּט פֿון דיר!

האָט יהוה גערופּען פון הינטער דעם וואַלדען אַרױס, און גע־ ברומט האָט זיין שטים ווי אַ געוויין: „זיי האָבען געזינדיגט, משה. דיין תּורה נישט אָבגעהיט, דאָס געזעץ, דורך דיר געקריצט—פּער־ שעמט, בעל־ידיגט, בעשמוצט. זייער האַרץ פון גרונד איז פּול מיט זינד, און פּערשיקט האָב איך זיי פון מיר“.

אָבער משה האָט פאַר גאָט גערעדט: „וואָס איז זינד? ווער האָט'ס געשאַפּען? אַלץ קומט פון דיר. מיר זיינען דער לייב אין דיין האַנד. דו ביזט דער פּאַטער פון אונז. אויף דיין וועג געהען מיר—וואָס איז גוט און וואָס איז שלעכטס—וואָס ווייס דער מענש? ווער וועט קומען און ערות זאָגען, וואָס איז זינד?“

געזאָגט האָט יהוה: „קומען זאָל דיין ווערק און שטעלען זיך קענען זיי“.— באַלד האָט זיך דער הימעל אין פייער געצונדען און די לוחות געוויזען. געפּלאַקערט האָבען די טאָוולען אין דער נאַכט, און אַ פייערדיגע האַנד האָט געשריבען אין זיי: לאַ תּגנוב, לאַ תּרצה, לאַ תּענה ברעך עד שקר. געברענט האָט יעדעס וואָרט, און טראָפּענס בלוט האָבען גערונען פון זיי און געשריגען: „פּערבלוטסיגט זיינען מיר געוואָרען פון יעדען שטאָד. יעדע שלעכטס האָט ווי אַ דאָרן געשטאַבען אין אונז אַרײַן, און מיר טריפען בלוט“.

געוויינט האָט יעדער אות און געזאָגט: „געשטראַהלט האָבען מיר ווי אַ געט־ ליכע ליכט, יעדע זינד האָט אַ פּלעק געוואָרפּען אויף אונז, און טונקעל איז געוואָרען אונזער שיין“.

אזוי געקלאָגט האָבען די לוחות און

געוויזען די וואונדערן, וואָס געשלאָנגען זיינען זיי געוואָרען מיט זיי דורך ישראל'ס זינד.

אַבער ניט געשוויגען האָט משה, געשטעלט האָט ער זיך קעגען די לוחות, געקוקט זיי אין די אותיות אַרײַן און געזאָגט אַזוי: „געזעץ—איך האָב אייך געשאַפֿען און ווי אַ געשאַפֿן אויף דעם מענשענ'ס פֿרייען ווילען געוואָרפֿען—צו די פֿעלקער פֿון דער וועלט האָב איך אייך אַרומגעפֿיהרט, און קיינער האָט זיך נישט געוואָלט בינדען מיט אייער „יאָ“ און „ניין“. געקומען איז ישראל, מיט ליעבע גענומען אויף זיך דעם יאָך, פֿערשטיינערט זיין געפֿיהל, אויסגעריסען דעם ווילען פֿון זיין האַרץ און צום קרבֿן יהוה'ן געבראַכט. אַזוי שלעפֿט ער זיך אַרום מיט אייער געשאַפֿן אויף זיינע הענד איבער זיין בלוטיגען וועג ביל'ן היינטיגען טאַג אַרײַן—יעצט קומט איהר עדות זאָגען אויף איהם! וואָס איז? ער האָט אייערע צעהן גע- באַטען נישט געהיט! — ווער האָט דען יאָ אַבגעהיט? וואו איז דאָ דאָס גוטס—ווען איהר רופֿט שלעכטס, ווייזט מיר די גערעכטיג- קייט,—ווען אידען זיינען אונגערעכט.“

געזוכט האָבען די פֿייערדיגע אותיות איבער דער אויבערפֿלאַך פֿון דער ערד די גערעכטיגקייט און נישט געפֿונען האָבען זיי זי אונטער די לעבעדיגע אויף דר'ערד. פֿערלאָשען האָבען זיי זיך אין דעם הימעל'ים. אויסגעגאנגען איז דער הייליגער פֿלאַם פֿון די לוחות, ווי אַ שלאָף, און פֿערשוואַונדען אין הימעל צוריק.

אַראַבעבראַכט האָט אַבער יהוה די גערעכטיגקייט פֿון הימעל אַראַב. אויפֿגעשטעלט האָט ער זיינע מלאכים רייהענווייז: פֿון דורכזיכטיגען לאַזור-ליכט זיינען זייערע איידעלע געשטאַלטען אויס- געגאַסען געווען און אין וואַלקען-העמדל'עך אָנגעטהאַן. זייערע גע- זיווטער געלויכטען האָבען פֿאַר לויטערקייט — ווי קינדער, פֿון קיין שלעכטס ניט געוואוסט. געשטאַנען זיינען זיי פֿאַר משה'ן און פֿאַר די אבות און מיט גוטסקייט, ווי קינדער, אויף דער וועלט גע- קוקט. געזונגען האָבען זיי אינאיינעם אַ געטליכע ליעד און געזאָגט אַזוי: „דורכזיכטיג זיינען אונזערע לייבער, יעדער געדאַנק פֿון שלעכטס וואָלט אויף אונזער ליכט אַ פֿלעק געוואָרפֿען—זעה, אויב מיר זיינען בעפֿעקט. אַזוי זאָל ישראל זיין.“

אַבער נישט אַבגעשראַקען איז משה געוואָרען פֿאַר זיי, גע-

שטעלט האָט זיך אונזער מליץ יושר פאר די מלאכים. געשטאַרבען איז אין איהם דער מלאך, און ווידער געבוירען געוואָרען דער מענש. אין זיין הימעלשען לייב האָט געשלאָגען מענשען-האַרץ, און מיט מענשען-שמייכל אויף די ליפען האָט ער אויף די מלאכים געקוקט און געענטפערט אזוי:

„אַ, שעהן זייט איהר, מלאכים-קינדער! פון מענשליכען ריינעם געדאַנק געשאַפען, פלאַטערט איהר אין אייביגען הימעלרייך אַרום. איהר באָרט אייערע לאַזור-לייבער אין וואַלקען-ליכט און זינט פאַר גאָט די אייביגע לויב-ליעד. בעפרייט פון מענשען-לאַסטען, ווייסט איהר נישט, וואָס קנאה און שנאה איז. קיין תּאוה אין אייערע הערצער, קיין ליעבע, קיין כּעס, דרעמעלט איהר אין אייער האַרפען שפּיעל איין. צו אונז קומט אַראָב, אויף דר'ערד וואוינט, זאָלען די זאַפטען פון דער ערד דורך אייערע לייבער אַדורכרינען, און בליעהן זאָל אין אייך דער מענש, געברענט מיט די גלוטען פון מענשליכען ווילען, צוברעכט אייערע הערצער פאַר גאָט. נשמות האָט אונז גאָט אין ערדישע לייבער געגעבען, ווילען האָבען מיר זיך אַליין געשאַפען. און אונטער די שמייץ פון אונזערע פּערלאַנגען ברענגען מיר איהם אונזער האַרץ. אזוי געגליהט אין די מענשליכע פלאַמען, ווערען מיר צו גאָט. אויף מענשען זיינט איהר געקומען עדות זאָגען, וואוינט מענשליכעס אין אייערע ברוסטען? דערנעהרט איהר זיך מיט זיין שפּיז? ... איז ווילען אין אייערע לייבער דאָ?“

פּערשוויגען זיינען באַלד די מלאכים געוואָרען, אָבערוקט זיך אָן אַ זייט, — ווי אַ ווינט האָבען זיי משה'ס ווערטער פּערטריבען, און געווענדט האָט ער זיך צו גאָט און וויטער גערעדט אזוי:

— וועלטען האָסטו בעשאַפען, הימלען אָהן אַ עק. עס איז נישט אין שטאַנד קיינער צו בענעהמען דיין הימעלס אונענדליכקייט. עס שטורעמען די אייביגע ווינטען אין די אייביגע נעכט אַרום, אין דייע פּערבאַרגענע וועלטען ערגעץ-וואו; עס לויפען די שטערען אין זייער אייביגען הימעל-קרייז. און אויף אַלץ האָסטו דיין אויג. שטורעמדיג איז אָבער אויך די קליינע מענשען-האַרץ. דו זעהסט זי אַדורף. עס וואוינען דערינען די ברויזענדיגע ווינטען און שטורעמס, ווי די כּוואַליעס אין די ימים, און אָהן אַ סוף איז איהר גרונד. קיינער ווייס נישט איהרע דרכים אין אַ מינוט אַרום. פול מיט סודות, ווי

דיין פערבאָרגענע וועלט, איז דעם מענשענס האַרץ. דו איינער זעהסט זי אַדורך, ווייסט איהרע בעהעלטענישען, פערשטעהסט זי—און קענסט איהר נישט מוחל זיין? אַ שוואַך בעשעפעניש האָסטו אויף דיין וועלט בעשאַפֿען—ווי ליים זיין האַרץ איז ווייך. עס זעהט די לייך פון צווייטען און קאָן מוחל זיין“.

און גערופֿען האָט משה אונזער מוטער רחל. זי איז געקומען פאַר גאָט צו געהן פון דעם בית־לחם־וועג, וואו זי האָט געבלאָנדזשעט אין די פעלדער אַליין און איז נאָך איהרע אַרויסגעטריבענע קינדער נאָכגעגאַנגען. אין איהר ווייסען געוואַנד, מיט דער שבת־קרין אויף איהר קאָפּ, האָט זי ביי דער לבנה־שיין צוגערעקט זייערע טויטע קערפערס, וואָס פערשפרייט זיינען זיי געווען איבער'ן וועג. זי איז געגאַנגען, און פון איהרע טויטע אויגען האָבען טויטע טרערען גע־רונען. גענומען האָט זי משה ביי דער האַנד און פאַר גאָט און פאַר די אבות געפיהרט. זי האָט זיך פאַר'ן רבונג של עולם געשטעלט און מיט געוויין געזאָגט אזוי:

„דו ווייסט, רבונג של עולם, ווי איך האָב דיין קנעכט געליעבט. געדיענט האָט ער פאַר מיר ביי מיין פאָטער לבן זיבען האַרמע יאָהר. מיר האָבען אינאיינעם די חדשים געזעהלט, די טעג, די שעה'ן. און אַז עס איז געקומען די צייט, ווען איך זאָל די זכיה האָבען צו זיין יעקב'ס ווייב—האָט דער פאָטער איהם מיין שוועסטער לאה אין געזעלט געשיקט. געוואוסט האָב איך דערפון און מיט יעקב'ן זיך אַ סימן אָבגעמאַכט, אַז דערקענען זאָל ער מיך אין דער טונקעלער נאַכט. דאָך, אַז עס איז געקומען די חתונה־נאַכט, האָב איך אויף מיין שוועסטער לאה'ן רחמנות געהאַט, אויסגעזאָגט האָב איך איהר דעם סוד, וואָס איך האָב מיט יעקב'ן געהאַט, און זיך אונטער דעם געלעגער אַרונטערגעלעגט. געהערט האָב איך זייערע טרייסט־רייד, זייערע קושען, זייער געוויין. און אַפּוירגערעט האָב איך צו איהם פון אונטער'ן בעט, אַז ער זאָל מיין שטים הערען און נישט וויסען, ווער עס איז מיט איהם. איך בין נור אַ געווענהליכער בשר ודם און האָב מיך אָן מיין שוועסטער נישט מקנא געווען. דו, וואָס דו ביסט דער איינציגער לעבעדיגער אויף דער וועלט, האָסט דיך אָן האַלץ און שטיין מקנא געווען, וואָס אידען האָבען געדיענט צו זיי“.

אַנטשוויגען איז באלד יהוה געוואָרען פון איהרע רייד, אַויפֿגע־

זויבען האָט ער זיך פון זיין אָרט און געבלאָזען מיט זיין וואַלקען אַרום און אַרום. און אויסגערופען: „רחל, דו האַסט רעכט. דו האַסט געלערענט יהוה'ן, ווי עס דארף צו זיין. פאר דיר וויל איר מיט זיי אין גלות געהן און אויפהאַלטען זיך מיט זיי, ביז די גאולה יעט קומען.“

און פערלאָזט האָט יהוה די אבות אויף זייערע ערטער זיצען, זעראָזט האָט ער משה'ן און די מוטער רחל, פערלאָזט האָט ער דעם גאַנצען הימעלקרייז—און אַנגענומען מענשליכעם געשטאַלט און איז געגאַנגען מיט די אידען אין גלות אַרײַן. אַנגעטראָפּען האָט ער זיי ביי דעם טײך פון בבל זיצען, אַרײַנגעגאַנגען איז ער צווישען זיי. אזוי האַלט ער זיך אין גלות אויף און געהט מיט מיט זיי פון טײך צו טײך. וואו עס איז דאָ אַ פּײַן, וואו עס איז דאָ לײד, איז ער דערביי. ער הערט דעם געווייזן, ער זעהט די שאַנד, און די אַהר־מאַכט זעהט ער—און ווי זיי, ווארט ער אויף די גאולה. דאָך אַלײן קען ער נישט ווערען אויסגעלײזט—די אידען מוזען זיין צו דער גאולה גרײט. ער ווארט אויף דער ריכטיגער רגע, ווען אידען וועלען נאָך דער גאולה בענקען, וואָרפען די קײטען פון גלות פֿון זייערע הענר, הײבען זייערע נשמות צום הימעל צו, בעפרייען זייערע גע-מיטער און נאָך דער גאולה שרײען. אַ, יהוה וועט ווערען דאָן בע-פרייט מיט זיי צוריק. קריגען וועט ער זיין מאַכט פון די אידענס קראַפט. בעפרייען וועט ער די וועלט. זון און שטערען וועלען צוריק קריגען זייער ליכט; אונטערגעהן וועט דאָס שלעכטס—און יהוה אַלײן וועט קײניגען איבער דער וועלט.

נבִיאִים.

(מיניאטיוורען)

.1

עלי און שמואל.

דער אלטער עלי איז געזעסען פאר דער טהיר פון זיין אוהל און ער האָט זיך געוואַרימט אין דער גליהענדער זון. זיינע בלינדע אויגען זיינען געווען פערמאכט, ווי פערשלאָפּען—נור זיינע אויערען האָבען פון צייט צו צייט פערנומען אַ ווייבערשקיכערן, אָדער אַ גע-רודער פון אַ מעגליך קרויעגער־האָט ער מיט די אלטע, ווייכע אָהנצייהנענדיגע יאָסלעס אָנגעהויבען צו קלאַפּען, די אויגען אויס-געשטעלט געגען זיך, האָט ער צו זיינע צוויי זיהן געזאָגט :

— אוי, אוי, יונגען, וואָס טהוט איהר גאָט'ס קרבן לעסטערען?

טיילמאָל האָט איהם אַ יונג אַבגעענטפערט :

— נו, נו, אלטער, די לונג מיט די נירען, אונזער חלק נעהמען

מיר נור.

נור אָפטמאָל זיינען דעם אלטענס ווערטער אזוי שטיל געווען, אַז זיי האָבען צו די זיהן'ס אויערען ניט דערגרייכט — האָט ער גע-מיינט, אַז זיי זיינען זעהר פערשעמט געוואָרען פון זיינע רייד, איז ער שוין שטיל געבליבען, ווייטער זיך די אלטע ביינער אויף דער הייסער זון געוואַרימט, און האַלטענדיג פערמאכט די אויגען, האָט ער זיך אַביסעל מיט די פֿלויצעס צוגעשאַקעלט, קלערענדיג אודאי אזוי אין זיך : אויסגעלעבט די יאָהרען, אַ כהן געווען פאר גאָט, דאָס בעסטע פֿלייש פאר איהם פערברענט, אַלט געוואָרען, בלינד געוואָרען,

האָט ער זיינע צוויי זיהן איבערגעלאָזט, — נור אזוי לאַנג עפּים האָט זיך גאָט צו איהם ניט בעוויזען, ניט אין חלום, ניט אויף דער וואָהר, — אוראיי ניט די צייט געווען, — ניטאָ צו וואָס: ניט מען פיהרט קיין מלחמה, — נאָך דעם לעצטען יום־כּפור אוראיי וועט ער זיך צו איהם בעווייזען...

ווי דער אַלטער קלערט אזוי, שטעהען זיינע צוויי זיהן, אין רויטע העמדלעך אָנגעטהאָן, מיט צוויי גרויסע גאַפלען אין די הענד, שטעהען פאַר דער טהיר פון אוהל און ווארטען אָב די, וואָס וועלען קומען פאַר גאָט מקריב צו זיין.

אין דעם קומט אָן אַ אידענע פון בית־לחם מיט אַ אינגעלע איהרס, אַ בכור, פיהרט אַ קאַלב, די הערנער מיט קרענץ בעפּוצט, שטופּט זי דאָס קאַלב נאָך, האַלטענדיג איהר בכור אויף דער האַנד. — גומע מענשען, וואו איז דער משכן און וואו וואוינט דאָ עלי דער כהן?

— וואָס זוכסטו דעם משכן און וואָס דאַרפסטו עלי דעם כהן? — פּרעגען די בניים די אידענע, שטעהענדיג אָנגעלעהנט אויף זייערע גאַפלען ביי דער וואַנד פון משכן.

— אַ קרבן האָב איך געבראַכט פאַר גאָט, אַ זוהן אַ בכור האָט ער מיר געשענקט.

— אזוי, אַ קרבן פאַר גאָט — נו האַסטו דעם משכן און אָט וואוינט דיר דאָ עלי דער כהן, — זאָגט דער עלטערער פון די בניים, אָננעהמענדיג דעם גאַפעל ברייט אין דער האַנד, און געוואַרט, די אידענע זאָל פאַר איהם דאָס קאַלב אונטערטרייבען.

— ליעבער כהן, זיי מיר מקריב מיין קרבן פאַר גאָט, פאַר מיין בכור'ס וועגען.

— מקריב זיין, מקריב זיין, — זאָגט דער עלטסטער, אָנטאָ־פּענדיג דאָס קאַלב און בעטראַכטענדיג עס פון אַלע זייטען, — כ'לעבען געקאָנט אַביסעל אַ בעסער קאַלב ברענגען, אַ שווערערעס אַביסעל, אַ פעטערעס אַביסעל, — אַ קינד האָט דיר גאָט אַ פעטס געגעבען, אַ שטאַרקס געגעבען, — זאָגט דער עלטסטער אויפכאַפּענדיג דאָס קאַלב.

— דאָס בעסטע קאַלב, וואָס איז געווען אין שטאַל, — וויל זיך די אידענע פּרענטפּערען.

— א געזונד ווייבעל האָט געזונדע קינדער, — זאָגט דער אינגערער, פּנצם. האָט אָנגענומען דאָס ווייבעל ביים האַנד און געקוקט איהר מיט אַ חנ'רעל אין די אויגען אַרײַן. — כ'לעבען, ווען איך וואָלט פון דיר אַ כּכור געהאַט, וואָלט איך פאַר גאָט אַ בעסער קאַלב מקריב געווען, נישט געקאַרגט, ווי דיין מאַן האָט געטהאַן.

— זאָל דער כּהן אַזוי נישט טהאַן, זאָל דער כּהן אַזוי נישט ריידען, — זאָגט די אידענע אָבשטופּענדיג איהם מיט איין האַנד פון איהר רויט פּערשעמט־געוואָרענעם פּנים, און מיט דער צווייטער האַנד איהר צעוויינטען פּנים צו דער ברוסט צוגעדריקט.

— פּערפאַלען, מקריב זיין מוז מען, — זאָגט דער עלטסטער, — נור ווייסטו וואָס—מיר וועלען באַלד די נירען אַראָבנעהמען פאַר אונז, וועט מען דיר שוין די לונגען שענקען. — אַי, אַזא אַרים קאַלב האָסטו פאַר גאָט געבראַכט—זאָל דער קרבן אַביסעל גרעסער זיין. — זאָל דערפאַר גאָט מיט דיר גוטס טהון! — זאָגט די אידענע איבערגעבענדיג דאָס קאַלב דעם כּהן.

די יונגען האָבען דאָס קאַלב אין הויף פון אַרון געבראַכט, גע־שאַכטען עס, די פעל אַראָבגעצויגען, אויף שטיקער עס צושניטען, אין אַ בעקען אַרײַנגעלעגט—האַט ער די נירען אַרויסגעצויגען און אין געצעלט גערופּען זיין ווייב.

— נאַ, נעהם צו, קאָך עס צום מאָהלצײט.

אַז דאָס ווייב האָט געהאַט די נירען צוגענומען, האָט ער די שטיקער אויפ'ן מזבח, וואָס איז פאַר'ן אַרון, אַרויפגעוואָרפען, דאָס האַלץ אונטערגעצונדען, די הענד פּע, שפּרייט צו גאָט, און געוויזען אויף דער אידענע פון בית־לחם. די אידענע האָט אויף איהר קינד געוויזען און צו ווייגען אַנ־געוויבען.

אַז דאָס פייער האָט זיך שוין געהאַט גוט צוברענט און דאָס פעטע פּלײש האָט שוין הינטער די פּלאַמען צו טריפען אָנגעהויבען און די טראָפען פעטס האָבען אין פייער געקנאַקט און דעם אוהל מיט רויך אָנגעפּילט—האַבען די יונגען זייערע דריי־צײהניגע נאַפעל צווישען די שטיקער פּלײש אַרײַנגעלאָזט, אויסגעזוכט דעם פעטסטען חלק און איהם צו בעלעקען אָנגעהויבען.

די אידענע האָט פּלוצלינג איהר תפילה פאלען געלאָזט און צום כהן זיך אָנגערופען:

— מיין כהן, עס צימט זיך נישט פאר'ן כהן פון טאָפּ צו כאַפּען, וואָס איז פאַר גאָט אָנגעגרייט.

— ער וועט אזוי אויך גענוג האָבען, — האָט דער כהן אָבגע-
ענטפערט עסענדיג, — נישקשה, נישקשה, גאָט איז אַ גוטער, ער
לאָזט זיך בענוגענען מיט וועניג, נור דאָס האַרץ דאַרף זיין דערביי,
דאָס האַרץ, — האָט דער כהן געזאָגט, ווי זיך ניט געלאָזט דערביי
שטערען.

נור די אידענע האָט ניט געשוויגען, האָט גאָט'ס טייל געפאַ-
דערט מיט איהר גאַנצער ווייבליכער קראַפּט. עס האָט נישט גע-
האַלפּען אפילו דאָס וואָס דער אינגערער יונג האָט איהר בעאַכטונג
געוואָלט אַבווענדען אויף עפעס אַנדערס... און פון דעם איז אַזא
געוודער אַרויסגעקומען, אַז דער אַלטער עלי האָט זיינע אויערען
אָנגעשטעלט, געוואָלט פערנעהמען, וואָס קומט דאָ אַזוינס פאַר און
מיט די ליפּען געקלאַפּט:

— אַוואַ, אַוואַ, יונגען! יונגען!

נור דער עלטסטער, האַלטענדיג דאָס פעטע שטיק אויפ'ן נאַפּעל,
און מיט אַ פּול מויל פלייש, איז צוגעגאַנגען צום אַלטען, אָבגע-
בראַכען אַ שטיקעל פּונ'ם פעטען חלק און עס דעם פאַטער דערלאַנגט.

דער אַלטער האָט דעם פעטען ביסען אין מויל גענומען, געקייט,
געקייט, געוואָרגען זיך, געוואָרגען זיך, געשפיגען, געשפיגען, און דאָר
דעם ביסען נישט געקאַנט אַראַבשלינגען. נור די אַלטע יאַסלעס ווי
זיי האָבען געקלאַפּט, אַזוי האָבען זיי אויך געקלאַפּט, צום סוף האָט
ער זיך צובייזערט, אויסגעשפיגען דעם ביסען און אויף די יונגען
אָנגעהויבען צו שרייען:

— עוכרי ישראל! פּושעים! גאָט'ס קרבן, גאָט'ס קרבן!

דער עלטערער יונג האָט זיך רוהיג זיין ביסען געגעסען.

אין דעם איז פון וועג אָנגעקומען חנה מיט איהר זוהן שמואל,
וועלכען זי האָט געהאַט פאַר גאָט אַוועקגעשענקט, זי איז שוין גלייך
צוגעגאַנגען צו עלי'ן און האָט צו איהם געזאָגט:

— עלי, עלי, איך בין די פרוי, וואָס איך בין דעמאָלט פאַר

גאָט געשטאנען, אָט האָט ער מיין תפילה צוגעהערט, מיר אַ זוהן געשענקט, איך האָב איהם פאַר גאָט אַ מתנה געבראַכט.

— וואָס? — האָט דער אַלטער עלי איבערגעפרעגט מיט האַלבען בייזער, נישט גוט דערהערענדיג חנה'ס רייד — וואָס, אַ קרבן ווילסטו מקריב זיין?

— איך בין די פרוי, וואָס איז דענסטמאָל פאַר גאָט געשטאנען, דו געדענקסט, דו האָסט געמיינט, איך בין שכור, — זעהסט, אָט האָט גאָט מיין תפילה דערהערט, אַ זוהן מיר געשענקט, כ'האָב איהם פאַר געבראַכט.

— דערהערט! זעהסטו, אַז מען בעט צו איהם, הערט ער טאַקע. נור בעטען דאַרף מען.

— האָב איך איהם געבראַכט. איך וויל איהם ביי דיר אין שילה ביים ארון איבערלאָזען, ער זאָל פאַר גאָט דיענען.

— הא, פאַר גאָט דיענען, — האָט דער אַלטער עלי געטאַפט אין דער האַנד דעם קליינעם שמואל — פאַר גאָט דיענען, פון די טעפּ פלייש כאַפּען, דעם בעסטען ביסען פון גאָט אוועקנעהמען! די מוטער מיט'ן קינד האָבען זיך פערשעמט.

— ניין, עלי הכהן, — זאָגט צום סוף די מוטער — איך וויל מיין קינד איבערלאָזען, ער זאָל דעם גר-תמיד פאַר גאָט אַנצינדען. אַ נדר האָב איך מיר געמאַכט. איך האָב געבראַכט מיין נדר פאַר גאָט צו בעצאָהלען.

— נייע פרעסערס דאַרף מען דאָ, — האָט זיך דער עלטסטער יונג אַבגערוּפּען, ערשט קוים געהאַט דאָס פולע מויל פלייש אויפ-געגעסען, דורך דעם האָט ער מיט זיין אַבענטפּערען זיך פערשפעטיגט. — שוין גוט, שוין גוט, — זאָגט דער אַלטער — געה אין גע-צעלט אריין און האַלט דעם קרוג מיט אויל.

די מוטער האָט איהר זוהן אין געצעלט געפיהרט, איהם דאָס ווייסע העמדעל, וואָס זי האָט פאַר איהם געהאַט, אַנגעטהאָן, פאַר'ן ארון איהם געפיהרט, און איהם פאַר גאָט געשטעלט.

— אָט האָב איך דיר, רבונו של עולם, דיין מתנה געבראַכט. נעהם איהם צו, ער געהערט צו דיר.

זי האָט איהר קינד געקושט, איהם אין גאָט'ס רשות איבערגע-געבען און איז זיך איהר וועג געגאַנגען.

איבערנעבליבען דאָס יונגעל שמואל אליין פאר נאָט, האָט זיך
ערנסט צו זיין אַרבייט גענומען.

יערען פריהמאָרגען אויל אין נר־תמיד אָנגעגאַסען; די איבער־
געבליבענע שטיקער פלייש אויפ'ן מזבח אַרויסגעשאַרט, זיי זאָלען
זיך גוט פערברענען; בשמים אויפ'ן מזבח אַרויפגעשאַטען; און
אַלץ, וואָס ער האָט געטהאָן, האָט ער געטהאָן מיט'ן גאַנצען האַרצען.
מיט'ן גאַנצען ווילען, אין דעם וועג פון עלי'ס יונגען איז ער נישט
געגאַנגען; ער האָט זייערע מעשים געזעהן און זיך פון זיי נישט
אַבגעלערנט, נור זיי אין זיין האַרצען פּעראַכטעט.

יערעס יאָהר איז דער טאַטע, די מאַמע געקומען אויף פּסה,
למשל, האָבען אַ קרבן פאַר נאָט געבראַכט, איהם אַ העמדל מיט־
געבראַכט און געזעהן, ווי זייער זוהן איז געניט אין גאַט'ס דיענסט,
ווי ער צינדט אָן דעם נר־תמיד פאַר נאָט, ווי ער איז מקריב דעם
קרבן פאַר נאָט, — האָבען זיי נחת געהאַט, אין האַרצען זיך געפּרעהט,
אַבער אויפ'ן פנים דאָס נישט אַרויסגעוויזען.

עלי'ס קינדער האָבען איהם אויך ליעב געהאַט, אַ שטילער איז
ער געווען און אַ גוטער... וואָס זיי האָבען איהם געהייסען —
דאָס האָט ער געטהאָן. און אזוי געניט איז ער געווען אין זיין אַרבייט,
אַז זיי האָבען זיך אויף איהם אינגאַנצען געקאַנט פּערלאָזען. האָט
מען אַ קרבן געבראַכט מקריב צו זיין, האָבען זיי נור דאָס זייעריגע
זיך אַראַבגענומען — נאָך אַרויסגעכאַפט פון די טעפּ צו — און האָבען
עס אַוועקגעגעבען שמואל'ן, אַז ער זאָל עס פאַר נאָט צו רעכט מאַכען.
ער האָט זיך זעהר געפּרעהט דערמיט, און זיי זיינען פון איהם צו־
פריערען געווען, וואָרום זיי האָבען זיך געקאַנט אויף איהם פּערלאָזען.
און האָבען איהם אַפּטמאָל אויף פון פלייש געגעבען.

— נעהם דיר אויך אַרויס אַ שטיקעל פון טאַפּ, — זאָנט צו
איהם חפני דער עלטסטער — נעהם, דו מענסט.

— איך האָב גענוג אַ שטיקעל נירעל, וואָס נאָט האָט געהייסען
פאַר'ן כהן געבען — האָט שמואל אַבגעענטפּערט.

— נור צופיעל פרום דאַרף מען נישט זיין, — האָט חפני געזאָגט
מיט אַ בייזער, — וואָס מאַכט עס אויס אַ שטיקעל פלייש — וואָס
איז עס דען?

שמואל האָט געשוויגען.

— פרומער צדיק מיינער! — האָט פון איהם געלאַכט דער יונגער יונג, פנחס.

נור דער אַלטער עלי, גלייך ווי ער וואָלט מורא געהאַט פאר דעם יונגעל שמואל. ער האָט איהם ניט געזעהן: ער ווייסט נישט, ווי ער זעהט אויס, נור ער האָט מיט זיינע אויערען געהערט און האָט מיט זיין גאַנצער נשמה געפיהלט דעם יונגעל'ס שטילקייט. „א שטיל קינד“, — האָט ער זיך געטראַכט. — „א שטיל קינד, געהט זיך זיין אַקסענ־שריט, נישט מען הערט עס, נישט מען זעהט עס“.

און אז דער אַלטער האָט אַמאָל דערהערט, ווי דער עלטערער יונג, חפני, ביזערט זיך אויף שמואל'ן פֿאַרוואָס ער נעהמט זיך נישט קיין שטיק פלייש פון טאָפ אַרויס — האָט זיך דער אַלטער אַב־גערופען צו איהם:

— וואָס אמת, איז אמת. צופיעל פרום דאַרף מען נישט זיין, א שטיקעל פלייש אַמאָל שאַרט נישט. איך בין אויף א כהן, כ'האַב אויך גאָט געדיענט.

דער קליינער שמואל האָט זיך גאַרנישט אַבגערופען. און אז די עלטערען זיינען געקומען אויף יום־טוב מיט זייער קרבן, האָט זיך די מאמע אַבגערופען:

— הער זיך, מיין קינד, צו, וואָס עלטערע זאָגען דיר, וואָס גוטע, פֿרומע לייט הייסען דיר.

און אז די מוטער האָט דעם אַלטען געפרעגט אויף איהר קינד, האָט ער איהר אַבגעענטפערט האַלב מיט א זיפן:

— וואָס אמת, איז אמת. א פרום קינד איז עס, נור — די מוטער האָט שטיל געשוויגען, נייגיעריג געווען צו הערען. וואָס איז דאָס אַזעלכעס דער „נור“...

נור דער אַלטער האָט מיט'ן קאָפ צוגעשאַקעלט און גאַרנישט גערעדט.

די מוטער איז דערנאָך צו צום קליינעם שמואל, און האָט אויך אויף איהם מיט'ן קאָפ צוגעשאַקעלט:

— אַי קינד, אַי קינד!

אזוי האָט זיך שמואל'ן געלעבט ביי עלי'ן אין שילה נעבען ארון, גוט און פרום, געטהון זיין דיענסט פֿאַר די, וואָס זיינען גע־קומען קיין שילה פֿאַר גאָט'ס ארון. און עלי'ס יונגען זיינען זינ־

דיגע מענשען געווען, האבען פלייש פון די טעפ געכאפט; האבען די ווייבלעך, וואָס זיינען פֿאַר גאָט געקומען בעמען—פון וועג אַראָב־געפיהרט. און דער אַלטער, בלינדער עלי, אַזוי ווי ער איז געזעסען פֿאַר דער טהיר און זיך די אַלטע ביינער געוואַרימט אויף דער זון. אַזוי האָט ער זיך געוואַרימט און געקלערט וועגען דעם, וואָס איז דאָס די מעשה, ווס גאָט ווייזט זיך נישט אין הויז אַזאַ צייט מיט יאָהרען. האָט ער פונקט געהערט שמואל'ן פֿאַר זיך פֿאַרבייגעהן, האָט ער איהם גערופען:

— שמואל, שמואל!

— וואָס ווילסטו, טאטע?

— וואָס געהסטו טהאַן?

— איד געה אויל אין דעם נר־תמיד אַרײַנגיסען.

— אויל אין דעם נר־תמיד אַרײַנגיסען, — האָט דער אַלטער

פֿאַר זיך געקלאַפט מיט די ווייכע יאַסלעס אַן די צײהן, — אויל אין דעם נר־תמיד, אַ גוטע זאַך, אַ גוטע זאַך.

אַמאָל אין אַ נאַכט, ווען שמואל ליעגט אַזוי אין זײַן ווייס העמדעל, וואָס די מאַמע האָט איהם געמאַכט, אויף אַ באַנק אין אַוהל און שלאָפט געשמאַק אײַן—דעם נר־תמיד אָנגעצונדען, דעם מזבח אַרומגעוואַשען, און שטיל איז אין טונקעלען אַוהל, נור דאָס ליכט, וואָס ברענט פֿאַר דעם אַרון, הערט ער אַ שטים ווי פון דעם אַרון אַרויס זײַן נאָמען רופען:

— שמואל! שמואל!

דאָס אינגעל זעצט זיך אויף, קוקט זיך אַרום — קײנער נישטאַ.

נור דאָס ליכט, וואָס האָט געברענט פון פריהער, ברענט נאָך איצט — הויבט זיך אויף, געהט אַרויס פון משכן, געהט אַרײַן אין אַוהל, וועקט דעם בלינדען עלי'ן:

— טאטע, טאטע, דו האָסט מיך גערופען?

— נײַ, נײַ, איד האָב דײך נישט גערופען, — זאָגט דער האַלב־

פערשלאָפענער, בלינדער עלי, — וואָס גערופען? איד האָב דײך נישט גערופען.

דאָס אינגעל געהט צוריק אין משכן, קוקט זיך אַרום, — אַלץ ווי פריהער: דער ארון אַזוי ווי ער שטעהט—אַזוי שטעהט ער: און דאָס ליכט, אַזוי ווי עס ברענט—אַזוי ברענט עס זיך, לעגט ער זיך ווייטער אַנידער אויף דער באַנק און ליענט.

ליענט אַביסעל צייט, נאָרוואָס געהאַט אַביסעל די אויגען פּער-מאַכט, און די שטים רופט ווייטער:

— שמואל, שמואל!

דאָס אינגעל כאַפט זיך מיט אימפעט אויף, קוקט זיך אום — קיינער נישטאָ. אַראָב פון דער באַנק, אַרויס פון משכן אַריין אין דעם אוהל און וועקט דעם פּערשלאָפּענעם עלי'ן:

— טאַטע, טאַטע, דו האָסט מיך גערופּען?

— וואָס גערופּען? — איך האָב דיך נישט גערופּען, — וועקט זיך דער אַלטער עלי, זעצט זיך אויף אויפ'ן געלענגער, קוקט זיך אַרום, ווי ער וואַלט עפּים געזעהן, — וואָס האָסטו זיך אויפגעכאַפט?

— האָסטו מיך גערופּען.

— איך האָב דיך נישט גערופּען, — זאָגט דער אַלטער.

דאָס אינגעל געהט ווייטער צוריק אין משכן, ציהט זיך אויס אויף דער באַנק און ליענט און וואַרט.

— שמואל, — שמואל, — ציהט זיך אַ שטים איבער'ן

גאַנצען אוהל.

ער האָט זיך געגעבען אַ זעץ אויף, אַ קוק אַרום זיך, אַרויס פון

משכן אַריין אין אוהל, צו צו עלי'ן:

— דו האָסט מיך יאָ גערופּען.

נו, דאָ האָט שוין עלי נישט געשלאָפּען. געזעסען איז דער אַלטער אויף זיין געלענגער און ערגיץ-וואוהין מיט זיינע בלינדע אויגען געקוקט אין אַ פּרעמדער וועלט אַריין. „אהא—צו מיר זיך שוין נישט בעוויזען“ — האָט דער אַלטער געברומט — „צום אינגעל געקומען“, — „צום אינגעל“ — האָט דער אַלטער מיט די אַלמע בייך גערדיגע יאָסלעס געקלאַפט.

— האָסטו מיך יאָ גערופּען, טאַטע, — זאָגט שמואל.

— איך האָב דיך נישט גערופּען, — זאָגט עלי ווי מיט אַ

האַלבען בייזער, — דאָס האָט דיך נאָט גערופּען, ער האָט דיך גערופּען...

דאָס אינגעל איז שמעהן געבליבען, דעם קאָפּ אַראַכגעלאָזט, ווי פּערשעמט. אַ מינוט האָבען זיי שטיל געשוויגען.
דערנאָך, אז דאָס אינגעל האָט אָנגעהויבען שטיל אַוועקצוגעהן פּון אַלטען, גלייך ווי ער וואָלט זיך עפעס געווען אַכגע'גנב'עט, האָט דער אַלטער איהם מיט אַ בייזערדיגען טאָן נאָכגעלערנט:
— און אז ער וועט דיך רופּען, זאָג איהם, דו ביזט דאָ: „כ'בין דאָ“ —

דאָס אינגעל איז צוריק אין אהל געגאנגען מיט אַן אַראַכגע'לאָזענעם קאָפּ, האָט זיך אויף דער באַנק געזעצט, און דאָס פנים אין בידע הענד פּערשטעלט.
און אז דאָס קול האָט גערופּען: „שמואל, שמואל!“ איז ער שוין מ ע ה ר צו עלי'ן ניט געלאָפּען.

צו־מאַרגענס אין דער פּריה איז זיך ווידער דער אַלטער, בלינדער עלי געזעסען פאַר דער טהיר, און זיינע אַלטע ביינער געוואָרימט אין דער זון. ער האָט זיך די פינגער איינציגווייז געבראַכען, און די שפיץ באָרד אין מויל געכאַפט און געביסען, און ביי זיך געטראַכט: צו דעם קליינעם זיך געוויזען, צו דעם קליינעם... נישטקשה, נישטקשה.

אַ גאַנצען טאָג האָט זיך דער קליינער שמואל ווי בעהאַלטען פּון איהם. מען זעהט איהם אויף די אויגען נישט — האָט זיך דער אַלטער געטראַכט, און אויסגעשטעלט די אויערען, אויב דער קליינער לויפט ניט פאַרביי — נישטאָ, ער בעהאַלט זיך, — טראַכט זיך דער אַלטער — בעהאַלט זיך — און הויבט זיך אויף, און טאַפט מיט די הענד, ביז ער טרעפט אַריין אין משכן, שמעלט זיך אַוועק ביי דער טהיר און רופּט אַריין:

— שמואל, שמואל, וואָס טהוסטו, מיין זוהן?
— איד מאַך צורעכט דעם גר־תמיד, טאַטע, — ענטפּערט שמואל.
— פּערנומען ביים גר־תמיד, — זאָגט דער אַלטער, און טראַכט זיך: שמענדיג איז דאָס ביי גאָט'ס אַרבייט, — קום נור אַרויס, — רופּט דער אַלטער, און טאַפט ווייטער מיט די הענד אַן דער וואַנד, ביז ער קומט צו צום פּריהעריגען אַרט.

האלב ווי פערשעמט קומט צו צו איהם שמואל און שטעלט זיך פאר איהם.

— וואָס ווילסטו, טאַטע?

— געוויזען זיך צו דיר גאָט? — פרעגט דער אלטער.

— געוויזען, — ענטפערט שמואל מיט אַ האַלב פערשעמטען טאָן.

— און וואָס האָט ער דיר געזאָגט?

שמואל שווייגט.

— „סודות“ — טראַכט זיך דער אלטער — „סודות“.

שמואל שווייגט.

— נישטקשה, איך בין אויך אַ כהן, ער פלעגט זיך צו מיר אויך

בעווייזען, מענסט זאָגען, האָסט נישט וואָס מורא צו האַבען.

שמואל שווייגט.

— שווייגסט — שווייגסט, — נו, נו, שווייג.

שמואל האָט דעם קאַפּ אַראַבגעלאָזט צו דער ערד.

— האָסט זיך נישט וואָס צו בעהאַלטען פאַר מיר, איך האָב

אויך גאָט געדיענט, איך האָב אויך, — שאַקעלט דער אלטער מיט'ן

קאַפּ.

שמואל שווייגט.

— סודות, סודות, — זאָגט דער אלטער פאַר זיך.

— מען דאַרף דעם נר־תמיד אָנצינדען, ער איז פערלאָשען —

זאָגט שמואל.

— געה דעם נר־תמיד אָנצינדען, ער איז פֿערלאָשען, — זאָגט

דער אלטער מיט אַ געבייזער.

שמואל איז צוריק אין משכן אַרײַן.

דער אלטער איז פאַר דער טהיר זיצען געבליבען, די זון האָט

זײַן אויפגערייצט פנים געברענגט, און געברומט האָט ער פאַר זיך:

סודות... סודות...

אין דעם איז אַרויסגעקומען דער עלטסטער יונג זײַנער, חפני,

פון משכן אַרויס, אויפ'ן גאַפּעל אַ פעט שטיק פלייש פון טאַפּ אַרויס-

געכאַפּט. דערזעהן דעם אלטען, ברעכט ער אָב אַ שטיקעל פון גאַפּעל

און מיט אַ פּוּל מויל זאָגט ער צום פאַטער:

— נאָ, נעהם, טאַטע, אויך אַ ביסען.

— פרעסער, זויפער, נור צו פרעסען ווייסט איהר, נור כאפֿלאַפּ,
פרעסער! אוי, אוי!
דער עלטסטער יונג האָט אַ פּאַר ביזע אויגען אויסגעגלאַצט
אויפֿן אַלטען. ער האָט איהם גאַרנישט געקאַנט ענטפּערען, ווייל
דאָס מויל איז איהם מיט פלייש אָנגעשטאַפט געווען.

דער קעניג פון יהודה.

ישראל האט זיך אבגעטיילט פון יהודה און האט זיך געמאַכט
אַ בעזונדערען קעניג איבער זיך ירבעם.
און דער קעניג ירבעם האָט מורא געהאַט, אַז דאָס פּאָלק וועט
אויפּגעהן קיין ירושלים אויף יום־טוב, ווי גאָט האָט געבאַטען, און
וועט זעהן דאָס בית־המקדש, וואָס שלמה האָט זיי אויפּגעשטעלט,
און דוד'ס טהורם מיט די גאַלדענע פּאַנצערס פון די נבורים, וואָס
הענגען אויף איהם, און וועלען הערען די לויים'ם געזאַנג אין בית־
המקדש־הויף, — וועלען זיי זיך פּערבענקען נאָך דוד'ס הויז און
רחבעם'ן ווידער איבער זיך פאַר אַ קעניג מאַכען — האָט ער געלאָזט
צוויי גאַלדענע קעלכער מאַכען, איינעם אויפּגעשטעלט אין דו, און
דעם צווייטען אין בית־אל און געזאַגט: דאָס איז דיין גאָט, ישראל,
וואָס האָט דיך פון מצרים בעפּרייט, איהם דיען, אַזוי ווי עס שטעהט
אַלץ אויפּגעשריבען אין דער הייליגער שריפט.
און אויסגעקליבען האָט ער פאַר זיינע קעלכער כהנים פון
פּראָסטען פּאָלק, ווארים קיין פּאַסטערע האָט ער נישט געפונען. אַלע
כהנים זיינען געווען אין ירושלים, און וואָס פאַר אַ מיטעל ער האָט
ניט אָנגעווענדעט, אַז ער זאָל עפעס אַראָבקריגען אַז אַרענטליכען
כהן פאַר זיינע קעלכער, האָט נישט געהאַלפּען. די כהנים האָבען
נישט געוואָלט קומען און פּשיטא שוין נביאים.
דאָס פּאָלק איז אָבער געוועהנט געווען צו געניטע כהנים און
נאָך מעהר צו הייליגע שטרענגע נביאים, וועלכע האָבען דאָס פּאָלק
געשטראַפט און קיינעם נישט נושא־פנים געווען, אַפילו דעם קעניג
ניט, וואָס האָבען וואונדער געוויזען און פּערצעהלט פון גאָט, און
דאָס פּאָלק האָט אָנגעהויבען צו בענקען צוריק נאָך ירושלים.

עפעס האָט ער יא געהאַט אַ פּאַר נביאים'לעך, וועלכע האָבען זיך אויסגעלערענט אַביסעל כּשוף מאַכען פּון די בני נוב, נור זיי האָבען בלויז געקענט קליינע מופתים'לעך בעווייזען, ווי וואסער אין בלוט פערקעהרען, אָבער רעכטע מופתים האָבען זיי נישט געוואוסט, און דאָס פּאָלק האָט צו זיי קיין צוטרוי נישט געהאַט.

נון איז אָנגעקומען אַ געטליכער מאַן פּון יהודה מיט גאָט'ס וואָרט קיין בית-אל, און דער קעניג ירבעם שטעהט פונקט אַליין אויפ'ן מזבח אין זיין רעזידענץ שטאָרט און רעמפּט פאַר דעם גאַלרענעם קאַלב געווירצען.

און דער געטליכער מאַן רייסט זיך אַריין צווישען עולם, וואָס שטעהט אַרום מזבח, קומט צו פאַר'ן קעניג און רופט צום מזבח : מזבח, מזבח ! עס וועט קומען אַ טאָג און אַ זעהן פּון דוד'ס הויז וועט שעכטען אויף דיר די כּהנים, וואָס אָפּפּערען פאַר דיר, און וועט פּערברענען זייערע ביינער אויף דיר. און מיין צייכען איז : דער מזבח וועט צושפּאַלטען ווערען, און דאָס אַש וועט זיך אויסשימען. און זעה, דער מזבח ווערט צושפּאַלטען, און דאָס אַש שיט זיך אויס אין זיינע לעכער.

דער קעניג האָט באַלד פּערשטאנען, אַז דאָס איז אַ אמת'ער נביא, אַ ריכטיגער ירושלים-נביא, און אזא נביא אַז ער וואָלט געקראַגען פאַר זיינע געטער, וואָלט ער געקאָנט צוציהען דאָס גאַנצע פּאָלק צו זיך, און דאָס פּאָלק וואָלט שוין נישט געווען געבענקט נאָר ירושלים, און וואָלטען זיך שוין מעהר נישט אַרויסגע'גנב'עט פּון זיינע גרענעצען, צו קומען קיין ירושלים, ווי זיי פּלעגען עס טהאָן. און דער קעניג האָט בעשטימט ביי זיך, אַז וואָס דער נביא זאָל איהם נישט קאָסטען, זאָל ער איהם דאָך אויפהאַלטען פאַר זיינע געטער. זאָגט דער קעניג אזוי צום נביא :

— מיין גוטער נביא ! איך זעה, אַז דו ביזט טאַקע אַ אמת'ער נביא, וואָס דו קענסט גרויסע מופתים מאַכען. ווייסט דו וואָס, איך וויל דיך אויסהאַלטען פאַר מיינע געטער, איך וויל דיר גוט בעלוינען, אַלע פּיסלעך און לונגען פּון די קרבנות, וואָס מען וועט ברענגען פאַר די געטער, וועלען געהערען צו דיר, אַ טהייל פּון די נדבות, און וואָס טויג דיר צוריקגעהן קיין ירושלים, דאָרט זיינען דא אַ סך נביאים אחוץ דיר, דו ביזט אַרדאי דער קלענסטער פּון זיי.

בלייב דאָ איבער ביי אונז, וועסטו דאָ זיין דער גרעסטער נביא.

נאָר דער נביא ענטפערט אזוי:

— אפילו ווען דו וועסט מיר געבען פולע שטובען מיט גאלד, א האַלב פון דיין הויז, וועל איך אויך נישט טוישען ירושלים אויף דיין בית־אל, און דאָס בית־המקדש — אויף דיין גאָלדענעם קאַלב. און דער קעניג טראַכט זיך אזוי: איז האַרט ביי זיך, מען דאַרף איהם אַביסעל ווייכער מאַכען.

פֿאַלט ער אויף אַ פֿלאַן און זאָגט אזוי:

— געטליכער נביא! דייע ווערטער האַבען מיר געריהרט, און איך וויל טאַקע אָנהויבען תשובה צו טהאָן צו נאָט, און איך וויל אין דיר עהרען גאָט, לאַמיר דיר מכבד זיין מיט מיינע בעסטע מאַכליכ, מיט מיינע שעהנסטע חפצים. קום אונטער דעם באַלקען פון מיין דאָך, וואש דייע פיס און עם פון דעם ברויט, וואָס איך וועל פֿאַרבערייטען פאר דיר, זאָלען זעהן אַלע אַלטע און חשוב'ע לייט פון ישראל, ווי דער קעניג איז מכבד און עהרט דעם נביא פון נאָט. נאָר דער נביא האָט געזעהן, אַז זיינע ווערטער האַבען דעם קעניג געריהרט, האָט עם איהם אין האַרץ געפרעהט און ער האָט שוין גע־רעדט צום קעניג מיט אַ מילדען קול:

— מיך פרעהט זעהר, וואָס מיינע ווערטער האַבען דיר גע־ריהרט, און דו הויבסט אָן תשובה צו טהאָן. זאָל דיר נאָט ביישטעהן און מוחל זיין דיר דייע חטאים. נאָר עסען מיט דיר קאָן איך נישט, און אַבקעהרען הינטער דיין באַלקען טאָר איך נישט, ווייל גאָט האָט מיר אָנגעזאָגט: „דו זאָלסט נישט עסען קיין ברויט אויף דעם אָרט, און זאָלסט נישט טרינקען קיין וואַסער אויף דעם אָרט און זאָלסט נישט צוריק אַרויסגעהן פון שטאָרט אויף דעם זעלבען וועג, מיט וועלכען דו ביזט אַריינגעגאנגען“, און גאָט ווידערשפעניגען קאָן איך ניט.

און דער נביא איז איינזאָם אַרויסגעגאנגען פון שטאָרט, פון קיינעם נישט בעגלייט, פון קיינעם נאָר נישט גענאָסען, דורך אַ בע־האַלטענעם וועג אַוועק פון שטאָרט. און געגאנגען איז ער אויפ'ן וועג פרעהליך, מיט אַ לייכט האַרץ און מיט אַ גוט געמיטה. אָט האָט ער גאָט'ס שליחות געטהאָן: גע־קומען אין שטאָרט, געזאָגט דעם קעניג דעם אמת אין פנים אַריין,

און דער קעניג איז געריהרט געוואָרען פֿון זיין נביאות און מהומ
תשובה צו גאָט.

און גאָרנישט האָט ער דערפֿאר גענומען, אַפֿילו קיין לעק וואַסער,
אַפֿילו קיין ביסען ברויט.

הונגעריג איז ער געווען, און זיין וועגטאָרבע איז לידיג געווען,
און קיין חפץ האָט ער ביי זיך נישט געהאַט, נאָר דאָס האָט איהם
נאָך מעהר בעפֿרידיגט: געטהאָן גאָט'ס שליחות און גאָרנישט דער-
פֿאר גענומען — האָט ער זיך געזעצט אויף אַ שטיין אַברוהען.

און דאָס פֿאַלק, וואָס איז ארום דעם מזבח געשטאַנען און האָט
געזעהן דעם נביא'ס מופת און געהערט דעם נביא'ס וואָרט, האָט
אונטער אנדערער צו מורמלען אָנגעהויבען: אָט דאָס איז מיר אַ
נביא, געזאָגט דעם קעניג דעם אמת אין פֿנים, קיין בעליוונג דערפֿאר
נישט געוואָלט געהמען. וואָס דען, אונזערע נביאים? ...

— ברויט־פרעסער זיינען זיי נור, — האָט איינער פֿון דער מחנה
געזאָגט.

— אַראָבצוגנב'ענען פֿון די בעסטע חלקים, דאָס קאַנען זיי, —
האָט אַ צווייטער געברומט.

— און די ווייבלעך צו באַלמוטשען, וואָס קומען צו גאָט בעטען,
צו דעם זיינען זיי דאָ, — האָט אַ דריטער צוגעלעגט.

און אַ זוהן פֿון אַן אַלטען נביא, וואָס איז געווען אין שטאָרט,
איז דערביי געשטאַנען און האָט צוגעזעהן אַלץ, וואָס דער נביא האָט
געטהאָן און גערעדט, איז ער אַהיים געגאַנגען צום פֿאַטער, אַ נביא'לע
דאָרט עפעס, האָט זיך שוין באַלד רוהיג זיינע יאָהרען אויסגעלעבט
אויף דעם נייעם פֿלאַץ אין בית־אל, — האָט זיך אויף דער עלטער
אוועקגעזעצט אין דער היים, הינטער זיין פֿייגען־בוים און ביהנשטאַק
אויסרוהען און האָט געלעבט פֿון דעם, וואָס ער האָט אָנגעקליבען אין
די גוטע צייטען.

און דער זוהן קומט דאָ אַהיים און וואַרפט אַ וואָרט אונטער זיך:

— דאָס איז אַ נביא! דאָס ווייס איך איז אַ נביא!

— וואָס אַ נביא? — פרעגט דער אַלטער, וועלכער איז גע-

ווען זעהר אויפֿפאַסענד אויף דעם וואָרט „נביא“.

— איז געקומען אַ נביא פֿון יהודה, איז צו צום מלך, איהם די

עברות אין פֿנים געזאָגט, דעם מזבח אויף צווייען געשפּאַלטען. דאָס

אַש אויסגעשיט און דעם מלך די האַנד פּערדארט, נישט קיין עסען, נישט קיין טרינקען. דער מלך וויל איהם מיט מתנות בעשענקען, וויל פאר'ן כהן-גדול מאַכען — ער כאַפט די טאַרבע און אַרויס פון שטאָרט...

— אַ נביא, מיינס אַ חבֿר, אין איינעם אין ירושלים אין איין הייל געווען בעהאַלטען, אין איינעם ביי אחיה השלוני תורה געלערענט, אודאי, ווי הייסט — זאָגט דער אַלטער, וועלכען די גבורות פון דעם נביא האָבען אויפגערודערט — אודאי, מיר וועלען זיי ווייזען, די קעניגען, זיי ווילען נישט גאָט'ס וואָרט הערען — שטראָפּען וועט מען זיי מיט דער האַרבסטער שטראָפּע. „און גאָט האָט געזאָגט צו מיר אזוי“—הויבט אָן דער אַלטער פּלוצלינג מיט אַ נביאישען טאָן— דעם רייט-וואָגען שפּאַנט מיר איין, העי, יונגען, דעם רייט-וואָגען! — פּערנעסט פּלוצלונג דער אַלטער, וואָס גאָט האָט איהם געזאָגט, — לאָזט מיר מיינ חבֿר, דעם נביא, נאָכלויפּען, אונטער מיינ דאָך איהם ברענגען, דאָס פּעטסטע קאַלב שעכט מיר. העי, יונגען! נאָכ'ן נביא, ווי הייסט, וואָס דען! מיר וועלען זיי ווייזען די מלכים.

די יונגען האָבען איהם דעם רייט-וואָגען געשפּאַנט, דער נביא האָט זיך אַרויפגעזעצט און דער מויל-אייוועל האָט איהם אויף דעם וועג געפיהרט, אין וועלכען דער נביא פון גאָט איז געגאנגען.

דער נביא פון גאָט איז נאָך אַליץ געזעסען אויפ'ן שטיין, ביי אַ קאַפּל וואַסער, צופריעדען אין זיך, וואָס זיין שליחות האָט זיך איהם אזוי איינגעגעבען, און האָט זיך דערווייל געטראַכט: דאָך נישט אזא זינדיגע שטאָרט דאָס בית-אל, עס האָט אַ ווייך האַרץ פאר גאָט'ס וואָרט, האָט הנאה פון נביא'ס מוסר. נאָר לענגער בלייבען האָט מען נישט געטאַרט, גאָט האָט נישט געהייסען.

„זאָלסט נישט עסען קיין ברויט און זאָלסט נישט טרינקען קיין וואַסער אויף דעם אָרט“ — האָט גאָט געזאָגט, קרעכצט דער נביא. אין דעם קומט אָן דעם אַלטען נביא'ס רייט-וואָגען און שמעלט זיך

אַב:

— דאָס ביזטו דער נביא פון יהודה, געקומען מיט גאָט'ס וואָרט. געשיקט צו ירבעם?

— דאָס בין איך! — זאָגט דער נביא.

— און וואָס גאָט האָט דיר געזאָגט, אַז דו זאָלסט נישט עסען קיין ברויט און נישט טרינקען קיין וואסער אויף דעם אָרט? — זאָגט דער אַלטער אין איין אַטהעם.

— יאָ, דערזעלבער.

— אויב אזוי, טאָ זען זיך שוין אין מיין רייט-וואָגען און פאָהר מיט מיר אין שטאָדט אַרײַן. גאָט האָט זיך צו מיר בעווײזען און גע- זאָגט: „לױף איהם נאָך, ברענג איהם אין שטוב אַרײַן און גיב איהם ברויט, און גיב איהם וואסער. אוי, קוים דיר דערנאָפּט. — אטהעמט שווער אָב דער אַלטער, — גאָט'ס בעפעהל צו ערפילען.

— און ווער ביזטו דען? — פרעגט דער נביא.

— אויך אזא נביא, ווי דו. איך האָב גענוג געשטראָפּט, גענוג גערעדט, מען האָט מיך נישט געוואָלט פּאָלגען, אָט וועלען זיי האָבען דערפאר.

— א נביא פון גאָט? — פרעגט נאָך דער אמת'ער נביא איבער

מיט אַ ביסעל חשד.

— פרעג נישט, חבר; אויך אזא נביא ווי דו; דאָס גאַנצע פּאָלק אין טויער ווייס עס. אָט פרעג זיי, — ווייזט ער אויף די אַרומיגע. — העי, גענוג אייך געוואָרענט, — ווענדעט ער זיך צום עולם — נישט געזאָגט, איהר זאָלט תשובה טהאָן? אָט וועט איהר האָבען פאר דאָס אייעריגע. שוין זיעבציג יאָהר אויף מיין גראָהען קאָפּ — זאָגט ער צום נביא — ווי איך בין א נביא; נאָך נתן הנביא געקענט, און מיט אחיהדשלוני ברידער געווען. אין איינעם מיט איהם דעם נייעם מלבוש אויף ירבעם'ען צוריסען, אחיה האָט איהם געגעבען די צעהן חלקים, און איך האָב געבראכט די צוויי געבליבענע חלקים צו רחבעם'ען. הרג'ענען האָט ער מיך געוואָלט, בין איך פון איהם אַנטלאָפּען.

— האָט דיר געזאָגט, אַז דו זאָלסט מין צוריק אין שטאָדט ברענגען, און עסען מיר געבען? אַ וואַנדער, עפעס מיר האָט ער גאַרנישט געזאָגט דערפון, — זאָגט דער נביא.

— געזאָגט מיר: געה, לױף איהם נאָך, ער איז הונגעריג און דור- שטיג, און איך האָב איהם נישט געהייסען עסען און טרינקען אויף דעם אָרט, ברענג איהם צו דיר — זאָגט ער, דו וועסט איהם טרעפען אויפ'ן וועג, הינטער דער אלה. הא, דו ביזט טאָקע געזעסען הינטער דער אלה.

— אודאי מיך געוואָלט אויספרואווען — זאָגט דער נביא פאר זיך — גאָט, אויב איך וויל נישט עובר זיין אויף זיין בעפעהל, נישט צונעהמען קיין לוינ פאר מיין שליחות. צוליעב דעם האָט ער מיר נישט געהייסען עסען, נישט טרינקען אויף דעם אָרט, — טרייסט זיך דער נביא, וועלכער איז געווען הונגעריג און דורשטיג. — אָה, ניין! איך וועל נישט עובר זיין דיין בעפעהל, טאָמע אין הימעל, — זאָגט דער נביא, ארויפגעהענדיג אויפ'ן אַלמען'ס רייט-וואָגען, — דעריבער האָט ער מיר נישט געלאָזט זאָגען, נאָר ער האָט דיר אָנגע-זאָגט, כדי צו ווייזען מיר, אז ער געדענקט אָן מיר. ער ווייס גאָנץ גוט, אז איך בין הונגעריג און דורשטיג.

— מיר וועלען זיי ווייזען, די מלכים, — האָט דער אַלמער נביא געזאָגט, — מיר וועלען זיי שוין ווייזען, וואָס אַ נביא הייסט, און וואָס עס הייסט אין גאָט ווידערשפעניגען, מזבחות זיך אַליין מאַך בען, קרבנות זיך אַליין מקריב זיין, מיר וועלען זיי שוין ווייזען, — האָט דער אַלמער הויך געשריען מיט קוראזש און האָט דעם נביא אין שטאָרט אַרײַנגעבראכט.

דעם נביא אין שטאָרט אַרײַנגעבראכט, איז איהם די גאַנצע שטאָרט נאָכגעלאָפען. די הייזער האָט מען איבערגעלאָזט אַליין, די מוטערס האָבען די קינדער אויף די הענד גענומען און נאָכ'ן נביא געגאַנגען, און די כהנים האָבען דאָס גאַלדענע קאַלב אין זייער מקדש איבערגעלאָזט און נאָך דעם נביא נאָכגעגאַנגען. דערווייל האָבען טאַקע דעם פאַלשען נביא'ס זיהן דאָס פעטסטע „געדריטעלטע“ קאַלב געשאַכטען, דעם טיש אונטער אַ לינדען-בוים געגרייט, ברויט דער-לאַנגט, זאַלץ דערלאַנגט, און דאָס פעטע קאַלב אויפגעגעבען.

דער שטאָרט-נביא האָט זיין גאַסט וואַסער דערלאַנגט, האָט איהם די פיס געוואשען און איהם דעם אָנגעזעהענטסטען אָרט אָנגעביטען. אַליין האָט ער זיך אונטער דעם בוים געשטעלט איהם צו בעדיענען. זיינען אָנגעקומען די פאַרנעהמסטע בעל־בתים פון שטאָרט, דעם נביא מתנות געבראַכט; איינער אַ נאַלדענע קרוג, דער צווייטער אַ גוטען אונטערטהעניגען אייזעל. דער אַלמער נביא האָט די מתנות פאר זיין חבר צוגענומען, דערביי זאָגענדיג צו די חשובים אזוי: — האָב איך דען אייך נישט נעגוג געשטראַפט, האָב איך איין דען נישט געזאָגט: טהוט תשובה, כל זמן עס איז נאָך צײַט! איהר האָט

ארויס; — ניוו, בעל־אָדען און אָנגעשטאַפּט, זאָט און בעטרונקען, און דאָס פּאָלק האָט איהם בענגלייט מיט געזאנג און טענץ.
 מיד נישט געוואָלט פּאָלגען. וועה, אוי וועה געשריען! ... — האָט דער אַלטער זיך די האָהר פון קאָפּ געריסען. דער נביא עסענדיג רוהיג זיין ביסען ברויט, בויגט איבער דעם קאָפּ צו איהם און שאַקעלט איהם מיט מיט'ן קאָפּ.

עס קומט אָן אַ אידענע מיט אַ קראַנק קינד אויף דער האַנד, שטרעקט אויס די האַנד צום נביא :

— גאָט'ס פּריינד, האָב רחמנות אויף דיין דיענסט, און הייל איהר איינציג קינד. איך האָב נישט מעהר ווי פינף טעפּ האַנגי אין דער שטוב, וועל איך זיי דיר אוועקגעבען.

— און דער אַלטער שטאַדט־נביא געהט פּלוצלונג צו צו זיין חבר פון יהודה און זאָגט צו איהם :

— שלאָג מיד חבר, שלאָג מיד, פּריינד, ווארים גאָט האָט גע־הייסען, אז דו זאָלסט מיד שלאָגען.

און דער נביא האָט איהם מיט'ן לעפעל, וואָס ער האָט געהאלטען אין האַנד, געגעבען עטליכע קלעפּ אויף דער פלייצע.

און דער אַלטער שטאַדט־נביא דרעהט זיך אויס צו דער אידענע מיט'ן קראַנקען קינד און זאָגט אזוי :

— „אזוי ווי אַ חבר שלאָגט אַ חבר, און אזוי ווי אַ פּריינד שלאָגט אַ פּריינד, אזוי וועל איך איך שלאָגען; עס איז נישטאָ קיין רחמים היינט ביי מיר“, זאָגט גאָט.

און דער נביא דרעהט אום דעם קאָפּ, מיט'ן ביסען אין מויל און שאַקעלט צו: — אזוי איז עס, אזוי...

אין דער שטאַדט אָבער איז וואָס אַמאָל מעהר פּערשפּרייט גע־וואָרען די ידיעה, אז דער נביא פון יהודה, וואָס איז געקומען אין שטאַדט אַריין און אזוינע מופתים בעוויזען, און דעם מלך אין פנים דעם אמת געזאָגט — איז ווידער צוריק אין שטאַדט אַריינגעקומען און שטעהט איין ביים שטאַדט־נביא, און ער עסט דאָרט ברויט, און ער געהט צו נדבות און זאָגט דאָרט נביאות; — האָבען זיי יעדערער איהם געבראכט מתנות און געקומען צו איהם, טיכער איהם אויסגע־שפּרייט, און גאָלד און זילבער איהם אַנידערנגעלעגט, און צו איהם די

הענד אויסגעשטרעקט נאָך ישועה. און דער אַלטער שטאָרט־נביא שטעהט אלץ און שטראַפט, און שטראַפט.

האָט דאָס זיין נביאיש האַרץ געריהרט, אין יהודה איז ער געווען דער קלענסטער, קיינער האָט זיך אויף איהם נישט אומגעקוקט, אַלע געהען נאָך אחיה השלוני, און דאָ איז ער דער גרעסטער, דאָס פאַלק געהט איהם נאָך, און ברענגט איהם מתנות און שפּרייט אויס די הענד צו איהם. עס איז גאָרנישט אזאָ שלעכט פאַלק, ווי ער האָט געמיינט; האָט ליעב גאָט'ס וואָרט און איז מכבד דעם נביא.

און דער אַלטער שטאָרט־נביא שטעהט אלץ און שטראַפט, און שטראַפט, רופט ער זיך אָן:

— נו, פערפאלען איז נאָך נישט, אויף אלץ איז דאָ אַן עצה. קיינמאל איז ביי גאָט נישט צו שפּעט. תשובה דאַרף מען טהאָן, וועט אייך גאָט מוחל זיין!

און דער אַלטער נביא נאָך איהם:

— דאָס וואָס איך האָב אייך שטענדיג געזאָגט, תשובה און תשובה! מיט תשובה קענטו אלץ מאַכען.

און די בעל־בתים וואָס זיינען דאָרט געווען, קוקען זיך איבער איינער צום צווייטען און זאָגען אין דער שטיל, ווייזענדיג אויפ'ן נביא:

— אָט איז אַ נביא, אָט איז גאָט'ס אַ שלית, מיט איין האַנד שלאָגט ער דיר, מיט דער צווייטער — טרייסט ער דיר.

און דער נביא זאָגט ווייטער:

— גאָט איז אַ אל רחום וחנוּן, און ווען מען בעט צו איהם — הערט ער, ווען מען טהוט תשובה, איז ער מוחל! אַ ערבאָרמדיגער גאָט איז ער, אַ גוטער גאָט.

— אַ דערבאָרמדיגער גאָט איז ער, — שרייט נאָך דער שטאָרט־נביא. — הערט, ישראל, הערט, וואָס גאָט לאָזט אייך זאָגען: „אַ דערבאָרמדיגער גאָט בין איך דיר, און אַז דו וועסט מיר רופען, וועל איך דיר הערען, און אַז דו וועסט תשובה טהאָן צו מיר, וועל איך דיר מוחל זיין.“

— אַ אויסדרוועהלט קינד ביזטו מיר, ישראל, זאָגט גאָט, — הויבט אָן מיט זיין טאָן אונזער נביא. — און זיינען דען נישט מיינע פריינד, אברהם, יצחק און יעקב געווען דייעע עלטערען? און משה,

— א אויסדערוועהלטס קינד זיינען מיר, — זאָגען די בעלי-
בתים איינער צום צווייטען, און טרעהרען ווייזען זיך אין זייערע
אויגען, און רוקען זיך נעהענטער צום נביא, און וואַרימער ווערט
זיי. — א אויסדערוועהלט קינד, און אברהם, יצחק און יעקב זיינען
געוועזען אונזערע עלטערען, א אויסדערוועהלט קינד, ישראל...

און א בעל-הבית פון דאָרט, מיט טרעהרען אין די אויגען, געהט צו
צום נביא (האַלט זיך אַביסעל צוריק), און מיט א פּערכריפעט קול
זאָגט ער:

— טהייערער נביא, גוטער נביא, א אויסדערוועהלט קינד זיינען
מיר פאר גאָט. מײן ברודער ביזטו, מײן פאָטער ביזטו; דיין קנעכט
האָט היינט די וויינטרויבען אין קעלטער געטראָגען, דעם וויין אין
די פעסער געבראַכט, לאָז דיין קנעכט דעם וויין דאָ אויפ'ן טיש
ברענגען, און לאָז דאָס פאָלק זיך פרעהען מיט דיר. א אויסדער-
וועהלט קינד זיינען מיר צו גאָט, א טהייערער נביא! א, גוטער נביא!
און א צווייטער בעל-הבית מיט א כליפענדיג קול אין צוגעפאלען
צום נביא:

— הייליגער נביא, געטליכער נביא! גערעדט האָסטו היינט צום
הארץ פון דייע קנעכט און געטרייסט האָסטו זיי; און דיין קנעכט
האָט האָניג אַרויסגענומען פון דעם ביהנשטאַק די היינטיגע נאַכט.
לאָז עס דיין קנעכט דאָ אויפ'ן טיש פאר דיר ברענגען און זאָל
דאָס פאָלק זיך פרעהען מיט דיר. געטרייסט האָסטו אונז היינט
און גערעדט צו די הערצער פון דייע קנעכט, א, הייליגער נביא!
געטליכער נביא!

— איך זעה אין דעם קיין טאט נישט, — האָט דער נביא אָנגע-
ענטפערט.

און די בעלי-בתים זיינען מיט פרייד יעדערער צו זיין הויז
געלאָפּען, און יעדערער האָט זיין וויין און האָניג, און די פרוכטען
פון זיין פייגענ-ביום און די פרוכטען פון זיין טייטעל-ביום פאַר'ן
נביא אויפ'ן טיש געבראַכט.

און דאָס פאָלק איז צוגעקומען וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל
מעהר און האָבען איהם זיידענע מתנות געבראַכט; ווער א גאָלד-
שטיק און ווער א זילבער-שטיק, ווער א טהייער קלייד און ווער א

שטיק פורפור־שטאף, ווער א קרוג אויל, — און האָבען די מתנות צו זיינע פיס געלעגט.

און דער עולם: מאן און ווייב און קינד האָבען געטרונקען פון דעם וויין און געלעקט פון דעם האָניג און גענאָסען פֿון די פייגען און פערזוכט פון די טייטלען — און געפרעהט זיך מיט'ן נביא, און ער — מיט זיי. און זיין האַרץ איז פרעהליך געוואָרען, און געזעהן האָט ער דאָס פאַלק אַרום זיך, און ווי עס פרעהט זיך מיט איהם, האָט ער די הענד אויפגעהויבען און האָט אזוי געזאָגט:

— וואו איז נאָך דאָ אַ פֿאַלק ווי ישראל, און וואו איז נאָך דאָ אַ שטאַם ווי יעקב! וואויל איז דיר, וואויל איז דיר, קיין שלעכטס וועט דיר נישט געשעהן, נור שלום, שלום וועט זיין צו דיין געצעלט. — האָב איך איין דען נישט באַלד געזאָגט, אַז שלום, אַז נור שלום וועט זיין צו אייך און צו אייערע קינדער? — שרייט דער שטאַדט־נביא.

נאָר דאָס פֿאַלק האָט איצט ניט געקוקט אויף איהם. געהערט פון נביא פון יהודה דאָס וואָרט שלום, איז זיי אַ שווערער שמיין פון האַרץ אַראָב, און אַ גרויסע פרייד איז זיי בעפאלען, און זיי זיינען צוגעפאלען צו איהם און האָבען איהם ביי די פיס אַרומגענומען, האָר בען איהם איז דער הויך געהויבען און האָבען געמאַנצט פאַר פרייד אַרום איהם.

— טהייערער נביא, הייליגער נביא! דו ביזט אַ נומער נביא, אַ נומער נביא, אונזער דאָך וועלען מיר דיר אַוועקגעבען, אונזער ברויט און וואסער — זיי מיט אונז, בלייב מיט אונז.

נאָך דער נביא האָט זיך אָבגעשטעלט:

— ניין, איך קאָן נישט. גאָט האָט מיר געזאָגט, — נאָר וואָס גאָט האָט איהם געזאָגט, האָט ער פערגעסען, — איך וועל נאָך צו־ריקקומען, איך וועל נאָך צוריקקומען.

און זיי האָבען איהם אויף דעם בעסטען אייוועל אַרויפגעזעצט, אָנגעלאָרען אַלע מתנות, די גאָלד־שטיקער און די זיידע־טיכער מיט די פורפור־טיכער, אַלע קעשענעס איהם אָנגעפילט, אַלע עמען איהם בעלעגט, און איצט אין שוין דער נביא ניט ווי פריהער ליידיג און לעער, הונגערדיג און דורשטיג, פערלאָזט און איינזאַם פון שטאַרט

מיון טהייערער קנעכט, איז דען נישט געגאנגען פאר דיר ? גאָט
האָט דיר אויסגעוועהלט, ישראל.

ביים טויער פון שטאָרט האָט ער זיך מיט זיי געזעגענט, פער-
שפראַכען זיי, אז ער וועט צוריקקומען, און זיי זיינען מיט רוהיגע
געמיטהער און פרעהליכע הערצער אין שטאָרט געגאנגען, און געזאָגט
איינער צוף צווייטען :

— אָט דאָס הייסט אַ נביא, דאָס איז אַ נביא פון יהודה.

— אַ גוטער נביא, אַ האַרציגער נביא.

— אַ גוט האַרץ, — האָט אַ דריטער אַ וואָרט אריינגעוואָרפען,
און זיינען זיך צוגאנגען.

רייט זיך אונזער נביא איינער אליין אויפ'ן וועג אָנגעלאָרען מיט
אלעם גוטעם, און טראַכט ביי זיך אין האַרצען :

— אַ גוט פּאָלק ישראל, אַ אויסערוועהלט פּאָלק, האָט לייעב גאָט'ס
וואָרט, האַלט בכבוד גאָט'ס נביא.

און דאָס אונטערטהעניגע אייזעלע קלאַפּט מיט די פיסלעך אָן
די שטינדלעך, און די גאָלד־שטיקער און די זילבער־שטיקער קלאַפּען
פון בירדע זייטען זאָטעל.

אין האַרץ ביים נביא ווערט עפעס נישט אין גאַנצען זיכער ; דאָס
פאַריגע מאָל געגאנגען, נישט געריטען אויף דעם וועג, אַ הונגעריגער.
אַ דורשטיגער, אָבער עפעס דאָך רוהיגער געווען, מעהר צופרידען מיט
זיך. דאָס זייניגע אָבגעטהאָן, געזאָגט גאָט'ס וואָרט, געוואָרפען אַן
אימה אויפ'ן מלך און פּאָלק, און גאַרנישט דערפאַר גענומען.

— וואָס האָב איך דאָ געטהאָן, — וויל ער זיך אַליין פּערענט-
פּערען, — געגעסען און געטרונקען, און גאָט האָט דאָך אַליין געזאָגט
דעם נביא, אז ער זאָל מיך צוריקבריינגען און עסען מיר געבען, און
טרינקען מיר געבען.

— און אַ גוט פּאָלק ישראל, אַ אַרענטליך פּאָלק, האַלט זיך אָן
גאָט'ס וואָרט, וויל זיך האַלטען, נאָר האַבען אַ שלעכטען קעניג, דעם
ירבעם, גאָלדענע קעלבער האָט ער זיך געמאַכט. און עס וועט קומען
אַ צייט און יהודה'ס אַ קינד וועט שעכטען דייע כהנים אויף דייע
מזבחות — און איך וויל דאָך...

— שלום האָט מיר גאָט נישט געהייסען צו זאָגען, — טראַכט ער.
זיך דערמאָהנענדיג, אז ער האָט צוגעזאָגט שלום.

— שלום, ניין, אָ, ניין! האָט מיר גאָט נישט געהייסען צו זאָ-
גען, — רעדט ער צו זיך אַליין און גיט אַ שטעק די האַנד אין די
רייזע־טאַרבע און שלעפט אַרויס אַ פּאָר גאָלד־שטיקער.

— און גאָלד־שטיקער האָט מיר גאָט נישט געהייסען נעהמען
פאר מיין נביאות, — זאָגט ער צו זיך. — און איך האָב יאָ גענומען.
— און זיידענע טיכער, און פּורפּור־שטאָף האָט מיר גאָט נישט
געהייסען נעהמען פאר מיין נביאות, און איך האָב יאָ גענומען.

און דערמאָהנט זיך, ווי ער איז דאָ פֿריהער געזעסען הינטער דער
אלה אַ הונגעריגער, אַ דאָרשטיגער, אַ מיעדער און אַ פּערלאָזטער.
און ווי גוט עס איז איהם דאָ געווען; אַבגעטהאָן גאָט'ס שליחות,
געזאָגט דעם קעניג: דו אַזוינער און אַזוינער — און אַוועק. נישט
דיין ברויט, נישט דיין וואַסער.

און יעצט רייט ער דאָ אַ בעלאָדענער מיט גאָלד און זילבער, און
זיידען־טוך און פּורפּור־שטאָף, און מיט אַ פּולען מאָגען... און ער
האָט געכאַפט די גאָלד־שטיקער, און די זילבער־שטיקער, און די זיידען־
טיכער פּון אונטער'ן זאַטעל געריסען, — אויפ'ן וועג פּערשפּרייט, און
דעם פּורפּור־שטאָף פּון זיך געוואָרפען, און געקוקט אויף זיך, און
גאָטס וואָרט איז צו שאַנדע געוואָרען...

— נישט בעדארפט צוריקצוגעהן, נישט געדאַרפֿט, רעדט ער
צו זיך אַליין.

און ער בעטרויערט זיך אין זיין האַרצען און האָט תּרטה אויף
זיינע מעשים, און גאָט האָט רחמנות אויף איהם און לאָזט איהם אַב־
קומען די זינד אויף דער וועלט —

עס געהט אַרויס אַ לייב פּון וואַלד און טויט איהם, און דעם
אייזעל לאָזט ער לעבען.

שטעהט דער אייזעל אין מיטען וועג, נעבען דעם טויטען קערפּער
און ווייסט נישט, וואָס ער האָט צו טהאָן.

געהט אַ מענש פּאַרביי און דערזעהט דעם טויטען נביא, קומט ער
אין שטאָדט אַריין און דערזעהלט עס.

כאַפט זיך דער שטאָדט־נביא אויף און שפּאַנט זיך דעם רייט'ן

וואָגען און פּאָהרט אויפ'ן וועג ארויס און ברענגט איהם אין שטאָדט אַרײַן.

און ער האָט איהם אַ שעהנע לוייה געלאָזט מאַכען און זיין קבר, וואָס ער האָט זיך שוין געהאַט אויסגעהאַקט, איהם אַבגעײכענ.

און דאָס גאַנצע פּאָלק איז נאָך דער מיטה געגאנגען, און האָט איהם אַ שבה נאַכגעזאָגט:

— אַ גוטער נביא געווען.

— אַ האַרציגער מענש.

— אַ גוט האַרץ, — האָט אַ דריטער אַרײַנגעוואָרפּען.

און דער שטאָדט־נביא איז נאָך דער מיטה נאַכגעגאנגען און האָט זיך די הענד געבראַכען און האָט הויך געוויינט אויפ'ן קול:

„און גאָט האָט דיר געזאָגט, אַז דו זאָלסט נישט עסען קיין ברויט און זאָלסט נישט טרינקען קיין וואסער אויף דעם אָרט, און דו האָסט גאָט נישט געפּאָלגט, און האָסט יאָ געגעסען ברויט און האָסט יאָ געטרונקען וואסער אויף דעם אָרט — האָט דיר גאָט דערפאר גע־שטראַפּט.“

און ביי דער גרוב מאַכט ער מיט טרעהרען אין די אויגען צו זיך נע קינדער אַזוי:

„ליעבע קינדער, אַז איך וועל שטארבען, בעגראַבט מיר נעבען איהם, אַ ברודער איז ער מיר געווען, אַ געזעלען מיינער“...

ישראל און יהודה.

בן־הרהר, דער מלך פון ארם, האָט זיך רייטוועגען געלאָזט מאַכען — און מיט זיי האָט ער געענגסטיגט ישראל און געדריקט יהודה. און שיקט שלוחים צו אַחאב'ן, דעם מלך פון ישראל אַזוי:

— דיין גאָלד און זילבער איז מיין, דיין ווייב און קינד זיינען מיין.

און אַחאב ענטפּערט איהם אַב:

— מיין גאָלד און זילבער זיינען דיין, מיין ווייב און קינד זיי נען דיין.

שיקט ער איהם ווידער שלוחים : גיב מיר דיין גאלד און זילכער, גיב מיר דייע ווייבער און קינדער. עקשנ'ט ער זיך איין, דער מלך פון ישראל, און שיקט זיי איהם נישט באלד. לאזט בן-הדר שפאנען זיינע אייזערנע רייטוועגען. און אוועק אויף ישראל. גאט איז דאס אָבער נישט געפעלען; טאקע אחאב, א שלעכטער מענש, גאלדענע קעלבער זיך געלאזט מאכען — אָבער ישראל — פֿאַרט ישראל, און בן-הדר פערלאָזט זיך צו פיעל אויף זיינע רייט-וועגען. געהט אַרויס ישראל אַנטקעגען ארם, און צוכרעכט איהם, און מאכט א תל פון זיינע רייטוועגען. נאָר בן-הדר לאָזט שיקען שלוחים צו אחאב'ן, שלוחים מיט גע-גאלטע קעפ, צוריסענע קליידער, ווי עס פאסט פאר א אונטרטהע-ניגען : — דיין קנעכט בן-הדר שיקט צו דיר, לאָז מיך לעבען. האָבען די ווערטער געריהרט דאָס אידיש האַרץ פון אחאב'ן, האָט ער איהם געלאָזט אָבענטפערען : — מײן ברודער ביזט דו. האָבען זיי שלום געמאַכט, א שטאָדט אַהין, א שטאָדט צוריק — און רוהיג געווען צווישען זיי דריי יאָהר. בן-הדר האָט נישט מעהר געמשעפעט, געהיילט זיך פון ישראל'ס קלעפ און די רייטוועגען זיך געמאַכט. אַזוי ווי עס שטעהט אַלץ בעשריבען אין דער הייליגער שריפט.

אחאב האָט נאָך געהאַט אָבגעטהאָן א מיאוסע מעשה מיט א וויינגארטען (איזבל'ן, זיין ווייב, האָט זיך א וויינגארטען פערגלוסט האָט ער געלאָזט ניבת'ן דעם בעל-הוויינגארטען אומזיסט הרג'ענען) — געהאַט אויפ'ן געוויסען, וואָס ער האָט אָבגעמאַכט שלום מיט בן-הדר געגען גאָט'ס ווילען — האָט ער זיך מיט גאָט געוואָלט איבערבע-טען, געלאָזט טהאָן א גאָטספאַרכטיגע זאך און מיט דער גאָטספאַרכ-טיגער שטאָדט ירושלים שלום שליסען — האָט ער געשיקט שלוחים צו איהר גאָטספאַרכטיגען קעניג, יהושפט, אַזוי : „אַזוי ווי איר,

אזוי ווי דו, מיין פאָלק — דיין פאָלק, מיין פערד — דיין פערד, קום לאַזען מיר שלום מאַכען, אין איינעם אויפגעהן אויף ארם־דמשק". אז יחודה האָט געזעהן, וואָס ישראל האָט געטהאָן צו ארם'ס רייט־וועגען, איז זיי די זאך זעהר געפעלען. און אז די שלוחים פון אַחאב זיינען אָנגעקומען קיין ירושלים, צו יהושפט'ן, און געזאָגט, אז אַחאב וויל מיט זיי שלום מאַכען און אין איינעם מיט זיי אויפגעהן איינ־נעהמען ארם'ס גלעד, האָבען זיי זיך געטראַכט: ביי אונז אין דאָך דאָ חכמה (אין ירושלים זיינען שטענדיג געווען חכמים) און ביי ישראל איז דאָ גבורה, ווילען זיי מיט אונז שותפות שליסען, חכמה מיט גבורה.

איז זיי די זאך זעהר געפעלען.

האָט מען יהושפט'ן אָנגעטהאָן אין די בנדי־מלכות, נאָך דוד'ס גארטעל פון ליינען, אין וועלכען ער, דוד, האָט געטאָנצט פאר'ן אָרון. און דוד'ס שווערד, וועלכען ער האָט אַוועקגענומען פון גלית'ן, דעם פלישתיים־העלד. און די קרוין פון שלמה'ן אויפ'ן קאַפּ, — און אויפ־געזעצט זיך אויף די אייזלען (אייניקלעך פון די בעריהמטע אייזלען, וואָס די מלכה־שבא האָט מיטגעבראַכט פון איהר לאַנד א מתנה שלמה'ן) — די טראָמפייטען האָבען געטראָמפייטערט, די צימבאלען האָבען געקלאַפּט, און אַן אייניקעל פון דוד'ס הויז האָט צום ערשטען מאָל אריינגעטראָפּען אין דער שטאָרט, אין וועלכער ירבעם בן נבט האָט זיך בעזעצט, זיין נייע מלוכה איבער די צעהן שבטים, וואָס האָבען זיך אָבגעריסען פון דוד'ס הויז, צו גרינדען.

מיטגענומען האָט ער מיט זיך די חכמים פון ירושלים און די אַלטע לייט, און די חשובים און די בעלי־מיוחסים, אַלעס שענהסטע און בעסטע פון יהודה, אויסגעצירט אין די זיידענע העמדר מיט די בלאַהע ברעגען. און די וויבער האָבען טהייערע שטיינער אויף די ברוסטען אָנגעטהאָן. און די גאַלד־שטיקער מיט די זילבער־שטיקער צווישען די האָהר אראָבגעקלונגען און מיט'ן גאַנצען פאַראַד קיין שמרון גערייזט.

און שמרון האָט זיך פאַרגעברייט די בכבוד'ע געסט מקבל פנים צו זיין. פאַר דעם שטאָרט־טויער די זעקס רייטוועגען, וואָס מען האָט אַוועקגענומען פון ארם, אַוועקגעשטעלט. און די גבורים פון שמרון מיט די שפּיזען און די פּיילענבויוגענס אין די העגד פאר דעם שטאָרט־

טויער אויסגעשטעלט. און ווייכע געזעסען אויס די טהייערע טיכער אויסגעשפרייט פאר די חשובים און פאר די אַלטע. אין מיטען צוויי טראָהנען פאר'ן מלך פון יהודה און פאר דעם מלך פון ישראל.

און אהאב מיט'ן גאַנצען פּאָלק איז יהושפט'ן אַנטקעגען געגאַנגען, און מיט גרויס פרייד איהם אין שטאָרט אריינגעפיהרט. די טראָמ־ פייטען האָבען געטראָמפייטערט, די צימבאַלען האָבען געקנאַלט און די טענצער מיט די שפיעלער האָבען פאַראויסגעטאַנצט און געשפיעלט און די בכבוד'ע געסט פאר'ן טויער פון שטאָרט אויסגעזעצט.

און ישראל האָט געזעהן שלמה'ס קרוין אויפ'ן קאַפּ פון יהושפט'ן און די גאַלדענע פאַנצערס פון דוד'ן, און גלית הפלישתים'ס שווערד איז יהושפט'ס הענד, און די חשובים פון ירושלים אַרום יהושפט'ן, איז זייער האַרץ געוואָרען דערפרעהט, און אַ גרויסע האַפנונג האָט זיי אַרומגענומען. און זיי האָבען זייערע טיכער אין אויל געטונקט און אין פייער געברענט. און זיי האָבען זיך דערמאַהנט אַז דוד'ס צייטען, ווען הינטער איין פּאַהן איז גאַנץ ישראל געווען, ווי ער האָט זיי גע־ פיהרט געגען עמון און די העררען פון די פלישתים האָבען געקליבען מיט אָבגעהאַקטע פינגער אונטער זיינע טישען, — און די פּלאַמען פון די אָנגעצונדענע טיכער האָבען בעלויכטען די טונקעלע שטאָרט־ טויערען, וואָס האָבען זיך געשאַטענט אין דעם פאַרנאַכט־וואַלקען. און די געשרייען האָבען געקנאַלט, ווי זיי וואַלטען אין פייער גע־ וואַרפען געוואָרען — אין פייער געברענט. און דאָס גאַנצע פּאָלק איז איין קול :

— וועה צו אייך, ווייבער פון ארם, יהושפט'ס שווערד וועט אייערע זכרים, ווי דאָס שנייד־מעסער די זאַנגען, אויסשניידען. וועה צו דיר ארס־דמשק, דיין ברומען וועט געשטילט ווערען דורך אַחאַב'ס פּיילענבויען.

און נביאים זיינען דאָרט געווען. איינער פון זיי, צדקיהו בן כנענה האָט ער געהייסען. אַ גרויסער ליַעבהאַבער פון שלום. דורך דעם האָבען איהם אַלע פאַר אַ גוטען מענשען געהאַלטען. האָט ער זיך געמאַכט אייזערנע הערנער און פאַר די קעניגען געקומען און פאר'ן קהל זיך געשטעלט, און געוויזען : „אָט מיט דעם וועט איהר צו־ ברעכען ארם“.

זיי — די קעניגען מיט דעם פאלק — איז זיין נביאות זעהר גער
פעלען, — האָבען זיי געזאָגט איינער צום צווייטען:
— צו אַ גוטען מענשען קומט שטענדיג אַ גוט נביאות.
האָט ער זיך אין אַ זייט געשטעלט. האָט מען איהם אַ בכבוד
אַרט אָבגעגעבען און איז זעהר אַן אָנגעזעהענער מענש געוואָרען.
אַלע האָבען געקוקט אויף איהם, האָבען זיך געטראַכט: אַ גליקלייִ
כער מענש! נאָט האָט זיך צו איהם בעוויזען אין אַ גליקליכער
מינוט.

און נאָך איינער איז דאָרט אָנגעקומען, אַ פעלד־אייזען האָט ער
געהאַט אין דער האַנד. די אַקסען, זאָגט ער, האָט ער אויפ'ן פעלד
געלאָזט. און מיט דעם — זאָגט ער, וויזענדיג אויפ'ן אייזען —
וועט איהם ארם אייננעהמען.
איז זיין נביאות אויך זעהר שוין געפעלען. און מען האָט איהם
פאַרבייגעפיהרט פאַר'ן קעניג'ס טיש — האָט מען איהם אויך זעהר
שעהן מיט'ן קאַפּ צוגעשאַקעלט.
האָט מען דאָרט אַלע נביאים — פיער הונדערט מאַן זיינען זיי
געווען — מיט האָרנס, אַקערס און טעפּ — ארום טישען געזעצט,
דאָס גאַנצע פּאָלק האָט געקוקט אויף זיי, האָט זיך געפרעהט מיט זיי,
האָבען געזאָגט איינער צום צווייטען:
— דאָס איז דיין שטאַלץ, ישראל, דאָס איז דיין שטאַרקייט,
יהודה.

און די קעניגען זיינען דאָרט געזעסען, דער קעניג פון יהודה און
דער קעניג פון ישראל מיט די קרוינען אויף די קעפּ, מיט די שווער־
דען אין די הענד און די גאָלדענע פּאַנצערס (פון דוד'ס פּאַנצערס
נאָך), אויף זייערע ברוסטען, און דאָס פּאָלק, מאַן און ווייב און קינד,
האָט געקוקט אויף זיי, געפרעהט זיך מיט זיי, געזאָגט איינער צום
צווייטען:

דאָס איז דיין רוהם, ישראל, דאָס איז דיין גרויסקייט, יהודה.
און די גבורים פון ישראל און די בחורים פון יהודה זיינען
דאָרט געווען אויסגעשטעלט, צוועלף טויזענד מאַן צו פּום און פיער
טויזענד צו פּערד. די פּיילענבויענעס אין די הענד, די פּאַנצערס

איבער די ברוסטען, מאן אין מאן, יעדער פון זיי האָט געקענט וואַרפֿען פֿון בויגען און הויבען דאָס שווערד. און די זעקס רייטוועגען, אוועק גענומענע פֿון ארם, פאר זיי אויסגעשטעלט, און דאָס פּאַלק, מאן, ווייב און קינד, האָט געקוקט אויף זיי און געפרעהט זיך מיט זיי : — דאָס איז דיין מאַכט, ישראל, דאָס איז דיין שטאַרקהייט, יהודה.

און דער קעניג פֿון יהודה קוקט אויף די נביאים און ווענדעט זיך אין דער שטיל צו זיין חבר, דעם מלך פֿון ישראל : — הערר פֿון ישראל, דאָס איז שוין אַלע נביאים דאָ, וואָס זיצען דאָ מיט אייך ? קיינער ניט ?

אחאב גיט אַ וואונק, עס דערנעהענטערט זיך אַ פּעלדמאַרשאַל. — אַלע נביאים זיינען דאָ, וואָס געפינען זיך אין מיין מלכה ? דער פּעלדמאַרשאַל קוקט זיך אום צום טיש פֿון די נביאים, ווי זיי זיצען אַלע אויף זייערע בכבוד'ע פּלעצער, און זאָגט : — אַלע נביאים, מלך, אחוץ דעם... דער, וואָס... — דער מיכיהו, אַ שלעכטער יונג, — זאָגט דער קעניג פֿון ישראל. — ביי נביאים קען מען דאָס קיינמאָל נישט וויסען, הוד מלכות, — זאָגט דער מלך פֿון יהודה.

— אין דעם מלך'ס וועג געהט ער נישט, פֿון דעם מלך'ס טיש עסט ער נישט, אַ קריגערישער, מיט די נביאים רייסט ער זיך אַרום. עס לוינט זיך נישט, מלך פֿון יהודה... עס לוינט זיך נישט, — זאָגט דער מלך פֿון ישראל.

— ביי נביאים קען מען עס קיינמאָל נישט וויסען, הוד מלכות, — חזר'ט איבער זיינע רייד דער מלך פֿון יהודה.

— שמעוני — גיט דער קעניג אַ וואונק אויף אַ הויף-נביא'לע. — וואָס ווינשט דו, זיענער ? — פרענט דער אַהינגעאיילטער

נביא.

— דער מלך פֿון יהודה ווינשט אויך צו הערען די נביאות פֿון מיכיהו בן ילמה.

— ע... — פּערקרימט זיך שמעוני — אַ שלעכטער יונג. קיין גוט וואַרט פֿון זיין מויל. שוין דרייסיג טעג נישט געווען ביים קעניג'ס טיש. זיינע ברודער, די נביאים, פּערשעהמט ער, טראָגט זיך אַרום, גאָט ווייסט מיט וועמען, אין וועלדער, אין פּעלדער, מיט

רָאָבֶען, מיט חיות, גאָט ווייסט מיט וועמען. (שטילער) קיין איין
וואָרט „שלום“ נישט געזאָגט, נישט איבער'ן מלך, נישט איבער
ישראל און איבער „איזבל“, דיין ווייב, גאָט, פּאָטער!
— ביי נביאים קאָן מען עס קיינמאָל נישט וויסען, הוד מלכות, —
חזר'ט איבער דער מלך פון יהודה צום דריטען מאל זיינע רייד.
— זאָל מען איהם אויפזוכען! — בעפעהלט אַחאב, דער מלך פון
ישראל.

זיינען געגאנגען נאָך איהם שמעוני מיט צוויי דיענער. די וויי
בער, וואָס זיינען די לעצטע צייט פון לאַנד אין שטאָרט געקומען,
האָבען דערצעהלט, אַז ביים שטאָרט־וואַלד, וואָס איז נאָכ'ן באַרג,
שמעהט אַ מענש, זיין אויסזעהן איז ווי פון די נביאים, אַ זיידען
העמרעל געהט ער אָנגעטהאָן, זיינע האָהר זיינען לאַנג געוואַקסען,
רָאָבֶען האַלט ער אין די הענד, אויפ'ן קאָפּ, אויף זיינע געלאָקטע
האָהר איז אַש אַרויפגעשאַטען. און ער זאָגט צו די פאַרבייגעהערע:
„געהט צו אַחאב'ן און זאָגט איהם — שיק נאָך די קעניגען פון יהודה
און וואַרף מיט איהם גורל איבער אַדס־דמשק. אויף גלייך זאָלען
זיי די חלקים צוטהיילען, איינער זאָל דעם צווייטען נישט נאַרען.
און איד האָב דאָך שוין אָנגעזאָגט די הינד פון שמרון, אַז זיי זאָלען
זייערע צינגער טריקענען, און זייערע נעזער אויסציהען צום שמעקען
אַחאב'ס בלוט.“

האָבען זיי פּערשטאַנען, אַז ער האַלט זיך אויף אין דעם וואַלד,
זיינען זיי אַהין געגאנגען איהם דאָרט זוכען.
נאָך צוויי טעג זוכען האָבען זיי איהם געפונען. פּערשטעקט
איז ער געווען אין אַ פּערווירטען געביש פון טרוקענע צווייגען, האָט
ער זיך דאָרט ביי אַ קוואַל וואַסער אַ נעסט געפלאַכטען. אַ פּער־
ווילדעטער פייגענבוים איז אויך דאָרט געווען, וואָס פון זיינע פּרוכטען
האָט ער גענאָסען. אויס טרוקענע הערבסט־בלעטער האָט ער זיך
אַ געלעגער צווישען די בוימער אויסגעבעט און זיך דאָרט געוואָהנט.
אין שכנות מיט איהם, אין פּערוויקעלטע צווייגען פון אַ געזונדען
דעמב, האָבען זיך רָאָבֶען אַ נעסט געמאַכט. ער האָט זיך מיט זיינע
שכנים נאָנץ גוט פּערהאַלטען, האָט זיי דיענסט געלייסטעט. אויפ'ן
ווינטער האָט ער זיי געהאַלפּען זייערע נעסטען פּעריכטען. די איי־
ערלעך זייערע האָט ער טיעפּער אין שטרוי און בלעטער איינגעזעצט,

און ווען די עלטערען זיינען אוועק שפייז זוכען, האָט ער די יונגע ראָבען אָבגעהיט. אין נאָהענטסטען פעלד גענאנגען, שאַרנלעך גע- קליבען און זיי אין נעסט געבראַכט. און די ראָבען זיינען שוין צו איהם געוואָרען אזוי צוגעוועהנט, אַז זיי האָבען איהם פאַר אַ גאַנצען זייעריגען געהאַלטען, אַראָבגעגעסען פון זיינע הענד, פֿון זיינע הענד די קעפעלעך אויסגעשמרעקט צום וואַסער-קוואַל וואַסער טרינקען. אזוי האָט פערנגעסען דער געטליכער מאַן זיין ווירדע, און דאָס כּכּבוֹד'ע אָרט, וואָס ער פערנעהמט צווישען די נביאים פון ישראל און איז אומגענאנגען מיט נישט זיין גלייכען.

בעמערקען זיי איהם צווישען דעם צווייגען-געוועלכ, וואו ער ליגט אין זיין נעסט און שפיעלט זיך מיט די יונגע ראָבען, וואָס די מור טערס האָבען זיי איהם אָנפערטרויט, בעטראַכטען זיי איהם אַ ביסעל צוערשט פון דער ווייטען, בעדויערען איהם און שאַקלען אויף איהם מיט די קעפּ. און שמעוני ברעכט זיך די הענד: „מיכיהו, מיכיהו, וואָס איז פון דיר געוואָרען?“ נאָר לאַנג צו בעדויערען איהם האָבען זיי, ליידער, קיין צייט נישט געהאַט, וואָרים דעם קעניגס געבאָט איז געווען אייליג.

רופען זיי איהם:

— מיכיהו, מיכיהו! ביזט גערופען געוואָרען צום קעניג.

פרענט ער זיי פון דערווייטענס:

— וואָס איז היינט מעהר פון אַן אַנדערס מאָל?

— ישראל מיט יהודה האָבען שלום געמאַכט און געהען ביידע

אויף רמת-גלעד.

קלינגט אָב מיכיהו'ס קול צווישען די בוימער פון וואַלד:

— און וואָס ווילען זיי פון מיר?

— זיי ווילען הערען פון דיר גאָט'ס וואָרט.

האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז געגאנגען מיט זיי.

זיינען זיי ארויסגעקומען אויפ'ן מלך-וועג, האָט די זון געשיינט צווישען די בלעטערדיגע צווייגען פון די בוימער, וואָס זיינען דאָרט געשטאַנען אויפ'ן וועג. און די ווייסע מויערען פון אַ חורבה, וואָס איז דאָרט געווען אויף אַ באַרג אין מיטען פעלד, האָבען זיך אויך געשיינט. נאָר די גרינע פעלדער האָבען זיך געטונקעלט, ווארים זיי האָבען ערשט אָנגעהויבען אויסצוציהען דאָס גרינס פון זיך, און דער

קוואַל וואסער, וואָס איז דאָרט געווען נעבען באַרג, האָט זיך אויך גע-
טונקעלט. נור דאָ און דאָרט האָבען זיך איבער איהם די וואסער-
שפיגלען געגלאַנצט געגענאיבער דער זון, ווארים עס איז געווען אַב-
הויב פריהלינג, ערשט וואָס דער שנעע איז צוגאנגען. און זיי זיינען
געגאנגען אויפ'ן וועג און האָבען געשוויגען.

נור שמעוני האָט זיך אייניגע מאָל אָנגערופען :

— מיכיהו, מיכיהו! און האָט זיך אַלץ נישט צוזאמענגענומען
איהם צו זאָגען.

און מיכיהו האָט דעם קאָפּ געבויגען צו דער ערד און געשוויגען.

און צום סוף האָט שמעוני געזאָגט :

— מיכיהו, זעה, דאָס גאנצע פּאָלק איז אין טויער און די קע-
ניגען אין זייערע קרוינען. זאָג אַ גוט וואָרט.
מיכיהו האָט געשוויגען.

איין מינוט האָט זיך נאָך שמעוני איינגעהאַלטען.

— מינסט, אַז שמענדיג מוז מען זיין אַ קרומער האקען? מיר
זיינען דאָך אַזעלכע נביאים, ווי דו. דאָס גאנצע פּאָלק איז טויער
פרענט צו גאָט, פּאַרשט צו גאָט.
ער שווייגט.

— און אַ מלחמה-מצוה אויף ארם. גאָט האָט אַליין געהייסען,
געווען ביי צדקיה בן כנענה, געווען ביי ימלה בן גדעון, ביי דעם, ביי
יענעם, און אַלץ איז שוין גרייט... די רייטוועגען געשפּאַנט, דאָס
היל גרייט, נור דו אַליין מוזט זאָגען: נישט, הא? —
פון וואנען ווייסט דו, אַז איך וועל זאָגען נישט? — רופט זיך
אַב מיכיהו צום סוף.

— אַזוי, ווער אַ מענטש, און לאָז איינמאָל נעהמען אַ סוף. גענוג
זיך שוין אַרומגעקריעגט, לאָז שוין זיין שלום.

און ער האָט זיך דעריבער געריבען די הענד :

— אַ שעהן וועטער היינט, הא? און באַלד דערויף :

— ווייסט וואָס, מאַך דיר אַ ערדענעם טאָפּ און ווארף איהם פאר
די מלכים אָן דער ערד און ווייז זיי, אַזוי וועלען זיי צוברעכען ארם,
וואָרים דאָס משל מיט די אייזערנע הערנער האָט שוין צדקיה גע-
מאַכט.

און פאר'ן אריינקומען :

— מען דארף דאָך דיר אַ מלבוש שאַפּען, אין אַזאַ הולך קאַנסטו
דאָך פאַר די מלכים נישט קומען.
אַזוי זיינען זיי אין שטאַרט אַריינגעקומען.

האַט מען מיט'ן שופּר געבלאָזען און דאָס גאַנצע פּאָלק איז אין
שטאַרט-טויער צוזאַמענגעקומען. מען האָט די טראָהנען אויפגע-
שטעלט, די מלכים אין זייערע קרוינען, אין זייער כלי-זיין פאַר'ן
פּאָלק געזעצט. די נביאים האָבען זיך פאַר די מלכים געשטעלט. און
דאָס גאַנצע חיל האָט מען צוזאַמענגערופּען און די פּערד צו די רייט-
וועגען געשפּאַנט. און די קעמלען מיט די מויל-טויערען און די אייד
לען געלאָדען מיט רויב-זעק. און דוד'ס גאָלדענע פּאַנצערס האָבען זיך
אין דער זון געלויכטען, און די שפּיזען-וואַרפּערס מיט די פּיילענבויר-
גענס. די טראָמפּייטען שאַלען אין די זון אַריין. און די ווייבער האָ-
בען זייערע קינדער אויף די הענד גענומען און זיינען זייערע מענער
בעגלייטען געגאַנגען אין דער מלחמה אַריין.

האַט מען מיכיהו בן שמעוני פאַר די מלכים געפיהרט אין זיין
ווילדען וואַלד-קלייד. בלעטער האָבען זיך נאָך אין זיינע האַר אויפ-
געהאַלטען און זיין באָרד איז פּערווירט געוואָרען מיט די וואַלד-
שטעכערס. און דאָס גאַנצע פּאָלק האָט די קעפּ געהויבען, געקוסט
איינער איבער'ן צווייטענס קאָפּ, איהם אָנגעקוסט, זיין נביאות צו
הערען.

און דאָס גאַנצע פּאָלק האָט געשוויגען, געהאַרט אויף איהם.
זעה, דעם טאָפּ, וואָס שמעוני האָט געזאָגט, האַלט ער נישט אין
זיין האַנד.

און צדקיה בן כנענה שטעלט זיך פאַר איהם מיט די אייזערנע
הערנער, וואָס ער האָט זיך געמאַכט, און קוסט איהם אָן.

און דער מלך יהושפט זאָגט צו איהם:

— ווי איז געווען גאָט'ס וואָרט צו דיר?

— געה אויף צו יהושפט מלך יהודה און צו אחאב מלך ישראל,

זיי זיצען אין דעם שטאַרט-טויער פון שמרון, און זאָג זיי: געהט

אויף רמת-גלעד. איך וועל אַרם איבערגעבען אין זייערע הענד.

— שלום! — האָט דאָס פּאָלק אויסגעשריען אין איין קול.

און צדקיה קוקט איהם אָן פון דער הויך מיט דעם האָרן אין דער האַנד:

— הע, נישט ליגען געזאָגט.

— ניין, נישט ליגען געזאָגט. דאָס קול איז געווען צו דיר — ווי עס איז געווען צו דייע חברים — צו פערפיהרען דאָס פאַלק, וואָס שטעהט דאָ אַרום, ווי פערבלאָנדרזשעטע שעפעלעך אין פעלד איבער די בערג, וואָס האָבען קיין פאסטוכער נישט

— וואָס האָט ער געזאָגט? — פרעגט דער מלך פון יהודה.

— און איך בעט מיך ביי מיין גאָט, פאָרוואָס פערפיהרסט דו זיינע פאסטוכער, — און גאָט ענטפערט מיר: נישט ז י י זיי נען די פאסטוכער פון מיין פאַלק! — שרייט אויס דער נביא, ווייִ־זענדיג אויף די מלכים.

— האָב איך דיר דען באלד נישט געזאָגט, אז מיט איהם איז נישט גוט צו האָבען צו טהאָן, אז קיין איינציג גוט וואָרט וועט פון זיין מויל נישט אַרויס?

— און איך זעה, ווי גאָט זיצט אויף זיין שטוהל, און די מלאכים אַרום, לינקס און רעכטס, און מען פרעגט זיך: ווער וועט אַנריידען אחאב, אז ער זאָל געהן אויף רמת־גלעד? דער זאָגט אזוי און יע־נער אזוי. און עס געהט אַרויס דער שטן און זאָגט: א י ד וועל עס טהאָן! און גאָט פרעגט איהם: מיט וואָס? און ער ענטפערט: איך וועל פאלשע נביאות אין זייערע מיילער לעגען. איך וועל זיי צו אחאב שיקען מיט אייזערנע האָרנס, מיט אַקערס און שנייד־מע־סערס. איך וועל זיי פאלשע בילדער ווייזען און וועל זיי פאלשע ווער־טער געבען. און גאָט זאָגט צו איהם: געה און טהו עס!

— הייסט עס, אז דו ביזט דער אמת־ער, אז דו האָסט דאָס אַלץ געזעהן, געהערט און ווייסט, האָ? נור מיר זיינען פערפיהרטע נאָ־ראַנים פון שטן און דו ביזט פון גאָט? אוי, אוי, דו לינגער, דו עוכר ישראל. טאָמער האָבען אידען שלום געמאַכט, קאָנסטו עס נישט ליי־דען, הע. טאָמער וועלען אידען רמת־גלעד איינגעהמען, ווילסט דו עס נישט, הע? — קוקט איהם אָן צדקיהו.

און אחאב גיט אַ וואונק צום שטאַדט־היטער, ווייזט אויף מיכיהוֹלִי

און זאָגט:

— נעהם דעם און האלט איהם אין שטאָדט-גרוב, גיב איהם ברויט, גיב איהם וואסער, ביז מיר וועלען בשלום אַהיים קומען.
און זיי האָבען איהם גענומען, די הענד געבונדען און אין שטאָדט-גרוב אַריינגעוואָרפֿען.

און די שופרות האָבען געבלאָזען און דאָס פּאָלק האָט צו מלחמה אויסגעצויגען. אין די שטעדט זיינען נור איבערגעבליבען אַלטע, וויי-בער און קינדער, די שטאָדט צו היטען.

נאָך אַ פּאָר וואָכען זיינען פון דער מלחמה די ערשטע אַנטלאָ-פענע אין שטאָדט אַריינגעקומען. בעהאַלטענערהייד האָבען זיי זיך אין שטאָדט אַריינגעכאַפט, די זייעריגע אויפגעזוכט און אין די גע-צעלטען זיך בעהאַלטען. ערשט אין אַ פּאָר טעג שפעטער האָבען די שכנים זיך דערוואוסט פון זיי און זיינען צולויפֿען געקומען אויס-פרעגען אויף די זייעריגע. וואָס אַ טאָג זיינען אַלץ מעהר פון די מלחמה-אַנטלאָפֿענע אָנגעקומען. ערשט אין אַ שעהנעם טאָג יהושפט דער מלך פון יהודה אויף אַ צובראַכענעם רייטוואָגען מיט אַ רעשט פּאָלק, אַהן מלחמה-כלי-זיוו, אַהן פּערד, זיינען זיי שטילערהייד, ווי גנבים, אין שטאָדט אַריינגעקומען.

באַלד זיינען די שטאָדט-ווייבער געקומען צו לויפֿען, די זייעריגע נישט דערזעהען, איז אַ גרויס געוויין געוואָרען. און דאָס קול פון די אַלמנות מיט די קינדער-יתומים האָט דאָס האַרץ געשניטען און צום הימעל אויפגעגאַנגען. און די ווייבער, וואָס זייערע מענער האָבען זיך יאָ אומגעקעהרט, האָבען זייערע מענער אין די געצעלטען בע-האַלטען — ווארים די שטאָדט איז פול געווען מיט אַלמנות און קיין מענער זיינען נישט געווען. און די קינדער זיינען נאָך קליין געווען. האָבען זיך אָנגעכאַפט זיעבען ווייבער אַן איין מאַנספּערזאַן און האָ-בען געזאָגט: „אונזער ברויט וועלען מיר עסען, אונזער וואסער ווע-לען מיר טרינקען, אבי זאָל נור דיין נאָמען אויף אונז גערופֿען ווערען.“ און מיכיהו האָט דערהערט אין דער גרוב דאָס געוויין פון די ווייבער און די קינדער — האָט ער זיך איבער'ן ראַנד פון גרוב געוויזען און געשריען הויך צום קעניג:

— האָב איך אייך דען נישט באַלד געזאָגט — פּעהפּיהרט נישט דאָס...

נור יהושפט, דער מלך פון יהודה, האָט איהם נישט געלאָזט ריי-
דען און האָט געזאָגט צו יואש, דעם מלך אחאב'ס זוהן, וועלכענס
פאָטער איז אין דער מלחמה געבליבען; דעם לאָז לויפען — דאָס איז
א קרומער האָקען.

האָבען זיי מיכיהו'ן פון גרוב ארויסגעלאָזט — האָט ער זיך גע-
נומען און איז צוריק אין וואַלד געגאנגען צו זיינע שכנים, די ראָבען,
וועלכע האָבען נישט געוואוסט, וואו ער איז אַהינגעקומען דורך די
גאַנצע צייט.

די שטאָרט שכם.

טייער איינגעגראבען צווישען צוויי הויכע בערג, צווישען דעם בארג פון ברכה און בארג פון קללה, ליעגט אונזער ערשטע אלטע „רעזידענץ“—שטאָרט — שכם. נישט בחנם הייסט די שטאָרט „שכם“ (רוקען), ווארום אז מען קוקט אראב פון די בערג אין דער שטאָרט ארײן, זעהט זי טאקע אויס, ווי א רוקען פון א סקארעבע, וואס קריכט צווישען צוויי ריעזע-בערג. דער וועג פון עינדגנים צו איהר פיהרט איבער בערגלאך, וואס הויבען זיך אויף איינס אויף דאס צווייטע, און קייקלען זיך אזוי ארויף ביז צו די הויכע בערג פון גרײזים אין עיבל. די בערגלאך זיינען בעזעצט מיט הונדערט-יעהריגע איילבירטען-וועלד-לאך. דער וועג איז אויך גענוג בעלעכט און מיר האבען אנגעטראפען גאנצע קאראוואנען פון קעמלען, וועלכע ציהען איבער דעם וועג, און פיהרען איבער אויל און זייף פון דער האנדעלס-שטאָרט שכם קיין דמשק.

פיעלע רוסישע פויערן, גאנצע מחנות פילגער, צופוס-געעהנדע און מיט וואגען פאהרענדע, האבען דורך דעם וועג אדורכגעצויגען פון ירושלים קיין נצרת. שכם אַליין ליגט אַרומגערינגעלט פון פעטע גרינע פעלדער, גוט בעארבייט, אין מיטען די פעלדער פאר דער שטאָרט האבען מיר אנגעטראפען דעם גרויסען קוואל וואסער, נעבען וועלכען עס זיינען געשטאנען די וועשערינס און האָבען זייערע וועש געוואשען. דער קוואל וואסער, דאס איז געווען דער שטאלץ פון שטאָרט, און צו-ליב איהם האבען אוראיי אונזערע אבות זיך בעזעצט אין דער שטאָרט און זי איז געוואָרען דער מיטעל-פונקט פון ארץ-ישראל. ווארים שכם מיט איהרע גרינע פעלדער, מיט איהר קוואל וואסער זעהט טאקע

אויס צווישען די נאקעטע גרויע שטיינערדיגע בערג, ווי א אאזיס אין מדבר.

איידער דוד האט איינגענומען ירושלים און געמאכט אויס איהר די הייליגע שטאָרט, איז דער מיטעל־פונקט פון ארץ־ישראל ביי אידען געווען שכם. שכם האט געמוזט אין דער טראַדיציע שפילען א גרויסע ראָלע. שוין אברהם האָט זיך דאָ צום ערשט בעזעצט, ווען ער איז אין לאַנד כנען אריינגעקומען. און אונזער טאטע יעקב, ווען ער איז צוריק געקומען פון לבנון און פאר זיך אליין געמאכט אַ הויז, האָט ער זיך דאָס הויז געגרינדעט אין שכם, דא האט פאסירט די מיאוסע געשיכטע מיט אונזער מוהמע דינה, וועלכע איז געווען אַ נייגעריגע און געוואָלט זעהן „די טעכטער פון לאַנד“, האָט זי בעגעגענט דער זוהן פון המור — שכם, דער קרוין־פרינץ פון שכם. און וואס דערנאָך האבען זיך פאר איהר אזוי בלוטיג אבגערעכענט אונזערע צוויי פעטערס שמעון און לוי, מיט די פייִלענכויגענס, פאר דער מוהמעס שאַנד. און עס דוכט זיך, אז ביז היינטיגען טאג קענען אונז נאך די שכמ'ער נישט פערגעסען דאָס בלוטיגע געשלעג, ווארום ביז'ן היינטיגען טאג וואוינט נישט אין דער פעהעלטניסמעסיג גרויסער שטאָרט קיין איין איד. און ווען אונזער וואגען איז קיין שכם אריינגעפאהרען, האבען די שכמ'ער געוואָרפען אויף אונז בייזע בליקען, און נאָך גוט, וואָס מיר האבען א אירישען „שומר“, א „דוד“, פון מרחביה מיטגענומען, אז ער זאל אונז בעשיצען. אין שכם האט אונז געהייסען משה רבינו שטעהן ביי די פיס פון די צוויי בערג, הר גריזים און הר עיבל, און פון גריזים אויסהערען די ברכות און פון עיבל — די קללות. און טאקע דא האט יהושע צוזאמענגערופען דאָס פאָלק, דערנאָך ווען זיי האָבען דאָס לאַנד איינגענומען און אויפגעשטעלט דעם געדענקניס־שטיין, און קוים האט זיך נאר דאָס פאלק מיט ירבעם בן נבט אין דער שפיץ אב־געריסען פון דוד'ס הויז, איז דער פראטעסט געגען ירושלים געווען שכם' און צוליעב דעם טאקע קענען עס אונז ביז'ן היינטיגען טאג אונז זערע שטיף־ברידער די שומרונים ניט מוחל זיין, וואָס מיר האָבען זיך געלאזט פערפיהרען פון דוד'ן און געגרינדעט א נייע רעזידענץ־שטאָרט, א ירושלים, וואס מיר האבען זיך געלאזט איבערדערען פון די נביאים ישעיהו, אדער ירמיה, אז ירושלים איז און וועט זיין די שטאָרט.

וועלכע גאט האט אויסגעקליבען, אז זייער בית-המקדש זאל דארט שטעהן.

ווארום די אמת'ע הייליגע שטאָרט, זאָגען זיי, איז שכם, און דאָס אמת'ע בית-המקדש איז גארנישט חרוב געווארען און שטעהט נאך ביז'ן היינטיגען טאָג אויפ'ן הר גריזים, אין וועלכען זיי ברענגען יעדעס יאהר דעם קרבן-פסח, און אז משיח וועט קומען, וועט ער צוזאמענרופען און צונויפפיהרען די אידען נישט קיין ירושלים, נאר קיין שכם, אויף דעם בארג גריזים.

ווארום קוים איז מען אין שכם און מען רעדט זיך פאנאנדער מיט די שומרונים — האלטען מיר נאך אין אנפאנג. עס האט זיך דורד דער גאנצער צייט גארנישט געענדערט און מיר לעבען נאך אין קריעג צווישען יהודה און ישראל, צווישען ירושלים און שומרון. מיר האלטען נאך אין יענע צייטען, ווען דער מלך יהודה איז ארויס מלחמה האלטען מיט'ן מלך ישראל, דער מלך יהודה האט זיך פערלאָזט אויף גאט, און אויפ'ן נביא'ס רייד, און דער מלך ישראל האט אב-געדונגען די „אייזערנע רייטוועגען“ פון מלך מואב. מיר האלטען נאך אין יענע גוטע צייטען, ווען די שומרונים קומען אונז שטערען די מויערען ארום ירושלים אויפצושטעלען און מיר מיט איין האַנד לעגען מיר די שטיינער אויף די מויער און אין דער צווייטער האַנד האַלטען מיר דאָס שווערד און וועהרען זיך געגען זיי. מיר האַלטען נאך אין יענע צייטען, ווען די שומרונים לאָזען ניט די גלי'ער קיין ירושלים געהן עולה-רגל זיין און געהען ארום אויף די וועגען בעפאלען זיי. ווארים דער כהן גדול פון די שומרונים, ר' יעקב, מיט זיינע צוויי שוועסטער-קינדער, קוקען אויך אויף אונז ביין, וואָס מיר פאָהרען קיין ירושלים עולה-רגל זיין. און דער זוהן פון כהן-גדול, זיין ממלא-מקום, זאגט אונז נאך מוסר, רעדט אונז אב מיר זאלען נישט געהן קיין ירושלים, וואָס איז דאך גארנישט קיין אידישע שטאָרט, און ווערט פון משה רבינו קיין איין מאל נישט דערמאָהנט, נאר מיר זאלען בלייבען אין שכם, און אויפ-געהן צום בית-המקדש, וואָס שטעהט אויפ'ן הר גריזים.

געבליבען זיינען אין גאנצען פון די שומרונים ביז א הונדערט און זעכציג נפשות, וואָס וואוינען אלע צוזאמען ווי איין משפחה, ארום דעם הויף פון כהן-גדול. א העלפט פון זיי האבען ווייבער, נאר די מעהרסטע פון זיי האבען נישט קיין חתונה, ווייל עס פעהלט זיי

אויס כלות. א שומרני ווארט אויף א ווייב א דרייסיג־פערציג יאהר ביז זי ווערט ערוואקסען, ד. ה. אלט צעהן, צוועלף יאהר, רייה חתונה צו האבען, און ער האט אנגעוואמעלט א צוואנציג, דרייסיג נאפאלעאן (שוואנציג־פראנקען שטיק), אז ער זאל זיך קענען קויפען. די מיידלאך ציהען זיך אלע אויף אינאיינעם אין הויף פון כהן־גדול, א זיעבען, אכט מיידלאך פון דריי ביז א צעהן יאהר אלט, דרעהען זיך ארום אין הויף און מען זעהט, ווי אלע שומרונים, וואס וואוינען ארום דעם הויף גיבען אכטונג אויף זיי, אז זיי זאלען גוט געדייען, און קוקען אויף זיי, ווי זיי וואלטען געווען א נאציאנאל־אייגענטהום... נישט איין שומרוני, א מאן פון עטליכע און דרייסיג יאהר, וואָס ווערט אויפגעצעהרט פון די ווארימער מזרח'שער זון, קומט צו געהן צום הויף פון כהן־גדול און קוקט אריין דורך די גראטעס, ווי די כלות פאשען זיך, ווי די גענו, און קוקט אויף זיין צוקונפטיגע, וועלכע איז שוין אלט א פיער יאהר, צי זי איז דורך דער נאכט עפעס צוגעוואקסען... ווארים די שומרונים קויפען זיך די כלות ביי זייערע עלטערען איידער זיי ווערען נאך געבוירען... זיי בעשטעלען די כלות ביי זייערע עלטערען... און, אז עס ווערט געבוירען ביי וועמען א מיידעל, איז עס א נאציאנאלער יום־טוב. אזא הונגער איז אויף ווייבער אין שכם ביי די שומרונים

דורך א שמאלען פינסטערען קארידאר, וואס ציהט זיך דורך, ווי א לאנגער קעלער, איבער דער שטאדט פון שכם, זיינען מיר אנגעקומען אין הויף פון די שומרונים. דעם כהן־גדול האָבען מיר נישט געטראָפֿען אין דער היים, ער איז געווען אויף א זיצונג פון א וואהל־פערזאמל־לונג, וואס שכם האט צוזאמענגערופען, אויסצוקלייבען א דעפוטאט אין פארלאמענט אריין קיין קאנסטאנטינאָפּאָל (ווי מאדנע דאס קלינגט פאר שכם). געטראפען האבען מיר אין דערהיים זיינעם א זעהן, א בחור פון עטליכע און דרייסיג יאהר, מיט א בלייך אויסגעפייניגט געזיכט, פערצעהרט פון דעם הייסען קלימאט, און פון אונערפילטע פער־לאנגען, אז עס איז געווען א רחמנות צו קוקען דערויף. דער בחור איז דער ממלא־מקום פון כהן־גדול, דער געלערענטער ביי זיי. ער שרייבט שוין אליין איבער די תורה, אין דעם אלטען אידישען כתב, זייערע געבעט־ביכער, ווארום די שומרונים ווייסען גאָר נישט פון דרוק ביז'ן היינטיגען טאג. מיט איהם איז געווען זיינס א שוועסטער־קינד, וואס האט געהאט דאס גליק פאר א פאר טעג צוריק א ווייב צו

קריגען. מען האט עס אן איהם אנגעזעהן, אז ער האט חתונה געהאט. די פרייד האט פון איהם ארויסגעשטראהלט, און דער יונגעראמאן מיט זיין צעווארעמטען טעמפערמענט האט זיך געכאפט פאר אונז, אונז צו אגיטירען פאר שכם מיט'ן הר גריזים, אויף א לשון-קודש, וואס איז קוים געווען צו פערשטעהן. דער צווייטער בחור, דער ממלא-מקום, האט געקוקט אויף דעם יונגען מאן מיט גרויס קנאה, און ער האט אלע מאל געוויזען אויף דעם חתונה-געהאמען און געזאגט מיט א קרעכץ און קנאה די ווערטער: „הוא בנה בית“ — דער ממלא-מקום האט אויך שוין א כלה, ער האט זי אונז געוויזען, א מידעל פון פינף יאהר, נאר ער ווארט ביז ער וועט זיך אנזאמלען „מוחר“. עס הייסט, ער וועט האַבען זיינע פינף און צוואנציג גאפּאַלעאַן. פופצעהן האט ער שוין, און איצט וויל ער אונז פערקויפען א געשריבענעם חומש — פאר א פינף און צוואנציגסטעל ווייב. מיר האבען איהם צוגעזאגט דאס „פינף און צוואנציגסטעל ווייב“, נאר ער זאל אונז ווייזען זייער שוהל, מיט דער ריכטיגער ספר-תורה און ארויפפיהרען אויפ'ן הר-גריזים, ווייזען זייער „בית-המקדש“ מיט'ן מזבח.

דאס שוהלכעל איז זעהר אן ארימעס, אן אלט ספר תורה, גע-שריבען אויף שווארצען אלטען פארמעט, פערפלעקט און צוריסען, אין דעם אלטען אידישען כתב. פון כתב-יקודש האבען זיי נאר דעם ספר יהושע, עמוואס פון אן אנדערען נוסח פון אונזערען. אויך א דברי-הימים פון די מלכי ישראל, (פון די איבעריגע ספרים פון תנ"ך, פון די נביאים — האלטען זיי נישט, און רעדען וועגען זיי מיט א געוויסער שנאה), וועלכער ד"ר נאסער, דער לאנדאנער רב, (וועגען וועלכען איבריגענס די שומרונים דערצעהלען וועגען זיין כעזוף ביי זיי מיט בעגייסטערונג און האלטען איהם פאר א הייליגען), זאל האבען אויך געפונען ביי זיי צווישען אנדערע, אייניגע ספרים פון זייערע כהנים-גדולים און סדרית-פילות און תחינות — דאס זיינען זייערע ספרים. נאר מקנא האב איך זיי געווען דאס זיידענע דמשק'ער גע-וועבעטס, אין וועלכען עס איז געווען איינגעהילט זייער ספר-תורה. דאס זיידענ-שטיק איז געווען אן עכט אריענטאלישעס מייסטער-שטיק געוועבט, ווי איז תלמוד ווערט דערצעהלט: „איז בליץ פון דער נאכט“. אויף א זילבערנעם מאטען אונטערגרונד ציהען זיך דורך בלויע בליצען, ווי איז דעם זיעבען-פארביגען רענען-כויגען, אין געזאנג געוועבטע

זונענדיגע בלויע קאלירען, אהן איין מאטיוו, אהן א מוסטער, נאר ווי דאס געזאנג, וואס גיסט זיך פון א צופלאממען זונען־אונטערגאנג. ווי א הימעל מיט בלויע בעלויכטערע וואלקענס, האט דאס דמשק'ער געוועבעכטס אויסגעזעהן. איך האב אָנגערעדט דעם פעסימיסט, אז מען זאל דאס שטיק ארויסקריגען פאר דעם ווילנעם אירישען מוזעאום, מיר האבען צוגעזאגט דעם ממלא־מקום געלד פאר א גאנץ ווייב — ער זאל אונז דאס שטיק ארויסגעבען. ווי עס האט זיך איהם נישט דאס געלוסט, האט ער מורא געהאט פאר דער עודה, ווארום דאס געווען בעכטס האבען זיי בירושה פון אלטע, אלטע צייטען, און עס איז ביי זיי פעהריליגט.

די צוויי בערג, דער הר גריזים און דער הר עיבל, ליגען איינער געגענאיבער דעם אנדערען, טאקע ווי צוויי עדות, איך האב מיר פאר' געשטעלט, אז דער הר גריזים, דער בארג, אויף וועלכען מען האט גע' געבען די ברכות, מוז זיין בעשאַטען מיט גרין גראז, מיט געלע פעלד' בלימעלאך, מוז זיך בארען אין שפע, וואס די ברכות האבען איהם בע' גאסען. דאגעגען דער הר עיבל, דער בארג, אויף וועלכען מען האט געגעבען די תוכחה מוז זיין גאל און גאל, און בעשאַטען מיט דער' נער, שטעכענס, און פערוואַרפען מיט שטיינער, און מיט שרעק האָב איך ענטפּלעקט, אז דער בארג עיבל, דער בארג פון דער תוכחה, איז בעפלאַנצט פון וויינגערטנער, מיט אוילבירטען און אויפ'ן שפיץ בארג האט זיך ווער אויפגעשטעלט אן אריענטאלישען פאלאץ און ארומגע' פלאַנצט א גארטען, און מענשען וואהנען אויף איהם. און, פערקעהרט, דער בארג גריזים איז וויסט און לעער פון מענשען, ווילדע ציגען קריכען ארום צווישען די שטעכערס, און דער וועג איז אזוי אנגעשאַטען מיט שטיינער, ווי אלע צרות פון אידען, וואס זיי האבען געליטען. צייט די תוכחה איז געגעבען געוואָרען, ווי אלע קללות פון דער תוכחה וואָלטען געווען אויף איהם אויסגעשאַטען. איך האָב בעוואונדערט די צוויי שומרונים, דעם ממלא־מקום פון כהן־גדול מיט זיין שוועסטער' קינד, וועלכע זיינען געטפּרונגען איבער די שטיינער, ווי יונגע קאזעס. איך האב קוים געקענט נאכקריכען נאך זיי, און נאך צוויי שעה שטיי' גען, בין איך א מיעדער, א גע'הרג'טער, ארויפגעקומען אויפ'ן בארג. די שומרונים האבען מיר געוויזען דעם שטיי, וועלכען יהושע האט אויפגעשטעלט אלס עדות. זיי האבען מיר געוויזען דעם שטיין.

אויף וועלכען אברהם האט געזאלט ברענגען, (נאך זייער טראדיציע, אויפ'ן בארג גריזים) פאר א קרבן, יצחק'ן. זיי האָבען מיר געוווּזען זייער „בית־המקדש“, וועלכעס בעשטעהט פון א חורבה צוזאמענגעקליר־בענע שטיינער, אויף וועלכער זיי בריינגען דעם קרבן־פסח. איד האב אויף איהם גארנישט געקוקט און האב געקוקט אויפ'ן הימעל, איד האב געקוקט אויף דער וועלט; איד האב געקוקט אויף דעם לאַנד. וואס האט זיך ענטפלעקט פאר מיינע אויגען.

איד האב שוין לאַנג געקלעהרט דעריבער, שטייגענדיג איבער די בערג פון ארץ־ישׂראל, פארוואס דוקא אין דעם לאַנד אין אויפגע־שטאנען דאס גלויבען פון איינציגען נאט, וואס הערשט אין הימעל איבער אלעס. אז מען אין ארץ־ישׂראל, און מען זעהט דאס ברייטע ווייטע לאַנד, וועלכעס ענטפלעקט זיך יעדען אויגענבלויק אויף צעהנדליגע מיילען ווייט — אין גאר קיין וואונדער נישט, וואס דא האבען די מענשען צוערשט בעגריפען, אז נאט אין עטוואס העכערס פון דעם, וואס מיר זעהען מיט אונזערע אויגען, וואס מיר טאפען אן מיט אונזערע הענד; אז נאט אין העכער איבער אונז, ער רעהט איבער אונזערע קעפ — ווי די פליגלען פון א גרויסען אדלער פליהט ער איבער אונז. די לופט אין אזוי קלאהר אין ארץ־ישׂראל, אז שטעד הענדיג אויף יעדען קליינעם בערגעל, ענטפלעקט זיך די לאַנדשאפט אויף צעהנדליגע מיילען ווייט. דאס גאנצע לאַנד בערגעלט זיך, איין בערגעל אויפ'ן צווייטען, אזוי, אז דער מענש קוקט נישט אין ארץ־ישׂראל אויף דער ערד, נאָר אין הימעל אַרײַן. די ערד דערווייטערט זיך פון זיינע פיס און ער זעהט זי אין איהר אונגעדליכקייט, ווי דעם הימעל. דער געדאנק געהט ארויס פון די ענגע פיער איילען, אין וועלכע ער ווערט איינגעפאסט אין דער נעבעלדיגער לופט פון אונזער לאַנד. ער געהמט ארום די וועלט, ווי די אויגען געהמען ארום די לאַנדשאפט. דעם גאנצען הימעל האט ער איבער זיין קאפ, און די גאנצע ערד האט ער אונטער זיינע פיס. און אז אויף די בערג, אונטער דעם הימעל, אין געריטען אויף זיין אייזעל אַ פאַטיריאַרד, אַ אַברהם אבינו, אדער אין געשפרונגען איבער די בערג אַ פאַסטוּך יעקב, האט איהם געמוזט קלאר ווערען דער געדאנק, אז נאט אין נישט דאס קליינע, וואס ער זעהט פאר זיך מיט זיינע אויגען. אז נאט הערשט איבער דעם אלעס, איבער דעם גרויסען גאנצען הימעל, און איבער

דער גרויסער גאנצער ערד, אז גאט איז העכער איבער די הימלען, וואס ער האט איבער זיין קאפ, אז גאט איז דאס גרויסע, דאס אייביג ציגע, דאס ערהאבענע, וואס האט אלעס אין זיך, און וואס ער איז אין אלעס.

מלא כל הארץ כבודו!

און שטעהט מען אויפ'ן הר גריזים, זעהט מען די גאנצע וועלט, דעם גאנצען הימעל און די גאנצע ערד, ווערט דער געדאנק נאך פעסטער און נאך קלערער. פון איין זייט גיסט זיך אויס דער ים און זיין אונערליכקייט. איבער איהם, ווי א רויטער פלאקערדיגער באלען, קוילערט זיך די זון איבער דעם גרויסען הימעל־פעלד אין די אויפגע־קאכטע וועלען אין ים אריין; עס צינדט אונטער דער ברענענדיגער באלען די בלויליכע דורכזיכטיגע הימעל־קליידער, און זיי לאזען זיך אין דעם ים אריין, אין דעם וואסער צו פערלעשען זייער שרפה, אבער ער צינדט אונטער, דער ברענענדיגער באלען אויך דעם ים, און עס ברענען זיך שוין די קאלטע וועלען פון ים אינאיינעם מיט די וועלען פון הימעל און בעגיסען די וועלט מיט זייער רויט־ברענענדיגעם בלוט, פון דער צווייטער זייט בארג הילען זיך אין דעם פיאָלעטע־זיידענס איין די בערג פון מואב. ווי א קליין אונגעהאלפען קינד דריקט זיך דער ירדן מיט'ן ים המלח אונטער די פיס פון די בערג, ווי ער וואלט מורא געהאט פאר דעם ערנסט פון דער נאכט, וואס פאלט, ווי א פליגעל פון א אַדלער, פון הימעל אַראָב. די גאנצע ערד ליגט דיר צו דינע פיס, ווי א ארימער וואָרם אונטער דעם גרויסען הימעל, און קארטשעט זיך מיט אונטערטעניגקייט איין פאר דער אימה פון גאט.

ווארום אין ארץ ישראל פיהלט מען די אימה פון גאט. עס איז דא א מאכט, וואס הערשט איבער אלעס. דער הימעל ווערט אנגע־צונדען אין איין גרויס ליכט, און די ערד ווערט אויסגעלאשען און הילט זיך אין די נאכט איין און ווערט דערשראקען פאר די גרויס־קייט פון גאט, וואס ענטפלעקט זיך איבער איהר. און די מענשען, וואס געפינען זיך צווישען הימעל און ערד, פאלען מיט'ן פנים און בוקען זיך פאר דער אימה פון גאט, וואס בעפאלט די ערד, און ער ציטערט אלע איהרע איינוואהנער.

און ווען איד בין אראב פון בארג גריזים, איז שוין געווען נאכט. ווי א לויכטענדער ווארים איז געלעגען שכם צווישען די צוויי בערג.

עס האבען שוין אונז אכגעווארט די שומרונים און ארויסגעשטרעקט צו אונז די הענד, שנארענדיג: "באקשיש... מיין הארץ איז נאך פול געווען מיט די אימה פאר גאט, וואס איך האב אויבען אויף דעם בארג אין מיר איינגעזויגען. איך האב געזעהן דאס רעשט פון די שומרונים, אמאליגע שונאים פון יהודה, וואס שטעהט מיט די אויסגע-שטרעקטע הענד, שנארענדיג „באקשיש“, אונטער דעם בארג דא. איך האב זיך פערשעהמט פאר זיי, און האב ביי מיר געטראכט, אפשר האבען די רעכט, וואס זאגען, אז „א גרויס חסד האט גאט געטהאן מיט אונז, וואס האט אונז פערשפרייט צווישען די פעלקער פון דער וועלט“. ווארום ווער ווייסט, וואס וואלט געווארען פון אונז, ווען מיר וואלטען געבליבען דא, און מיר האבען דאך געטראגען די אימה פאר גאט, וואס מיר האבען גענומען פון די בערג דא, אין דער וועלט אריין...

דאס ליכט פון דמשק.

„דיינע אויגען זיינען אזוי שעהן ווי די פלוימען פון דמשק“, זינגט דער אראבער אין די וויסטע זיין געליעבטע. ווארום קיין שטאדט אין גאנצען מזרח אין נישט אזוי בעליעכט און ווערט נישט אזוי בעזונגען אין די אראבישע פאלקס-ליעדער ווי דמשק, און נור דערפאר ווייל דמשק האט פיעל ברונען, און קיין זאך ווערט נישט אזוי געשעצט און טהייער געהאלטען ביים אראבער ווי וואסער.

און ווירקליך ליגט דמשק אין א גרויסען בלומען גארטען. פון איין זייט טאקע הויבען זיך אן די גרויסע מדבר-בערג; די הייסע זון קאכט אויף דעם ברענענדיגן זאמד און עס לויפען די ווארימע מדבר-ווינדען איבער דמשק און צוגליהען איהר לופט ווי בליי. נור פון דער צווייטער זייט ליגט דמשק אין א בלומען טהאל, פיעל פריהלינגס גע-וויקסען און דער פריהלינגס לופט קיהלט אב דעם הייסען ווינד וואס יאנט פון מדבר. און פיעל זיינען אין דמשק די קוואלען וואסער. אויף אלע גאסען, אין יעדען אלטען הויז, פון יעדען פארצייטיגען שטיין שפראצט ארויס א פרישער קוואל און טרינקט אן די קעמלען מיט די מענשען. אליץ, אלץ וואס שמאכט אין דער מדבר נאך א טריף וואסער, בענקט נאך די דמשק'ער קוואלען. און די דמשק'ער קוואלען זיינען דאס וואס האבען בעדיהמט געמאכט די אלטע שטאדט אין גאנצען מזרח, און וואס יעדער אראבער בעזינגט די שענהייט פון זיין כלה'ס אויגען און פערגלייכט זיי מיט די „פלוימען“ פון דמשק. אן אלטע שטאדט אין דמשק. אונזער עלטער זידע אברהם האט זיך נאך פון דארט א הויז-קנעכט „אויסגעשריבען“. דאס איז געווען זיין געטרייער אליעזר, וועלכען אברהם האט אנפערטרויעט דאס גוטס פון זיין הויז, און וועלכער האט די זכיה, ווי די אלטע אידישע לע-

גענדע דערצהלט, צו בעדיענען אונזער זיידען אברהם אין גז-ערדן. און שטעהט דו אין די שמאלע געסלאך פאר די גרויע ווענד אין דעם אלטען באזאר, און זעהסט דיר צו צום לעבען פון אלטען אריענט, מיינסטו אז דו ביזט פערואנדעלט געווארען אין דעם אלטען דמשק פון וועלכען אברהם האט זיך געקויפט א קנעכט.

ווארים דמשק איז די אריענטאלישסטע שטאדט און ווייט און פרעמד פון די ציוויליזירטע וועלט. אלעס לעבט נאך ווי אמאל אין די גוטע אלטע צייטען. דאס גאנצע לעבען שפיעלט זיך אב אין אלטען באזאר אויף די גאסען. ענג זיינען די געסלעך און בעשיצט מיט טעפליכען פאר די ברענענדע זון. די סוחרים זיצען הינטער די קראמען פאר זייערע לאדען, פערשפרייט אונטער זיך די פיס און רופען אויס זייערע סחורות. אבער ווי רופען זיי אויס זייערע סחורות? מיט פסוקים פון קאראן אדער מיט פערזען פון אראבישער פאעזיע. למשל, עס זיצט אן אלטער אראבער הינטער זיין לאדען, האלט א זילכערנעם פאסעק אין האנד און רופט אויס: קויפט, קויפט א פאסעק פאר אייערע פרויען, ווארים א שעהנע פרוי אהן א שעהן געציערטען פאסעק, איז אזוי ווי וויין אהן א בעכער... אדער עס איז אַנגעקומען אן אראבער און פיהרט אויף זיין אייזעל צוויי לערערנע האדעלן מיט זויער-מילך און רופט אין די גאסען: „דעם מן פון הימעל — פיהר איך — וואס ערקויקט מחמד'ן און די צדיקים אין גז-ערדן.“ און די מחמד'ן נישע פרויען, אין שווארצען איינגעהילט, מיט די פעהאנגענע געזיכ-טער, קומען אן מיט די טעפלאך אין די הענד, אדער אין טאשען-טיכלעך און קויפען אויף דעם מן פון גז-ערדן — די זויער-מילך פון די לערערנע לאדעלן. אדער דארט, אין א ווינקעל גאס, שטעהט איינער און שרייט הויך: „האניג! האניג!“ און האלט אין האנד צוויי אפעלסינען צו פערקויפען.

יעדע מלאכה און יעדער מין סחורה קריגט מען אין אן אנדער געסעל צו פערקויפען. איד האב אס מעהרסטען ליעב געהאט צו דרעהען זיך אין געסעל פון די בשמים. דאס געסעל פון בשמים איז א ים פון פערשיעדענע פארבען און קאלירען. דארט זיצען די שפינער וואס ניהען אויף, אויס די פערשישע דיוואנען, אייזעל-זאמלען און זאמלעל-טאשען, פערשיעדענע געשפאנען, און פאסעס. דאס געסעל איז בע-האנגען מיט קאלירטע בענדער און די פערשיעדענע פארבען ברענען אויף

אין די זון, ווי פאָהנען פון אַלע נאַציאָנען וואָלטען געווען אויסגעהאַנגען פאר די הייזער. די סוחרים זיצען הינטער די טישען אין די זאַקען אויסגעזעצט. אַרום זיי רויכערן זיך פערשיעדענע בשמים וואָס יאָגען פון זיך אַנגענעמע ריחות, צוציהען די קונים מיט זייער גוטען געשמאַק. אין דעם געסעל איז שטילער ווי אין אַנדערע געסלאָך און די זון ברענגט ניט אַזוי, ווייל די טעפּיכען פאַרשטעלען די שטראַהלען. דאָרט האָבען ליעב צו זיצען פאַר די טהירען פון די געוועלבלעך די אַלטע לייט און די חכמים און די געלעהרטע און רויכערן אויס די לאַנגע פלאַשען ציבעכן און דערצעהלען זיך מעשיות אַדער רעדען פון פּאָליטיק, אַדער הערען זיך איין צו די רייד פון די חכמים און געלעהרטע. דאָרט, אין דעם געסעל קומט זעלטען אַהין אַ פרוי, ווייל וואָס האָט דען אַ פרוי צו זוכען דאָרט וואו מען פערקויפט אַזעלכע ערנסטע בעל־הבית'ישע זאַכען, ווי זאַטלען און געשפּענער? דאָס מאַכט דאָס געסעל זעהר חשוב אין די אויגען פון די אַראַבער און דעריבער האָבען עס ליעב די פּאַרנעהמע לייט, ווארים זיי ווערען נישט געשטערט פון דעם „נידריגען מין מענש“, וואָס הייסט—ווייב. דאָך ווייזען זיך אין דעם געסעל די פרויען פון די רייכע האַרעמס, בעגלייט מיט זייערע בעלאַך־דענע עונוכען, וועלכע קומען אין דעם געסעל אַרײַן אויפקויפען בשמים און פערשיעדענע שמעקענדע קרייטעכצער אויסצושמירען זייערע לייבער. . .

דמשק איז די שטאָרט אין וועלכע די מהמדאַנער פון די פּער־שיעדענסטע עקען וועלט קומען זיך צוזאַמען און פון דאָרט געהט אַב דער צוג איבער'ן מדבר קיין מעקאַ. דורך דעם בעקומט מען צו זעהן אין דמשק מוסעלמאַנער פון אַלע טהיילען וועלט און פון פּער־שיעדענע קאָלירען און נאַציאָנען, וועלכע דרעהען זיך אַרום אין די גאַסען און עס זעהט אויס ווי איין גרויסער וועלט יאהר־מאַרק פון די פּעלקער פון מזרח. די מענשען געהען אַנגעטהאַן אין פערשיעדענע טואַלעטען, אין די רייכסטע פאַרביגע קאָלירען און יעדע פון די נאַצי־אַנען לעבען זייער אייגען אַרט לעבען. און אַזוי ווי אין אַרײַענט שפּיעלט זיך אַב דאָס גאַנצע לעבען אויף דער גאס — געפינט מען זיך אין דמשק אויף דער גאס ווי אין וועלט יאהר־מאַרק. אַלעס, אַלעס איז אויף דער גאס. פאַר די טהיר פון אַ באַרביער זיצען אויסגעזעצט פערשיעדענע פּעלקער און אַ פּאַאַר אַראַבישע יונגען גאַלען זיי די קעפּ.

אין א ווינקעל זיצט א געלעהרטער דערוויש אויף דער ערד און נעבען
 איהם שטעהט א פרוי געהילט אין שווארצען און לאזט זיך אויפשרייבען
 א פסוק פון קאראן אלס א קמיע פאר אן עיזהרע. אין איין הויז
 מאכט אן אראבישער סוחר א ברית און די געסט זיצען אויסגעזעצט פאר
 די טהיר, קלאפען אין בעמבלען, און די דערווישען טאנצען פאר זיי. די
 פרויען לאזען הערען פון זיך פריידען-געשרייען, וועלכע דריקען זיך
 אויס אין לאנגע גארגעל-קרייהען און צווישען די שמחה-געסט פיהרם
 דורך אן אייזעל טרייבער זיינע אייזעלען, וועלכע מאכען אן א שטויב
 און פערשטעלען אלעס, און קיינער וועט איהם גארנישט זאגען. די
 גאס איז פאר אלע. און זעהר זעלמען טרעפט זיך, אן אין דעם ווירבעל
 און דעם רעש און געשריי זאל געשעהן אן אומגליק, מען זאל וועמען
 צוטערעטען אדער איבערפאָהרען. מען האט צייט — אלעס געהט זיך
 געלאסען, בנעמות, נישט געאיילט, ווי די רהיגע בנעמות'דיגע קעמעל-
 טריט פון א לאנגען, לאנגען צוג וועלכער קומט אן פון מדרב, ציהט זיך
 איבער די ענגע געסלעך פון דמשק און וועקט אויף די געוועלבלאד
 מיט זיין אנגענעהם-זיסען קלינגען פון די גלעקלעך אויף די העלזער
 פון די קעמלען.

איד האב לייעב דעם אייזעל-טריט. איד פלעג שטעהן שעה'ן לאנג
 אויף די גאסען פון דמשק און נאכקוקען ווי די אייזלעך לויפען פאר
 מיר פערביי און ווי זיי שטעלען זייערע טריט, ווי זיי וואלמען געמאנצט.
 איידעל און מיט גרויסער גראציע זיינען די טריט פון דעם אייזעל.
 אין די אראבישע פאָעזיע ווערט ער געגליכען צו די טריט פון די יונגע
 פרינצעסין אין שלמה'ס גערטנער. און ווי איד שטעהן אזוי און קוק
 נאך די טריט פון די אהיים-קומענדרע פעלד-אייזעל'ן, זעה איד ווי
 הינטער א קראם פון שניט סחורה, וועלכעס איז אין א בעשאטענע
 ווינקעל אין א געסעל, ברענט זיך א ליכטעל. צוערשט האב איד גע-
 מיינט, אז עס איז א ליכטעל פון א אויל-לעמפעל, אבער דאס ליכט
 איז מיר געווען גוט בעקאנט און האט מיר אן עפעס דערמאנט. איד
 קוק זיך גוט איין — עס ברענט זיך אן עלעקטרישעם ליכט. דאס
 עלעקטרישעם ליכט דא, אין מיטען הארץ פון אריענט, צווישען קעמלען-
 קלאנגען און אייזעל-טריט — דא איז די בעשאטענע בשמים נעסלאד,
 וואו עס ווימעלט פון די אלטע נאציאנען פון מורח — האט מיך אזוי
 געריהרט, אז איד בין טרויעריג געווארען. דאס ליכט פון מערב קומט

אן — האָב איד מיר געזאָגט — עס איז דער ערשטער שטראַהל, און נאָך דעם עלעקטרישען ליכטעל וועלען קומען די גרויסע אייזען-באהנען מיט די קלוגע מעגשען פון מערב און אָן עק וועט נעהמען צו דעם קלאַנג פון די קעמלען און צו די איידעלע גראַציעזע אייזען-טריט. איד האָב מיט אַמאָל דערזעהן אין דעם עלעקטרישען ליכטעל, ווי דמשק, דאָס אַלמע דמשק, איז אָנגעבונדען געוואָרען מיט דער וועלט. מיט ניו יארק, פאַריז, בערלין, פעטערבורג. עס האָט זיך אָנגעקניפט אָן דער וועלט, און עס האָט זיך געדאַכט, אָן דאָס עלעקטרישע ליכט שעפט זיין קראַפט נישט פון אָן אייגענעם מאַטאַר, נור פון יענער זייט ים — פון די גרויסע אייראָפעאישע שטערט — פון מערב...

איד האָב געוואָלט דערנעהן דעם מקור פון וואָנען עס נעהמט זיך דאָס עלעקטרישע ליכטעל, און בין נאָכגעגאַנגען נאָך די עלעקטרישע דראַמען, און אָנגעקומען צו דער עלעקטרישער סטאַנציע. דער מקור פון דעם ליכט אין דמשק איז געווען — אַ רוסישער אידעל. אַ פליט פון די אדעסער פאַגראַמען. אויסגעווען איז ער שוין, דער אדעסער פליט פון די פאַגראַמען — אַ וועלט. אַלעס שוין מיטגעמאַכט. גע- האַנדעלט שוין מיט די בעדואינער פון די הרימוואכ, און אויפגעקויפט שוין דיוואַנען פון די מזמראַנער וואָס ציהען קיין מעקאַ. דאָס געלד אָנגעוואָרען אין אָן אונטערנעהמונג אין קאַנסטאַנטיןאָפּאָל, און אָבער- שטעלט האָט ער זיך אין דמשק און געקראַגען אַ פערטרעמונג פון אַ פראַנצויזישער געזעלשאַפט. ער האָט שוין פון די דמשק'ער מאַשעען, וועלכע זיינען הונדערטער יאָהרען געווען איינגעהילט אין דעם שטילען שאַטען פון זייערע הויכע זיילען—ארויסגעיאָגט די שטילע טונקעלהייט און בעלויכטען זיי מיט זיין עלעקטרישעם ליכט. ער בעלייכט דאָס אַלמע דמשק.

אַ זעהן האָט ער אין דעם דמשק'ער „אוינווערזיטעט“, אַ צווייטען זעהן וויל ער אָבערען אין „גענעראַל שטאַב“, אַ מיליטער קאַריערע מאַכען. און דאָס „דמשק'ער ליכט“ האַלט שוין אזוי ווייט, אז ער האָט שוין אָרגאַניזירט די אַרימע אידישע קהלה פון דמשק, וועלכע האָט ביז איצט געלעבט אין שקלאַפּעריי. ער האָט ארויסגעקריגען געלד פון ראַטשילדען, ווען דער לעצטער איז דאָ נישט לאַנג דורך דמשק דורכגעפאַהרען און האָט שוין אויפגעעפענט שוהלען פאַר העכער פון טויזענד אַרימע קינדער פון דמשק.

דורך די גאנצע צייט האָט ער מיד אַגיטירט פאַר די אַרימע אידישע קהלה פון דמשק, וועלכע האָט ביז איצט געלעבט אין אַ פינ-סטעהניש, ביז ער, „דאָס ליכט פון דמשק“ איז געקומען און הויבט די אידען אָן אויפצוקלעהרען. ער האָט געוואונען אייניגע ספרדישע אידען פון דער קהלה און מיט זייער הילף געמאַכט די ערשטע תלמוד תורה. די אַרימע עלטערן פון די קהלה ניבען אַוועק זייערע קינדער צו דער אַרבייט אין די היגע פאַבריקען, וועלכע אַרבייטען אויס די דמשק'ער קונסט-זאַכען. און דער איד רעדט פון די „קליינע שקלאַפּען“. וועלכע זיצען גאַנצע טעג ביי זייער צוואַנג-אַרבייט מיט אַזאַ וואַרימקייט, אַזוי פּיעל ליכע, אַזוי ווי זיי וואַלטען געווען זיינע אייגענע קינדער. ער פיהרט מיד אין די שוהלען, וועלכע ער האָט געגרינדעט, און דער נאָר פיהרט ער מיד צו דער אַרבייט ביי וועלכע די קינדער ווערען פּערשקלאַפּט.

איך בין אַריינגעקומען אין אַן אַלט רייך הויז. עס זיינען נאָר איבערגעבליבען אייניגע אַלטע הייזער אין דמשק, וועלכע זיינען בע-ריהמט געווען מיט זייער קינסטלערישע מאַזאַאיקע, מיט וועלכע די ווענד פון די הייזער זיינען געווען בעפוצט. דאָס הויז איז געווען איינס פון די אַלטע הייזער מיט וועלכע דמשק ש'מ'ט. איך האָב געמיינט, אַז איך בין פּערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ גזע-די-תחתון ווען איך בין אַריינגעקומען אין דעם הויף פון דעם הויז. דער הויף איז אויסגע-זעצט מיט פּערשיעדענע ציטראָנען, אַראַנזשען און אַתרוגים-ביימער און מיט די בעריהמטע מזרח געוויקסען. דאָס אַלעס האָט געבליהט און דער געשמאַק פון די בליעהנדע אַראַנזשען האָט פּערנאַפּט דאָס האַרץ. אין מיטען דעם גארטען שפּריצט אַ ברונען קלאַהר וואַסער און ווייסע טויבען טרינקען פון ברונען. אין סאַלאַן, וואו מען האט אונז אַריי-געפיהרט, זיינען די ווענד בעדעקט מיט מאַרמאַר אין וועלכע עס זיינען אויסגעקריצט פּערשיעדענע פּויגעל-טויבען, און הענגעל וויינטרויבען. און בעצירט מיט פּסוקים פון תהלים, וועלכע זיינען אויסגעזעצט מיט מאַזאַאיק. אַן אַלטער איד איז אַ לאַנגע, גראַהע באַרד אין אונז אַקעגען געקומען און געבעטען אונז זיצען אין ווייכע, טיעפע פּערסישע דיואאַנען. אַ קנעכט אויף אַ זילבערנע דמשק'ער טאַץ האט אונז דערלאַנגט קאַפּפּע מיט ליקער, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז איך בין פּערוואַרפּען

געווארען אין איינע פון יענע הייזער, וועגען וועלכע עס דערצעהלט זיך אין די געשיכטען פון „טויזענד און איין נאכט“.

אבער עס איז נישט געווען א הויז פון „טויזענד און איין נאכט“ עס איז געווען א גאנץ איינפאכער מאגאזין וואו עס פערקויפט זיך די קינסטלערישע אויסארבייטונגען פון דמשק'ער קונסט ארבייט, וואס איז בעריהמט אין דער וועלט. און דער עמפפאנג וועלכען מען האט אונז געמאכט איז אזא מנהג אין אריענט מיט וועלכען דער סוחר נעהמט אויף זיינע קונים. דער אלטער איד האט אונז ארומגעפיהרט אין די סאלאנען פון זיין הויז, וואו עס זיינען געווען אויסגעשטעלט די זאכען צו פערקויפען. עס זיינען געווען קליינע טישלאך, וואס זייער פרייז איז געשטיגען אין טויזענד פראנקען; אויסגעשניצט און אויסגעציערט אין מאזאאיק ארבייט מיט ווייסען עלפענביין און מיט גאלדענע דינע פערעם; פערשיעדענע לוסטגערטנער פרוכטען, בלור מען און פויגעל אין די פערשיעדענסטע פארבען. עס זיינען געווען אויסגעשטעלט זילבער ארבייט, אויסגעקריצטע קליינע מייסטערווערק. אויף די ווענד זיינען געהאנגען דיוואנען, בעריהמטער דמשק'ער זייד און געוועב, וועלכע האבען געווארפען פון זיך אזא ליכט, ווי די זיעבען פארביגע רעגענבויענעס. אויס פיעל פון זיי האבען די בלומען געלויכטען ווי די רויזען פון די ביימער אראב אין א זונעןשיין נאך א רעגען, און דאס גאנצע הויז איז געווען ווי א גרויסער לוסטגארטן טען. איך בין געווען ווי אין'ן כשוף, איך האב מיינע אויגען נישט געגלויבט פון דעם פיעלען ליכט און פארב וואס האבען פון די ווענד אראבעגעלאנצט.

דער בעליהבית האט אונז דערנאך אריינגעפיהרט אין די ווערק שטאטען, וואו די ארבייטען ווערען אנגעפיהרט — אבער ווי אונז גליקליך בין איך דערנאך געווארען. די ווערקשאפטען זיינען געווען גרויסע געפענגנישען פאר קליינע, קליינע שקלאפען. קליינע, פיצעלדיגע דינע קינדער פון פינף יאהר און נאך ווינציגער זיינען געזעסען אויף שמאלע בענק. בלייכע און מיט שמוציגע געזיכטלאך פון שווייס האבען זיי אויף זייערע יונגע קניען געהאלטען די זילבערנע כלים און מיט זייערע קליינע הענטלאך האבען זיי אויסגעהאקט אין די כלים די בעציערונגען מיט זילבערנע און גאלדענע פערדים. פיעל, פיעל זיינען געווען די קליינע שקלאפען וואס האבען אנגעפיהלט די לאנגע טונקעלע

קארידארען פון דעם קינדער-געפענגניש. זייערע אייגענע פאטערס, מוטערס, עלטערע שוועסטער — זיינען געווען די אויפוועהער איבער די קינדער און זיינען ארומגעגאנגען און צוגעיאנגט די ארבייט. פיעל קינדער, פערשמאכט פון די ווארימע לופט אין די ענגע קארידארען זיינען איינגעשלאפען מיט זייערע פערמאטערטע געזיכטלאך אויף זייערע שטיקלאך ארבייט. באלד האבען זיי זייערע עלטערע שוועסער טערלאך אויפגעוועקט מיט די עלענבויענגס, בעמערקענדיג פון דער ווייטענס, אז די אויפוועהערין קומט אז. די צושראקענע אויגלאך פון זייערע קינדערשע געזיכטער האבען עדות געזאגט, אז זיי קומען פון דעם פאלק, וואס שרעקט זיך תמיד — פון אירען. און דאס אירעל פון אדעם האט מיר טאקע דערצעהלט אויף אידיש, כדי דער אלטער אראבישער איד, זייער פרינציפאל זאל ניט פערשטעהן, אז די מעהרסטע קינדער וואס ארבייטען די ארבייט, זיינען אידישע. די עלטערן פער-קויפען די יונגע הענטלאך פון זייערע קינדער, די ליכטיגע שיין פון זייערע יונגע אויגעלאך פאר שפאט ביליג, ווארים זיי זיינען אנוויי-סענר און זיי האבען קיין פרנסה נישט און לעבען דא ביים פעטער ישמאל אין גרויסע צרות. די אראבער זיינען געגען זיי פיעל קולטר דעלער און ענטוויקעלטער און זיי שווינען שוין זייערע קינדער. די אירען שטעהען דא אויף א פיעל ניעדריגער שטופע ווי די אראבער, און זיין אויפנאכע איז, זאנט ער, די אירען קולטורעל צו ערהויבען. טויזענד קינדער האָט ער שוין אָבגעראטעוועט פון די קינדישע געפענג-שאפט און האָט באַר זיי נעגרינדעט תלמוד-תורות. ער פיהלט, זאָנט ער, ווי גאָט וואָלט איהם אהער געשיקט, אז ער זאל די אירען פון דמשק צו הילף קומען. איך האב אנגעקוקט דאס אדעסער אירעל, דער פליט פון די פאָגראַמען, און דערמאָהנט זיך, אז ער פערשפרייט עלעקטרישעם ליכט אין דמשק. און זיין עלעקטרישעם ליכט מיט זיין ערפענען תלמוד תורות פאר די אידישע קינדער האָט בעקומען ביי מיר א צוזאמענהאנג און איך האב איהם ביי מיר א נאמען געגעבען: „דאס ליכט פון דמשק“.

נור פון דענסמאל אז ווען איך זעה דאס איידעלע געוועב פון דמשק'ער זייד, אדער די מאָזאיק ארבייט פון דמשק'ער זילבער — קען איך זיך שוין מעהר נישט פרעהען ווי אַמאָל. מיר דאכט זיך אז איך זעה אין דעם זייד דאס זונען-ליכט וואס די קינדער האבען

איינגעוועבט, אוועקרויבענדיג עם פון זייערע יונגע קינדישע אויגען;
איז די בלומען און פרוכטען פון דער דמשק'ער זילבער-ארבייט זעה
איך זייער יוגענד וואס די קינדער האבען מיט די האמערלאך אין די
קליינע מייסטערזוערק אריינגעהאקט. דורך דעם זייגען זיי אזוי
שעהן...

פסח אין ירושלים.

יומ־טוב איז נאָר אין ירושלים. צו קיין שטאָרט אין דער וועלט פאסט זיך נישט אזוי דער יום־טוב, ווי צו ירושלים.

אַ פּאָר טעג פאר פסח בין איך מיט הונדערטע אנדערע אידען קיין ירושלים אריינגעפאהרען. איך בין די פאאר טעג ארומגעגאנגען, ווי אין חלום. איך האב נישט געוואוסט צו איך געפין זיך אין דעם היינטיגען ירושלים, אדער אפשר איז אונזער צייט צוריקגעגאנגען, און איך געפין זיך אין דעם ירושלים, ווען דאס בית־המקדש שטעהט נאָך אויפ'ן הרהיבית, און די אידען פון אלע עקען ארץ־ישראל זיינען אויפגעגאנגען קיין ירושלים עולה־רגל זיין, און איך בין אויך מיט זיי; אדער אפשר זיינען שוין מקוים געווארען דעם נביא'ס לאנג־ערווארטעטע ווערטער: והיה באחרית הימים — (ווען משיח וועט קומען)...

עקסטרא צוגען געהן פון יפו קיין ירושלים מיט טויזענדע רוסישע „באנאמאלצעס“, וואס זיינען ערשט אנגעקומען מיט די רוסישע שיף אויף פסח קיין ירושלים; סלאוואקען, גריכען, אַלבאניער, סערבען און בולגאָרען האבען שלום געמאכט צווישען זיך און זיי געהען דא אין זייערע פארבעררייכע נאַציאָנאַלע קאָסטיומען איבער די בערג פון יהודה צו גאט'ס בארג ארויף. אין וואגאן מיט מיר זיצען אידען פון פערשידענע טיילען פון דער וועלט: בוכארער אין זייערע רייכע, פארביגע, זיידענע מאנטלען; פערסישע אַרימע אידען אין זייערע בלויע, צוריסענע קליידער; תּמנ'ער אין זייערע טליתים איינגעהילט; אַ ציוניסטעל אין אַ שוואַרצען ראַק, און אַ קאַרדער אין זיין אַרץ־בישע בובייע. איינער פרעגט דעם צווייטען: „יהודי? — „יהודי“ — איז דער אַנטוואַרט. „קומו לכו ונעלה אל הר אדוני“ (שטעהט אויף, געהט, און לאמיר אַרויפגעהן אויפ'ן באַרג פון גאָט).

שטעלט אָב די באַהן! נישט אזוי שנעל איבער די פעלדער פון יהודה! וואָס לויפט די ווילדע אייזערנע חיה, וועלכע די וואַכענדיגע פעלקער פון די קאלטע לענדער לאָזען לויפען איבער זייערע וואַכענדיגע לענדער? ניט דאָס וואַכענדיגע לאַנד פון די פעלקער פון דער וועלט אין דיר ארץ ישראל! דאָ אין יעדעם שטיקעל ערד הייליג! ארץ ישראל אין קליין, אין ארץ ישראל פאסט נישט קיין באַהן, צופוס דאַרף מען אין ארץ ישראל געהן, שפּרינגען דאָ איבער די לייכטע בעטהויטע שלאַפענדע טהאַלען, איבער די געדיטאַקטע בערג, וואָס דאכט זיך, אַז זיי זיינען פון מענשענ'ס הענד געדיטאַקט געוואָרען.

זעה, דער פריהלינג אין געקומען! בעשאַטען זיינען די טהאַלען און די פעלדער מיט דעם ווילדען רויטען מאַהן. גלאַנצענדע פעלדער לויכטען זיך מיט זייערע רויטע בלומען אין די יום־טוב'דיגע זון, וואָס שיינט איבער ארץ־ישראל.

שטעלט אָב די באַהן, קומט מיט ווייב און קינד, מיט די פעקלאָד אויף די פלייצעס, מיט די שטעקענס אין די הענד — וועלען מיר שטייגען איבער די בערג, ניעדריגען און די טהאַלען קיין ירושלים, קיין ירושלים עולה־רגל זיין!

ירושלים אין שוין פול מיט יום־טוב'דיגע. אַלע פעלקער, אַלע נאַציאָנען פון ירושלים (אין ירושלים אין דאָ אַ מוזעאום פון די נאַציאָנען פון דער וועלט) גרייטען זיך צום יום־טוב, צום פּסח. די ווילדע בודואינער פון מדבר זיינען אַריין געקומען אין זייערע יום־טוב'דיגע קליידער קיין ירושלים. פון פריהמאַרגענס אָן ציהען זיך די אַרימע פעלאַכען (די אַראַבער פּויערען) פון זייערע דערפער קיין ירושלים אַריין, מיט די פּאַהן אין האַנד. דער שאַד (רב) פון דאַרף טאַנצט פיר דער פּאַהן, אזוי ציהען זיי זיך אַריין קיין ירושלים פון די פּערוואַרפענסטע ווינקעלעך פון ארץ ישראל. יעדער דאַרף מיט זיינע טענץ, מיט זיין בעמבעל, מיט זיין געזאַנג.

זעהט, זעהט! ווער קומט דאָס אָן פון בית־לחם'ער, פון שכם'ער, פון יריחו'ער וועג? דורך אַלע טהויערען טרעטען זיי אַריין קיין ירושלים מיט די פּאַהנען פון פּאַרענט. צי קומען דאָס נישט די אידען פון אַלע ווינקלען פון ארץ ישראל מיט זייערע שעפּסעלעך דאָס קרבן־פּסח ברענגען אין בית המקדש? ניין. דאָס בית המקדש אין

חרוב, און אויפ'ן הרהיבית — אויף דעם בארג פון דער וועלט—הערשט דער מאַחמאדאנישער קלויסטער; דאָס ציהען אַרײַן קיין ירושלים די מוסולמאַנער. פון דאָנען געהען זיי אַב היינט, ערב פסח, צו משה רבינו'ס קבר (וואָס אַ שאַד האָט גע'מענה'ט, אַז ער האָט געפונען דורך נבואה), אין דעם מדבר פון יהודה, ביי יריחו. זעהט, ווי זיי טאַנצען, ווי זייערע ווייסע האַלאַטען פלאַטערען אויף, ווי פאַהנען אין דער זון. זייערע קאַלירטע טיכער ברענען אין דער זון.

עס איז אַ יאהר־מאַרק היינט, אַ גרויסער יום־טוב־יאָהר־מאַרק פון די פעלקער פון דער וועלט. דער פסח־יאָהר־מאַרק אין ירושלים. פאַרנאַכט האָב איך זיך אַוועקגעשטעלט אויפ'ן וועג קיין בית לחם, געגען איבער דעם ציון־באַרג, אַבוואַרטען די לעצטע אַנקומענדע קיין ירושלים מיט אַבענר־באַהנען. עס קומען אָן אידעלעך פון אַלע טהיילען וועלט. דאָס זיינען די טוריסטען (רייזענדע), וועלכע האָבען זיך אַראָבגעכאַפט פון די שיף אויף אַ וויילע, וועלכע האָבען זיך אַראָבגעכאַפט קיין ירושלים, בלויז אויף פסח; זיי לויפען דורך ארץ ישראל אין אַ צוויי וואָכען. ווי קלענגליך, ווי אַרים האָבען זיי אויסגעזעהן אין זייערע גראַהע אייראָפּעאישע רעק, אין זייערע שוואַר־צע היט, אין זייער „הילוך“ צווישען די פעלקער פון דער וועלט אין דעם יום־טוב־שטאַרט.

איך האָב דערקענט בעקאַנטע געזיכטער: אידען פון רוסלאַנד, פון דייטשלאַנד, פון אמעריקא... און איך האָב זיך דערמאַנט, אַז מיין יום־טוב וועט ניט זיין צווישען די בלויע פלושענע קאַפּאַטעס פון די פּוילישע אידען, צווישען די רייך־קאַלירטע רעק פון די בר־כאַרער אידען. מיין פסח וועט זיין צווישען די טוריסטלעך אין „אַפּיציעלען“ סדר אין האַטעל—ווי טרויעריג עס איז מיר געוואָרען! און טאַקע איז דער סדר אין האַטעל צווישען די שוואַרצע פרעק, צווישען די דאַמען אין די פאַרזער טואַלעטען, אויסגעקומען אַ קלענ־ליכער, אַ וואָכענדיגער. וואָס האָבען געהאַט צו זאָגען אַט דאָ די אַנגעלאַפּענע פון די אייראָפּעאישע שטערט, וועלכע זיינען געקומען זוכען גלויבען, שטימונג און טרייסט אין ירושלים? קיין גלויבען איז שוין לאַנג ניטאָ אין זייערע הערצער. זייערע נערווען זיינען בע־וואַקסען מיט פעמס, און הייליגקייט איז ניטאָ מעהר ביי זיי. גע־זעסען זיינען זיי, פיינט האָבענדיג איינער דעם צווייטען. זיי זיינען

געווען אליין. ירושלים איז ניט געווען צווישען זיי. איד בין אנט-
לאפען פון דעם געמאכטען סדר און בין אליין אין גאס ארויס.
ליכטיג האָט די לבנה געשיינט איבער ירושלים. ירושלים האָט
געהאט איינע פון יענע נעכט, ווען דעם מענשען דאָכט זיך, אז ער
געפינט זיך נישט אין זיין בעקאנטער וועלט, נור ער איז פערבלאָגן
דושעט געוואָרען אין אַ וועלט פון חלומות. יעדעס בערגעל און יעדען
טהאַל האָט מען געזעהן אין דער נאַכט, ליגענדיג איינגעשלאָפען אין
דער לבנה-ליכט. הויך און גרויס זיינען געשטאַנען די שטערן איבער
ירושלים. ווי יעדער שטערן וואָלט געווען אַ נשמה פון אַ וועלט, און
זיי שטעהען, אַלע וועלטען, איבער ירושלים. איד בין אַרויף אין דער
נאַכט אויפ'ן הרציון און זיך געשטעלט געגענאיבער די ברכה-טייכעל.
ביי טאָג איז דאָס טייכעל שמוציג, און עס וואַשען נאָך היינט די
וועשערניס די וועש אין דעם וואַסער; ביי-נאַכט, ביי דער לבנה-
שיין, האָט זיך מיר געדאַכט צו זעהן בת-שבע, ווי זי באַרט זיך אין
וואַסער, און דוד המלך זעהט זי פון זיין שלאָף-פענסטער, וואָס האָט
געמוזט זיין דאָ, אויף דעם אָרט, וואו מייע פיס טרעטען יעצט.
און דאָרט, אויף יענער זייט, ליגען אויסגעשפרייט די אויגל-נערטנער
פון ירושלים. דאָרט האָט געזאָלט זיין הורדוס-פאַלאַץ, דאָרט זיינען די
גערטנער, אין וועלכע די בחורים פון דער פראַווינקי, וואָס זיינען היינט
קיין ירושלים אַריינגעקומען עולי-דגל זיין, וועלען זיך מאַרגען זייערע
כלות אויסקלייבען. איז דען ירושלים נישט צוריק ירושלים? שטעהט,
דען דאָס בית-המקדש נישט אויפ'ן הר-הבית? ! און זיינען דען אירען
פון אַלע עקען וועלט נישט געקומען דאָס קרבן-פסח ברענגען? ! זעהט
די שאַטענס, וואָס ליגען אין די טהאַלען ! דאָס זיינען דאָך די שלאָ-
פענדע אירען מיט זייערע ווייבער און קינדער — האַבען זיך אויפגע-
האַקט געזעצטען אַרום דער שטאָרט, וואָרים ירושלים קען זיי אַלעמען
נישט צונעהמען: אזוי פיעל זיינען געקומען קיין ירושלים...
צו מאַרגענס אין דער פריה איז די זון אויפגעגאַנגען יום-טוב'דיג
איבער ירושלים. יעדען טאָג געהט די זון אויף יום-טוב'דיג איבער
ירושלים, נור דעם טאָג פסח האָט זיך געדאַכט, אז גאָט האָט צוריק
געבאָרגט אויף דעם טאָג די זון איהר זיבען-פאַכיגען שיין, וואָס ער
האָט אוועקגענומען פון איהר אין דעם טאָג, ווען דאָס בית-המקדש
איז חרוב געוואָרען.— אזוי ליבטיג האָט זי געשיינט. די פעלקער פון

ירושלים האַבען געפֿייערט יום־טוב. נור דעם גרעסטען יום־טוב האַבען אידען אין ירושלים. עס איז דער מנהג אין ירושלים, אַז אידען פון אַלע חברות, פון אַלע שוהלען, פון אַלע שטיבלעך, קומען יום־טוב מוסף דאוונען פאר'ן כותל־מערכי, פאר די שטיינער, פאר די עדות פון בית־המקדש אויסצוגיסען דעם „מפני חטאינו“. איך האב זיך אַוועקגעשטעלט ביים כותל מערכי און אַבגעוואַרט די אַנקומענדע אידען. צוערשט זיינען אַנגעקומען אונזערע פּוילישע אידען, אין די שטריימלעך, אין שיד און זאַקען, אין די רייכע פּלושענע בלוז־וויידענע קאַפּאַטעס, וועלכע האַבען אַראַבגעהאַנגען איבען זיי, ווי די זשופאַנעס אויף די אַלטע פּוילישע שלאַכטשיצעס; די ווייבער אין זייערע לויב־טענדע שטער־טיכלעך, אין זייערע זיידענע בעבלומטע טיכלעך האַבען אויסגעזעהן שטאַלץ און זיכער, נאָך זיי זיינען אַנגעקומען די ספרדים אין זייערע שוואַרצע, לאַנגע רעק מיט די בלוז־אַרומגעבונדענע קעפּ. די ערנסטע געזיכטער, די שוואַרצע בערד פון די הויכע, ברייט־כיניגע אידען האַבען געוואַרפּען אַ טרויעריגען בליק אַרום זיך; טרויעריג און שטאַלץ איז דאָס געזיכט פון די ספרדים, ווי איבער זייערע פּנים'ער וואַלט געווען אויסגעגאַסען דער צער פון גלות. אין זייערע אויגען ליגט דער שטאַלץ פון זייער אַלטען יחוס. רמב"ם־קעפּ און שבת־צביר־קעפּ, און יעדער פון זיי זעהט אויס, ווי אַ „נאַטשאַז דער ווייזע“— אַזוי שיינט די חכמה אַראַב פון זייערע הויכע שטערענס...

באַלד פּלאַקערט אין די זון עפעס אויף. וואָס איז דאָס? צו זיינען נישט געקומען די מלכים פון מזרח בויגען זייערע קעפּ פאר'ן הרהיבית? — דאָס זיינען די בוכאַרער אידען, אַרומגעהילט אין זייערע זיידענע, רויט־פאַרביגע, גאַלדען־בעוועבטע כאַלאַטען. שטאַלץ און הויד־מוטהיג געהען זיי, ווי די קיסרים. אַרויסגענומען האַבען זיי פון זייערע קאַסטענס די ברייטע גאַלדענע פאַסעקעס מיט די גרויסע שלע־סער, און אויסגעציערט זיך לכבוד יום־טוב. באַלד קומען אַז די תימנ'ער, די קאַרדען, די אַראַבישע אידען, און צווישען זיי די שוואַרצע פרעק פון אונזערע טוריסטען. נאָט, ווי אַרימלעך האַבען אויסגעזעהן די קנעכט אין די שוואַרצע פרעק, צווישען די מלכים אין די גאַל־דענע מאַנטלען...

באַלד האָט זיך דאָס אַלעס אַרומגעוויקעלט אין די ווייסע מליתים; און אַז די כּהנים האַבען אויפּגעהויבען די הענד ביים דוכנ'ען צו בענשען

דאָס פּאַלק, בין איד געשטאַנען, ווי אין חלום, איד האָב נישט גע-
 וואוסט צי איד געפין זיך אין דעם אַלטען, אַלטען ירושלים, צי עס
 זיינען שוין ערפילט געווארען דעם נביא'ס לאנג־ערווארטעטע ווער-
 טער, „והיה כאחרית הימים“—און אַט, באַלד, באַלד וועט די גרויע
 שטומע וואַנד, וואָס שווייגט תמיד, זיך צושפאַלטען, און מיר אַלע
 געהען אויף, געהען אויף, ווייטער צום הרהבית! ...

ד ע ר א כ ז ר

(א בילד פון ירושלים).

ירושלים האָט געדורשט נאָך רענען.

עס איז געווען פאַר פסח. די רעגענדיגע טעג זיינען שוין לאַנג געווען פאַרביי און די ציסטערנעס (גריבער וואו דאָס רעגענוואַסער קלייבט זיך אָן) זיינען געווען כמעט לעער. עס איז נור געווען צו האַפּען נאָך אויף די לעצטע רעגענעס פסח־צייט אויפ'ן מלְקִיש. אָבער דער מלְקִיש איז זעהר אַ דינער און קנאַפּער רעגען, און פון איהם איז ניט געווען פיעל צו ערוואַרטען, נאָר אויך דער מלְקִיש איז שוין זייט אייניגע טעג געהאנגען אין דער לופט און איז ניט אַראַבגעפאַלען. די הימלען זיינען געווען פּערכמאַרעט, ביינאַכט האָט זיך עפעס געד־זעהן בליצען און צו מאַרגענס, אין דער פריה, האָט דער ווינד פּער־יאַגט די כמאַרעס און קיין רעגען איז ניט אַראַבגעפאַלען. מען האָט בעשיינפּערליך געזעהען, אַז עס איז עפעס דאָ אַז עכוב (אַבהאַלט). וואָס האַלט אויף דעם מלְקִיש און פאַר דעם עכוב האָט זיך ירושלים געשראַקען.

פאַר די איינוואַהנער פון ירושלים איז אויפגעשטאַנען די שרעק פון די זומערדיגע היצען און די אימה פאַר דעם דורשט, ווען די ציס־טערנס וועלען זיין אויסגעטריקענט און מען וועט אויסגעהן פאַר'ן ביסעל אַרימען וואַסער, וואָס די אַראַבישע וואַסער־טרעגער וועלען צוטראַגען אין זייערע נאדות (זעק פון קעלכערנע פעלכלעד) פון דרוי־סען פון ברכות (סאַזשעלקעס) פון שלמה המלך. אַ טרונק וואַסער וועט טהייערער קאַסטען ווי אַ מיטאַג עסען. און די קינדער וועלען לעכצען נאָך אַ טרונק און די מוטערס וועלען זיי ניט האַבען צו געבען. אַ שרעק איז בעפאַלען די איינוואַהנער פון ירושלים פאַר דעם זומער,

וואס וועט קומען און וועט אויסטריקענען דאס גרינס פון די פעלדער און דאס חיות פון די מענשען, און ווען וואסער וועט ניט זיין צו לעשען דעם דורשט. האָט מען אין אַלע מקום תפילות אויסגערופען, אַז מען איז גוזר תענית און מען וועט דאווענען מאַנטאג און דאָנערש-טאג מיט סליחות און שופר בלאָזען. פון די רבני העיר זיינען מודעות געוואָרען אויסגעקלעפט אויף אַלע עקען פון ירושלים, אַז מען זאָל מתפלל זיין אויף רעגען. די חסידים האָבען פערפאַסט ספעציעלע תפילות פאַר די קינדער און צוגעשיקט אין אַלע חדרים, אַז די מלמדים זאָלען מיט די קינדער מתפלל זיין אויף רעגען. און גרויס און קליין, פון אַלע קהלות אין ירושלים זיינען זיך יעדען פאַרנאַכט צוזאַמען געקומען פאַר דער כותל מערבי, די וואַנד געמאַסטען, די פנים'ער אין די שפאַרעס פון דער וואַנד איינגעגראָבען און די געוואָלדען זיינען גענאַנגען אין הימעל אַרײַן און די וואַלקענס צוריסען שרייענדיג, אַז דער עכוב זאָל פערשווינדען און דער מלְקִיש זאָל ווי אַם שנעלסטען אַראַבפאַלען.

צווישען די מתפללים פאַר דער כותל מערבי, אַבגערוקט פון אַלע אין אַ ווינקעל פון דער וואַנד איז אויך געשטאַנען לייזער הימעלמאַכער און האָט אויך מתפלל געווען. גור זיין תפלה איז גאַר געווען אַז אַנִי דערע. ער האָט זיך אַרומגעקוקט און דערזעהן, אַז גאַנץ ירושלים איז איינגעמונקט אין די נאַרישקייטען פון דער וועלט. אַלע, סײַ גרויס און קליין, בעטען אויפ'ן רעגען, וואָס זיי דארפֿען עס פאַר זייערע לייבער, און אַז גאַט—דער אמת'ער תכלית צו וואָס מען זיצט דאָ אין ירושלים, און צו וואָס דער גאַנצער מײַן איז פון דער וועלט—אַז דעם האָט מען גאַר פערנעסען, און די וועלט קען חלילה אונטער-געהן, אַז די גאַנצע מחשבה איז אַבגעטהאַן פון גאַט און איז גאַר איינגעמונקט אין די נאַרישקייטען פון דער וועלט — האָט ער זיינע הענד פערשפרייט איבער דער וואַנד און זיין פנים מיעף איינגע-גראָבען אין די שפאַרעס און עס האָט זיך געהערט פון איהם גור איין ברומען: רבוננו של עולם, עטפלעק דיין כבוד איבער דער וועלט, טאַטע אין הימעל, לָאָז מאַכען וויסען דיין נאַמען איבער די פעלקער פון דער וועלט.

אַז עס איז נאַכט געוואָרען, האָבען זיך די שטערן און די האַלבע לבנה בעהאַלטען אין די געדיכטע וואַלקענס, און די פעטע פינסטער-

ניש האט זיך אראבגערוקט ווי א שרעק איבער דער שטאדט. מיט א געטרייסטע הארץ האבען די ירושלים'ער איינוואהנער פערלאזט די כותל מערבי און זיינען צופריעדען אהיים געגאנגען רוהיג עסען זייער נאכטברויט. זיי האבען געזעהן בעשיינפערלעך, אז זייער תפילה איז נרצה געוואָרען, ווארים דער הימעל איז געווען שוואַרץ בעוואָל-קענט, פון אַן עק הימעל האָבען זיך געריסען בליצען, וועלכע האָבען ווי אין אַ חלום בעלויכטען ירושלים און ארץ ישראל — און ירושלים האָט זיך געריכט אויף רעגען.

אין דער קליינער חורבה שוהל וועלכע די עולי ירושלים האָבען געפונען ווען די ערשטע אַשכנזים האָבען זיך אָנגעהויבען צו בעזעצען אין ירושלים, און וואָס זי רעכענט זיך פון ר' יהודה החסיד אַז, איז פאר ר' יהודה החסיד'ס אַרון געשטאַנען אין מיטען האַלבער נאַכט ר' שבתי בערדיטשעווער, אַן אַלטער צובראַכענער איד, דאָס פנים אייני-געוויקעלט אין פרוכת און האָט געקרעכצט ווי אַ קליין קינד: „טאַטע, טאַטע, עשה למען תנוקות!“ (טהו צוליעב די קליינע קינדער). אין דער שוהל איז דענסטמאָל קיינער נישט געווען. עס איז נאָך געווען פאר האַלבער נאַכט, און די וואָס ריכטען אַב חצות האָבען זיך נאָך נישט אָנגעהויבען צוזאַמענצוקומען און ר' שבתי'ן האָט קיינער נישט געקענט שמערען. אַ קליינע אויף-לאַמפּ האָט זיך געברענט איינזאַם פאר'ן אַרון און דאָס גאַנצע האַלב-איינגעפאלענע שוהלעכיל האָט זיך געהילט אין די פינסטערניש. נור די שטענדרעס און די גרויסע גמרות וואָס זיינען געלעגען אויפ'ן טיש האָבען געוואָרפען זייערע שאַטענס איבער דער שוהלעכעל. און די שאַטענס האָבען זיך איינגעהערט צו ר' שבתי'ס קינדערשע שטים וואָס האָט געוויינט אין דעם ווינקעל פאר'ן אַרון: „טאַטע איז הימעל, זיי זיך מרחם און שיק דעם רעגען פאר די קליינע קינדערס וועגען.“ אין דעם האָט זיך אין דער שטיל די טהיר געעפנט און לייווער היטעל-מאַכער מיט דעם סדור הינטער דעם ארם איז אין שוהלעכל אריינגעקומען. שטיל אויף די נעגעל איז ער געטראַטען ביז ער איז פאר דעם אַרון אָנגעקומען און איז אַ מינוט שטעהן געבליבען, איינגעהערט זיך צו ר' שבתי'ס קול וואָס וויינט. און לייווער האָט אָנגעהויבען אין שאַטען פון דער נאַכט אויפ'ן אַלטען גריידיגראַהען איד מיט'ן קאַפּ צו שאַקלען. אַ מינוט איז ער נאָך געשטאַנען, געשלאָגען זיך מיט דער דעה — געוואָלט אויפ-

מישען דעם סידור און אין ווינקעל זיך שטעלען. — נור באַלד איז ער צוגעגאנגען צו ר' שבתי'ן און מיט כח איהם געריסען פון פרוכת און געוועקט איהם מיט א הויך קול:

— און דו אויך! און דו שבתי אויך!

געשווינד, מיט פערואונדערונג האָט ר' שבתי זיין בלייך, ער שראָקען געזיכט, וואָס איז פייכט און בעלויכטען געווען פון דעם אויף־לאַמפּ, אויף דעם פרוכת אויפגעהויבען און אומגעקוקט זיך מיט שרעק אויף לייזער'ן. אַ מינוט איז ער שטעהן געבליבען, באַלד האָט ער ווי פערשעהמט געענטפערט:

— יא, לייזער, איך האָב נישט געקענט, דער יצר הרע האָט מיר אָנגערעדט. פאַר קליינע קינדערס וועגען, פאַר די בהמות, פאַר צער בעל־חיים. די וועלט האָט אויך אַ כונה, לייזער, האָט ר' שבתי אָבגעענטפערט.

— און וואָס שכינתא בגלותא (די שכינה, גאָט איז אין גלות) איז גאָר נישט, אַלע איהר זיינען פערנומען מיט דעם רעגען, מיט דער וועלט, און דעם תכלית, דעם עיקר האָט איהר פערגעסען, און דו שבתי אויך — וואָס וועט דער סוף זיין?

— איך שרעק מיך פאַר צער בעל־חיים—האָט ר' שבתי פֿערשעהמט אָבגעענטפערט און ווידער בעהאלטען זיין פנים אין פרוכת.

מיט כעס איז לייזער היטעלמאכער ארויס פון שוהלעכל, גע־קראַכען אַליין אין די ענגע פינסטערע גאַסען. די נאַכט איז געווען אַ פינסטערע, אַן ערנסטע, אַ נאַכט פון שרעק איבער ירושלים. ווי אויפגעגעסען איז דאָ די נאַכט געוואָרען פון די ענגע געסעלאַד און דיקע ווענד, און די שאַמענס פון די שוואַרצע טהירען פאַר די געוועלבלעך. לייזער היטעלמאכער האָט געפונען זיין וועג, זעהט זיך אויס, ער האָט געקענט דעם וועג גאַנץ גוט, ווארים ער האָט אויסגע־מיעדען געסלעך, ארויפגעקראַכען אויף טרעפען, אַראָב פון בערגלעך און איז געגאנגען זיין וועג זיכער, ביז ער איז פון דער שטאָרט אַרויס־געקומען. דער וועג איז געווען אַ שווערער, אָנגעשאַטען מיט שטיינער, און ער האָט דאָך דערקענט דעם וועג און איז אַראָב אין גיהנום וואָס ליגט הינטער דעם הרהיבית. פון גיהנום האָט ער געפונען דעם וועג וואָס פֿיהרט צו די בית־עולם'ס וואָס ליגען צופוסענס דעם הרהיבית. די ווייסע שטיינער האָבען זיך געבלייכט אין די טונקעלע נאַכט

אן עם האָט אויסגעזעהן, ווי די שאַטענס פון אַלע קרושים פון די
 אַלע פרומע און גוטע אידען וואָס ליגען דאָ פון אלע דורות, זיינען
 ביינאכט פון זייערע קברים אויפגעשטאַנען און האָבען ארומגעריי-
 נעלט דעם הר-מוריה און ווארטען אויף תחית-המתים און ווארטען
 אויף משיח'ן וואָס דארף זיך דאָ אויף דעם אָרט ווייזען. דאָ פון
 דאנען איז דער הימעל נישט געווען אזוי טונקעל ווי ער האָט זיך
 אויסגעזעהן אין דער שטאָרט. ווייט אוועק אויפ'ן וועג קיין בית-לחם
 האָט זיך אין די טונקעלע נאכט איבער'ן הימעל אַ בלאָהער שלייער-
 דיגער וואָלקען געשיינט און געשוואומען צווישען די שווארצע נאכט
 וועלען, און דאָ און דאָרט בעלויכטען אַ שטיק הימעל און אויך גע-
 שיקט זיין גלאַנץ איבער דער ערד. אויפ'ן נייעם בית-עולם וואָס ליגט
 העכער אויף דעם בארג ארויף האָבען זיך געוויזען אייניגע לאַמטער-
 נעס, זעהט זיך אויס, אז מען איז דאָרט מקבר אַ טויטען, וואָס דאָס
 איז דער מנהג אין ירושלים מקבר צו זיין ביינאכט. לייזער הימעל-
 מאכער איז אַראָב פון וועג, כדי ער זאָל זיך נישט טרעפען מיט די
 אבלים און בעלי-מקברים, און ער איז געקראַכען אויף דעם באַרג פון
 דער זייט וואו עס שמעהט דער יד-אבישלום — לאנג געדרעהט זיך
 צווישען די קברים, ביז ער האָט זיך אבגעשטעלט ביי איין קבר פון
 אַ הייליגען נסתר, וואס דער סוד ווער דאָס איז געווען ווייסען נור
 אזעלכע אידען ווי לייזער איז, און האָט אריינגעקלאַפט אין קבר
 אריין און געשריען הויך „טאַטע, זיי זיינען זיך עוסק בהיות עולם
 הזה, פערנומען מיט דער וועלט — אן תכלית האָבען זיי פער-
 נעסען. אלע — אלע, גאנץ ירושלים און שבת איז. איד בין אליין
 — און האָב ניט קיין כח מעהר, און דער יצר הרע רעדט אַז, צער
 בעלי-חיים, קליינע קינדער. טאַטע, האָב רחמנות, העלף מיר, אז
 איד זאָל ניט פערגעסען דעם תכלית“. און לייזער האָט זיך אויפגע-
 שמעלט פון קבר, צושפרייט די הענד און געווענדעט זיך צום בית-
 הקברות, ווי צו אַ עדה לעבעדיגע מענשען, און גערופען הויך אויפ'ן
 קול: אַלֵּה התמימים והקדושים השרוים תחת כנפי השכינה —
 שמעהט מיר ביי, די לעבעדיגע האָבען פערגעסען דעם תכלית — זיי
 זיינען זיך עוסק בהיות העולם, פערגעסט איהר איהם ניט! און ער איז
 נעבליבען שמעהן און פערגלאַצט די אויגען צום הימעל און גערעדט
 צו זיך אין דער שטיף. אזוי איז ער אבגעשטאַנען די גאַנצע נאכט.

דער הימעל האָט זיך אָנגעהויבען צו קלאַהרען, פֿון מזרח צו הינטער די הרי מואב האָט זיך אָנגעצונדען אַ גרויס ליכט און פֿער-בלוטֿיגט אַ האַלבען הימעל. די הויכע בערג פֿון מדבר יהודה אַרום יריחו האָבען זיך אָנגעהויבען אַרויסצואווייזען ווי נאַקעטע הויכע שדים וואָס זיינען איבערגעבליבען פֿערגליווערט פֿון ששת ימי בראשית — אַ שרעק איז געפֿאלען איבער דער ערד פֿון די ערנסטקייט פֿון הימעל־ליכט וואָס איז געפֿאלען איבער איהר, און פֿון די טונקעלֿהייט פֿון דער נאַכט האָבען זיך אָנגעהויבען אַרויסצושניידען די הויכע שפיט־צען מויער וואָס רינגלען אַרום דעם הר המוריה. ווייסע דערווישען (מחמד'אָנישע פֿרושים, מאָנאַכען), די שומרים פֿון הר המוריה, האָבן זיך אָנגעהויבען צו זעהען אויף די שפיצען פֿון דעם מויער און עס האָט זיך געדאַכט, אז דאָס זיינען די כהנים אויף דעם מויער פֿון בית־המקדש און זיי וועלען באלד בלאַזען שופר און וועקען דאָס שלאָפֿענדע ירושלים צו עבודת הבורא. אָבער ירושלים איז נאָך געשלאָפֿען אין די שאַטענס פֿון זיינע הויכע טורעמס, און די שפיצען פֿון זיינע קירכען און מאַשעען האָבען אַנגעהויבען אַרויסצושטאַרען פֿון געדיכטען נעבעל אַרויס, וועלכער איז געהאַנגען אַ גאַנצע נאַכט איבער ירושלים. אַלײן איז נאָך געשטאַנען לײזער היטעלמאַכער ביי דעם אַריינגאַנג פֿון בית־עולם און ווי אַ גולן האָט ער געקוקט אין הימעל אַרײן און געזוכט אויב אַ וואַלקען הענגט איבער דעם הימעל. נור צורגען זיינען געווען די וואַלקענס און פֿריש און שטאַרק איז די זון אַרויסגעגאַנגען איבער דעם ווייטען ברייטען לאַנגען אַרץ ישׂראל־הימעל און אויסגעטרונקען מיט איהר ליכט די פֿערלאַרענע צוריסענע שטיקער געפֿלען וואָס האָבען יתום'דיג געבלאַנדזשעט איבער ירושלים. אַ ליכטיגער שײן האָט צופֿרידען געשמיכעלט איבער לײזער'ס אויס־געטריקענט ביינערדיג פֿנים, די אויגען האָבען זיך שוואַך פֿערגלאַצט, ווי ער וואַלט דעם בורא עולם אַ שכח אַבגעגעבען, וואס ער האָט ניט צוגעהערט צו די תפֿילות פֿון די קלײניקע מענשעלעך פֿון ירושלים, וואס זיי בעטען פֿאַר זייערע קלײנליכע טעגליכע פֿערלאַנגען אויף דענען.

אַ צופֿריעדענעם בליק האָט ער געוואַרפען אויף די קברים פֿון בית־עולם וואָס האָבען אָנגעהויבען צו טריקענען זייערע טײַבעפֿייכטע שטיינער אין די זונן, אַ צופֿריעדענער שמיכעל איז אין די שטאַרע

האָאר פון לייזערס באָרד אריין, ווי ער וואלט די טויטע דאנקען גע-
וואָלט וואס זיי האָבען ווי ער, ניט פערלירען זיך אין די נארישקייטען
פון דער וועלט און נישט פערגעסען דעם תכלית.

גליהענדיג איז די זונן איבער ירושלים אויפגעגאנגען, און ווידער
האָט ירושלים געהאט איינעם פון איהרע טעג, וואס זי ווערט אויפ-
געגעסען פון זונן און שטויב. ירושלים איז טרויעריג געווען, מיט
אראבגעלאזענע קעפּ האָבען די אלטע לייט פון ירושלים איבער די
שמאַלע געסלעך געטרעטען. זיי האָבען זיך פערשעהמט פאר זיך
און פאר פרעמדע, פאר די זונן וואס איז ארויס שיינען איבער דער
וועלט, און די וואלקענס פּעריאנט, פערשעהמט, וואס גאָט האָט זיך
צו זייער געבעט ניט צוגעהערט. זייער געוויין און זייער געשרעה
איז אוועק מיט'ן רויך, און ארים און פּערלאזט שטעהען זיי אין דער
וועלט.

איינער האָט דעם טאג הויך מיט א פּרעהליכע שטימע זיין תהילים
געזאגט, דאָס איז געווען לייזער היטעלמאכער, אין זיין קליין געוועל-
בעל איז ער געזעסען און גענייט דעם הוט אויף די ווערקשטעל, פאר
איהם איז געלעגען זיין תהילים, און לייזער היטעלמאכער האָט גע-
נייהט זיין הוט צווישען זיינע קניען און פּרעהליך האָט זיין תהילים
געקלונגען פון זיין געוועלבעל ארויס.

עס איז דורכגעגאנגען דער אלטער שבת, צובראכען, אנגעלעהנט
אויף זיין שטעקען, די האָאר פון די בארד, ווי צוגעקלעפט, האָבען זיך
קוים געהאַלטען אויף זיין אלט געל געזיכט, געבויען האָט ער דעם
קאָפּ טיעף צו דר'ערד און דאָס הארץ האָט איהם געשלאגען פאר בושא
און פאר ארימקייט, וואס גאָט האָט זיך צו די תפילה פון ירושלים
נישט צוגעהערט. ער איז דורכגעגאנגען לייזערס געוועלבעל און
דעהערט לייזערס פּרעהליכע תהילים זאגען, האָט ער זיך א מינוט
אבגעשטעלט, אריינגעקוקט אין געוועלבעל און רערזעהען לייזער'ן.

און שבת האָט געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ און געברומט פאר זיך:

— אכזר, — און קליינע קינדער, און צער בעל־חיים געהט דיר

נאר ניט אָן !!

א פרעמדער קלימאט.

(ערצעהלונג)

מר. לייזעראוויטש איז אין אבענד אהיים געקומען פון האספיר מאל און האט זיך, ווי זיין געוואוינהייט איז געווען די לעצטע צייט, צוגעשלאסען ביי זיך אין קאבינעט און איז געבליבען אליין ביז צום אבענר-ברויט. די דיענסט האט שוין איינגע מאל אנגעקלאפט אין טהיר און איהם ארויסגערופען צום עסען, און דער דר. האָט געגעבען זיין געוועהנליכען מרוק, וואס עס האט געזאלט הייסען, אז ער קומט באלד ארויס, און איז געבליבען ווייטער איינגעשלאסען אין זיין קאד בינעט. נור דאָס מאל האָט מען איהם ניט געלאָזט רוהען מעהר ווי אַן אנדערס מאל און פון דער צווייטער שטוב האט זיך אפילו שוין געהערט אַננא איסאָקאוונאַ'ס, זיין ווייב'ס ווייכע און שוואכע שטימע, וועלכע האָט גערופען: „באַריס, מי זשדיאַם“. דער ווייב'ס שטימע האט דר. לייזעראוויטש'ען געוועקט פון זיין וואכענדיגען חלום. עס איז איהם געווען, ווי ער וואלט פלוצלינג דערהערט אן אויסטערלישע, אונגעוועהנליכע זאך.

ווארום העכער א יאהר, זייט זיין עלטסטער זוהן, מיכאאיל, איז אוועק אין מאַסקווע און איז דאָרט אַנגענומען אין דעם אוניווערזיטעט אויף דעם מעדיצינישען פאקולטעט — האט דר. לייזעראוויטש געזעהן אויסצומיידען זיין פאמיליע, וועלכע איז בעשטאנען, אויסער פון זיין דערמאנטען עלטסטען זוהן, פון זיין פרוי, אַננא איסאָקאוונאַ, וועלכע האט תמיד געקרענקט (און ער האט זי סיי-ווייסי וועניג וואס געזעהן אין זיין לעבען), פון אַ אינגערער טאכטער, זשאַנקאַ, און אַ אינגעל אין פינפטען קלאס גימנאזיע, זיין מיזשיניקעל, סאַלאַמאַן, וועלכען ער האט זעהר געליעבט. ער פלעגט אויסמיידען די שטוב,

זעהן וואס וועניגער אין דער היים צו זיין. און ווען ער איז אהיים געקומען פון האספיטאל, האט ער זיך איינגעשלאסען אין זיין קאך בינעט, געמאכט זיך ארבייטען, אבער אין אמת'ען האט ער נישט געארבייט (ער האט שוין קיין בוך נישט געהאלטען אין דער האנד, זייט ער איז ארויס פון אוניווערזיטעט), נור ער האט נאכגעקלעהרט וועגען זיין עלטסטען זוהן, וואס איז אוועק קיין מאסקווא און איז דורך א פראטעקציע פון פארזיצערנען פון אקרוזשנאי סוד, זיין פריינד וואסיל איזאנאוויטש, געווארען אנגענומען אין אוניווערזיטעט. דר. לייזערוויטש האט געוואוסט, ווי זיין גאנצע פאמיליע, אז מיכאאיל איז נישט געווארען אנגענומען אין אוניווערזיטעט דורך פראטעקציע (די פראטעקציע האט מען נור בענצט אויבען פאר מענשען), נור מיכאאיל האט זיך גאנץ איינפאך אבגע'שמד'ט. כאטש קיינער האט דערפון נישט גערעדט, אין דער משפחה האט מען דערפון קיין איין ווארט נישט איבערגע'חזר'ט, דאך האט זיך דר. לייזעראוויטש פון דער צייט אָן געווען ערנסט, יעדער פערנומען מיט ס'זייניגע און אַנאַ אין זיין קאבינעט. און אז דער דאקטאר פלעגט פערלאזען אין א צוויי שעה ארום זיין צימער, פלעגט ער שוין טרעפען דעם טיש בעזונדער און איינזאם געדעקט פאר זיך. זיין גאנצע פאמיליע איז פון דער צייט אָן געווען ערנסט, יעדער פערנומען מיט ס'זייניגע און אַנאַ איסאקאווא איז, ווי איהר געוואהנהייט, געגאנגען פריה שלאפען. דער דאָקטאָר האט פערקלעהרטערהייט אריינגעכאפט זיין עסען און איז צוריק אריין אין זיין קאבינעט, גענומען אן אלטען „רעטש“ אין האנד און פערטעפט זיך אין א רעדע, וואס א קארעטישער דע-פוטאט האט געהאלטען פאר א יאהרען אין דער דומע איבערן ביורזשעט. ער איז, ווי זיין געוואהנהייט, ביי דער רעדע איינגעשלאפען. טיילמאל איז ער אזוי דורכגעשלאפען די גאנצע נאכט, טיילמאל איז די אלטע דיענסט, וועלכע איז געווען אין דעם הויז א צייט מיט יאהרען, אריין אין קאבינעט, איהם בעמערקט — האט ער זיך אויסגעטהאן און געווארפען זיך אויף דער קאנאפע, וועלכע איז געשטאנען אין א ווינקעל קאבינעט און אויף וועלכע ער האט בייטאג אונטערגעזוכט קראנקע, און איבער וועלכע עס איז געהאנגען אן אלטע רעפראדוקציע פון א זשורנאל, רעמבראנד'ס אַנאַטאָמישע שולע.

דורך דעם איז דר. לייזעראוויטש'ען געווען אזא וואונדער, וואס

ער האט דאס היינטיגע מאל געהערט זיין ווייב'ס שטימע איהם רופענדיג פון זיין קאבינעט. ער האט פערשטאנען, אז עס האט עפעס גע' מוזט פארפאלען נייעס, און ער האט זיך געשראקען פאר דער נייעס. און טאקע, ווען דער דאקטאר איז ארויס פון זיין קאבינעט, האט ער געפונען זיין פאמיליע ווארטען ארום טיש מיט מיטאג אויף איהם. דאס איז איהם געווען אזוי ניי, אז ער האט זיך געפרעהט און ביי זיך געקלעהרט, אז עס איז גאר א גוטע זאך צו עסען צוזאמען מיט די קינדער. נור אין הארצען האט איהם געשראקען פאר דער נייעס. ער איז צו געוועזן געווען צו ווארטען — האט ער ביים טיש געפרענט, אזוי ווי מען האט זיך נור אוועקגעזעצט: „וואס איז געשעהן?“ — די קינדער האבען איינס דאס צווייטע אנגעקוקט, שטיל געווען, און אָנאַ, וועלכע איז היינט געזינדער און מענשליכער געווען, ווי אז אנדערס מאל, האט געענטפערט: „גאַרנישט איז געשעהן“. פון דעם ערנסט און שוויגען ביים טיש איז דער דאקטאר נאך מעהר אויפ' גערעגט געווארען, האט ער געשריען, אז עס איז יא עפעס געשעהן. און מען זאל איהם נישט די נשמה אויסציהען, און זאגען באלד. אָנאַ איסאָקאָוונאַ האט איהם געענטפערט מיט אַ טאָן, ווי זי וואלט איהם דאס גרויסע אונגליק געוואלט אויף איינמאל אויסזאגען: „מיכאאיל האט געשריבען, אז ער קומט אהיים אויף פסח“. האט שוין דער דאקטאר געשוויגען און אלע ביים טיש האבען שוין גע' שוויגען, ווי עס וואלט געווען א טויטער אין שטוב.

די נאכט איז דער דאקטאר נישט איינגעשלאָפּען, ווי אין די אַנדערע נעכט, אויפ'ן „רעטש' ביי אַ קאַדעט'ס אַ רעדע. ער האט נאכגעקלעהרט וועגען זיך און וועגען זיין קינד. אייגענטליך האט ער אליין נישט פערשטאנען, פארוואס מיכאאיל'ס אוועקגעהן פון אידיש' קייט האט געמאכט אויף איהם אַזאַ איינדרוק. קיין גרויסער איד איז נישט ער און נישט זיין זעהן קיינמאל ניט געווען. ער אליין געדענקט קוים וואס פון אידישקייט: דער פסח און דער יום־טובֿ פון איז איהם געבליבען אין זכרון פון זיינע אמאליגע קינדער־יאהרען. זיין פאטער, דער קרעמער פון אַ קליינער שטאדט, איז געווען אַ פרומער איד, נור זייט ער האט זיך ארויסגעקליבען פון דער קליינער שטאדט און איז אריין אין מאסקווע, וואו ער איז דענסמאל אין זיין יוגענד אַוועק שטודירען, האט ער מעהר זיין פאטער נישט געזעהן

און מעהר פון די אידישע יומים־טובים נישט געוואוסט. אַנאָ איר סאַפּאָונאַ, מיט וועלכער ער האט זיך בעקענט דאן אין מאסקווא און חתונה געהאט, האט געוויס אויך קיינמאל נישט געוואוסט פון קיינע אידישע ימים־טובים, און די קינדער האָבען זיך ביי איהם ערצויגען, ווי די קינדער פון פיעלע פּאָטערס זיינס גלייכען, אָהן טראַדיציע, נור מיטגעלעבעט מיט די מנהגים און יומים־טובים פון דער שטאָד־טשער בעפעלקערונג. און אייגענטליך איז מיכאַאיל געוואָרען אויפ־געצויגען צו דעם, אז ער זאָל זיך שמד'ען. פּעהיג איז ער געווען, און פון פינפטען־זעקסטען קלאס אָן האָט ער אָנגעהויבען ארויס־צואווייזען גאָר בעזונדערע פּעהיגקייטען צו מאַטעמאַטיק. אז מיר כאַאיל האָט זיך פֿאַרגענומען ערנסט צו שטודירען, איז ביי קיינעם פון די שטוב־מענשען מעהר קיין ספּק נישט געווען, אז מיכאַאיל, אום אויסצומיידען יעדע שטערונג, וואָס קען איהם שטעהן אין וועג צו זיין קאַריערע, בעדאַרף זיך שמד'ען. דער פּאָטער, די מוטער און מיכאַאיל אַליין האָבען געקלעהרט וועגען דעם, כאַטש זיי האָבען קיינמאָל קיין וואָרט דער'בער נישט געלאָזט פּאַלען — און פארוואָס יעצט, ווען עס איז געקומען צו דעם, ווען מיכאַאיל האָט שוין דאָס זייניגע דערגרייכט — פארוואָס לאָזט עס איהם נישט רוהען? וואָס איז די קראַפט, וואָס וועקט זיך אין איהם און בעפרעמדעט איהם פון זיין הויזליכען לעבען און פון זיין גאַנצע פאַמיליע?

פיעל האָט דר. לייזער־אָוויטש נאָכגעקלעהרט וועגען דעם אין די לעצטע צייט און געפרוּאוּט מיט אַלע מעגליכקייטען ארויסצורופען די זכרונות פון די פּערגאַנגענע יאָהרען זיינע, נור עס איז איהם שווער אָנגעקומען. ווען ער האָט אָנגעהויבען קלעהרען וועגען דעם — איז ער מיעד געוואָרען, זיין ברייט־בייניגער קערפּער — שווער, און עס האָט איהם אָנגעהויבען שלעפּערען. ווארים דר. לייזער־אָוויטש האָט דורך די דריי און צוואַנציג יאָהרען, וואָס ער איז אָבגעזעסען אין דער פּראַ ווינץ־שטאָדט אין דעם אידישען תּחום, פּערגעסען דאָס דענקען. אַמאָל איז ער, ווי אַנדערע סטודענטען אין זיינע יאָהרען, אויך געווען אַ אידעאָליסט, „ער וועט ענדיגען — האָט עס געהייסען דענסטמאַל — און וועט געהן אין פּאַלס אריין“: אַריינציהען זיך אין אַ פּערוואַרד פּענעם דאָרף, און היילען די פּויערים און פּויערטעס און לערנען לעב־זען און שרייבען די דאָרפּס־אינגלעד, ווי פיעלע סטודענטען האָבען

דענסטמאָל וועגען דעם גערעדט. נור ווען דר. לייזער־אָוויטש האָט גע-
ענדיגט אין מאַסקווא, האָט ער זיך נישט אריינגעצויגען אין אַ פּער-
וואָרפען דאָרף. ער האָט זיך דאָן פּערליעבט אין אַננא איסאַקאָוונאַ,
וואָס איז געווען אַ טאָכטער פֿון דעם „דירעקטאָר“ סאַלאַמאָן. ביים
דירעקטאָר סאַלאַמאָן, אַן אַלטער אויסגעדיענטער „אינוואַליד“ פֿון אַ
פּאַבריק, וועלכער האָט געהאַט פּיער טעכטער, האָבען דאָן פּערקעהרט
די אידישע סטודענטען אין מאַסקווא. די מיידלעך האָבען געשפּיעלט
פּיאַנאָ, און ביים „דירעקטאָר“ האָט מען זיך געפּיהרט אַריסטאָקראַט-
טיש: דער לאַקיי, אַן אַלטער גוי, האָט דערלאַנגט מיט האַנדשוהען
ביים טיש, כאַטש עס איז ניט געווען אַ סך צו דערלאַנגען — האָט
דער לאַקיי מיט די האַנדשוהען און די פּיאַנאָס געמאַכט אויף דר. לייז-
ער־אָוויטש אַ גרויסען איינדרוק. און אויף זיין חלק איז אויסגעקומען
די שוואַכסטע און די מיאוס'טע פֿון אַלע „דירעקטאָר“ סאַלאַמאָן'ס
טעכטער, אַננא.

נור קוים האָט דר. לייזער־אָוויטש חתונה געהאַט מיט אַ טאָכטער
פֿון דער אַריסטאָקראַטישער הויז, האָט ער פּערנעסען באַלד אַן זיין
אירעאַל, איז אוועק דאָן מיט זיין יונג ווייב, וואָס האָט באַלד נאָך
דער חתונה אָנגעהויבען קרענקען, אין אַ שטאָרט פֿון דעם אירישען
תּחום, אין וועלכע „דירעקטאָר“ סאַלאַמאָן האָט געהאַט פּיעל פּער-
וואָנטע און בעקאַנטע, און אָנגעהויבען צו פּראַקטיצירען. צומאַלס
האָט עס נאָך געהייסען, אז אויך אין תּחום קען מען זעהן פּיעל אויפֿ-
טהאַן, און „ליכט“ דארף מען נישט בלויז איז רוסישען דאָרף, נור
אויך אין די רוסישע שטעט. נור באַלד האָט זיך דר. לייזער־אָוויטש
בעקענט מיט די שטאַדטישע אינטעליגענץ: מיט'ן אַפּטיקער און
„פּרעדסעראַטעל“ פֿון סוד, און מיט זיי איז ער אָבגעזעסען האַלבע
נעכט אין „קלוב“ און געשפּיעלט אין קאָרטען. די שטוב פּלעגט ער
זעהן אויסצומיידען. ער האָט די „אַריסטאָקראַטקע“, נאָך דעם, ווי זי
האָט אָנגעהויבען צו קרענקען, נישט איבריגענס ליעב געהאַט, נור דאָס
האָט איהם נישט אָבגעהאַלטען צו האָבען מיט איהר פּינף קינדער, פֿון
וועלכע צוויי האָט זי נישט אויסגעטראָגען און די איבריגע דריי האָבען
זיך אויפּגעצויגען אָהן זיין וויסען, ביז עס האָט איהם אויפּגעוועקט
פֿון זיין קאָרטען־שפּיעל די געשיכטע מיט דעם שמד פֿון זיין עלטסטען
זון מיכאַאיל.

וואָס מעהר עס האָט זיך דערנעהענטרעט דעם זוהן'ס קומען פֿון מאַסקוואַ, אַלץ אונרוהיגער איז דר. לייזער־אָוויטש געוואָרען, און אַלע האָבען זיך ווי פֿאַר עפעס געשראַקען. דר. לייזער־אָוויטש אַליין האָט זיך אָנגעהויבען צו פֿיהלען ביי זיך אין דער היים, ווי אַ פרעמד דער און ערגעץ זיך נישט קיין אָרט געפונען. אין קלוב האָט ער אויפֿ־געהערט צו געהן, און ביי זיך אין קאַבינעט ביים „ריעטש“ האָט ער אויך שוין מעהר נישט געקאַנט איינזיצען. צוערשט האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, אַז די אונרוהיגקייט קומט איהם דערפֿון, וואָס ער איז נישט צוגעוואָהנט און ער שרעקט זיך פֿאַר דאָס נייע געשעהעניש אין זיין הויזליכען לעבען, נור קיים וועט ער זיך צוגעוואָהנען צו דעם, אַז זיין זוהן איז גע'שמד'ט, און מען וועט עס געוואָהר ווערען אין דער שטאָרט, און אַלע וועלען שוין אויפהערען דערפֿון צו רעדען, וועט ער זיך אויך בערוהיגען און דאָס לעבען וועט ווייטער געהן זיין נאַטיר־ליכען וועג. נור באַלד האָט ער איינגעזעהן, אַז די אונרוהיגקייט קומט נישט פֿון אַ נישט צוגעוואָהנטען צושטאַנד, נור די אונרוהיגקייט ביי איהם איז אַ פֿיעל טיעפֿערע. ער האָט פֿאַר עפעס מוראַ, און די סיבה פֿון דעם ווייס ער נישט. טויזענד מאָל האָט ער זיך געזאָגט, אַז עס איז גאָרנישט געשעהן, אַז מיט דעם, וואָס זיין זוהן האָט זיך גע'שמד'ט, איז נישט ער און נישט זיין זוהן אַנדערש געוואָרען. ער איז נישט רעליגיעז און נישט אבערגלויביש, אַז ער זאָל גלויבען, אַז דאָס, וואָס דער זוהן האָט אויסערליך געביטען זיין רעליגיע, זאָל האַר־גען אַ טיעפֿערע בעדייטונג. ווארים אין אמת'ן — נישט ער, נישט זיין זוהן גלויבען אין גאָט, איז וואָס קען די אויסערליכע שיין פֿער־ענדערן זיין אינערליכען פֿסיכישען צושטאַנד? און ווידער לוינט זיך דען איבער אַן אבערגלויבען, אַז דער פֿעהיגער יונגער מאַן זאָל אַוועק־שענקען זיין קאַריערע, זיינע פֿעהיגקייטען, זיין צוקונפֿט? האָט דען נישט מיכאַאִיל געהאַנדעלט גאַנץ לאַגיש, וואָס ער האָט איינמאָל פֿאַר אַלע מאָל אַוועקגענומען די שטערונגען, וואָס זיינען איהם געלעגען אויף דעם וועג פֿון זיין צוקונפֿט? נור די אַלע רייד האָבען דר. לייזער־אָוויטש נישט געקענט בערוהיגען. ער האָט געפֿיהלט, אַז עס איז געשעהן אַ טיעפֿערע זאַך, ווי אַן אויסערליכע ערשיינונג, אַז צווישען איהם און זיין זוהן שטעהט יעצט אַ וואַנד, וועלכע טהיילט אַב איין דור פֿון דעם צווייטען, אַז דער זוהן איז נישט אַ פֿאַרטזעצונג פֿון

איהם, נור ביי איהם האָט זיך עפעס וואָס געענדערט, און ביים זוהן הויבט זיך עפעס וואָס אָן, און זיי קעהרען ביידע שוין צו צוויי פּער-שיעדענע וועלטען, און פאר דער וואַנד, וואָס שטעהט צווישען זיי, האָט ער זיך געשראַקען און איז געווען אונרוהיג.

צוויי טעג פאר פסח איז אַהיים געקומען דער יונגער מאַן. דר. לייזער־אָוויטש האָט זיך מיט איהם נאָך נישט געזעהן, ער האָט אַנגסט געהאַט זיך צו בענגענען מיט איהם אויג אויף אויג. פֿלעגט ער האַלבע נעכט אַרומלויפּען ביי קראַנקע, שפּעט אַהיים קומען, און אז ער האָט געהערט מאַרגענס דעם זוהן'ס שטימע פון דער צווייטער שטוב, האָט ער אויפגעצייטערט. ער פֿלעגט דורך אַ שפּאַרע פון דער טהיר אַריינקוקען, כאַפּען אַ בליק אויף זיין זוהן, ווי זעהט ער אויס? אָבער דער זוהן זיינער האָט זיך גאַרנישט געהאַט געענדערט: דאָס זעלבע קינדישע פנים מיט די בעקאַנטע צוויי קינדישע אויגען, וועל-כע האַבען תמיד געריהרט דר. לייזער־אָוויטש'עם פּאַטערליך האַרץ. און דער דאָקטאָר האָט זיך געוואונדערט, וואָס דער זוהן זיינער האָט זיך נאָכ'ן שמד'ען גאַרנישט געענדערט. — ער זעהט ווייטער אויס, ווי זיין קינד — און דאָך האָט ער אזוי מורא פאר איהם...

דורך דער גאַנצער צייט, וואָס זיין זוהן איז אין דער היים געווען: — איז אין די הויז געווען אויסגעשטאַרבען. מען האָט נישט גער הערט דאָס אַמאָליגע רוישען פֿון די קינדער, ווען זיי זיינען פון דער שוהלע געקומען, מען האָט נור געהערט פון דער צווייטער שטוב, ווי די קינדער געהען אויף די שפיץ נעגעל אַרום. און, ווי זיי וואַלטען זיך געשעהמט איינס דעם צווייטען אין די אויגען צו קוקען, זיצען זיי יעדעס בעזונדער אין אַ ווינקעל און לעזען. דאָס שטילע שווייגען האָט דעם דאָקטאָר נאָך מעהר דענערווירט. און ער האָט פיעל מאַל געוואַלט אַרויסגעהן צו די קינדער און אָנהויבען זיך מיט זיי שפּיעלען, ווי ער פֿלעגט דאָס אַמאָל טהאָן, ווען זיי זיינען קליינע געווען, נור קוים האָט ער בעמערקט דורך דער שליסעל־לאַך דעם עלטסטען — האָט ער זיך געשראַקען און צוריקגעהאַלטען.

נור אַם מעהרסטען האָט איהם דוקא געריהרט דער עלטסטער זוהן — דער משומד. איהם האָט זיך געדאַכט, אז דאָס קינד זעהט אויס, זייט ער האָט זיך גע'שמד'ט, פיעל שוואַכער און טרויעריגער, און דער דאָקטאָר האָט אויף איהם גרויס רחמנות געקראַגען. און

קיינמאל האָט ער נאָך נישט געפיהלט אזא נאָהנט פאָטערליך גע-
פיהל צו אַ קינד, ווי טאָקע צו דעם משומר. דאָס האָט איהם גע-
פרעהט, וואָס ער האָט דאָס געפיהל צו זיין קינד, און טרויעריג גע-
מאכט. און איינמאל האָט ער איהם געזעהען דורך אַ פֿענסטער,
ווי דאָס 18-יאָהריגער אינגעל אין זיין בלויליכע סטודענטישע קלוי-
דונג, וואָס האָט גאָרנישט געפאָסט צו איהם, איז געזעסען אין אַ ווינ-
קעל שטוב און געלעזען. דאָס אינגעל האָט זיך אין דער שטוב אזוי
פרעמד געפיהלט, ווי ער וואָלט מורא געהאט הויך צו רעדען. זיין
געזיכט איז געווען בלייד, אין זיינע אויגען און אַרום זיינע ליפֿען
איז געלעגען אַ צער אויסגעגאָסען, ווי עס ליגט איבער אַ מיידעל,
וועלכע האָט פֿערלאָרען איהר אונשולד. דער דאָקטאָר האָט עס גאַנץ
גוט בעמערקט און ער האָט גרויס רחמנות געקראָגען אויף זיין קינד,
וואָס מוז זיין לעבען אָנהויבען מיט אזא זינד, האָט ער זיך נישט גע-
קענט איינהאלטען, איז אריין צום זוהן אין עס-צימער. ער איז צו
איהם צו און אַרזיפגעלעגט זיין ברייטע, דיקע האַנד אויף דעם זוהן'ס
שוואַכע, קינדישע אַקסלען און ער האָט איהם געקוקט אין די אויגען
אַריין:

— מיכאַאיל, וואָס מאַכסטו?

דאָס אינגעל האָט זיך אויפגעריסען. דערזעהן דעם פאָטער,
איז ער בלייד געוואָרען, צומישט האָט ער זיך צוגעכאַפט צום פאָ-
טער, אויס געוואָהנהייט, און אויסגעשריען: „פאָפּאָ!“ — אָבער
באלד האָט ער זיך אָן עפעס דערמאַנט און איז שטעהן געבליבען שול-
דיג און שווייגענדיג.

— ווי אזוי ביזטו אָנגעקומען אין אוניווערזיטעט? — האָט דר.
לייזערָאָוויטש געפרעגט דעם זוהן גראָב און האָט מיט זיין גרויסער
האַנד איבערגעווישט זיין רויה, גרויס געזיכט.
דאָס אינגעל האָט אַ מינוט געשוויגען, דאָן האָט ער ביזן זיינע
דינע, בלייכע ליפֿען פֿערביסען און אָבגעענטפֿערט:
— איך האָב נישט געוואָוסט, אַז עס וועט אויף דיר' אַזא אייני-
דרוק מאַכען.

דער פאָטער האָט געשוויגען.

און אין אַ מינוט אַרום האָט זיך דער זוהן ווידער אָנגערופֿען:

— אז דו ווילסט, וועל איך ווארפען דעם אוניווערזיטעט און ווערען צוריק א איד, עס איז מיר אויך עקעלדיג.
 — מען דארף נישט, — האָט דער פּאָטער שטרענג אָבגעענטפּערט.
 — פּאָר וואָס? — האָט דער זוהן געפרעגט.
 דער פּאָטער האָט זיך נעהענטער צוגערוקט צום זוהן, געקוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין מיט א טריבען, שלעכטען בליק, און געזאָגט אזוי:

— דאָ האַנדעלט זיך דאָך נישט צוליעב רעליגיע. דו ווייסט דאָך, איך בין נישט רעליגיעז; דאָ האַנדעלט זיך דאָך אום א פּרינציפּ. און דעם פּרינציפּ האָסטו דאָך שוין איינמאָל געבראַכען — וואָס איז דער חלוק, אז דו וועסט יעצט צוריק א איד ווערען? די זאך וועט עס דאָך שוין נישט ענדערען, פּונקט אזוי ווי א מיידעל, וואָס האָט פּערלאָרען איהר אונשולד, קען זי דאָך זי שוין צוריק נישט בע-קומען — האָסטו פּערשטאַנען?

און דר. לייזעראַוויטש האָט געכאַפט דעם זוהן'ס קאַפּ און האָט איהם, אפּשר צום ערשטען מאַל אין זיין לעבען, א קוש געטהאַן און איז ארויס פּון שטובּ.

אין א פּאָר טעג אַרום איז דר. לייזעראַוויטש געוואָהר געוואָרען נאָך א נייעם, אז אינאיינעם מיט מיכאַאיל'ן האָט זיך אויך גע'שמד'ט יוסף קאַלמאַנאַוויטש, מיכאַאיל'ס שוהל-פּריינד, מיט וועלכען ער האָט אויך צוזאַמען די גימנאַזיע געענדיגט. עס איז פאַר קיינעם קיין סוד נישט געווען, אז קאַלמאַנאַוויטש'עס זוהן, יוסף, איז פּערליעבט אין זיין, דר. לייזעראַוויטש'עס טאָכטער זשאַנקאַ. אין דער שטאָדט האָט מען זיי שוין געהאַלטען פאַר חתן-כלה. דר. לייזעראַוויטש האָט אָבגעוואַרט, אויב דער יונגער מאַן וועט וואַגען אַריינקומען צו איהם אין שטוב אַרײַן, און ווי עס וועט זיך בעציהען זיין טאָכטער צו איהם. אָבער באַלד נאָך די ערשטע פּאָר טעג האָט דר. לייזעראַוויטש אָנגעד-טראַפען דעם יונגען מאַן ביי זיך אין שטוב, און זיין טאָכטער איז מיט איהם אַרויסגעגאַנגען, ווי עס וואָלט גאַרנישט געשעהן. אין דער היים ביי איהם נעהמט מען איהם אויף ווי תמיד. דער דאָקטאָר האָט זיך אַליין פּערוואַנדערט און האָט ביי זיך געטראַכט, אפּשר

איז נור ער אליין אזא רעאקציאָנער, אזוי אבערגלויביש געשטימט, אז אויף איהם מאַכט דאָס שמד'ען זיך אַ איבריגען איינדרוק. דאָך האָט דער דאָקטאָר זיך נישט געקאָנט פאַרשטעלען, אז נאָך דעם, וואָס עס איז פאַרגעפאלען מיט זיין זוהן, זאָל זיין טאָכטער נאָך וואַגען חתונה האָבען מיט דעם גע'שמד'טען יונגען מאן, און זיין פרוי זאָל גלויכגילטיג זיין צו דעם. ער האָט בעשטימט ביי זיך צו פערפיהרען מיט דער טאָכטער וועגען דעם אַ שמועס. ער האָט אָבער באַלד פון איהר געהערט קלאָהרע ווערטער, אז „ביי איהר מאַכט עס נישט אויס, אויב איהר חתן אין אַ איד אָדער אַ קריסט; זי האָט זיך פערליעבט אין דעם מענשען, און ווען דער פאָטער וועט איהר נישט ערלויבען חתונה צו האָבען מיט איהם, וועט זי אזוי לעבען מיט איהם.“ דענסטמאָל ערשט איז דעם דאָקטאָר קלאָהר געוואָרען זיין גאַנצע סיטואַציע, אז זיינע קינדער געהען אוועק פון זיין הויז און פון זיין גלויבען, און ער אליין וועט איבערבלייבען אויף דער עלטער פער-לאָזט אין אַ פרעמדען גלויבען, און אפשר זיך נאָך אויפהאַלטען ביי די קינדער און ערציהען פרעמדע אייניקלעך, און אפשר וועלען איהם די קינדער נאָך אליין אָב'שמד'ען פאר'ן טויט. כדי ער זאָל ליגען מיט זיי אויף איין בית-עולם. דאָס האָט דעם דאָקטאָר אין גאַנצען אויפגעוועקט פֿון זיין אַפאטישען שלאָף און ער האָט בעשטימט ביי זיך, אז ער מוז אָנהויבען עפעס צו טהאָן.

אין דערזעלבער צייט האָט זיך דר. לייזערזאָוויטש איינגערעדט, אז ער איז פרום געוואָרען, און פלעגט אויפזוכען אין שטאָרט חברות, שטיבלעך, וואו מען פלעגט דאוונען, און אריינקומען דאָרט צווישען מנחה און מערב. ער האָט זיך אָבער אליין נישט געקענט אָבנאָ-רען. דאָס דאוונען פון די פראָסטע, וואָכענדיגע אידען, וועלכע האָבען זיך אריינגעכאַפט אין שוהלעכעל אויף אַ שעה פון זייער טאָג אַרבייט, אָבגעבען גאָט דאָס זייניגע, און געוואַלט וואָס גיכער דורכקומען זייער חוב — האָט אויף איהם קיין איינדרוק נישט געמאַכט. די תפילות האָט ער נישט פערשטאַנען, נישט פערשטאַנען די העויות וואָס די אידען האָבען געמאַכט, און זייערע תנועות און שאַקלען זיך זיינען איהם אפילו ווילד פאַרגעקומען, דאָך האָט ער נישט פערלאָ-רען זיינע אָפּפונגען און ביי זיך געווען זיכער, אז ערגעצוואו מוז זיך געפינען דאָס גרויסע, דאָס שטאַרקע יודענטהום — דאָס יודענטהום,

וואָס בעצאָהלט פאַר אלע עולות, וואָס מען שמעהט אויס צוליעב איהם, דאָס יודענטהום, וואָס גיט אירען כח אויסצוהאַלטען די אלע גזרות און בלייבען ביי איהם — דאָס יודענטהום דארף ער זיך כען, און דאָס וועט איהם שוין בעצאָהלען פאַר דעם אָנגעוואַרענעם נחת פון זיינע קינדער.

דאן האָט ער אויך געפרוואווט איינצופיהרען אין זיין הויז די אירישע יומים-טובים. אַליין איז ער נישט געווען קיין גרויסער בקי אין זיי. ער אַליין האָט זיי נישט געדענקט און עס איז איהם עפעס פאַרגעקומען לעכערליך, ווי ער לויפט אין גאָס אַליין אַרום, שאַפט זיך איין כשר פלייש, חלות, אָדער בעזאָרגט זיך מצות און ברענגט דאָס אַהיים. מען האָט עס אין שטוב אַפילו ביי איהם זעהר ערנסט אויפֿ-גענומען, די מצות האָט מען אויף פסח אַרויפגעלעגט אויף אַ טאַץ, דערלאנגט צום טיש און מורא געהאט זיך צוצוריהרען צו זיי. די שטוב־מענשען האָבען געפרוואווט אזוי ערנסט דערביי צו זיין, ווי ער — דאָך האָט ער געוואוסט, אז עס איז נור אַ קאָמעדיע. ביי איהם אין שטוב האָט מען קיינמאָל פון קיין יום־טוב נישט געוואוסט. פֿון יומים־טובים האָט מען אייגענטליך ביי איהם געהאַלטען פון אלע. אז אַ נאַציאָן האָט אין זיין שטאָרט געפֿיערט אַ יום־טוב, האָט מען ביים דאָקטאָר אין שטוב מיטגעהאַלטען דעם יום־טוב. פֿאַסכאָ מיט די רוסען, קריסטוס־כּוים מיט די קאַטאָליקען — אָבער זייערע אייגענע יומים־טובים האָט מען אין שטוב ביים דאָקטאָר נישט געהאַט. דורך דעם איז עפעס לעכערליך אַרויסגעקומען, אז ער האָט מיט אַמאָל פֿרוכירט איינצופיהרען ביי זיך „אייגענע“ יומים־טובים.

איבריגענס, האָט ער דאָס געטהאָן פאַר זיין פיערצעהן־יעהריגען אינגעל, סאַלמאָן, וועלכער האָט איהם מעהר פאַר אלע נישט געלאָזט רוהען. ער האָט געוואוסט, אז דאָס קינד ליידט, אז דאָס קינד איז גאָר אַנדערש געשטימט, ווי די איבריגע זיינע קינדער. עס איז איהם זעהר שווער אָנגעקומען אריינצוקריגען דעם אינגסטען זוהן אין גי-מנאָזיום. עס איז שוין געאָען די צייט, ווען די שנאה צו אירען האָט זיך צופלאָקערט ביי דער קריסטליכער בעפעלקערונג און זי איז אריינגעגאנגען אין דער מאָדע. דעם אינגעל איז אויסגעקומען פֿיעל צו ליידען אין דער שוהלע פון זיינע קריסטליכע חברים. און ער פלעגט אַפט אַהיים קומען פון דער שוהלע, און אויף זיינע פייכטע, דער-

שראָקענע אויגען איז געהאָנגען די שרעקליכע פראַנע: „פאר וואָס?“ אין אַנפאַנג, ווען דאָס אינגעל איז נאָך אַ קינד געווען, האָט ער דעם פאָטער געפרעגט: „פאר וואָס מען פייניגט איהם אין דער שוהלע? וואָס האָבען אידען אזעלכעס געטהאָן? און פארוואָס מיר בלייבען אידען?“ אָבער, אַז דער פאָטער האָט איהם נישט קיין ריכטיגען צופריעדענעם אַנטוואָרט געגעבען, האָט דאָס אינגעל אויפגעהערט צו פרעגען. באַלד איז דאָס קינד אַליין געוואָהר געוואָרען דעם טעם פון אידישקייט; ער האָט זיך צוגעוואָהנט דערצו און האָט, ווי אַ גרוי־סער, געטראָגען דעם צער מיט הכנעה און געדולד. אויפגעהערט פרעגען, נאָך מען האָט געזעהן, אז דאָס אינגעל איז איינגענאָנגען אין זיך: ער איז זעהר אויסגעוואָקסען דורך די פאַר יאָהר, וואָס ער איז אין נימנאָזים, געלעזען ערנסטע ביכער און געקראָגען אַ צוקנייטשטען שטערן. שטיל געוואָרען, און אויף זיינע ליפען האָט שוין געהאָנגען דאָס פּעראַכטענרע שמייכלע צו אַלעס און צו אַלע, דאָס שמייכלע פון דעם ליידערנען איד צו דער וועלט. פאר'ן אינגעל האָט זיך דר. ליידערטווייטש מעהר געשעהט, ווי פאר אַלע זיינע קינדער, און גע־פיהלט, אַז ער מוז עפעס טהאָן צו ענדערען די סיטואַציע. ער האָט געפיהלט די פּעראַנטוואָרטליכקייט, וואָס ער טראָגט פאר דעם קינד, אַז ער בעדאָרף זאָרגען, אַז דעם זאָל ניט אויסקומען זיך צו שמד'ען. און דאָס האָט איהם געטריבען צו קלעהרען אויף אַ תכלית... פיעל מאָל האָט דער דאָקטאָר געוואָלט פּערפיהרען אַ געשפּרעך מיט זיין אינגסטען זוהן וועגען עלטסטען'ס שמד, נור ער האָט זיך נישט גע־וואָגט. ער האָט מורא געהאַט פון איהם צו הערען דעם אמת, וואָס ער האָט פון קיינעם ביז איצט נישט געהערט, אַז אין דעם, וואָס מיכאַאיל האָט זיך גע'שמד'ט, האָט ער, דער דאָקטאָר, מעהר שולד, ווי זיין זוהן. ער האָט גאָרנישט געטהאָן, אַז דער זוהן זאָל זיך ניט שמד'ען. דעם ענטפּער האָט ער שוין אראָבגעלעזען פון זיין אינגסטען זוהן'ס פּעראַכטענרען שמייכלע, וואָס איז געהאָנגען אויף זיינע ליפען, און מעהר אין דעם, וואָס דאָס קינד האָט מעהר נאָך אויס־געמיעדען די היים, ווי ער. ער איז תמיד אָבגעזעסען ביי זיין'ס אַ שוהל־פריינד און איז וועניג וואָס אין דער היים געווען. און נאָך מעהר האָט ער געמיעדען די היים, זייט דער עלטסטער ברודער האָט זיך גע'שמד'ט.

אין דעם אויסמיידען די היים האָט דער דאָקטאָר געזעהן אַ פּער-
זענליכע בעליידיגונג פאר זיך. — דאָס קינד מיידט מיך, — האָט דער
דאָקטאָר זיך געזאָגט — און דאָס האָט איהם געקרענקט, און ער האָט
גערעדט צו זיך: „וואָס מיידט ער מיך?“ און אַמאָל, אַז מען האָט
איהם געזאָגט, אַז סאַלאַמאָן איז נישט אַהיים געקומען צוויי נעכט
נעכטיגען (עס זיינען געווען די ערשטע נעכט, ווען דער משומר, דער
ברודער, איז אַהיים געקומען), האָט דער פּאָטער איהם אויפגעזוכט
ביי זיין פריינד און אַרויפגעפאלען אויף איהם:

— פאר וואָס קומסטו נישט אַהיים? — וואָס לויפסטו פון דער
שטוב?

— איך לויף פון דער שטוב? ! דאָס לויפסטו, פּאָפּא, פון דער
שטוב, — האָט איהם דאָס אינגעל דרייט געענטפערט.

אין דעם אַנטוואָרט האָט דער דאָקטאָר געהערט זיין גאַנצען אַי-
נערליכען אמת, — אַז ער איז פּעראיינזאַמט און לויפט פון זיך,
פון דער שטוב, וועלכע ער האָט געשאַפען; ער האָט אין דעם אַנט-
וואָרט געהערט זיין גאַנצע אַרימקייט, זיין גאַנצע פּערלאָזענקייט אין
דער סיטואַציע, אין וועלכער ער געפינט זיך, און האָט שוין אויפ-
געהערט דעם קינד צו בעלעסטייטן ייִי פּראַגען.

דאָקטאָר לייזעראַוויטש האָט זיך אָנגעהויבען צו צוהערען וואָס עס
טהוט זיך ביי די אידען. ער האָט אָנגעהויבען צו לעזען אידיש-
רוסישע צייטונגען, פּעראינטערעסירט זיך מיט די אידישע אינטערע-
סען און איז געוואָהר געוואָרען פון אַרץ-ישראל, אַז עס ווערט דאָרט
בעשאַפען אַ ניי-אידיש לעבען, אַז אידען האָבען זיך בעזעצט אין
אַרץ-ישראל, זיי זיינען ערד-אַרבייטער, עס ווערט דאָרט פּערווירק-
ליכט די האַפּנונג פון אידען צו האָבען אַן אייגען לאַנד, וואו דאָס
אידישקייט זאָל זיך קענען ענטוויקלען פּריי און פּראַנק, אין זיין גאַנצע
קראַפט. אַרץ-ישראל האָט אויפגעוועקט אין דעם דאָקטאָר די זכרונות
פון זיינע קינדערשע יאָהרען, פון זיין פּאָטער, דעם קרעמער אין דער
קליינער שטאָרט. ער האָט זיך אָנגעהויבען דערמאָהנען אַז די אַי-
דישע יומים-טובים, וואָס זיינען געווען ביי זיין מוטער אין דער היים;
דעם אידישען שבת, ווען זיין מוטער האָט די ליכט געצונדען; די
חברה, אין וועלכער ער האָט געדאווענט; דעם אידישען פּסח, ווען

אלעס איז אין שטוב אזוי ריין געווען, און מען איז אויסגעזעסן ביים סדר און איהם האָט זיך געדאכט, אז דאָס אלעס האָט געהאט אַ גאָהנטע שייכות צו ארץ־ישׂראל, אז דאָס איז געקומען פון ארץ־ישׂראל. און דאָרט, אין דעם נייעם ארץ־ישׂראל, וועט דאָס אלעס אַרויס שטאַרקער און פֿרייער, און דאָרט ווערט דאָס גרויסע אידיש־קייט געשאַפֿען. עס איז איהם מיט אַמאָל די אויגען אויפגעגאנגען און ער האָט דערזעהן אין ארץ־ישׂראל דאָס גרויסע אידישע גליק; אז דאָס איז עס, דאָס אידישע, דאָס גרויסע, דאָס הייליגע, וואָס בער צאָהלט פאַר אַלע צרות, וואָס גיט אירען דעם כח און דעם מוטת אויסצוהאַלטען די אַלע חרפות און בזיונות, וואָס מען שטעהט אויס צוליעב דעם. ארץ־ישׂראל בעצאָהלט פאַר אַלעס. ער האָט זיך דער־מאַהנט, ווי אין אַ חלום, אָן די ביבעל, אָן די בילדער פון דער ביי־בעל, אָן זיין פּאָטער. דעם פרומען קרעמער'ס לעבען האָט פּלוצ־לונג ביי איהם געקראָגען א טעם, ער האָט עפעס געזעהן אַ געוויסען צוזאַמענהאַנג צווישען זיין פּאָטער, דעם קרעמער, צווישען די אַרימע, פֿערלאָזענע אירען ביי זיך אין שטעדטעל — און די העלדען פון דער ביבעל. דאָס איז דאָס לאַנד פון ארץ־ישׂראל, וואָס פערבינדט זיי אינאיינעם. זיין פּאָטער, דער קרעמער, קומט אַרויס פון דעם זעל־בען לאַנד, און בענקט צוריק צו קומען אין דעם זעלבען לאַנד, ווי אברהם, יצחק, יעקב, און ליעבט דאָס זעלבע לעבען, וואָס זיי, און האָט די זעלבע מצוות און מנהגים, וואָס זיי. נור דאָ אין גלות, וואו מען יאָגט זיי, קענען זיי נישט אזוי לעבען, ווי די הייליגע אַבות, און זיין ערד־אַרבייטער, שעפּסען־פּאַסטוכער. דאָ האָבען זיי נור דעם שבת און דעם פּסח, וואָס די אַבות האָבען געהאַט; אָבער דאָרט, אין דעם לאַנד פון די אַבות — לעבען אירען דאָס זעלבע לעבען, וואָס די אַבות: זיי ארבייטען די ערד אַליין, זיי פיטערען די שאַף אַליין און לעבען אין אַ געטליכער פרומקייט. דאָרט קומט אַרויס דאָס אי־דישקייט אין זיין גאַנצער גרויסקייט און רייניקייט, דאָרט ערשט זעהט מען וואָס פאַר אַ מאַראַליש, פֿרום פּאָלק דאָס אידישע איז און ווי ריין און איינפאַך זייער לעבען איז, דאָרט קומען אַרויס די גרויסע אידישע יומיס־טובים אין זייער גאַנצער הייליגקייט — עה וועט עס צוריק זעהן מיט די זעלבע אויגען און פיהלען מיט די זעלבע געפיהלען צוריק דעם אידישען פּסח, דעם אידישען שבת, דעם אי־

דישען יום-טוב, ווי דענסטמאָל, ווען ער איז נאָך אַ קינד געווען, ווען ער איז נאָך ביי זיין מוטער, ביי זיין פאָטער אין דער היים געווען.

דער דאָקטאָר האָט בעהאַלטען די מציאה, וואָס ער האָט גע- פונען, דאָס אַרץ-ישראל, טיעף אין זיין האַרצען, ווי מען בעהאַלט אַ טהייערען, גרויסען אוצר. ער האָט מורא געהאַט עס צו פערטרויען זיינע אייגענע. ער איז רוהיגער און זיכערער געוואָרען. ער איז שוין ניט געזעסען איינגעשלאָסען אין זיין קאַבינעט גאַנצענע נעכט, ער איז שוין נישט געגאַנגען אין „קלוב“, ער האָט שוין אַפילו אַנג געהויבען צו עסען אינאיינעם מיט די קינדער ביים טיש. און ער איז אַפילו זעהר גוט געוואָרען צו זיין ווייב. פון די אויגען האָט אַרויסגעשמייכלט עפעס אַ בעהאַלטען גליק, וואָס קיינער האָט נישט געוואוסט, וואָס דאָס איז, ווי קיינער האָט נישט געוואוסט די סיבה, פאַר וואָס דער דאָקטאָר האָט זיך אזוי פלוצלונג געענדערט.

ער האָט זיך געוואָלט טהיילען מיט זיין מציאה מיט דעם אינג- סטען זוהן, סאַלאַמאָן, — ער וועט פערשטעהן דאָס גליק אזוי ווי ער, דער דאָקטאָר, אַליין. דאָס וועט דעם קינד גוט מאַכען און היילען איהם, — האָט ער זיך געטראַכט — און פאַר וואָס טאַקע נישט מיט דעם קינד אַליין אַראַבפּאַהרען? און ער האָט בעשטימט מיט סאַלאַ- מאַנען צו פערפיהרען דעריבער אַ געשפרעך. און אזוי ווי זיין גע- וואָנהייט איז געווען — נישט קענען אַבלעגען קיין זאך אויף שפּע- טער—האָט ער עס באַלד געוואָלט אויספיהרען און איז אריין צום אינג- געל אין זיין צימער, וואָו דאָס 15-יעהריגער אינגעל איז געזעסען אי- בער אַ בוך און געמאַכט זיין לַעקציע. דער דאָקטאָר האָט, אַהן לאַנגע שעות, געקלאַפט דעם אינגעל אויפ'ן פלייצע און געזאָגט צו איהם:

וואָס קלעהרסטו, סאַלאַמאָן, וועגען פאַלעסטינאַ?

דאָס אינגעל האָט אויפגעפענט ברייט די אויגען און דעם פאָטער אַנגעקוקט פּערוואונדערט:

— ווי קומסטו, פאַפּא, צו דעם?

— ווי הייסט?

עס האָט זיך באַלד ארויסגעוויזען, אַז דאָס אינגעל אינטערעסירט זיך שוין לאַנג מיט פאַלעסטינאַ. ער קעהרט אָן אַ יונגע ציוניסטישע שילער—אַרגאַניזאַציע, וואָס זיי האָבען אין גימנאַזיע, און ווייסט פון אַלעס, וואָס עס טהוט זיך אין פאַלעסטינאַ, און קען די נעמען פון

אלע אידישע קאלאניעס. דער פאטער איז געווען אויסער זיך פאר שמחה און האט אלץ געהאלטען אין איין קלאפען זיין קינד איבער די פלייצע:

— און דו ווילסט מיט מיר אראבפאהרען קיין פאלעסטינא?

דאס קינד קוקט איהם אן פערזואונדערט:

— מיינסט עס מיט אן אמת, פאפא?!

— געוויס, סאלאמאן, געוויס! זעהסטו נישט אז איך ווער דא דערשטיקט? וואס האב איך?... — וויל שוין דער דאקטאר ארויס-שימען פון זיך אלעס, וואס האט איהם גערדיקט די לעצטע צייט. ער האט זיך אבער באלד צוריקגעהאלטען און פערענדערט דאס געשפרעד האלב אין געלעכטער:

— געוויס, געוויס, סאלאמאן! — דארט זיינען דאך אידען גרויס,

דיין — דארט איז דאך דאס אידישע לעבען — צוקאכט זיך דער דאקטאר, — און דו וועסט מיטפאהרען.

— געוויס וואלט איך מיטגעפאהרען, — ענטפערט אב דאס קינד.

— אפילו ווען די מאמע און די עלטערע קינדער וועלען דא

בלייבען?

— זאלען זיי בלייבען, ווען עס געפעלט זיי דא! — האט דאס

קינד אבגעענטפערט, — איך וויל דארט זיין, וואו אידען זיינען

גלייך צו אנדערע מענשען, וואו אידען זיינען פריי!

— וואו אידען זיינען פריי! — האט דער דאקטאר אונטערגע-

ברומט אונטער זיך. — גוט, גוט, סאלאמאן! זאלען זיי בלייבען,

זאלען זיי בלייבען, ווען עס איז זיי דא גוט! — האט דער דאקטאר

עפעס געביסען אין זיך, פלינק זיך אויסגערדעהט פון דעם קינד און

ארויס פון שטוב, מורא האבענדיג, אז עס זאל עפעס ניט ארויסשפרי-

צען פון זיינע אויגען — פון זיינע אלטע, אויסגעלאשענע אויגען,

וועלכע זיצען אין א שווערען, שלעפערדיגען קערפער, מיט אזוי פיעל

פעטס אָנגעוואקסען, אז עס דאכט זיך, עס געהט שוין גארנישט צו

צום הארצען, און דאך...

פון דענסטמאל אן האבען טאמע און זעהן זיך געפונען אין דער

פרעמדער היים. מען האט זיך געפיהלט רייכער און פרייער פאר אלע

מענשען אין שטוב, געקוקט אויף די מאמע מיט דער שוועסטער, מיטן

געשמד'טען ברודער מיט רחמנות. און די האלבע נעכט איז מען אב-

געזעסען אויף די קארטע פון פאלעסטינא. סאלאמאן האָט געוווּזען, וואו די אידישע קאלאָניעס ליגען, ווי זיי הייסען; מען האָט זיך שוין אזוי גאָר אָנגעהויבען צו לערנען לשון־קודש. דער דאָקטאָר האָט עס אזועקגעוואָרפען נאָך דער צווייטער לעקציע, די קאָפּ שטעהט שוין נישט צום לערנען. אָבער סאלאָמאן! ווען סאלאָמאן האָט גערעדט פון נייעם לעבען, ווען דער פאָטער מיט'ן זוהן האָבען פאנטאזירט פון ארץ־ישׂראל, האָט דאָס אַלטע דאָקטאָר'שע האַרץ צוזאַמענגע- שרומפט זיך, דער גרויסער קערפער איז לייכטער געוואָרען, און עס איז געווען, ווי אַמאָל ביים פאָטער דעם קרעמער — אַמאָל, אין די קינדער יאָהרען...

אין אַ שעהנעם אַבענד האָט דער דאָקטאָר געלאָזט צוזאַמען- רופען זיין פאַמיליע, פאר וועלכע ער האָט זיך פאַרגעברייט צו האַלטען אַ גאַנצע רעדע. די רעדע האָט זיך איהם נישט איינגעגעבען: אין דער לעצטער מינוט, ווען אלע זיינען געווען פייערליך צוזאַמען, איז ער אַרײַן אין שטוב, געגעבען אַ קלאַפּ אין טיש און אויסגעשריען גאָר ניט פייערליך: „ווער פאָהרט מיט מיר קיין פאלעסטינאָ?“ אַז זיי האָבען איהם אָנגעקוקט פערוואַנדערט, האָט ער זיך געווענדעט צו דער שוואַכער ווייב, וואָס ער האָט זי שיער נישט אָבגע'ממיה'ט מיט זיין געוואָלד און מיט זיין שרייענדע בעוועגונג: „וויילסט מיט מיר פאָהרען קיין פאלעסטינאָ, אָדער איבערבלייבען מיט די גע'שמד'טע קינדער?“ דאָס ווייב האָט איהם אָנגעקוקט מיט צושראַקענע אויגען און אַרויסגעשטאַמעלט:

— איך ווייס נישט וואָס דו ווילסט פון מיר. וואו מינע קינדער וועלען זיין, דאָרט וועל איך אויך זיין.

— גוט, גוט — האָט דער דאָקטאָר געליאַרעמט, — בלייב וואו דו ווילסט. איך וועל פערקויפען מיין פערמעגענס און מיט דיר זיך טהיילען. איך מיט'ן אינגסטען קינד פאָהרען אַראָב קיין ארץ־ישׂראל.

געמיינט האָבען זיי צוערשט, אַז עס איז אַן אויסברוך פון כעס ביי איהם, וואָס קומט פאָר די לעצטע צייט זעהר אָפט, און ער וועט זיך באַלד בערוהיגען. נור באַלד האָבען זיי איינגעזעהן, אַז דר. ליי- זעראַוויטש מיינט עס ערנסט — ער האָט אויפגעהערט צו בעשעפטיגען זיך מיט דער פראַקטיק און איז אַרומגעגאַנגען צו די מעקלער פער-

האנדלען זיין הויז, וואָס ער האָט אין שטאָדט; ער האָט עס אויך
פֿערקויפט פֿאַר שפּאַט-ביליג.

* * *

מיט קיינעם נישט געזעגענט זיך, נור מיט זיין אינגסטען קינד,
סאָלאָמאָן, איז ער אַוועק קיין פּאַלעסטינאַ אויסזוכען פֿאַר זיי אַ
רוהע אין דער נייער אידישער היים.

* * *

אין אַ פּאַר וואָכען אַרום, אין אַ שעהנעם פֿריהמאָרגען, איז דר.
לייזער־אָוויטש צוריק אַהיים געקומען. ער האָט זיך פֿערשעהמט
אריינגע'גנב'עט אין זיין שטוב און געשעהמט זיך פֿאַר די קינדער און
ווייב צו ווייזען. געמיינט האָבען זיי, אז דער דאָקטאָר וועט נעהמען
זיין אינגסטען זעהן און באַלד ווידער אַוועקפֿאַהרען. ערשט, זיי האָ-
בען געזעהן, ווי ער נעהמט זיך צו דער פּראַקטיק און איז זעהר שטיל
און נאָך מעהר צוגעשלאָסענער געוואָרען ווי פֿריהער. זיי האָבען איהם
נישט געפרעגט, וואו ער איז געווען און וואָס ער האָט דאָרט געטהאָן.
ער האָט געשפּירט אויף זיך דעם פרעגענדען בליק פֿון זיין אינג-
סטען קינד. דאָס קינד האָט איהם נאָר נישט געפרעגט, נור געזעהן,
ווי דער פּאָטער נעהמט זיך צוריק צו דער פּראַקטיק, איז ער געוואָרען
אַ נייער געשלאָגענער און האָט אָנגעהויבען צו מיידען די היים, ווי
ער האָט עס געטהאָן נאָך דעם ווי דער עלטערער ברודער האָט זיך
געהאַט גע'שמד'ט. דר. לייזער־אָוויטש האָט זיך געפּיהלט פֿאַר דעם
קינד שולדיג, און האָט אויסגעמיערען מיט איהם אַ געשפּרעך. אָבער
דאָס אינגעל איז וואָס אַ טאָג בלייכער געוואָרען, און פֿערשטומט
אין זיך.

איין מאָל האָט איהם דר. לייזער־אָוויטש פֿלוצלונג אריינגערופֿען
צו זיך אין קאַבינעט. דאָס אינגעל איז טויט־בלייך געווען און מען
האָט געהערט ווי זיין האַרץ קלאַפט, און ער האָט געשעהמט זיך צו
קען דעם טאַטען אין די אויגען.

— איך האָב ניט געקענט דאָרט בלייבען. דו פֿערשטעהסט,
סאָלאָמאָן, — הויבט אָן דער פּאָטער צו ריידען ווי מיט אַ בעטענדיגע
שטימע, — עס איז נאָר נישט דאָס. איך האָב מיך פֿאַרגעשמעלט פֿאַר-

לעסמינא גאנץ אנדערש, גאנץ אנדערש. אָבער עס איז דאָך גאָר ניט דאָס.

דאָס אינגעל האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען און געוואָרפען אויפ'ן טאַטען אַ בליק. דר. לייזער־אָוויטש איז דענערווירט געוואָרען פון דעם בליק. ער האָט פּערגעסען די רעדע, וועלכע ער האָט זיך געהאַט פאַר געברייט צו האַלטען פאַר זיין קינד — פאַר וואָס ער איז צוריקגע-קומען. ער האָט אָנגעהויבען הויך און נערוועז צו ריידען :

— עס איז צוהיים דאָרט. ניט אונזער קלימאַט, ניט געקענט אַקלימאַטיזירען זיך. צו אַלט שוין דערצו. דו אפשר, דו ביזט דאָך גאָר יונג, דו וועסט עס קענען...

דאָס אינגעל האָט ווידער אויפגעהויבען זיינע אויגען, און דאָס מאָל האָט זיך דעם דאָקטאָר געדאַכט, אַז ער בעמערקט אַ לייכט שמייר כעלע אויף די בלייכע געשפּאַלטענע ליפּען פון זיין קינד. עפעס ווי אַ עלטערער, ערפּאהרענער מענש קוקט אויף אַ יונגען. דר. לייזער־אָוויטש האָט זיך גאָר מעהר צובייזערט :

— וואָס שמייכלסטו ? פּערשטעהסט — ניט געקענט. דו פּערשטעהסט: איך האָב געמיינט פּאַלעסטינא — אַ אידישע גאָר סודאַרסטווע. איך וועל געפינען דאָרט דאָס, וואָס איך האָב געהאַט ווען איך בין אַ קינד געווען. אַ שבת, אַ יום־טוב, מיט איין וואָרט אַ אידישע גאָסדאַרסטווע — מיט אַ גרויס אידיש לעבען — אפשר ווערט עס דאָרט. גאָר איך בין שוין צו אַלט דערצו מיטצוואוואַקסען. איך האָב בעדאַרפט פּאַרטיגע פּרוכט, דו פּערשטעהסט — פּאַרטיגע פּרוכט. און דאָס איז גאָר ניטאָ. אַלעס גרין גאָר און אַריים. עפעס פּיהלסטו זיך ווי אַ פּרעמדער, אַ מענש פון אַן אנדער קלימאַט, דו פּערשטעהסט, אַן אנדער קלימאַט דאָרט. דו פּיהלסט זיך ווי אַ פּרעמד שפּראַצונג אין אַן אנדער קלימאַט.

— טאַטע, ניט דאָס קלימאַט איז שולדיג, נור דאָס שפּראַצונג.
— אפשר טאַקע דאָס שפּראַצונג. צו אַלט — נור צו לאַכען איז ניטאָ וואָס .

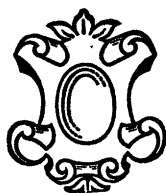
דאָס אינגעל האָט רחמנות געקראָגען אויפ'ן פּאַטער און האָט געזאָגט :

— אָבער, פּאַפּא, איך לאַך דאָך גאַרנישט. ווער זאָגט אַז איך לאַך.

— דו לאכסט ניט. א שעהנעם דאנק דיר. און איך זאג דיר, אז איך האב מיין אידעאל אויפגעגעבען, ווייל ער איז אין א צו היי-סען קלימאט, און אז דו ווילסט — לאך דערפון, לאך פון אז אלטען זעקס-און-פופציג יעהריגען אייזעל, וואס איז דיין טאטע, וואס האט זיך ניט געקענט אקלימאטיזירען אין א פרעמדען קלימאט, ווייל עס איז צו ווארים. לאך דערפון, אז דו ווילסט! — האט זיך דר. ליי-זעראוויטש צושריען.

אויף דעם אינגעל'ס גלענצענדע אויגען האבען צוויי גרויסע טרעה-רען ארויסגעשפראצט און ער האט פלינק און אהן ווערטער די שטוב פערלאזען.

און פון דענסטמאל אן מיידען זיך פאטער און זוהן אויס. און אז זיי טרעפען זיך, שעהט זיך איינער דעם צווייטען אין די אויגען צו קוקען.

אבשלום און רות.

(ערצעהלונג)

.1

ווען די אראנדזשעס בליהען.

מיט דעם ערשטען הויך פון יונגען פריהלינג איז די לופט פון ארץ ישראל פער'שכור'ט געווארען מיט די פעטע געשמאקען וואס האָבען ארויסגעגעבען פון זיך די בליהענדע אראנזשען און עדעל-זיסען ריח וואָס האָבען געהויכט פון זיך די בליהענדע מאנדלען. דער טהאַל וואס ליגעט צווישען די בערג פון יהודה און דעם ים איז בע-בלימעלט געווארען. פון צווישען די שטיינער האָבען זיך ארויסגע-ריסען גאנצע בונדען בלוט-רוט לייכטע רויזען, דאָס בליהעכץ פון ווילדען מאהן. די מעהרסטע ערד איז ניט געווען בעארבייט, און דאָס טונקעלע גרינס האָט געוואקסען ווילד און פריי, אויסגעשאַטען מיט בליהעכץ פון ווילדע בלומען. פון צייט צו צייט האָבען זיך א פאָאר אויל-בוימער צונויפגענומען, ווי אַ מנין אידען וואָס וואַלטען גע-שטאַנען און געדאווענט אין פעלד. זייערע דיקע שטאַמען זיינען צו-שפאַלטען און צוגלידערט געווען, די קאָרע אויפגעפרעסען פון שטויב, וואָס דער ווינד האָט געטראגען אויף זיי צייט הונדערטער יאהרען: אבער צווישען די פֿערשטויבטע, פון זונן אויפגעגעסענע צווייגען, האָבען זיך געוויזען די נייע פרישגרינע שפראַצונגען, וואָס די אלטע בוימער האָבען ארויסגעגעבען פון זיך דאָס יאָהר. און עס איז געווען אזא וואונדער וואָס אזעלכע אָבגעשטאַרבענע בוימער קענען נאָך בלי-הען... פון צייט צו צייט האָט זיך איבער דעם רויט-זאמדיגן וועג געטראגען אַ קאראָוואַן פֿון קעמלען, וועלכע האָבען ביישפאַציערט דעם

איינזאמען, פון מענשען פערגעסענעם, וועג ווי אַ חלום — מיט זייערע פאַמעלעכדיגע ערנסטע טריט, מיט זייערע שטאַלץ־האַלטענדע קעפּ — ניט ווי די קעמלען וואָלטען געווען געפיהרט אויף זיך קעסטעלעך מיט אראנזשען פון די אידישע קאלאניעס אין יפו אריין, נור ווי אין זייערע געהויקערטע רוקענס וואלטען געזעסען די פאטריארכען פון די אידען, אברהם, יצחק אָדער יעקב, און די קעמלען ווייסען וועמען זיי פיהרען און שפאציערען דורך דעם וועג מיט איינגעהאַלטענע ערנסטע טריט, איבערטראכטענדיג יעדען שריט וואָס זיי טרעמען... פון צייט צו צייט איז אַן עזעלע דורכגעלאָפען, אָנגעלאָדען אויף זיך אַ בעט מיט בעטגעוואנד, און פון צווישען דעם בעטגעוואנד האָט ארויסגעקוקט אַן אַלטער איד, וואָס איז געווען צום יונגען עזעלע צוגעשנורעוועט ווי אַ קינד צו דער וועג... דאָס עזעלע האָט מיט אונטערטהעניגקייט געטראָגען זיין שווערע לאַסט און האָט נאָך צייט געהאַט צו קאָקעמירען מיט זיינע עדעלע טריט, אונטערשפּרינגענדיג מיט זיינע אויסגעטאַקטע פיסעלעך צו דעם אייז־טאַגנען אַראַבישען געזאַנג פון דעם עזעל־טרייבער, וועלכער האָט אונטערגעשמיסען דאָס עזעלע מיט אַ רוט און מיט אַ ליעד...

עס איז געווען אין מיטען העלען טאָג, ניט לאַנג נאָך די מיטאַג־שעה, אין די שענהסטע פריהלינגס־צייט אין ארץ־ישׂראל, די צייט פון פאר פסח. די זון וואָס האָט שוין צו דער צייט הייס געוואָר דימט, האָט געשמיסען מיט הייסע שטראַהלען די ערד פון ארץ־ישׂראל און געפערט צו בליהען, און הינטער די שמיץ פון דער זון האָט דער גאַנצער טהאַל אויפגעבליהט, צי יע בעאַרבייט, צי ניט בעאַרבייט...

אין דער קאַלאָניע ב... איז איינע פון די עלטסטע קאַלאָניעס, וואָס אירען האַבען געבויט אין ארץ־ישׂראל, איז אין דער צייט שאַ־שטיל געווען. מען האָט קיינעם אויף דער לאַנגער גאַס ניט גע־זעהן, די הייליגער זיינען געווען ווי פּערשלאָסען, טהיר און לאַדענס פערמאַכט פאר די ווארימקייט פון דער זון, די מענער און די אר־בייטער זיינען געווען פערנומען ביי זייערע בעיאָרעס וואָס זיי האַבען געהאַט הינטער דער קאַלאָניע. פון צייט צו צייט האָט זיך נור בע־וויזען אַ אידענע שעפענדיג וואסער פון דעם ברונען, אָדער קליינע קינדער וואָס האַבען זיך אַהיים געלאָזט איבער דער געסעל פון דער

קאלאָניע און פּערהילכט די שטיִלקייט מיט זייער קינדישען לאַכען און פרייד... אין דרויסען, אין די בעיאָרעס, אין די גערטנער פון די אָראַנזשעס און די מאַנדלען, זיינען די מענער פּערנומען מיט דען ערד אויפֿקאַפּען, אַרום די בוימער. נור אַם מעהרסטען איז מען פּער נומען אין דעם גאַרטען פון ירחמיאל בלומגארטען, איינעם פון די קאַלאָניסטען אין דער קאַלאָניע.

עס איז שוין געווען אין אַנפאַנג פון הודש ניסן. יעדער איינער האָט שוין געהאט די אָראַנזשעס פון די בוימער אַראַבגענומען פון זיין בעיאָרע און לענגס שוין געהאט אַבגעשיקט נאָך יאַפּו. און יעצט איז מען געווען פּערנומען מיט אויפֿקאַפּען די ערד און בעוואַסערען די בוימער, צו ערזעהען די נייע בליהעכץ. נור ירחמיאל אַליין האָט נאָך געהאט אויף די בוימער שטעהן די אָראַנזשעס. די בוימער האָבען שוין געבליהט מיט נייע פּרוכט און דער געשמאַק וואָס איז אַרויס גענאַנגען פון די פּעטע שטאַרקע ווייסע בלימלעך, האָט פּער'שכור'ט מיט זיין אַראַמאַט די גאַנצע געגענד. אַז מען האָט ניט געקענט שטעהן אין דער נאָהענט פון זיי. און נאָך האָבען געהאַנגען אויף די צווייגען צווישען דעם בליהעכץ פּיעלע רויט־זונענדיגע פּעטע אָראַנזשעס, וואָס האָבען געשלעפּט מיט זייער שווערקייט די צווייגלעך פון די ציכטיגט בוימער צו דער ערד. מבינים האָבען איהם אַפילו איבערגעשראַקען אַז דער צוקער פון די רייף־געוואָרענע וועט פּערפּוילען די פּרוכט ווען ער וועט זיי לאָזען איבערשטעהן. ירחמיאל בלומגארטען האָט זיך אָבער נישט געלאָזט אבשרעקען. דער קלוגער איד האָט געוואוסט וואָס ער טהוט. ערשטענס האָט ער געווארט מיט די אָראַנזשעס אויפ'ן שפּעטערען סיזאָן. ווען קיינער וועט שוין ניט האָבען, וועט ער נעהד מען אַ בעסערען פרייז, און אַ ריזיקאַנט איז ער געווען, האָט ער ריי זיקירט; צווייטענס האָט ער געווארט אויף די געסט וואָס קומען אין דער לעצטער צייט אויף פּסח קיין אַרץ־ישׂראל און וועלען בעי זוכען די קאַלאָניע. קיינער פון די קאַלאָניסטען וועט שוין ניט האָר בען קיין שטעהענדע אָראַנזשעס, נור ער. עס איז שעהן צו ווייזען — און דערביי האָט ער געהאַט אַ בעהאַלטענעם מיין...

ירחמיאל האָט געהאַט אַן ערוואַקסען מיידעל — זיין מיזיניקעל. די פריהערדיגע קינדער האָט ער אויסגעגעבען פאַר קאַלאָניסטען, סוחרים, לעהרער, אַ חוץ צוויי ערוואַקסענע בחורים, וועלכע האָבען זיך

אונטערגענומען צו בעאַרבייטען אַ ניי־געגרינדעטע פאַרם פאַר אַ אידען פון דער פרעמד אין אַן אנדער טהייל פון לאַנד, אין גליל. רות, די אינגסטע טאכטער, איז אָבער געווען גאנץ אנדערש ווי די עלטערע קינדער. זי איז שוין געבוירען און ערצויגען געוואָרען אין ארץ־ישראל, רעדט נור בלויז לשון־קודש, דאָס „גלות“ האָט זי קיינמאַל ניט אָנגעקוקט אין די אויגען, געליעבט איהר גאָרטען און די קיה און די פערד מיט די אמת'ע נאַטירליכע דאָרפישע לייעבע. געווען איז זי אויך דאָס שענהנסטע מיידעל פון דער קאַלאָניע, און אַז מען האָט גע־נומען בילדער פון דער קאַלאָניע, צו מאַכען פאַסט־קאַרטען צו פער־קויפען אין דער וועלט, האָט מען אויך גענומען דאָס בילד פון רות — „די שענהע פון יהודה“. אין די מאַווינג פיקטשורס, וואָס מען האָט גענומען פון ארץ־ישראל, האָט מען אויך געוויזען רות פון די מערקוויר, דיגקייטען פון לאַנד. רות איז „בעריהמט“ געוואָרען איבער דער וועלט. אַלע אידישע טוריסטען האָבען געוואוסט פון איהר, און אַז מען איז געקומען אין דער קאַלאָניע אַרײַן, האָט מען זיך געהייסען ווייזען „די שענהע פון יהודה“. דער פאַטער, וועלכער האָט צוגע־האַלפּען מאַכען רות'ן די רעקלאַמע, האָט געלענט גרויסע האַפּנונגען אויף איהר. און ווען עס האָבען זיך אין די לעצטע יאָהרען, אויף פּסח, אַראָבגעלאָזט קיין ארץ־ישראל זעהר רייכע אידישע טוריסטען, איז דעם פאַטער'ס האַפּנונג געשטיגען — ער האָט ערווארטעט פאַר רות אַן אויסערגעווענהליכען גליל, וועלכעס זאָל בעשטעהן, זעלבסטפער־שטענדליך, אין אַ רייכען שידוך.

און טאַקע האָט זיך אין דער קאַלאָניע אַרומגעדעהט אַ יונגער מאַן, וואָס איז אַראָבגעקומען קיין ארץ־ישראל אַ קאַלאָניסט צו ווערען. די קאַלאָניסטען האָבען זיך אין די אויערען גערוימט איבער איהם, אַז ער איז אַ מיליאָנער'ס א זוהן, כאָטש קיינער האָט זיין רייכטהום נישט געזעהן. דער יונגער מאַן האָט זיך די ערשטע זאָך אָנגעטהאָן אַ פּאָר געלע ענגלישע שטיוועל און געלאָזט זיך אַרומפיהרען פון די מעסלערס ווייזען זיך לאַנד צו קויפען. נאָר דער יונגער מאַן האָט זיך אַזוי אַרומגעשלעפּט פון איין קאַלאָניע צו דער אנדערער און זיך אַלץ ניט געקענט בעשליסען וועלכע קאַלאָניע צו בעגליקען מיט זיין שכנה'שאַפט. יעצט געפינט ער זיך אין דער קאַלאָניע ב... און, זעלבסטפערשטענדליך, האָט ער ווי אַלע אנדערע טוריסטען בעזוכט

„די שעהנע פון יהודה“, און דער פאָטער ירחמיאל האָט איהם זעהר שעהן אויפגענומען און איינגעלאדען איהם אין זיין גארטען אַרײַן צום שניט פון די אַראַנזשעס. יעצט האָט זיך דער יונגער מאַן אַרומ געדריעהט אין דעם גארטען, אין זיינע ענגלישע קאַמאַשען, און געד זעהן ווי אַלע זיינען פערנומען מיט די אַראַנזשעס, און ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן מיט זיך. עס האָט ווירקליך קיינער קיין צייט נישט געהאַט צו איהם. די אַראַנזשעס אין ירחמיאל'ס גאַרטען, וועלכע זיינען איבערגעשטאַנען אין דער וואַרימער זון, זיינען ווייך געוואָרען, פיעל זיינען געווען געשפּאַלטען און געגאַסען פון זיך דעם צוקער. ירחמיאל, וועלכער האָט זיך געאיילט זיי אַראַבצונעהמען, איז געד שטאַנען אָהן אַ ראַק און צוגעיאַגט די צוויי, דרוי אַראַבישע אַרבייטער, זיין טאָכטער רות און אַ פאַר פון די שול־קינדערלעך, וועלכע האָבען אויך פלינג געהאַלפּען די אַראַנזשעס אַבשניידען פון די בוימער, זיי פאַקען אין הילצערנע קעסטלעך — אויפלאַדען אויף די קעמלען און זיי אַבשיקען קיין יפו צו עקספּעדירען זיי אין דער ווייטער וועלט אַרײַן.

אַ חוץ די מענשען האָט נאָך אין גאַרטען געאַרבייט אַ תימנ'ער יונגער מאַן, אַ בחור פון אַ יאָהר זיעבצעהן־אַכטצעהן, פון די תימנ'ער אידען, וועלכע האָבען זיך בעזעצט אין די קליינע היילעך וואָס מען האָט פאַר זיי אויסגעבויט אונטער דער קאַלאָניע. דער יונגער מאַן מיט זיין מוטער האָבען מיט גרויסע העק און שפּאַדעלעס אויפגעקאַ פיעט די רויט־פּעטע ערד פון גאַרטען, אַרומגעגראָבען די ניעדריגע קרימפּעלדיגע בליהענדע בוימעלעך, וועלכע זיינען געשטאַנען שוורת ווייז אין דעם גאַרטען. רות, וועלכע האָט געהאַט נאַסע הענד, בע גאַסען מיט דעם זאַפט און צוקער פון די אַראַנזשעס, וועלכע האָבען געפלאַצט אין איהרע הענד, איז אַוועק פון פאַקען און איז צוגעגאַנגען אין דעם ווינקעל, וואו דער תימנ'ער בחור האָט געאַרבייט. דאָס מיי דעל האָט זיך אומגעקוקט אויב קיינער זעהט ניט, און ווען זי האָט בעמערקט אז אַלע זיינען פערנומען ביי די אַראַנזשעס, האָט זי געזאַגט צום תימנ'ער אינגעל אויף העברעאיש, וועלכער האָט פערשטאַנען נאָך פון דער היים, פון דער וויסטע פון תימן:

— אבישלום, רוק מיר ארויף די אַרבעל פון מיין קאַפטענדעל.

מיינע הענד זיינען פייכט און איך האָב מורא אז איך זאָל מיר ניט נאָס מאַכען די אַרבעל פֿון מײן קליידעל.

דער תימנ'ער בחור, וועלכער האָט זיך ערצויגען הינטער די הייס־בריהענדע זון פֿון אַראַביען, איז שוין געווען מיט זיינע זיעבצעהן יאָהר אַ רייף־ענטוויקעלטער מאַן, כאַטש דאָס פנים זיינס, וואָס איז געווען טונקעל און בעקלידט פֿון צוויי געקרויזעלטע שוואַרצע פאות, האָט אויסגעזעהן ווי דאָס געזיכט פֿון אַ עגיפטישען אינגעל, וועלכען מען געפינט אויסגעקריצט אויף די עגיפטישע דענקמעלער. זיין גאַנצע פיגור איז געווען ווי אויסגעגאַסען אויס איין שטיק בראָנז. לויט די זיטען פֿון דעם לאַנד, פֿון וואַנען ער קומט, איז ער ניט גע־וועהנט געווען צום אומגאַנג מיט פֿרויען. דורך דעם האָט זיך איהם אויסגעדראַכט (ווי אַלע תימנ'ער אידען, וועלכע זיינען לעצטענס אַראַבגעקומען אין אַרץ־ישׂראל, און מיט אַמאָל דערזעהן דעם פֿרייען פֿערקעהר וואָס איז צווישען מענער און פֿרויען ביי די אידען, מיט וועלכע זיי האָבען זיך ניט בעגעגענט צוויי־דריי טויזענד יאָהר), אז די אידען זיינען גאָר קיין אידען ניט, און דער נייער אידישער ישוב אין אַרץ־ישׂראל איז אויסגעלאַסען און פֿערדאַרבען. גאָר וואָס לעב־גער זיי זיינען געזעסען אין דער קאַלאָניע, האָט זיך דער יונגער דור פֿון די תימנ'ער אידען צוגעוואָהנט צום אייראָפּעאישען לעבען פֿון די אידען, און אַליין שוין אויך אָנגעהויבען אַזוי צו לעבען. דער אַלטער דור האָט זיך אָבער ניט געקענט צוגעוועהנען, און געהאַלטען, אז אַרץ־ישׂראל איז פֿול מיט זינד און — די וועלט געהט אונטער. און כאַטש אבשלום, דער יונגער תימנ'ער בחור, איז שוין געוועהנט געוואָרען, אז רות אָדער אַן אַנדער אידיש מיידעל פֿון דער קאַלאָניע זאָל צוגעהן צו איהם און רעדען מיט איהם פֿריי, און עס איז קיין שרעקליכעם ניטאָ אין דעם — דאָך איז יעדעס מאָל, ווען ער האָט זיך געפונען אין דער גאַהענטקייט פֿון אַ פֿרוי, האָט ער זיך פֿערלאָרען, און עס האָט זיך ערוועקט אין איהם דאָס הייסע בלוט וואָס די זידענדע זון פֿון דער וויסטע האָט געקאַכט אין זיינע אַדערען פֿון צעהנדליגע דורות. און נור אַ דאַנק די שטערענדע־עליגיעזע אידישע ערציהונג אין וועלכער די תימנ'ער אידען האָבען ערצויגען זייערע קינדער אין דער וויסטע פֿון תימן און די צניעות פֿון זייער פאַמיליע־לעבען, האָט זיך אבשלום

צוריקגעהאלטען פון אן אויסברוד פון זיין הייסען בלוט אין דער
געגענווארט פון א פרוי.

אן ווי יעדעס מאל, אזוי אויך דאס מאל איז דאס בראנזענע גע-
זיכט פון דעם יונגען אירישען אראב בעגאסען געווארען מיט א בלוט-
שטראם און צוגעגעבען זיין בראנזען קאליר א מאטע רויטע פארב,
און זיין פנים און פיגור זיינען געווארען ווי פון א קופער געגאסען.
אז רות האט אויסגעשטרעקט צו איהם איהרע שעהנע רונדע הענד,
פון וועלכע פינגער עס האט זיך געגאסען דער צוקער פון די אראנדר-
זשען, און ער האט דערהערט איהר ווארימע שטימע, האט ער מיט
צניעות'דיגקייט געבויען זיינע אויגען צו דער ערד און די לאנגע
געגרייזעלטע פאות האבען געציטערט אויף זיינע באקען. און ווען ער
האט אויסגעשטרעקט זיינע פינגער ארויפצושארען די ארבעל פון דעם
קאפמענדעל האבען זיינע פינגער געציטערט, און ווען ער האט בע-
ריהרט מיט זיינע פינגער די ווארימע הענד איהרע, האט ער אויפ-
געלאכט און זיינע ווייסע שטארקע צייהן האבען ארויסגעלאכט פון
זיין געזונד מויל און פון זיין קופערדיג פנים.

רות האט גענומען איהרע פעטע צוקערדיגע הענד און אויסגע-
שמירט זיין פנים מיט זיי.

— מען מעג קוקען אויף א בתולה? מען מעג? — האט זי גע-
שפאסט און אויסגעצויגען איהם א פאה.

אבישלום האט אין דער שטיל אריינגעקיכערט אין זיך און ניט
געקענט איינהאלטען זיך פון געלעכטער.

נור באלד איז זי אוועקגעשפרונגען פון איהם און צוגעלאפען צו
די אראנזשען און ווייטער געשניטען די אראנזשען פון די בוימער,
און פון איהרע פינגער האבען געטריפט צוקער און האני.

נאר דער אראבישער אינגעל האט שוין ניט געקענט ווייטער
ארבייטען רוהיג מיט זיין האק אין דער ערד. ער איז שוין ניט געווען
אזוי פארזיכטיג ווי ביז איצט, אז די שארף פון זיין שויפעל זאל
חלילה ניט אנריהרען אן אנדער פון דעם ווארצעל פון בויים. אכ-
געלעהנט אויף זיין שויפעל האט ער געקוקט ווי רות שווארצע
קאדלעס פאלען איבער איהר פנים ווען זי ציהט א צווייג צו דער ערד.

און ווי די ווייסע בליהמעלעך פון אַראַנזשען-בליהעכץ פאלען איבער
איהרע האָר און טראַגען מיט זיך דעם געשמאַק פון אַראַנזשען און
פון רות'ס האַר און פער'שכור'ען די לופט פון ארץ ישראל.

2

יעקב און רחל.

פאַרנאכט, נאָך דעם ווי מען האָט שוין די אַראַנזשעס געהאַט
אַראַבגענומען, האָט ירחמיאל בלומגאַרטען איינגעלאדעט דעם ציונים-
טישען יונגען מאַן צו זיך אַהיים אויף מאַנדלען.

פאַר דער טהיר איז געשטאַנען אַ טיש, און רות האָט דערלאַנגט
אויפ'ן טיש אַ טעלער מיט מאַנדלען. ביים טיש זיינען געזעסען דער
פאַטער, ר' ירחמיאל און דער יונגער מאַן בן-ציון, און דער פאַטער
האַט געהאַלטען איז איין ריהמען פאַר איהם זיין אַראַנזשען-גאַרטען,
זיין ערד, דער טאַכטער און זיינע קיה.

— ביי מיר אַרבייט מען אַליין, און מיין טאַכטער, כאַטש אַ
געבילדעטע — זי קען שפיעלען אויף דער פּיאַנאָ אויך — דאָך
מעלקט זי אַליין ביי מיר די קיה.

— רות, נו רות, גיב נור אַ נעהם די קאַנען און אַ מעלק אויס
די קיה, זאָל דער גאַסט זעהן ווי אידישע טעכטער מעלקען אַליין די
קיה אין אַרץ-ישראל — ווייז מיין קינד — ווייז.

אַן אַנדערס מאָל האָט טאַקע רות אַליין ליעב צו מעלקען די קיה.
און אָפט מאָל רייסט זי אַרויס די קאַנען פון דער דיענסט און מעלקט
אַליין — כאַטש דער פאַטער שרייט אויף איהר, פאַר וואָס זי טהוט
דאָס אַליין, ווען עס איז דאָ אַ דיענסט. נור דאָס מאָל, דערפאַר
וואָס דער פאַטער האָט זי געהייסען דאָס טהאָן פאַר'ן גאַסט — האָט
זי ניט געוואָלט.

— שעהם דיך ניט, מיין קינד, דו ביזט אַ פאַרמער'ס אַ טאַכטער
און די אַרבייט פון ערד-אַרבייטער איז זיך — האָט דער פאַטער גע-
זאָגט מיט אַ העברעאישער מליצה.

— עם איז דאָ אַ משרת דערויף — האָט רות אָבגעענטפערט
האַמפּערענדיג זיך. — העי, אבישלום, נעהט די כלים און געה מעלקען
די קיה — האָט זי צוגערופען דעם תימון'ער יונגען מאן, וואָס איז
איינציטיג נעווען אַן ארבייטער און אַ משרת ביי זיי אין שטוב.

דער תימון'ער יונגער מאן, אבישלום, האָט זיך פּערשעהמט. ער
האָט געקוקט מיט קנאה'דיגע אויגען אויף דעם ציוניסט. און גע-
וואוסט, אַז דאָס רעדט דער בעל-הבית מיט דעם פּרעמדען יונגען
מאן וועגען זיין טאַכטער רות. אָבער טהאָן האָט ער געמוזט וואָס
מען הייסט איהם. די גבירת'טע (די הערשערין) הייסט איהם. האָט
ער גענומען די קאנען און איז געגאנגען די קיה מעלקען.
— זי שעהמט זיך פאר אייך — האָט ירחמיאל געזאָגט צו זיין
גאסט.

— עם איז זיך ניטאָ וואָס צו שעהמען, מיין טאַכטער, — די
ארבייט איז זיס.

— יא, די טעכטער פון ציון זיינען שטאַלץ פאר אונזער אומה —
האָט דער גאסט געזאָגט אויף מיט אַ העברעאישע מליצה.
נור רות האָט אונטער זיין רוקען ארויסגעשטעלט איהם די
צונג, און איז צוגעגאנגען צום שטאַהל זעהען ווי אבישלום מעלקט
די קיה.

דער תימון'ער בחור האָט געהאט זיין קאַפּ פּערשטעקט הינטער
די קיה'ס בויך. ער האָט רות'ן ניט געזעהן, נור געהערט איהר לאַ-
כענדע שטימע — און פּערשעהמט זיך פאר איהר, וואָס ער טהוט
אַזאָ ווייבערישע ארבייט. דורך דעם האָט ער זיך ניט געוואַלט וויי-
זען, און געטהאָן זיין ארבייט מיט אונטערטהעניגקייט ווי אַ קנעכט,
און אין דער שטיל אָבגעקערעכצט.

אָבער רות האָט איהם אָבגעטריבען פון הינטער דער קוה מיט
איהר געלעכטער.

— געה פון דאנען, איז דאָס אַן ארבייט פאר אַ בחור? און
אזוי מעלקט מען דען אַ קוה? — דו שפּריצסט דאָך די מילך דיר
אויפ'ן פנים ארויף אַנשטאַט אין דער קאן אריין.

דער תימון'ער האָט אָבגעטראַטען און רות האָט פּערנומען זיין
פלאץ. נור קוים האָט ער נאָך צייט געהאַט זיך אַרומצוקוקען, האָט ער

שוין געהאט א פול פנים בעגאסען מיט מילך, וואָס רות האָט איהם בעשפּריצט פון דער קיה'ס אייטער.

— שעהם דיד, א בחור זאָל מעלקען די קיה.

— אַז דער בעל-הבית הייסט, מוז מען פּאַלגען, פאר דעם נעהם איד לויז, — האָט דער תימון'ער בחור אָבגעענטפערט, מיט אַן אונטער-טהעניג קול, ציטערענדיג מיט זיינע שוואַרצע געגרייזעלטע פאות און ווייזענדיג זיינע לאַכענדע ווייסע צייהן.

— און אַז דו וועסט האַבען אַ ווייב — וועסטו אויך פאר איהר מעלקען די קיה?

— איד וועל זי האַלטען בכבוד, נאָך דעם דין פון דער תורה הקדושה.

— און פאר וואָס נעהמסטו זיך ניט קיין ווייב? דו ביזט דאָך שוין אַן אַלטער בחור, אבשלום?

— איד האָב נאָך נישט גענוג געלד זי צו קויפען. אין דעם לאַנד זיינען די נערות (די יונגע פריילינס) זעהר טהייער.

— וויפיעל געלד האָסטו שוין אויף אַ ווייב? — פרעגט רות ביי איהם.

— ביי אונז אין תימן קען מען פאר דעם געלד קריגען שוין אַ ווייב. דאָ — זאָגט דער פּאָטער — איז עס נאָך קיין אָנהויב נישט, ווייל דאָ זיינען פרויען טהייער — ענטפערט אָב אבשלום מיט דער גאַנצער נאַאיוויטעט פון זיין אונבעריהרטער ריינקייט.

— און מיד וואָלסטו געוואַלט קויפען פאר אַ ווייב? — פרעגט רות ארויסשטעקענדיג איהר קאָפּ שוואַרצע האַהר מיט איהר ליכ-טיגען לאַכענדיגען פנים פון הינטער'ן בויך פון דער קוה, פון וועלכער זי האָט די מילך פון דעם אייטער געמאַלקען — און דער שטראָם פון מילך וואָס האָט זיך אין דער כלי אריינגעגאַסען האָט זיך געהערט.

— אַה, דיר — די היגע אידען ווילען זיך ניט משדך זיין מיט אונזערע — זיי האַלטען אונז פאר ניעדריגע. און דיין פּאָטער וועט דירך ניט וועלען געבען צו אַ איד פון תימן.

— און דו ווילסט מיד נעהמען פאר אַ ווייב? — פרעגט רות מיט איהרע שעלמישע אויגען.

דער תימון'ער האָט געשמייכלעלט און איז פערשעהמט געוואָרען.

— איך האָב נאָר ניט אזוי פּיעל געלד דיר צו קויפּען. דער פּאָטער דיינער וויל אוראי פאר דיר אַ סך געלד. און איך האָב שוין געזעהן, אז איינער פון די אַשכּנזים רעדט מיט דיין פּאָטער אוראי וועגען דיר.

— לאָז דיר ניט, אז דו האָסט מיך ליעב. איך האָב יענעם בחור ניט ליעב — לאַכט רות.

דער תּימון'ער בחר שטעהט אַ ווילע פּערטראַכט, דאן הויבט ער אויך דעם קאָפּ און זאָגט פּלוצים:

— און אַבאָרבייטען פאר דיר, וועט דיין פּאָטער וועלען? אזוי ווי יעקב האָט אַבגעארבייט פאר רחל?

רות'ן איז עפעס איינגעפאלען, האָט זי איהם נאָך מעהר מוטח צוגעגעבען:

— און ווי לאַנג וואָלט דו געווען געארבייט פאר מיר? וואָלט דו אויך געווען געארבייט פאר מיר ביי מיין טאָטען זיעבען יאָהר, ווי יעקב פאר רחל?

— נאָך מעהר. איך וואָלט געארבייט אזוי לאַנג ווי דיין טאָטע וואָלט געוואָלט. דאָפּעל, פּערצעהן יאָהר. ווארים מיין נשמה איז אַנגעבונדען אין דיינע — האָט דער יונגער תּימון'ער בחור געזאָגט רר היג און איינפאָד.

רות האָט געוואָלט אויפלאַכען, נור עס איז איהר אַנגענעהם געווען דאָס געשפּרעך מיט דעם בחור, ווי יעדע פרוי וואָס האָט ליעב צו הערען ליעבעס־ערקלעהרונגען פון וועמען דאָס זאָל ניט זיין — איז איהר אויך אַנגענעהם געווען צו הערען ווי דער נאַאיווער אַראַבי־שער בחור ערקלעהרט זיך איהר אין ליעבע אויף זיין שטייגער. און כאַטש זי האָט נור געמיינט לאַכען פון איהם, האָט זי דאָס שפּיעל ווייטער אַנגעצויגען, און זי האָט שוין געהאט פּערנעסען דעם ציעל דערפון, זי האָט נור געפיהלט די אַנגענעהמקייט צו זעהן דעם יונגען תּימון'ער מיט זיינע ציטערנדע פּאות און ווייסע צייהן — שטעהט פאר איהר ווי אַ קנעכט פאר אַ העררין, און איז בערייט צו דיענען פאר איהר פּערצעהן יאָהר.

— קום מיט מיר צום אַלטען מזבח, אויפ'ן פּעלד ארויס, וועלען מיר דאָרט די זאָך איבערדערען — האָט רות געזאָגט.

— שפעטער אין אבענד. איך מוז אהיים געהן מיין פאָטער כעדיענען. איך האָב נאָך ניט היינט מקיים געווען די מצוה פון כבוד אָבנעבען — האָט אבישלום געזאָגט.

— אין אבענד ווארט אויף מיר ביים אַלמען מזבח אין פעלד — האָט רות געזאָגט — אין איהר הארץ האָט זי געלאכט וואָס זי האָט אָבגעשפיעלט מיט דעם תימן'ער.

אָבער אבישלום האָט די זאך גענומען נאנץ ערנסט. ער האָט אַני געקליבען שפענער, געמאַכט זיך אַ בינדעל און אַהיים געטראָגע אויפ'ן אַקסעל צום פאָטער. עס איז געוואָרען אבענדליך, אַ שאַמען דיגע טונקעל־הייט איז אראָבגעפאלען פון די בערג פון יהודה אין טהאַן אַרײַן און אבישלום איז געגאַנגען איבער'ן וועג און געטראַכט זיך. ווי יעקב אָבינו איז געקומען צו לבנ'ען אין אַ פרעמדען לאַנד און האָט געזעהן רחל'ען ביים דעם ברונען און האָט זיך איינגעליעבט אין איהר, און איז געגאַנגען צו לבנ'ען און געזאָגט: „איך האָב ליִעב דיין טאָכטער רחל, און וועל אַרבייטען ביי דיר פאר איהר זיעבען יאָהר. אַזוי וועט ער אויך געהן צו ירחמיאל בלומנאַרטען און זאָגען איהם: „איך האָב ליִעב דיין טאָכטער רות, און זי האָט מיך ליִעב. איך וועל אָבאַרבייטען ביי דיר פאר איהר ווי יעקב ביי לבנ'ען — זיעבען יאָהר, און אַז עס איז דיר וועניג — וועל איך אָבאַרבייטען פאר רות פער צעהן יאָהר ביי דיר, ביז נאָט, דער פאָטער פון מיינע עלטערען, וועט אויף מיר רחמנות האַבען און מיר אַרויסנעהמען פון היינטער דיין האַנט מיט מיין ווייב מיט מיינע קינדער און מיין הויזגעזינד.“ און מיט דן פּרעהליכע געדאַנקען איז ער אַהיים געקומען צו זיין פאָטער.

דער פאָטער זיינער, ר' יצחק, איז שוין געווען אַן אַלטער איד, האַלב אַ בלינדער, און ער איז געזעסען אַ גאַנצען טאָג אין זיין קליין שטיבעלע און האָט געלערענט תורה. דאָס ווייב האָט געאַרבייט פאר אַ דיענסט ביי אַ אידען אין דער קאַלאָניע, און דער ווזה האָט גע־אַרבייט ביי ירחמיאל'ן. פאַרנאַכט זיינען זיי אַהיים געקומען, די מאַמע מיט'ן ווזה צום פאָטער, אַז זיי זאָלען אינאַיינעם עסען אבענד־ברויט. אבישלום האָט נאָך געטראָפען דעם פאָטער זיענעדיג אויף דער ערד פאר אַן אָפען ספר הויך לערנענדיג מדרש. און כאַטש עס איז שוין געווען פינסטער, האָט ער זיך בעלויכטען דאָס ספר מיט דעם ליכט פון די שטערן וואָס האַכען זיך אָנגעהויבען צו ווייזען אויפ'ן

הימעל, און מיט די ליכט פון א ברענענדיג שטיק האַלץ. אבישלום'ס מאַמע, וועלכע איז אַביסעל פריהער פון איהם אַהיים געקומען, איז שוין געשטאַנען אויף דער גאס אויסער דעם געצעלט, און געקנעמען פון אַ טייגעל מצות. אבישלום האָט בעגריסט זיין פאַטער מיט אַ נויג צו דער ערד, און אַ קוש אין האַנד: „אבי ומורי“. און דאָס זעלבע אויף צו דער מאַמע, און האָט גענומען פאַנאָנדערלעגען אַ פיי-ערעל פון די שפענער וואָס ער האָט אַהיים געבראַכט. אַז דאָס פיר ערעל האָט זיך פאַנאָנדערגעברענט האָט די מוטער אין דעם פיייערעל אַבגעבאַקט די מצות. פאַטער און זוהן האָבען זיך געוואָשען די הענד מיט'ן פנים און אוועקגעזעצט זיך אַרום דעם פיייערעל עסען זייער אַכענדרויט, און די מוטער איז געזעסען פון דערווייטענס.

אַז אבישלום מיט זיין פאַטער האָבען שוין געהאַט אַבגעגעסען און געדאַנקט גאָט פאר דעם ברויט וואָס ער האָט זיי געגעבען, האָט זיך אבישלום אָנגערופען צום פאַטער:

— טאַטע, בענטש מיר, אַז גאָט זאָל בעגליקען די זאַך וואָס איך

געה אונטערנעהמען.

— וואָס פאַר אַ זאַך געהסטו אונטערנעהמען, מיין זוהן? —

האָט דער פאַטער געפרעגט.

— פּרעג מיר נישט, ווארים כאַטש איך בעדאַרף דיר זאַגען,

איבער כבוד אָב, מוז דאָר זיין די זאַך פּערבאַרנען פון דיר, ביז גאָט וועט זי בעגליקען — האָט דער זוהן אַבגעענטפּערט.

— איך פּרעג דיר נישט מעהר, מיין זוהן — האָט דער פאַטער

אַבגעענטפּערט. — גאָט זאָל זיין מיט דיר אין אַלע דיניע וועגען, וואו דו וועסט דיר קעהרען און ווענדען — האָט דער פאַטער געזאַגט אַרויפ־לעגענדיג זיינע אַלמע אַיינגעשרומפטע הַנד אויף אבישלום'ס קאָפּ.

אבישלום האָט צוגענומען דעם פאַטער'ס ברכה און איז אַרויסגע-גאַנגען אין פּעלד אַרײַן. אויף אַ בערגעל אין פּעלד איז געשטאַנען אַ הויכער שטיין, אַרום איהם זיינען געווען אויסגעלעגט אַנדערע קלע-נערע שטיינער — געמאַכט ווי אַ רינע. מען האָט אָנגעזעהן, אַז דאָס מוז זיין אַן אַלטער פּערגעסענער מזבח, אויף וועלכע אירען האָבען אַמאָל געברענט קרבנות פאַר גאָט. ביי דעם שטיין פון אַלמען מזבח האָט זיך אבישלום אוועקגעזעצט, געווארט אויף רות. עס איז שוין גאַכט געווען. די שטערן איז אַרײַשלאַל הימעל זיינען גרויס געווען

און האָבען געהאַנגען אזוי געריכט איינער נעבען אַנדערען און אזוי ניערדיג צו דער ערד, אז עס האָט זיך געדאַכט, אז איין שטערן רייכט זיך אַן אַנדערען, און באַלד וועט אָנהויבען פאלען שטערן פון הימעל. הינטער'ן בערגעל איז געלעגען אַ שטיינערנער טהאַל. דאָרט אין דעם טהאַל איז געווען וויסט, לעכער פון היילען, און עס האָט זיך געהערט דער געשריי פון שאַקאַלען. די פרעמדקייט פון דער נאַכט איז געלעגען אויסגעגאַסען איבער'ן גאַנצען פעלד, נור פון טהאַל וואו די אידישע קאַלאָניע איז געלעגען, האָבען זיך בער וויזען אין די פענסטערלאַך קליינע ליכטלעך, וועלכע האָבען דער-פרעהט דאָס האַרץ; האָט זיך געהערט דער געשמאַק פון בליהענדע אַראַנזשען און מאַנדלען, וועלכע זיינען אויפגעגאַנגען פון די גערטנער, און פון דעם טהאַל האָט בעדאַרפט רות אויפשטייגען...

אבישלום איז געזעסען ביים מזבח און געמאַכט אין האַרצען: ווען גאָט ניט און ער בעגליקט זיין זאַך, צו געפינען חן אין רות און איהר פאַטער'ס אויגען, אז ער זאָל איהם געבען רות פאַר אַ ווייב, וועט ער דיענען צו גאָט מיט'ן גאַנצען האַרצען, און ער וועט זעהן, אז די קינדער וועלכע עס וועלען איהם געבוירען ווערען פון רות, זיין ווייב, זאָלען אויך דיענען צו גאָט מיט'ן גאַנצען האַרצען. אין דיעזע נאַכט האָט ער זיך דערמאַהנט ווי יעקב אַבינו איז אזוי געזעסען ביי נאַכט ביי אַ שטיין אויפ'ן וועג, ווען ער איז געגאַנגען פון זיין פאַטערס הויז צו לבנ'ן, און האָט אזוי געבעטען צו גאָט, און ווי גאָט האָט זיך איהם בעוווּזען אין חלום פון דער נאַכט, און אבישלום האָט געקוקט אין די גרויסע שטערן וואָס פאלען פון הימעל, און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז אַט, אַט שפאַלט זיך דער הימעל, און אַ פייערדיגער לייטער לאָזט זיך אַראָב פון הימעל און שפאַרט אַן אין דער ערד, און פייערדיגע מלאכים ניעדערען אַראָב און שטייגען אַרויף איבער די לייטער פון הימעל אויף דער ערד און פון דער ערד אין הימעל אַרויף... און באַלד האָט ער זיך דערמאַהנט ווי יעקב אַבינו האָט גערופען זיינע צוויי ווייבער רחל און לאה אין פעלד אריין און האָט זיך מיט זיי מישב געווען, אויב ער זאָל אַוועק פון לבנ'ן, און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז ער איז יעקב און רות איז רחל, און יעקב ווארט אויף רחל אין פעלד, ביים מזבח, אין די פינסטערקייט פון דער נאַכט...

ביים פערלאזמען מזבח.

רות האט אין אַנפאנג נאָר געמיינט זיך אַביסעל צו שפּיעלען מיט דעם תּימון'ער בחור. זי האט געוואלט אז ער זאל זיצען אין פּעלד ביינאכט און ווארטען אויף איהר — כדי צומארגענס זאל זי קענען לאַכען פון איהם. עס איז אָבער געקומען אין אָבענד און עס האָבען זיך דערהערט די געשרייען פון די שאַקאלען — און די גרויסע שטערן האָבען זיך אָנגעצונדען אין הימעל — און דער דופט פון די אַראַנושעס האָט זיך אָנגעהויבען אַרויסצוגיסען פון די גערטנער און פּער'שכור'ט די לופט — האט עס רות'ן געצויגען... זי האט געוואלט נאך איין מאל הערען פון דעם פרעמדען ווילדען בחור, ווי ער ליַעבט זי; ווי ער ליַעבט זי אויף זיין ווילדען שטייגער, און ווי ער וועט זיך שטעלען דיַענען פאַר איהר זיעבען יאהר ביי איהר פאטער. און אין דער נאכט ביי די גרויסע ארץ ישראל שטערן האט זי געוואלט איהם קוקען אין פנים אריין און זעהען זיינע ווייסע בלישצענדע צייהן מיט זיינע גרויסע בענקענדיגט אויגען — זעהן די גאנצע בעגייסטע-רונג אויף זיין פנים און לאַכען אויס איהם. זי האט גענומען אַ טוד אויף איהרע לייכטע פּערהילטע פלייצעס און אליין זיך אַרויס-געלאָזט אונטער דער קאַלאַניע. אַ פּרייע מיידעל איז זי געווען. אויפגעצויגען צווישען מוטהיגע ברידער, וועלכע האבען געקענט האל-טען אַ ביקס אין האַנד, און ניט איינמאל זיך שוין געשלאגען מיט אַראַבער — האָט דאָס מיידעל ניט מורא געהאַט אַרויסצוגעהן איינע אליין אין די פּרייע פּעלדער פון ארץ ישראל, כאטש דער גאַנג איז געווען ניט אין גאַנצען אהן סכנות.

דער תּימון'ער בחור האָט שוין בעמערקט פון דערווייטענס מיט זיין ווייטען בליק, וועלכער איז געניט געווארען אין די וויסטע, — דעם טונקעלען סילועט פון רות, ווי זי שטייגט אויפ'ן באַרג אַרויף ווי דער דאָרשטייגער שעפּס וואָס דערפיהלט מיט די נאָז דעם קוואַל וואסער — האט אבישלום פאַר פּרייד אַרויסגעלאזט פון זיך אַ ברומען. און אויפגעכאַפט זיך פון אַרט און איהר אַנטקעגען געלאַפען. ער האָט

איהר געהאלפן ארויפשטייגען אויפ'ן בארג, און אנגעהויבען פלוצ' לונג צו זינגען אַ לאַנגזאַמעס בענקענדעס אראַבישעס ליעד, און מיט דעם ליעד זי בעגלייט אויף דעם באַרג ארויף.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ ליעד, וואָס דו זינגסט, אבשלום?

— דאָס איז דאָס ליעד, וואָס גירי מחמיר, דער העלד פון תימן האט געזונגען זיין בעליעבטען עזעל, אז עס זאל איהם לייכטער זיין אויף די בערג צו שטייגען. אז מען הערט דאס ליעד, ווערען די פיס לייכט, און דער באַרג ווערט פערשוואונדען.

— און פאַר וואָס זינגסטו מיר דאָס ליעד?

— ווייל איד וויל דיר גרינגער מאַכען דעם וועג, מיין הערניטע, — האט געזאָגט דער תימן'ער בחור, און איינגעבויגען פאַר איהר דעם קאַפּ מיט אונטערטהעניגקייט.

אז זיי זיינען ארויפגעקומען אויפ'ן בארג, האָבען זיי זיך אוועק-געזעצט ביי די שטיינער פון אַלמען מזבח. די נאַכט איז אויבען געווען נאָך שטילער און הייליגער. די שטערן אין הימעל זיינען וואָס אַמאַל גרעסער געוואָרען און געהענטער צו דער ערד — אז עס האָט זיך געדאַכט, אַז אַט באַלד וועט זיך דער הימעל שפאַלען, און עס וועט זיך בעווייזען וואָס איז הימעל טהוט זיך. די ליכטלעך אין די אירישע הייזלעך פון דער קאַלאַניע האָבען זיך געטרונקען אין אַ ים פינסטערניש און זיינען וואָס אַמאַל אַלץ ווייטער געוואָרען. אַרום איז נאָר געווען נאַכט. און דאָס שימערענדיג ליכט פון די שטערן, וועלכע האָבען געטריפט פון הימעל מיט טראַפּען, ווי פערל וואַלמען געפאַלען אין די לופט, — האָט בעלויכטען מיט מאַדנעם הייליגען שיין די וויי-טע וויסטע פּעלדער; פון צייט צו צייט האָט זיך בעוויזען אַ טונ-קעלער שאַטען פון אַן אַלבירטבויעל, וואָס האָט אויסגעזעהן אין דער נאַכט ווי אַ פּערבלאַנדזשעמער שטעהט פּערווירט אין פּעלד און שפּרייט די הענד מיט זיינע פינגער צום הימעל אויס — נור פון צייט צו צייט האָט זיך געהערט דאָס אוננהיימליכע געוויין פון די שאַקאַלען און עס האָט זיך געדאַכט, אַז ניט אַ לעבעדיג בעשעפעניש וויינט דאַרט, נאָר דאָס וויינט אַרויס די שטימע פון גאָט פון די היילען פון די אַלמע מזבחות, וואָס שטעהען פּערגעסען און פּערוואַקסען צווישען די בער-גיגע שטיינער פון יהודה, אויף דעם, וואָס מענשען האָבען זיי פּערלאָזט

און זיינען גענאנגען זוכען אַנדערע געמער און אַנדערע מובחות אין פרעמדע, קאַלטע לענדער...

אין דעם פערלדיגען ליכט פון נאַכט האָט רות געזעהן אבישלוֹם'ס ווייס־פינקלענדע צייהן און דעם טונקעלען בראַנזענעם קאַליר פון זיין פנים, און די ציטערדיגע פאות זיינע, און זי האָט איהם אריינגעקוקט אין די רויט־שוואַרצע אויגען. אין דעם פערלדיגען ליכט פון דער נאַכט האָט אבישלוֹם געזעהן דעם שוואַרצען־האַהר קרוין אויף רות קאַפּ, און דעם ערלען ווייסען שניט פון איהר קיהן אין באַק — גאָר ער האָט מורא געהאַט צו קוקען לאַנג אין איהר פנים, אַז ער זאָל זיך ניט פערזינדיגען געגען דעם גאָט פון זיינע פאַטערס, האָט ער געקוקט אין די ווייטע נאַכט אַרײַן...

לאַנג זיינען זיי ביידע געזעסען און רות האָט זיך אַבגערוּפּען :

— זינג מיר, אבישלוֹם, אַ ליעד.

— וואָס פאַר אַ ליעד זאָל איך זינגען ?

— זינג אַ ליעד פון ליעבע.

און אבישלוֹם האָט איהר געזונגען אַ ליעד פון ליעבע, אין וועלכער ער האָט פערגליכען איהרע אויגען צו די שעהנע פלוימען וואָס וואַק־סען אין דער שטאַדט דמשק, דאָריבער וואָס דמשק איז פון גאָט געבענשט מיט קוואַלען וואַסער — און די פלוימען־בויםער קענען טרינקען וויפיעל זייער האַרץ גלוסט ; איהרע ליפען — צו די פיעלע האַרטע וויינטרויבען, וועלכע די זון האָט אויסגעבריהט מיט איהרע שטראַהלען און ריף געמאַכט דעם וויין אין זיי... איהרע צייהן — צו ווייסע יונגע שעפּסען, וואָס באַדען זיך אין וואַסער, און איהר קאַפּ — צו שטאַלצען עדעלען קאַפּ פון קעמעל, וואָס געהט אין דעם איינזאַ־מען פארווירטען וועג פון דער וויסטע און טראַגט אויף זיין רוקען דעם חכם פון דער וויסטע... און איהרע טריט — צו די איידעלע טריט פון די יונגע אייזלעך וואָס פיהרען די קעניגס קינדער אין די וויינגערטנער אַרום — זיך האָט ער פערגליכען צו אַ קנעכט, און זי צו אַ קעניגין, צו וועלכער דער קנעכט קוקט אַרױף מיט פערברענטע בליקען דורך די שטאַכעמען פון דעם גארטען־צוים — און אין גליקליך צו זעהן איהר שאַטען וואַנדערנדיג צווישען די בעליעכטע שאַטענעס פון די בויםער אין גארטען...

— קוש מ'ד, אבישלום, — האָט רות זיך אָבגערוּפּען אין דער שטיל — צומוליענדיג זיך צו איהם איבער די קאלטקייט פון דער נאַכט.

— מען טאָר ניט, מיין האַרנימע, — האָט זיך אבישלום אָבגע־רופּען — וואָרט ביז מאַרגען, ביז איד וועל מיט דיין פּאָטער ריידען, און דו וועסט זיין צו מיר פּער'קנס'ט.

— איד וויל דו זאָלסט טרינקען דעם וויין פון מיינע ליפּען, וועלכע דו האָסט פּערגליכען צו וויינמרויכען אין דיין ליעד — האָט זיך רות צוגעבויען צו איהם אין דער שטיל.

אין דעם טריפענדיגן שטערן־ליכט האָבען זיך אבישלום'ס רויט־שוואַרצע אויגען געלויכטען ווי דאָס ליכט פון אַ שאַרפען חלף. — נור ער האָט געלאָשען דאָס פייער וואָס האָט זיך אָנגעצונדען אין זיינע ביינער מיט די אימה פאר גאָט.

— האָלט איין די קוואַלען פון דיין ליעבע, וואָס שפּראַצען ווי די קוואַלען פון דמשק, ביז גאָט וועט בענשען אונזער הויז — אפּשר איז עס אַ זינד, און מיר וועלען דערצאָרנען גאָט, — האָט אבישלום געזאָגט.

— איד וויל דו זאָלסט טרינקען דעם זאפט פון מיינע אויגען, וואָס דו האָסט זיי פּערגליכען צו די שעהנע פּלוימען פון דמשק, וואָס טרינקען פון די קוואַלען — האָט רות געזאָגט, צונייענדיג איהרע שוואַרצע, גרויסע נאָסע אויגען צו זיינע ליפּען.

— ניט, ניט, רות, — גאָט וועט שטראַפּען, און ניט בענ־שען אונזער הויז... וואָרט ביז מאַרגען, רות — וואָרט.

— יעקב האָט אויך געקושט רחל, ווען ער האָט זי ליעב געהאַט. שטעהט נישט, אַז יעקב האָט געקושט רחל ווען ער האָט זי בעגעגענט ביים ברונען? יעקב האָט רחל'ן ליעב געהאַט. דו האָסט מיר ניט ליעב.

— מיין נשמה איז אָנגעבונדען אַז דייע. יעקב איז געווען אַ גרויסער צדיק, ער האָט געמעגט קושען רחל'ען. איד ריך טאָר ניט קושען. איד ביז ניט קיין צדיק. גאָט וועט ניט בענשען אונזער הויז.

אויפ'ן צווייטען טאָג, ווען ירחמיאל בלומגארטען איז געווען
אין זיין אַראַנזשען גאַרטען, איז צוגעגאַנגען צו איהם זיין תימז'ער
משרת, אבישלום, און האָט צו איהם אַזוי געזאָגט:

— מיין הערר בעל-הבית! מיין נשמה האָט געגלוקט נאָך
דיין טאָכטער, גיב זי מיר פאַר אַ ווייב און איד וועל ארכייטען ביי
דיר, ווי יעקב ביי לבן'ען, וויפיעל יאהר דו ווילסט — פאַר דעם נדן
פון דיין טאָכטער.

ירחמיאל האָט איהם אָנגעקוקט פערוואונדערט. ער האָט גאָר
ניט פערשטאַנען וואָס דער תימז'ער וויל פון איהם.

— רוף די מיידעל און פרעג זי — איהר נשמה איז אויך געבונדן
דען צו מיניע, און ווען דו וועסט מיר ניט געבען זי פאַר אַ ווייב,
וועסטו דיין טאָכטער בעטריעכט מאַכען אויף איהר גאַנץ לעבען
און מיר וועסטו ברענגען אין קבר אריין יונגערהייט, ווארים איד
בין קראַנק פאַר ליעבע נאָך איהר.

ירחמיאל האָט איהם ווייטער אָנגעקוקט ערשטוינט:

— פון וואנען ווייסט דו, אַז מיין טאָכטער וויל דיד?

— זי האָט עס מיר אַליין געזאָגט מיט איהר מויל און זי האָט
מיר דאָס געגעבען די עצה, אַז איד זאָל זי פאַדערען פון דיין האַנד,
און אַבריענען ביי דיר פאַר איהר.

— ביזט אַ נאַרישער בחור, — מיין טאָכטער האָט נאָר גע-
שפּאַט אויס דיר, און דו האָסט עס גענומען ערנסט, — ניט ווי אַמאָר
ליגע צייטען זיינען די היינטיגע, און ניט ווי אייערע מנהגים זיינען
אונזערע. מיר פערקויפען ניט אונזערע טעכטער.

— דיין טאָכטער האָט מיר אַליין געזאָגט — האָט דער תימז'ער

בחור געשטאַמעלט.

— ווען האָט זי עס דיר געזאָגט?

— געכטען אין אבענד, ווען מיר זיינען אינאיינעם אויפ'ן
פעלד אַרויסגעגאַנגען צום אַלטען מזבח — דאָרט האָט זי מיר געשוואָרן
רען, אַז זי ליעבט מיר.

— דו מאַכסט אַ שלעכטען שם אויף מיין טאָכטער, און דו
ביזט אַ זינדיגער בחור, וואָס האָט שלעכטע געדאַנקען; געהם דיינע
כלים און פערלאָז מיין גאַרטען די מינוט — איד וויל מעהר דיין פנים
ניט זעהן, — האָט ירחמיאל אַרויסגעטריבען דעם תימז'ער.

נור אין דעם איז רות אריינגעקומען אין גארטען ווען זי האט געזעהן ווי אבישלום מיט די כלים אויפ'ן אקסעל און מיט'ן קארב אין די הענר פערלאָזט דעם גארטען.

ווי אבישלום האט זי דערזעהן, האט ער זיך אָבגעשטעלט און האט צו איהר אזוי געזאָגט :

— זיי ניט בעטריעבט, רות, מיין אויסדרוועהלטע, וואָס דיין פאָטער וויל ניט ריך געבען פאר אַ ווייב צו מיר, גאָט האָט געזעהן אונזער נויט און אונזער געטריישאפט, און ער וועט העלפען אונז און ווייך מאַכען דיין פאָטער'ס האַרץ.

— געה אַרויס פון דאנען, געה — האָט ירחמיאל געשריען צום תימון'ער, און דאן האָט ער זיך געווענרעט צו דער טאַכטער און זי גע'מוסר'ט :

— וואָס האָסטו גערעדט מיט דעם נאַרישען בחור — זעה, ער האָט עס ערנסט גענומען.

— איך האָב נור שפּאַס געטריבען מיט איהם, נור אַ ביסעל שפּאַס — האָט רות זיך פּערענטפּערט פאר'ן פאָטער, און געקוקט אבישלום'ען אין די אויגען אריין און הויך אויפגעלאַכט.

דעם תימון'ערס בראַנזער געזיכט איז בלייך געוואָרען און די אוי-גען זיינען טונקעלער, און די צייהן נאָך ווייסער — ער האָט זיך אויף אַ מינוט אָבגעשטעלט און געוואָלט עפעס זאָגען. נור דעם איד'ס בייזערדיגע שטימע האָט איהם פון גארטען אַרויסגעטריבען, ווי פּעריאָגט איהם מיט אַ שווערד. — געה אַרויס פון דאנען, געה.

און דער אידישער אראב האָט קנעכטיש פּערבויגען זיין שטאַל-צען קאָפּ, פּערבויגען זיך פאר ירחמיאל'ן און פאר רות'ן און אָבגע-ענטפּערט :

— איך הער און איך וועל טהאָן, מיין האַר.

און ער האָט פּערלאָזט דעם אַראַנזשען גאַרסען.

דער תימון'ער בחור האָט זיך ניט געקענט מעהר ווייזען אויף דער נאָס פון דער קאַלאַניע און פאר די אויגען פון די איינוואָהנער, — די מענשען האָבען איהם געלאַכט איז פנים, און שפּאַט געמאַכט אויס איהם און גערופען איהם: יעקב השני, דער צווייטער יעקב. געגען

רות'ן האָט קיינער ניט געהאַט. אדרבה, אַלעמען איז געפעלען דאָס שפּיעצער וואָס זי האָט אָבגעשפּיעלט מיט דעם ווילדען תּימון'ער יונגען מאַן. נור אויס דעם תּימון'ער האָט מען געלאַכט. די מיידלעך פון דער קאַלאָניע האָבען איהם אָבגעשטעלט און געפרעגט איהם: ווי פּיעל יאָהר וועסטו דיענען ביי מיינע עלטערען פּאָר מיר? אבישלום האָט ניט געוואוסט פּאָר וואָס מען לאַכט אויס איהם, און מיט קנעכ'טישע שמייכלענדע אויגען האָט ער אָבגעענטפּערט אויף די שפּאַטישע בליקען וואָס מען האָט געשיקט אויף איהם. זיינע פּאות האָבען געציטערט און זיין פנים און הענד האָבען געציטערט. אַז מען האָט איהם געפרעגט: אויב ער האָט רות ליעב? האָט ער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ אויף יא. — און מיט אַ מינע פון אַ ווידוי זיך מודה געווען, אַז ער האָט געוואָלט דיענען פּאָר איהר.

רות איז אַ כּלח געוואָרען פּאָר דעם ציוניסטישען יונגען מאַן. פון אַלע פּלענער וואָס ער האָט געוואָלט זיך קויפּען לאַנד אום צו בעזעצען זיך אין ארץ-ישׂראל האָט ער דיצידירט חתונה צו האָבען מיט די „שעהנע פון יהודה“ און זי ברענגען קיין יוראָפּ און ווייזען זיך מיט איהר אויף די ציוניסטישע קאַנגרעסען. און ווען דער ציוניסטישער יונגער מאַן איז מיט רות'ן ארויסגעגאַנגען שבת שפּאַצירען אויפ'ן בערגעל הינטער דער קאַלאָניע — האָט קיינער נישט בעמערקט ווי דער תּימון'ער בחור איז געלעגען פּערשטעקט הינטער אַ ווילדען ציטרין-בוים און מיט בענקענדע בליקען זיי נאַכגעקוקט...

דער שמייכלעל אויף אבישלום'ס פנים האָט געקראָגען אַלץ מעהר אַ קנעכטישען אויסדרוק — נור קיינער האָט ניט בעמערקט ווי דער תּימון'ער בחור ווערט וואָס אַמאָל דינער, זיין פיגור ווערט אויסגע-צויגען, ווי אַ צוקער-שטאַנג, און זיינע ווייסע צייהן שמייכלען ניט בלויז קנעכטיש ארויס פון זיין בלייד-טונקעל געזיכט, נור דריקען עפעס אויס אַ שטילען און טרויעריגען וועהטאַג...

איז אַ פּאָר וואַכען אַרום איז רות מיט'ן ציוניסטישען יונגען מאַן אָבגעפּאַהרען פון ארץ-ישׂראל אין אַ גרויסע אייראָפּעאישע שטאָרט אַרײַן. און איז טהאַל וואָס ליגט צווישען די בערג פון יהודה און דעם ברעג פון ים איז ביי-נאַכט, צווישען די בענקענדע קלאַנגען פון די שאַ-קאַלען צוגעקומען אַ מענשליך האַרץ-דרייסענדער געשרײַ. דאָס איז

ביינאכט אבישלום געלעגען אויף די שטיינער פון אלטען מזבח —
 אויף א בארג פון די בערג פון די יהודה, און האט אין די ליכטיגע ארץ-
 ישראל נאכט אריינגעקלאגט זיין בענקענדעם ליעד נאך די „שעהנע
 פון יהודה“.

מענשען האבען אנגענומען זיין וויינענדיגעם ליעד פאר א קלאג-
 נעשריי פון א שאקאל. אבער עס איז געווען איינע פון גאט'ס שטי-
 מען וואָס וויינען ביינאכט ארויס פון די היילען פון ארץ-ישראל...

א טאלאנט צו ארץ ישראל.

אין עמק יזרעאל, הינטער די הרי גלבוע וועלכע דוד האָט פּערד-שאַלטען, אַקערט אַ איד מיט אַ פּאַר פּערד. דער איד האַלט דעם אַקער, שלמ'קה זיין זעקס יעהריגער זוהן טרייבט אָן די צוויי פּערד, דעם רויטען און שוואַרצען, און שרה'לע זיין אַכט יעהריגע טאָכטער געהט נאָך דעם אַקער און פּערזעעט חומות.

„שיט קינד, שיט“ — רופט דער איד נאָך דער מיידעל — גאָט וועט העלפען און מיר וועלען האָבען צעהן מאָל אזוי פּיעל, צוועלף מאָל אזוי פּיעל, און דער טאַטע וועט גאָר וועלען העלפען, וועלען מיר האָבען אַכטצען מאָל אזוי פּיעל. וויאָ, שלמ'קע, וויאָ — רופט ער צום יונג — האַלט איין דעם „שוואַרצען“. באַלד ווענדעט ער זיך צו דער ערד און רעדט צו זיך: גוטע ערד, טייערע ערד, ביסט דאָך אונז פון גאָט בעשערט! באַלד ווענדעט ער זיך צום אַרבעסעל, וואָס שרה'לע וואַרפט אין דר'ערד אריין: אַרבעסעל, אַרבעסעל, זאָלסט מיר נישט אין דער ערד פּוילען, עס איז אידישע אַרבייט, שווערע אַרבייט, און איד דארף מיט מיין ווייב און קינד פּרנסה — וויאָ, שלמ'קע, וויאָ שלמ'קע, שיט שרה'לע, שיט קינד-לעבען, גוטע ערד, טייערע ערד! אַח, אַח, ארץ זבת חלב ודבש, ווי אין חומש שטעהט! הערט דער איד נישט אויף צו רעדען, ווישט זיך מיט דעם אַרבעל דעם שווייס פון פנים. די היץ צוקאָכט איהם, און דאָס ווינטעל וואָס אָט צושפּרייט איהם די פּאַלעס פון די לאַנגע קאַפּאַטע און אָט די שפיצען פון באַרד, רייסט שלמ'קען דאָס היטעל פון קאַפּ, שרה'לען דאָס טיכעל פון אַקסעל, און די אידישע משפּחה מיט'ן „רויטען“ און „שוואַרצען“ דרעפּטשען שווער אין די שטייגערנע ערד און אַקערען אויף דעם עמק יזרעאל.

איך האָב זיך אוועקגעזעצט אויף אַ שטיין אָבוואַרטען די משפּחה, ביז זי וועט צוריקקומען מיט'ן אַקער פּונ'ם בערגעל אַראָב — איך האָב מורא געהאַט פאַר איהם, פאַר דעם איד, אַ סוחר פון שניט סחורה פון יעקאַטערינאַסלאָוו, וואָס האָט אוועקגעוואָרפּען די קראָם און גענומען זיך צום אַקער, אַן עס זאָל איהם קיין שלעכטס נישט געשעהן. באַלד קומט ער אָן, נח פון יעקאַטערינאַסלאָוו מיט דעם זוהן און די טאכטער און די צוויי פּערד — אַלע צופלאַמט פון די זון און נח ווישט זיך פאַר אַלע מיט דעם אַרבעל דעם שווייס פון פנים און קרעכצט: א, עס איז גוט, ר' איד, עס איז גוט, שאַקעלט ער צו מיר מיט'ן קאַפּ.

— וואָס, וואַרים ר' נח ?

— ניין, — שאַקעלט ער מיט'ן קאַפּ — וואָס וואַרים ? ווי איז פּסוק שמעטת: „אין זומער וועט דיך נישט צוקאַבען די זון און ווינטער וועט דיך נישט אויפּעסען די קעלט". וואָס, וואַרים, עס איז גוט ר' איד! ווישט זיך אַלץ ר' נח דאָס פנים מיט'ן אַרבעל און שוויצט. געקענט האָב איך ר' נח'ן שוין פון לאַנג, ווען ער איז נאָד געווען אַ שניט-קרעמער אין יעקאַטערינאַסלאָוו און האָט געהאַנדעלט מיט וואַרשוי, מיט קישינעוו, מיט לאָדז. געווען איז ער אַ איד אַ בטוח, אַ אייגענע פּופּצעהן-צוואַנציג טויזענד רובעל, און דאָס געשעפּ-טעל נאָר נישט שלעכט. אַ איד אַ קאַרגער, איינגעשטאַנען פאַר צוויי גילדען אַ נומער אין וואַרשוי, אַ איד וואָס האָט לייעב געהאַט דעם גראַשען און געוואוסט צו שאַנעווען דעם גראַשען, גערעדט האָט ער תמיד פון דעם, אַז ער וועט פּערקויפּען די שניט קראָם און אוועק קיין ארץ ישראל און ווערען אַ יגיעכפּים'ניק ווי אונזערע עלטערע זיינען געווען. נאָר געוואוסט האָט מען, אַז ר' נח פון יעקאַטערינאַסלאָוו האָט לייעב אַ סך צו רעדען, און נישט נור צו רעדען, נאָר אויך צו זינגען. אייגענס איז ער נאָר געווען אַ משורר יונגערהייט ביים בער-דיטשעווער חזן, און קיינער האָט ר' נח'ס רייד נישט גענומען ערנסט ערשט ר' נח איז פּלוצלינג פּערשוואַונדען, דאָס געוועלב פּערשלאַסען אין רעכטען סעזאָן, נישט מעהר געקומען קיין וואַרשוי. די סוחרים האָבען אָן איהם פּערגעסען — אַנדערע קונים געקומען אויף זיין אָרט, און יעצט טרעה איך איהם דא, אין עמק יזרעאל. אַנ-

שטאַרט דעם קליינעם ליטווישען קאַפּעל־שעל — אַ רויטע טערקישע פעסקע, מיט צוויי פּערד און אַקער.

דער איד האָט זיך ווי אַביסעל פּערשעהמט פאַר מיר, וואָס עס קען אויס אַ סוחר ווערען — לעהנט זיך אָן אויף זיין אַקער, קוקט מיך אָן און שווייגט.

— ווי פּאַלט איהר אויס אויף דעם, ר' נח? — פּרעג איד איהם, — איד, האָב שטענדיג געהאַט אַ „טאַלאַנט“ צו ארץ-ישראל, זאָגט צו מיר ר' נח, נאָך פון קליינערהייט אָן, ווען איד בין נאָר געווען אַ משורר ביים בערדיטשעווער.

— אַ טאַלאַנט? וואָס הייסט אַ טאַלאַנט?

— יא, עס זיינען דאָ מענשען, וואָס האָבען אַ טאַלאַנט צו ארץ ישראל, גיט מיר ר' נח צו פּערשטעהן, למשל, אַ באַראָן ראַטשילד. נור דער באַראָן איז דאָך אַ גרויסער מענש און אַ רייכער מענש, האָט ער אַ גרויסען און רייכען טאַלאַנט צו ארץ ישראל. איד בין מיר אַ קליינער מענש און אַן ארימער מאַן, האָב איד מיר אַ קלייניטשקען און אַן ארימען טאַלאַנט צו ארץ-ישראל.

— אָבער, ר' נח, אַ שווערער טאַלאַנט? זאָג איד צו איהם, ווייזענדיג אויף די איקסען, וואָס האָבען איהם אויפ'ן שטערען ארויס-געשלאָגען.

— וואָס פאַר אַ שווערער טאַלאַנט? — לאַכט ר' נח און ווייזט זיך דעם שווייס מיט'ן ארבעל — אַז איד האָב בעדאַרפט אין יעקאַטע-רינאַסלאַוו אַ שטיקעל „זשערעדאווער“ אַ מאַזאוואַנקאַ — דאָס איז געווען אַ „שווער טאַלאַנט“, אַז איד האָב נור גענומען דאָס שטיקעל סתּורה אין האַנר און געוויזען די פּויערטע און געגעבען איהר צו פּערשטעהן דעם טעם פון זשערעדאווער, האָב איד געשוויצט — אָבער דאָס איז שווער? אדרבה, עס איז לייכט — ווייזט זיך ר' נח דעם שטערען, און עס איז גוט, אוי, ר' איד, איז עס גוט!

— און די פּערד, ר' נח? ווי קומט איהר צו די פּערד? איד האָב דאָך אייך געקענט, ווען איהר האָט זיך געהאַלטען פון דערווייטענס פון אַ בהמה, און נאָך דערצו אַ פּערד.

— די פּערד, פּרעגט איהר? זעהט איהר דעם רויטען, ווייזט ער אויפ'ן „רויטען“ — דאָס איז אַ פּערד, אַ צדיק. ער וועט דיר נישט געבען אַ בחנם דיגען קלאַפּ. אַז מען הייסט איהם געהן — געהט ער, און

אין מען הייסט איהם שמעהן — שמעהט ער, א צדיק! נאך דער „שווארצער“, וויזט ער אויפ'ן צווייטען, דאס איז א רשע — ער האט זיך ליעב צו שלאָגען, אָבער אן ארבייטער — אן אַנטיק! אלע האָבען געזאָגט, אז איך וועל האָבען פון איהם צרות, און איך האָב געזאָגט: ניין. אז איך האָב איהם צום ערשטען מאל גענומען אין שטאַל אריין, האָב איך ביי מיר אָבגעמאַכט, אז היינט, דעם ערשטען טאָג בעדאַרף איך בעקומען פֿון איהם צעהן קלעפּ, און אז איך האָב נור געקריגען פון איהם זעקס, האָב איך דאָך שוין די פיער פערדיענט. אויפ'ן צווייטען טאָג האָב איך נור געקראָגען פון איהם דריי — און היינט שאַנעוועט ער מיד שוין, ער ווייסט וואָס אין פּסוק שמעהט: „ידע שור קונה וחמור אכוס בעליו“. ער ווייסט אז איך בין זיין בעל הבית, און מיר האָבען שלום געמאַכט. איך ניב איהם צו עסען און ער גיט מיר זיין ארבייט.

— און מיט יענטען? פרעג איך, וואָס זאָגט דאָס ווייב יענטע דערצו? געפעלט עס איהר צו זיין א פויערטע?

— דאָ, זעהט איהר, ברודער, איז צרות — קרעכצט דער איד. מיט יענטען איז נישט גוט. היינט איז דאָך שוין גאָט צו דאַנקען, נאָך אז מיר זיינען דאָ אהער געקומען, איז דאָ געווען ווייסט, תהו ובהו, אריינגעצויגען האָבען מיר זיך מיט די קינדערלעך, א מענשען אַכט, אין דעם אראַבישען לאַך אריין. אז מיין יענטע האָט דערזעהן די גרוב, זאָגט זי צו מיר: — נת, א בראַך נאָך דייע יאָהרען, וואו האַסטו מיר מיט מיינע שוואַלבען פערפיהרט אין א מדבר אריין.“ געלעגען בין איך, נישט געדאַכט, אין פיבער אין אראַבישען לאַך, קיין וואסער איז נישט געווען, געמוזט ברענגען, גאָט ווייס פון וואַנען, זי קינדער געקרענקט, און די ווייב שילט זיך. אָבער אויף אונזער הייליגע לאַנד האָב איך קיין רכילות נישט געלאָזט אויסרעדען. ווי איך הער, וואָס מיין יענטע רערט, רייס איך אויף די אויגען און זאָג: „יענטע רעד נישט אזוי, דו וועסט דיר חלילה פערזינדיגען. איך האָב דיר אריינגעבראַכט אין א גוט לאַנד, אין א הייליג לאַנד, אין דעם לאַנד פון אינזערע עלטערען, אין א ארץ זבת חלב ודבש“. און ליעג ווייטער אין געהאַקטע וואַנדען. אָבער גאָט האָט געהאַלפּען און ארויסגעקומען פון פיבער. אז איך בין נור ארויסגעקומען פון פיבער.

האָב איך מיט איהר שוין אַנדערש גע'טענה'ט. „יענטע, זאָג איך, דאָס אַראַבישע לאָך איז דער גן עדן. דו הערסט — דער גן-עדן. און אַז נאָט וועט אונז העלפּען און מיר וועלען די זכיה האָבען צו עסען פייגען פון אונזערע אייגענע בוימער אַראָב, וועסטו שוין פיהלען, וואָס עס הייסט אַ אַרץ זבת חלב ודבש, און אַז דו וועסט דיך פער-זינדיגען וועסטו האָבען אַזאַ סוף, ווי די מרגלים האָבען געהאַט, וואָס האָבען אויך אויסגערעדט לשון הרע אויף אונזער לאַנד. „און איך דערצעהל איהר די מעשה מיט די מרגלים און נעהם די פערד און געה ארויס אַקערן. קום אַהיים פון דער אַרבייט, איך וויל עסען, מיין יענטע זיצט און וויינט: וואָס איז? זי דאַרף געזעלשאַפט און בענקט נאָך דער יעקאַטערינאַסלאַווער געזעלשאַפט און זאָגט צו מיר: ר' נח וואו האָסטו מיר פערפיהרט מיט מיינע שוואַכען? זאָג איך צו איהר: „דיינע שוואַכען האָב איך נישט פערפיהרט, זיי אַקערן די ערד און נאָך יעקאַטערינאַסלאַווער געזעלשאַפט האָסטו נישט וואָס צו בענקען. איינס ביזטו אַ פויערטע, און אַ פויערטע טאָר נישט האָבען קיין געזעלשאַפט. זי האָט נישט קיין צייט צו געזעלשאַפט. און דאָס צווייטע, אַז דו ווילסט האָבען געזעלשאַפט, געהסטו ארויס, זעה: דאָס האָסטו דיר דעם הייליגען טאַל עמק יזרעאל, וואָס אויף איהם איז אזוי פיעל אידיש בלוט פערנאַסען געוואָרען, דאָרט דעריבער האָסטו דעם באַרג גלבע, אויף וועלכען עס איז געפאַסען און ענטפלעקט געוואָרען דער כבוד, פון אַזאַ איד אַ צדיק, אַ אידישער מלך שאול, און וואָס דערפאַר האָט איהם דוד המלך פערשאַלטען אַז ער זאָל ניט האָבען קיין טוי און קיין רעגען, און דאָרט האָסטו דיר דעם באַרג תבור, אויף וועלכען דבורה הנביאה האָט געטאַנצט און געזונגען פאַר נאָט, דאָרט אַביסעל ווייטער קוקט דיר ארויס מיט איין אויג דער חרמון מיט זיין ווייסען קאַפעל — דאָס איז דיר די בעסטע געזעלשאַפט, אַ הייליגען געזעלשאַפט און אַ גרויסע געזעלשאַפט, און דו, מיין ווייב, בענקסט דיר נאָך דער יעקאַטערינאַסלאַווער געזעלשאַפט מיט די נאַרישע זייטען, וואָס קאַסטען געלד און ברענגען נישט קיין נוצען — מענסט זיך שעהמען, יענטע! זאָגט זי צו מיר: „אַ מויל צו רעדען האָסטו נח שוין פון לאַנג, דאָס איז דאָך טאַקי געווען מיין אונגליק. דו קענסט דאָך אַ שטיין אויך איבעררעדען, און מיר האָסטו אויך איבערגע-רעדט, אַז איך זאָל פאַר דיר חתונה האָבען. נאָר וועה צו מיר, וואָס

איך האָב דערלעבט! " נו. געה, טענה מיט איהר, אַז זי האָט צו דיר פּרעמענויעס אויף אַ זאך, וואָס איז דיר געשעהן פּערצייעטנס. איך האָב שוין באַלד פּערגעסען ווען איך האָב חתונה געהאַט. און זי דער-מאָנט זיך נאָך דערינען יעדען טאָג...

— און וואָס טהוט איהר? פּרעג איך איהם.

— עס איז שלעכט. נור עס ווערט בעסער, פּריינד. זי הויבט זיך אָן צוגעוואָהנען. אַז זי געהט אין דער פּריה ארויס און זעהט, ווי דער טוי דעקט צו אונזער שטיקעלע נחלה, האָט זי אויך הנאה. און איינמאָל פּאַרנאַכט, זעה איך ווי מיינע שטעהט פּאַר דער טהיר, קוקט זיך איין צו די גרינע קעפּקעלאך, וואָס די גערשטען האָבען אָנגעהויבען אַרויסצוגעבען פּון דער ערד און ברומט זיך עפעס אונטער, בויגט זיך צו צו דר'ערד און הויבט אָן פּאַמעליך אויסצורייסען דעם ווילדקרויט, וואָס וואַקסט צווישען גראַז. טראַכט איך מיר: אַך, אַך, אַלטע, דו בויגט געכאַפּט, די ערד האָט דיך געפּאַקט, געפּאַקט. און געה אונטער צו איהר און זאָג איהר: „רייס, מיין ווייב, רייס דאָס ווילדקייט, ווארים נישט בלויז מיר זעען די ערד, נור גאָט זעעט אויך די ערד, דער ווינד טראַגט פּון די בערגער אַראָב פּערשיעדענע ווילדע קערנדלעך און דאָס זעעט זיך איין אין דער ערד און מען דאַרף דאָס נישט, ווייל דאָס איז ווילד. אַם ירצה השם, זאָג איך, אַז אויף די בערג וועלען וואָהנען אונזערע ברודער, וועלען זיי אויך דאַרט בעזעען די ערד און דער ווינד וועט געהמען פּון דאַרט טראַגען נישט קיין ווילדע ווייצען, נור מענשליכע ווייצען, וואָס אונזערע ברודער האָבען דאַרט פּערוזעעט און דענסטמאָל וועלען מיר שוין נישט דאַרפען אויסרייסען דאָס ווילד-קרויט. רייס, רייס מיין ווייב“, זאָג איך. זאָגט זי צו מיר: „אַז עס זאָל דיך אויסרייסען פּון דר'ערד, וואָס דו האָסט מיך פּערפיהרט מיט מיינע שוואַלבען אין אַ מדבר אַרײַן“, און געהט אין שטוב אַרײַן.

— נאָר איך האָב שוין ניט קיין מורא—זאָגט נח ווייטער, אונטער-לעהנענדיג זיך אויף זיין אַקער—אַז איך האָב נור דערזעהן, אַז די ערד האָט מיינע געכאַפּט, ווארים די ערד איז עפעס אַזעלכעס, וואָס ציהט צו צו זיך. דו קומסט דיר אַהער אין אַ ווילדערניש. קיין מענש, קיין פּריינד, קיין שטוב, קיין טראַפען וואַסער. — דו ווילסט דיר פּון דאַנען אָנטלויפען און מיינסט, אַז דו וועסט דיר נישט דאָ איבערטראַגען קיין

איין נאכט, נור קוים הויבסט דו זיך אן איינצוקוקען צו דר'ערד, קוים האָסטו דיר דעם אַקער גענומען און פּאַהרסט מיט איהם אַדורך די ערד, און דו זעהסט דיר, ווי פון דיין אַקער הויבט דיר אָן ארויסצואוואַקסען גרינענקע, גרינענקע קעפקעלאַך, און דאָס איז געוואַקסען, ווייל דו האָסט דאָס בעאַרבייט — וועסט דו ברודער שוין נישט אַנטלויפען, די ערד וועט דיך האַלטען, וועט דיך צוציהען — יעדע ערד, נאָך דערצו אונזערע ערד, וואָס האָט אין זיך אזוי פיעל בלוט איינגעזאפט, און וואָס יעדער באַרג דאָ דערמאָנט דיך.

געזעהן אַז ר' נח הויבט אָן צו ווערען סענטימענטאַל, וואָס עס פאַסט נאָר נישט פאַר אַזאַ פּראַקטישען אידען א סוחר, ווי ר' נח, האָב איך איהם איבערגעריסען :

— און מיט די אַראַבער, — פרעג איך — מיט די שכנים, מיט'ן פעטער ישמעאל, ווי קומט איהר אדורך ? מען זאָגט דאָך ביי אונז אין די מקומות —

— מיט די שכנים, — לאָזט מיר ר' נח נישט אויסרעדען, — מיט די שכנים — די בעסטע גוטע פריינד. אַז איך בין דאָ אַהער געקומען האָבען מיר געזאָגט די אינגלאַך, די פּועלים פון די פּערם דאָ : — „ר' נח, קויפט אייך אַ רעוואָלווער און אַ מעסער און געהט נישט אַליין ארויס ווייט אין פעלד אַריין, ווארים די אַראַבער וועלען אייך די פּערד אויסשפּאַנען און דעם אַקער איבערלאָזען אַליין אויפ'ן פעלד.“ זאָג איך צו זיי : „איך האָב נישט קיין מורא, מיר וועלען די אַראַבער קיין שלעכטס נישט טהאָן. איהר זעהט די רויטע טערקישע פעסקע — דאָס איז מיין רעוואָלווער. און איהר זעהט מיין שלמה'קען — דאָס איז מיין מעסער. ווארים אַז איך בין נור אַהער געקומען, האָב איך מיר באַלד געקויפט אַ רויטע פעסקע — לאָזען זיי זעהן, אַז איך בין אויך אַ סעמיט, אַ זייעריגער, וועלען זיי מיר שוין קיין שלעכטס נישט טהאָן. און געה איך ארויס ווייט אין פעלד, געהס איך מיט מיין בחור'ל, מיין שלמה'קען זאָל לעבען. איך וויל זעהן דעם אַראַבער, וואָס וועט האָבען אַ האַרץ דעם פאַטער צו הרג'נען, ווען זיין זעקס יעהריג קינד איז דאָ דערביי. ניין, עס איז נישטאָ אַזאַ אַראַבער, וואָרום אַ אַראַבער איז אַ סעמיט, אַ מענש אַ בעל רחמנות. און אַמאָל טאַקע אין מיטען פעלד ווייט דאָרט אַראַב ביי די בערגער, שטעה איך מיט מיין שלמה'קען

און אקער מיר די ערד, קומט אן צורייטען א אראבער מיט א ביקס, א שווערד, קומט אן הארט צו מיר. איד — נאר נישט, אקער די ערד און גיב א מאך מיט די האנד פאר'ן שמערן און פאר'ן בויד, וואָס דאָ איז אזא געוואָנהנהייט צו גריסען זיך, און גיב א זאָג צו איהם, „ני האַביק סאיד“, וואָס דאָס איז דער טייטש: „דיין טאָג זאָל דיר זיין שעהן, גיט ער מיר אַן ענטפער: „טהאַבראַניק“, וואָס דאָס איז דער טייטש: „דיין מאָרגען זאָל דיר זיין פריש.

וואָרים, אַז איד בין נאָר אַהער געקומען, האָב איד זיך באַלד אויסגעלערענט, ווי עס הייסט אויף אַראַביש „גוט מאָרגען“. וואַרים, אַז איד קען נור „גוט מאָרגען“ זאָגען, וועט מיר שוין קיינער קיין שלעכטעם נישט טהאָן. איד וויל זעהן דעם גולן, וואָס וועט מיר שלעכטס טהאָן, ווען איד וועל איהם צוערשט זאָגען, „גוט מאָרגען“. דאָס איז מיין רעוואָלוציער און מיין מעסער פאר דעם אַראַבער—זאָגט ר' נח, און וואַרפט אַ פּעראַכטענדען בליק אויף די קאַלאָניע, דאָס הייסט אויף די בחורים—לאַך, וואָס האַלטען מלחמה מיט די אַראַבער — וואָרום דער אַראַבער איז אַ סעמיט און אַ בעל רחמנות. און עס איז טאָקע אזוי געווען. פּרעגט ער מיר, אויף אַראַביש, ווייזענדיג אויף מיין אינגעל: ווער דאָס איז? ווייז איד איהם אויף מיין האַרץ, דאָס הייסט, אַז דאָס איז מיין קינד, און דריק שלמה'קען צו צו מיין האַרץ און קוש איהם אויף זיין קעפּעל. — עהמט ער דעם אַקער און פּערוואַנדערט זיך, וואָס דאָס איז אַזעלכעס, וואָרים די אַראַבער מוזט איהר וויסען, אַקערען נאָך די ערד, ווי אונזערע עלטערען פּערציטענס, מיט אַ הילצערנעם אַקער. גיב איד איהם דעם אַקער און ווייז מיט די הענד אויף גאַנץ ווייט, וואָס דאָס הייסט, אַז דאָרט אין יענע מקומות ביי אונז אַקערט מען אזוי. ציהט ער אויף די אַקסלען, דער אַראַבער, און שמייכעלט. זעה איד, אַז איד בין שוין מיט איהם אין דער היים, זאָג איד צו איהם, ווייזענדיג מיט דער האַנד אויף איהם און אויף מיר, אויף לשון קודש: „אחי, איד און דו — אחים“ וואָרום לשון קדש איז דאָך עהנליך צו אַראַביש. „אחים“, זאָג איד — סעמיטען. שמייכעלט ער, דער אַראַבער, און ווייזט מיט די ווייסע צייהנער זיינע און גיט מיר אַב די לייצעס און פּערכויגט זיך פאר מיר: „האַוואַדזשי“ זאָגט ער מיר, וואָס אין אונזער לשון הייסט עס אַ „גאַספּאַדין“, און רייט אַוועק. נו, דארף איד אַ רעוואָלוציער מיט אַ מעסער צו מיינס אַ ברודער, אַ סעמיט? — פּרעגט

מיד ר' נח — אז ער איז א בעל רחמנות, מען דארף נור זאָגען „סייאיד“, דאָס איז מיין רעוואָלווער מיט מיין מעסער.

אין דעם ווי מיר רעדען אזוי צווישען זיך — הער איך פון דער ווייטענס אַ געוואָלד. ר' נח ניט זיך אַ קוק אום און דערזעהט זיין יענטען לויפען. — אהא, מיין יענטע געהט, זאָגט ר' נח — לאַזט מיר נור אַביסעל אַקערן די ערד — וועט איהר זעהן דאָ אַביסעל אַ חתונה. — שלמקע, ציה דעם רויטען, וויאַ, וויאַ! אָבער יענטע איז באַלד דאָ מיט אַ ווייס טיכעל איבער'ן קאַפּ, איז אַ לאַנג אַראַבישע'ס העמד: — נח, וואָס האָסטו מיר פּערפיהרט מיט דייענע שוואַלבען — די שוואַלבען וועלען דאָך אויסגעהן! ר' נח, הערט זיך אַ קול איבער דעם עמק יזרעאל. נח שטעלט אָב די פּערד און פּרעגט: יענטע, וואָס שרייטט דו? — דו ווילסט מיין טויט מיט די קינדער'ס טויט, שרייט יענטע. דיין טויט וויל איך נישט — ענטפּערט נח געלאַסען, וואָס וועט מיר דערפון אַרויסקומען? איך בין אַ קאַלאַניסט, און אַ קאַלאַניסט דאַרף אַ ווייב. און די שוואַלבענ'ס טויט וויל איך נישט. צו שרייען האָסטו נישט וואָס. ערשטענס, איז נישט שעהן, אַ מענש איז דאָ, ווייזט ער אויף מיר. „איך וועל פאַר דער גאַנצער וועלט אויסשרייען, אז דו ווילסט מיר מיט די קינדער אונטערברענגען. איך בין געווען אַ שעהנע בעל-הבית'טע, ווענדעט זיך צו מיר יענטע ביי אונז אין דער היים, אין יעקאטערינאַסלאַוו, ער האָט מיר פון אַ שעהן הויז אַרויסגענומען. מיר האָבען שעהן פּרנסה געהאַט, געזעהר שאַפט — איז ער משוגע געוואָרען, מיר מיט די קינדער פּערפיהרט, זעהט אין וואָס פאַר אַ הוֹלך איז געה. מענשען מיינען, אז איך בין משוגע — אין אַ פינסטערען לאַך מיר אַריינגעזעצט. קיין וואַסער איז נישט דאָ, די קינדער געהן אויס“ — שרייט יענטע, „די קינדער געהן נישט אויס — זאָגט ר' נח געלאַסען — דו זעהסט יענטע, ווייזט ער אויף שלמה'קען — ער זעהט אָהן עין הרע אויס בעסער ווי אין דער היים. קינדערלעך, איהר ווילט צוריק קיין רוסלאַנד? ווענדעט ער זיך צו די קינדער: „ניין“ — ענטפּערען אָב די קינדער. — זעהסטו, זאָגט נח, אז בחנם קלאַגסט דו זיך. און וואָס דו געהסט אין אזאַ הוֹלד, האָסטו דו דיר אויך ניט אויף וואָס צו קלאַגען. האָסטו פּערגעסען יענטע, אז דו ביזט נישט מעהר נח יעקאטערינאַסלאַווערס ווייב — נאָר דו ביזט נח דעם פּויערס ווייב. דו ביזט אַ פּויערטע,

יענטע, און א פויערטע אין ארץ ישראל געהט אזוי. עם איז אזא טראכט. און אויף דעם אראבישען לאך — האסטו דיר אויף נישט וואס צו קלאנגען, דו זעהסט דיין הויז וואקסט, מען בויט דיר שוין אויף, יענטע, א פאלאץ, ווייזט ער אויף די רויטע דאך ציגלען וואס ווייזען זיך פון דער ווייטענס. „אבער דו גענארסט דאך מיך שוין אב דאס דריטע יאהר — דאס דריטע יאהר, ווי דו האלסט מיך שוין מיט די שוואלבען אין אראבישען לאך“. „איז עס דאך אן אַלמע צרה, זאגט נח, אבער וואס שרייטט דו יעצט, יענטע? וואס פעהלט דיר?“ „עס איז פרייטאג, נח, און איך האב נישט אויף שבת, נישט קיין פיש, נישט קיין פלייש, נישט קיין שטיקעל חלה“. „וועלען מיר עסען ארבעס“, זאגט געלאסען נח. „זונטאג ארבעס, מאנטאג ארבעס, די נאנצע וואך ארבעס און שבת אויך ארבעס“, שרייט יענטע. „איך האב דאך שוין באלד פערגעסען, ווי א שטיקעל פלייש זעהט אויס“. „דו ביזט א פויערטע, יענטע, זאגט נח, און א פויערטע עסט, וואס עם איז דא אין שטוב“. — „וואו איז מיין שבת, וואו איז מיין יום טוב, נח? איך האב דאך שוין באלד פערגעסען, ווי א מענש זעהט אויס“. „יענטע, פערזינדיג דיר נישט — מיר זיצען אין הייליגען לאנד — אויף אונזערע עלטערענס ערד — דאס איז אונזער יום-טוב, דאס איז אונזער שבת, יענטע.“

נור יענטע געהט אוועק אהיים און זעט מיט טרעהרען די פעלדער.

— ווי קענט איהר דאס, פאר וואס זענט איהר אזוי שלעכט צו איהר, ר' נח, פרעג איך איהם. וואס האט איהר נישט קיין רחמנות אויף איהר?

— זאל זי זיך אויסלערנען, ר' איד, זאל זי זיך אויסלערנען וואס הייסט א פויערטע צו זיין. אפשר מיינט איהר, א איד האב נישט געקענט שטעלען דאס הויז נאך פאר א יאהרען אדער פאר צוויי — אז איך בין אראנגעקומען, האב איך געהאט מיינע פאר טויזענד רובעל פון דער היים, א חוץ וואס איך האב בעזאהלט במזומנים פאר די ערד און אינוועסטאר. נאר איך האב גענומען די פאר טויזענד רובעל און אוועקגעלעגט אין באנק אריין און געזאגט מיר: נח, דו מוזט יעצט לעבען פון דער ערד, נח לאז דיר דאכטען, אז דו ביזט א

געבוירענער פויער — אלעס וואָס די ערד וועט דיר ארויסגעבען, דאָס איז דיין, קיין אנדער זאָך האָסטו ניט. און די ווייב האָב איך עקסטראַ געהאלטען אַ פּאַר יאָהר אין דעם אַראַבישען לאַך — לאָז זי זיך צוגעוואוינען צו לעבען, ווי אַ געבוירענער אַראַבער אין אַ ליימענע גרוב אין ווינטער און זומער, אויסהאַקען פון איהר די יעקאטערינאַס-לאַווער שטובען מיט די יעקאטערינאַסלאַווער נעזעלשאַפט. — יעצט, אַז זי האָט זיך שוין צוגעוואוינט — יעצט וועל איז זי אריינפיהרען אין הויז אריין, יעצט בוי איך דעם פּאַלאַץ“.

נאָר דאָ האָט זיך דער קליינער שלמה'קע אויפגעכאַפט פון שלאַה, געוואָרפען אויפ'ן טאַטען אן אויג און אַ זאַג:

— טאַטע, דו האָסט דאָך דאָס הויז שוין פּערדונגען דעם אידישען דייטש, וואָס ציהט זיך דאָ אַהער.

— וועלען מיר וואוינען אין שטאַל — זאָגט נח — איך בוי דאָך עפעס אַ שטאַל אויס שטיינער און ציגעל — איז עס נישט ווי אַ שטוב? ! וויאָ, וויאָ — שרייט נח צו שלמה'קען — עס איז שוין שפעט ר' איד, און די ערד וואָרט אויפ'ן אַקער, זאָגט ר' נח פּערשעהמט אַביסעל, וואָס שלמה'קע האָט איהם געכאַפט ביי אַ ליגען, און לאָזט זיך מיט די פּאַר פּערד אין פעלד אריין בעאַקערען דעם עמק יזרעאל.

איד בין נאָך געשטאַנען אַ פּאַר מינוט און האָב איהם נאָכגעקוקט, ווי דער הויכער איד ברעכט זיך איבער דעם אַקער — די פּערד דרעפּטשען אין דעם אידישען פעלד און דאָס מיידעל געהט נאָך און פּערזעעט די ארבעס. דער אַקער איז נאָך ביי ר' נח געגאַנגען קרום. נישט זיכער — און דער ווינד האָט די פּאַלעס פון זיין קאַפּאַטע פּער-שפּרייט — פאַר איהם זיינען געשטאַנען די הרי גלבע און עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי וואונדערען זיך פאַר דעם בילד, וואָס זיי זעהען, אַז אַ איד בעאַקערט דעם עמק יזרעאל נאָך אַזאַ לאַנגע צייט מיט יאָהרען.

און איד האָב ביי מיר געטראַכט: פון וואָנען האָט זיך גענומען דער כח ביי דעם קאַרגען אירען, וועלכער האַלט זיין ווייב און קינדער אין אַראַבישען לאַך, אַוועקצואוואַרפען זיין יעקאטערינאַסלאַווער שניט-קראַם? — פון וואָנען האָט זיך צו איהם גענומען דער כח דורכצוקומען

דעם יצר הרע פון געלד און סוחר און דא אהער צוקומען און נאכצור-
 געהן דעם אקער אייזען אין די ברענענדע היץ? און איך האב זיך
 דערמאָהנט אָן זיינע פריהערדיגע ווערטער, אָן זיין „טאלאנט“ צו
 ארץ ישראל, און איך האָב מיר געמראכט: ווער ווייסט, אפשר
 שלומערט דער „טאלאנט“ צו ארץ ישראל אין גאַנצען אידישען פאלק?..

